

859.04

M30

MANUSCRIPTUM

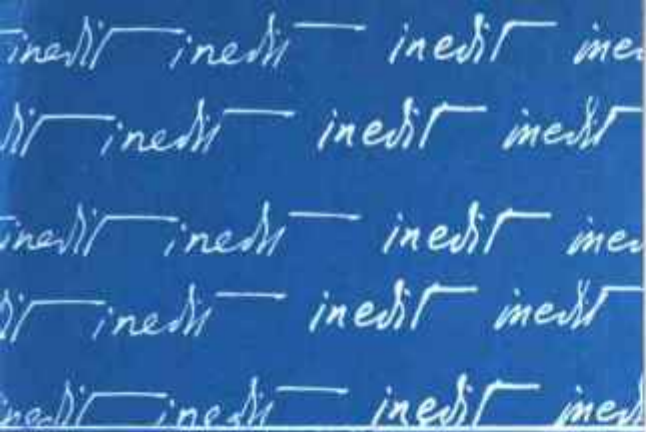

1

1970

VASILE ALECSANDRI • G. IBRĂILEANU • PANAIT
ISTRATI • AL. PHILIPPIDE • I. HELIADE RĂDULESCU
• MIHAIL SADOVEANU • IONEL TEODOREANU
TRISTAN TZARA • ION VINEA • V. VOICULESCU

ANUL I

Titlul acestei publicațiuni, MANUSCRIPTUM, denumește, în forma lui solemnă, nu numai acea 'tortură dulce' a manuscrisului care a muncit pe marii și pe micii scriitori, de la noi și de pretutindeni, dar și ceva din „farmecul manuscriselor“, în primul rând eminesciene, despre care scriam pe vremuri, și din care vom reproduce cu titlu demonstrativ, rindurile din urmă: „Raportat la scrisul de mână, tiparul este cam ceea ce, față de modelul viu, este fotografia. Și-n pagina de tipar, ca și în cea mai artistică dintre fotografii, același aer înălimat te întâmplă. Și doar se cunosc, din vremea Faraonilor și până azi, atâtea mumi perfect sulemenite. Singur scrisul de mână, așa dar manuscriptul, — fie el în chirilica cea mai geometrică, fie în cea mai fantezistă grafie modernă, pulsează de viață, tot așa cum se face simțită peregrinarea singelui și în mina cea mai străvezie. De aici și indispoziția celui familiarizat cu manuscrisurile, când, dintr-o pricină sau alta, e nevoit să lucreze pe o fotocopie. El tinjește continuu după izul acela reavăn de hirtie, în care tot mai stăruie ceva din seva care a premers celulozel; el tinjește după inscripțiile de antracen, ca după stropii de sînge al celui ce a purtat crucea pe calvarul creației artistice; el tinjește după hieroglifile misterioase și de tot atâtea ori indescifrabile, în care autorul și-a încifrat secretele imaginației lui“

859.09

16 30

MANUSCRIPTUM

REVISTĂ TRIMESTRIALĂ

editată de

MUZEUL LITERATURII ROMÂNE

Director: Academician D. PANAITESCU-PERPESSICIUS

Director adjuncț: AL. OPREA

COLECTIVUL DE REDACȚIECORIN GROSU, ROMULUS VULPESCU,
DIANA CRISTEV

Prezentare artistică: MIHAI SÎNZIANU

Prezentare tehnică: VICTOR MAȘEK

Secretar tehnic de redacție: COLEA PIROTICI

1 / 1970REDACȚIA
ȘI ADMINISTRAȚIA:
București,
str. Fundației Nr. 4,
Sector 1,
telefon 12.21.95—14.03.8**PROGRAMUL NOSTRU**

preambul de academician D. PANAITESCU-PERPESSICIUS

„Vocația mea poetică s-a ivit la 14 ani...”

DESTĂINUIRI de academician AL. PHILIPPIDE

Dunga de aur

IONEL TEODOREANU — poet de AL. OPREA

ȘI EU AM FOST COPIL... • DUNGA DE AUR • CRENGILE
de Ionel TEODOREANU**Un roman uitat**

Preliminarii de PERPESSICIUS și Corin GROSU

MARIANA VIDRAȘCU (I) — roman de Mihail SADOVEANU

SUMAR

3—6

7—10

11—12

12—15

17—31

32—61

155017

155017

Biblioteca Municipality Deva

S U M A R

63— 64

65— 84

Panaît ISTRATI — Romulus CIOFLEC, *prezentare de Al. O. SCRISORI* (cu note de Al. OPREA și Eliza ISPĂȘOIU)

Epistolar

Per aspera ...

85— 93

Ion VINEA, laborator poetic de Constandina BREZU

... Ad astra

94

V. VOICULESCU, *notă introductivă de Lizica MUȘATESCU*

95— 98

„POEZIA CARE MERGE SĂ SE INFRĂȚEASCĂ ȘI SĂ SE VERSE ÎN MAREA CEA MARE A POEZIEI UNIVERSALE...”, *conferință de V. VOICULESCU*

Spiritul critic... în scrisori

99—104

G. IBRĂILEANU către Paul ZARIFOPOL, *prezentare și note de Corin GROSU*

105—130

SCRISORI

Scriitori români în arhive străine

131—138

Inceputurile unei antologii folclorice în limba franceză — o preocupare a pașoptiștilor români în exil de Maria BUCUR

Scriitori străini în arhive românești

139—142

John GALSWORTHY de Diana CRISTEV

„M-or troieni cu drag aduceri aminte...”

144—146

Vasile ALECSANDRI — 80 de ani după moarte de PERPLESSICIUS

147—153

Noi documente revelatoare de Ion STĂVĂRUȘ

Spicuiuri

154—155

Un „Mandat de depunere” de acum o sută de ani (C. Gr.)

156—157

Donă articole despre Panaît Istrati — Falsă crată (Al. O.)

158—159

Manuscrisele românești ale lui Tristan Tzara (C. B.)

160—161

„Să albi fericiirea de a face tot într-o zi pentru patrie...” (V. Cîlniceanu)

162—163

Coșbuc, explorator al mitologiei românești (C. B.)

164—165

Iconografice (C. Gr.)

File de album

167

Ion PAS

168

Dedicații

169—177

Fișier bibliografic

178—179

Creșterea colecțiilor

179

Iconografie

PROGRAMUL NOSTRU

Muzeul literaturii române a hotărât să editeze o publicațiune periodică trimestrială, în care să împărtășească, rînd pe rînd, cîte ceva din colecțiile acumulate în cei peste treisprezece ani de existență ai instituției. Aceste colecții au crescut considerabil atît sub raportul cifrelor cît și sub acela al importanței lor. Datorită creditelor pentru achiziții, puse la dispoziție, întîi de Ministerul Învățămîntului și apoi de Comitetul de Stat pentru Cultură și Artă, precum și feluritelor donațiuni primite din partea unor instituții de cultură sau familii ale scriitorilor, colecțiile acestea au atins cifra impresionantă de peste 14.000 de titluri. (Serisoarea datată Charlottenburg, 1912, 26 noiembrie, trimeasă de Emanoil Bucuța familiei sale și încredințată nouă de d-na Lucia Borș-Bucuța, e un exemplu al acestei colaborări cu familiile scriitorilor. Inutil să adăugăm că Manuscriptum își deschide cu drag coloanele unor astfel de manifestări). Sub raportul importanței, colecțiile dețin întreaga gamă a documentelor privitoare la viața scriitorilor: manuscrise, acte biografice, corespondență, iconografie, obiecte rămase de la scriitori, lucrări plastice înfățișînd diferiți oameni de litere, etc., etc. A împărtăși publicului vizitator o parte din aceste documente, inițiindu-l în chipul acesta în tainele dificile ale scrisului a fost una din cerințele primordiale, ce au dus la înființarea Muzeului literaturii române. În ciuda provizoratului în care a funcționat, el și-a împlinit-o cu toată sollicitudinea, încît lăsînd modestia la o parte, poate vorbi de o tradiție în materie, pe care a favorizat-o și chiar de o inițiere literară a multîmilor — dovadă registrele de vizitatori dimpreună cu observațiile. Cum însă colecțiile sînt ample și a expune tot publicului vizitator e un lucru cu neputință, indiferent de vastitatea încăperilor, Muzeul literaturii române a hotărât să editeze această publicațiune periodică, în care să comunice nu numai publicului de obște, dar și

celui de specialitate, bogăția documentară a colecțiilor sale. În felul acesta, el e convins că va contribui la progresul culturii noastre naționale și îndeosebi la cunoașterea vieții și operei scriitorilor. Titlul acestei publicațiuni este: Manuscriptum și el dă nume, în forma lui solemnă, nu numai acea tortură dulce a manuscrisului, care a muncit pe marii și micii scriitori, de la noi și de pretutindeni, dar și ceva din „farmecul manuscriselor“ în primul rînd eminesciene, despre care scriam pe vremuri și din care vom reproduce cu titlu demonstrativ, rîndurile din urmă: „Raportat la scrisul de mînă, tiparul este cam ceea ce, față de modelul viu, este fotografia. Și-n pagina de tipar, ca și la cea mai artistică dintre fotografii, același aer inanimat te întîmpină. Și doar se cunosc, din vremea Faraonilor și pînă azi, atîtea mumii perfect sulemenite. Singur scrisul de mînă, așa dar manuscriptul, — fie el în chirilica cea mai geometrică, fie în cea mai fantezistă grafie modernă, pulsează de viață, tot așa cum se face simțită peregrinarea singelui și în mina cea mai străvezie. De aici și indispoziția celui familiarizat cu manuscriptele, cînd, dintr-o pricină sau alta, e nevoit să lucreze pe o fotocopie. El tinjește încontinuu după izul acela reavăn de hîrtie, în care tot mai stăruie ceva din seva care a premers celulozei; el tinjește după inscripțiile de antracen, ca după stropii de singe ai celui ce a purtat crucea pe calvarul creației artistice; el tinjește după hieroglifile misterioase și de tot atîtea ori indescifrabile, în care autorul și-a înscris secretele imaginației lui (....) Un drum prin Daedalus manuscriselor eminesciene e o călătorie din cele mai aventuroase. Însă la capătul ei te așteaptă, ca-n cel mai somptuos basm oriental, comorile norocosului Aladin. Nu-ți trebuie vreo lampă fermecată. Din fiecare pagină o flacără jucăușă îți arată și drumul și tezaurul. Aibi numai încredere. Apropie-te cu smerenie și sufletul poetului, prezent în fiecare silabă, și-n fiecare stih oricît de tainic, îți va vorbi și va pune capăt îndoielilor tale. Nimic din ce-a căzut pe paginile acestor sacre, n-a fost zărlit la întîmplare. Aici și piatra e fertilă. Orice sămînță germinează. Apleacă-te și-i vei culege rodul“.

O problemă anume rămîne aceea a documentului inedit. Ambiția revistei noastre rămîne, evident, aceea de a tipări numai documente inedite. Cum însă surprizele n-ar putea fi excluse, primim cu plăcere acele informațiuni din public, care ar rectifica o dată sau alta, în legătură cu documentul inedit publicat. De aceea revista noastră va tipări în fiecare număr intervenția „vocalor din public“.

Accentul periodicului nostru cade așa dar pe tipărirea documentului literar, pe care îl introduce în circuitul culturii de specialitate, ce singură ea este chemată să-l înregistreze și valorifice. Cum totuși o publicație de documente nude, ar fi cu mult prea aridă, revista a hotărît să premcargă, evitînd ispitele istoriei și criticii literare, publicarea documentului cu introduceri sau să le însoțească de unele note explicative. Și deși revista nu va avea un caracter fix, ea putîndu-și adăuga noi rubrici de la un număr la altul, se poate totuși spune că profilul periodicului nostru nu se va îndepărta prea mult de acela al numărului de față, așa cum el rezultă din sobra expunere de mai jos.

În primul rînd, revista noastră va acorda tot interesul laboratorului intim al literaturii, înțelegînd prin aceasta întreg procesul de filtrare, de la formele primare pînă la forma definitivă, variațiile de titlu ale poemelor sau culegerilor, etc. Aceste munci năvărnice ale făcerii, iau uneori, ca la Eminescu, aspecte impresionante prin multitudinea formelor, în timp ce, alteori, sînt abia ghicite, așa cum reiese din metafora „faurului aburit“, de care se folosește Mihail Sadoveanu cînd vrea să explice aparenta lipsă de frămîntare a operei sale. Imaginea unui Hephaistos „aburind“ la cuptoarele lui subterane se poate aplica mai mult de unuia dintre scriitorii noștri, ceea ce nu trebuie să înșele pe nimeni. Versiunea

caligrafică din „Călin—file de poveste” e precedată, precum se știe, de numeroase alte versiuni și variante. A insista asupra importanței probleme a succesiunii variantelor ni se pare inutil. Pentru a limita la un singur exemplu, jocul acesta în aparență capricios al formelor intermediare, vom spune că dintre cele zece variante ale celui de al patrulea vers din prima strofă a „Luceafărului” („Un ghiocel de fată”; „O mult frumoasă fată”; „Un vlăstărel de fată”; „Un gangure de fată”; „Un soi frumos de fată”; „O pasăre de fată”; „Un giuvaer de fată”; „Un cânăraș de fată”; „O dalie de fată”; „O prea frumoasă fată”), ultima improvizată cu creionul, este nu numai cea mai sugestivă, dar și cea mai perfectă prin simplitatea ei necăutată. Un studiu anume închinat laboratorului poetic al lui Ion Vinea, ilustrează cu variațiunile lui de forme și titluri, această problemă. El va fi urmat de alte studii urmărind laboratorul de creație al unor scriitori ca Vasile Voiculescu, Gib I. Mihăescu, Gala Galaction, Cezar Petrescu, ș.a.

Correspondența scriitorilor formează un alt capitol, distinct, al preocupărilor revistei noastre și numărul de față acordă un larg spațiu acestui gen de confesiuni revelatorii sub toate raporturile, biografice și de creație. Se publică scrisorile adnotate ale lui Panait Istrati către Romulus Cioflec și în cele din urmă, cele adresate de G. Ibrăileanu lui P. Zarifopol, doi dintre cei mai de seamă interpreți ai literaturii românești; — toată această corespondență, evident, inedită. Paralel însă cu aceste prezentări de corespondență masivă și de prima categorie — alte rubrici, precum „Spicuri”, vor publica scrisori parțiale sau integrale, precum și acte, documente etc., de mai mică importanță. Așa e, de pildă, în numărul de față, scrisoarea lui Eliade Rădulescu către fiul său. Tot aici se va vorbi despre biblioteca lui Coșbuc, din care o bună parte a intrat în patrimoniul Muzeului literaturii române. Ea infirmă, această bibliotecă, cu multele ei adnotări, dovadă a lecturilor frecvente (fără a mai vorbi de inițierile și studiile dantești), opinia defavorabilă despre „incultura” lui Coșbuc, căreia Maiorescu îi da expresie în una din prefățele „Criticelor” sale.

O rubrică, la care revista noastră ține cu osebire și căreia îi va acorda întreaga atenție, este aceea rezervată unor „mărturii literare”. Ea ar dori să prezinte, fie sub forma unor interviuri, fie sub aceea a unor pagini autonome de reminiscențe, cele mai de seamă informații din viața și creația scriitorilor și oamenilor de cultură. În primul număr a rezervat locul poetului Al. Philippide. Amintirile poetului, crescut în mediul de înaltă intelectualitate a filologului ieșean Alexandru Philippide, posesor în același timp și al unei vaste inițieri literare; călătoriile sale în străinătate, în Germania și la Paris, ca și participarea, oarecum distantă, la mișcările avangardiste ale suprarealismului se vor citi, sntem încredințați, cu deosebit interes. Dorința revistei noastre ar fi ca aceste „mărturii literare” să devină sursa primordială în relatările biografice ale scriitorilor. Când, din întâmplare, interviul lipsește, el va fi înlocuit cu capitole înrudite, din consensiunile amintirilor literare, la care un scriitor sau altul lucrează. În ce măsură lacuna ar fi împlinită, ajunge să spunem cât de onorată ar fi fost revista noastră publicând capitole memorialistice din „Anii de ucenicie” ai lui Mihail Sadoveanu. Concluzia e clară: disprețuind farmecul și pitorescul memorialistic, rubrica va da înțietate strictului adevăr documentar. A întregi datele biografice și de creație ale scriitorului, din sursă competentă, rămâne rostul fundamental al acestei rubrici.

Relațiile scriitorilor noștri cu celelalte culturi europene, va fi încă una din preocupările revistei. Cât de bogată este literatura emigranților noștri de la 1848 și câte mărturii s-au păstrat în arhivele străine, este pentru noi o obligație, pe care ne promitem să o împli-

nim chiar de la primul număr, grație unor fericite și fructuoase investigații întreprinse la Biblioteca Națională din Paris. În aceeași măsură, vom desmormîta, întâi din arhiva noastră și apoi din alte fonduri, scrisori sau alte documente, în care personalități de prestigiu mondial ale culturii europene au vorbit despre țara noastră și despre oamenii ei.

Deși consacrată în majoritatea cazurilor, documentului, revista noastră nu va nesocoti nici beletristica propriu-zisă: versuri, proză, teatru, sau comentarii critice — pagini rămase, binențeles, inedite. În primul rînd se vor tipări: trei poeme inedite de Ionel Teodoreanu, a cărui activitate de prozator l-a impus cetitorului de obște; fragmente inedite din romanul „Mariana Vidrașcu” de Mihail Sadoveanu, din care marele prozator a tipărit doar un singur capitol, în „Viața românească”, din 1906; o conferință despre sensurile marii poezii, pe care V. Voiculescu a ținut-o la Radio, pe vremea cînd funcționa ca director al programelor.

La capitolul aniversărilor și comemorărilor aducem omagiul datorat patriotismului lui Vasile Alecsandri, cu prilejul împlinirii a 80 de ani de la moartea sa. Cu acest prilej, dăm la iveală și unele texte inedite din Alecsandri. Îndeosebi, o scrisoare inedită către Costache Negruzzi; o poezie, inedită, „Le signal du réveil” și, în integralitatea ei, o epistolă Alecsandri scrisă între cele două Uniri, din 1859, de la Iași și București, cu denunțarea unui complot antiunionist.

Sub raportul iconografic, revista va tipări: portrete inedite, facsimile de pe pagini, autografe, caricaturi și desene, opera scriitorilor sau extrase din colecțiile celebre pe vremuri.

Scrisori din țară ridicînd probleme de istorie literară sau de orice altă natură, vor completa sumarul fiecărui număr al revistei.

În nădejdea că strădania noastră va fi înțeleasă și apreciată, pășim în arenă, îndreptînd un gînd cald de recunoștință spre înaltul proteguitor, prin a cărui sollicitudine Manuscriptum se înfățișează astăzi publicului larg cititor.

Perpessius

„vocația mea poetică
s-a ivit la 14 ani...”

Al. Philippide

MANUSCRIPTUM fiind un periodic ce-și propune să înfățișeze fapte și date în legătură cu literatura și nu să comenteze fapte literare, el exclude de la început tonul liric propriu memorialisticeii.

Unui scriitor puțin înclinat către acest ton scopul *Manuscriptum*-ului îi convine foarte bine. Cum însă un asemenea scriitor, de obicei, n-a păstrat din lucrul său decât ceea ce i s-a părut, la un moment dat, bun de dat la iveală, adică, de fapt, ceea ce a publicat, el nu are aproape nici un document literar, personal, inedit. Este tocmai ce mi se întâmplă și mie, din cauza obiceiului meu de-a nu păstra din lucrările mele nici o versiune manuscrisă, nici chiar aceea care a fost dată la tipar. Iată de ce, în scurtele însemnări care urmează, voi aduce date și fapte bine definite, dar foarte puține documente ilustrative.

Amintirile mele din prima copilărie se perindă între biblioteca tatălui meu și priveliștile de natură, care, în Iașul de la începutul secolului, pătrundeau aproape pînă în inima târgului. Cătreeram de cum se desprindăvara pînă toamna tîrziu, împrejurimile cu dealuri acoperite de podgorii și de păduri, împrietenindu-mă toamnă și toamnă cu natura. De asemenea, m-am împrietenit de timpuriu cu cărțile, prinzînd gustul lecturii. Îndemnat de întâmplări din *O mie și una de nopți* pe care, alternînd cu scene din *Odissea*, mi le povestea cîteodată, seara după masă, tata, am învățat chirilicele ca să pot citi *Halimaia* lui Gherasim Gorjan. Închipuirea mea a fost din belșug nutrită și stimulată de *Savah, călătorul pe mare* ca și de *Robinson Crusoe*, care, într-o traducere românească apărută, cred, în editura Samitca, purta scris apăsător, pe coperta viu colorată, nr. 1, fiind prima carte a bibliotecii mele de la opt ani. Am citit, tot pe atunci *Cei trei mușchetari*, într-o traducere din 1857, scrisă în chirilice amestecate cu latine. La acestea s-au adăugat repede *Poveștile* și *Amintirile* lui Creangă, *Poveștile* lui Ispirescu și cînticelele comice, comediile și vodevilurile lui Alecsandri.

Versuri am început să citesc mai tîrziu și mi-au plăcut mai tîrziu. Pe la treisprezece ani visam să scriu romane și piese de teatru și nu poezii. Vocația mea poetică s-a ivit cu putere la paisprezece ani, în toamna lui 1914, după o călătorie în Germania și Austria pe care, în vara aceluia an, cu puțin timp înainte de izbucnirea războiului, am făcut-o împreună

cu părinții mei. Am stat o săptămână în Berlin, câteva zile în Colonia, am făcut o călătorie de-a lungul Rinului, de la Colonia la Koblenz, am stat două săptămâni în München, apoi ne-am întors pe Dunăre timp de trei zile de la Passau la Buda-Pesta, cu escale la Linz și la Viena, ajungând în țară, prin Brașov-Predeal, la câteva săptămâni după începerea războiului. Impresiile acestei călătorii au fost adânci și ecouri ale ei se găsesc în primul meu volum, *Aur sterp* din 1922, între altele poezia *Lied*, cu amintirea zinei Lorelei, a cărei stîncă o văzusem de pe malul Rinului cu câțiva ani mai înainte.

Pe lângă activitatea sa de filolog și de lingvist, cunoscută, tatăl meu, avea mai puțin cunoscută de alții, o cultură literară vastă și variată. În biblioteca lui, pe lângă Homer, Sofocle, Virgiliu și Plaut pe care îi citea cu adîncă pricepere de elenist și de latinist, avea pe Shakespeare în traducerea lui Schlegel și Tieck, apoi, între mulți alții, pe Balzac, pe Flaubert, pe Zola, și trei volume de povestiri de Edgar Poe în traducerea lui Baudelaire. Tata cunoștea bine romantismul german. În biblioteca lui am găsit și am cercetat cartea capitală a lui Rudolf Haym, *Die romantische Schule*. Curiozitatea lui literară mergea astfel de la clasicismul antic la mișcările literare moderne. În proporții reduse, pe la șaisprezece, șaptesprezece ani, fructificam și eu într-un spirit analog pasiunea lecturii, traducînd, în afara programului de liceu în care nu figurau, din *Bucolicele* lui Virgil, precum și, sărînd peste nouăsprezece secole, *Moesta et errabunda* a lui Baudelaire, cea dintîi poezie de Baudelaire pe care am încercat s-o transpun în românește.

Prin mijlocirea lui Demostene Botez am debutat în numărul de la 25 mai 1919 al revistei *Însemnări literare* cu poezia *Clintecul cîtorva*, cam odată cu Ionel Teodoreanu, cu care eram prieten de liceu. Am continuat să public în această revistă pînă la încetarea ei, în decembrie al aceluiași an. Am colaborat apoi la *Viața românească*, de la reapariția ei în martie 1920.

În redacțiile acestor reviste poeziile mele au stîrnit surprindere, uimire chiar, dar puțină simpatie, înțelegînd aici prin simpatie, sensul primordial al cuvîntului, adică simțire comună, afinitate de simțire. Dovadă pentru aceasta este faptul că despre primul meu volum de versuri, *Aur sterp*, din 1922, nu s-a scris în *Viața românească* nici un rînd. S-a scris în schimb în alte publicații ale timpului. O bibliografie a acestor dări de seamă se află în *Antologia poezilor de azi* de Ion Pillat și Perpessicius, vol. II, 1928. Cu privire la *Aur sterp* păreri critice au fost foarte deosebite. Multe dintre ele au fost potrivnice, într-un caz chiar, critica a fost exprimată cu vehemență răuvoitoare și cu expresii menite să jignească. Păreri deosebite între ele s-au exprimat și cu privire la al doilea volum de versuri, *Stînci fulgerate* din 1930. Lucrul acesta m-a bucurat, fiindcă injuria unanimă și lauda unanimă, în literatură, sînt suspecte, și una și cealaltă, de neadevăr.

Între noiembrie 1922 și iulie 1928 am stat în străinătate, mai întîi, vreun an și jumătate, în Germania, la Berlin, și vreo patru ani în Franța, la Paris. În Germania m-am familiarizat cu literatura și cu filosofia germană, punînd temeiul încercărilor mele de mai tîrziu în ce privește romantismul german și expresionismul. Despre expresionism am publicat un mic studiu în *Viața românească* din aprilie 1924. Am sosit la Paris în 1924. Este data la care apare primul *Manifest supraréalist* al lui André Breton. Era într-adevăr epoca de erupție a supraréalismului și a unui avant-gardism literar practicat de adepți cu vehemență. Am trăit în acest climat, dar nu în centru ci mai mult periferic, adică, mai exact, păstrîndu-mi față de această mișcare o distanță ce mi-a permis s-o judec, cu înțelegere critică; în micul studiu *Modernism* publicat în *Viața românească* din ianuarie 1929, după întoarcerea în țară, am exprimat pe larg punctul acesta de vedere. La fel și în articolul *Vorbe*

despre un *neverosimil modern*, publicat în *Adevărul literar și artistic* din 23 sept. 1928, cu care mi-am început o activitate de foiletoane și eseuri care a durat, cu intermitențe, până astăzi. În Germania m-am întâlnit de mai multe ori cu Ion Barbu, care își pregătea doctoratul în matematici și pe care îl cunoscusem la București în martie 1921. Tot în Germania am avut ocazia să-l văd de câteva ori pe Tudor Vianu, care studia la Tübingen. În Paris m-am întâlnit cu B. Fundoianu, cu care fusesem coleg de liceu la Liceul Național din Iași, în clasa a șasea, în 1915—1916. Prin Ilarie Voronca, prieten de asemenea, am cunoscut câțiva tineri suprarealiști, dintre care unul, Arthur Adamov, avea să ajungă foarte cunoscut ca unul dintre corifeii teatrului absurdului, alături de Samuel Beckett și de Eugène Ionesco.

Între 1924 și 1927 mișcarea de avangardă în Franța se făcea cunoscută de marele public nu atîta prin lucrările scriitorilor care o alcătuiau, lucrări publicate în tiraje minime, de câteva sute de exemplare, cît mai ales prin scandalurile pe care acești scriitori le provocau prin săli de spectacol și prin localuri publice. Mișcarea de avangardă nu era de loc unitară. Existau felurite coterii și grupuri dușmane între ele, și care se acuzau reciproc, de falsitate în practicarea dogmei suprarealiste. Aceste violente deosebiri de păreri se rezolvau nu rareori în lupte corp la corp.

Am asistat și eu o dată la o asemenea întimplare. Eroul a fost chiar Arthur Adamov. Eram într-o seară în cafeneaua *Le Dôme* din Montparnasse. La o masă, într-un colț, ședea Adamov, june pe atunci de nouăsprezece ani, deșirat, slab, cu un proeminent măr al lui Adam care îi puncta, ridicîndu-se și scoborîndu-se, vorbirea lui foarte dirză și pe un ton autoritar și bătaios, propriu de altfel tuturor tinerilor moderniști de pe vremea aceea. Acuma, singur la masă, în fața unei cafele, tăcea, tronînd într-o atitudine de izolare crispată. După un vag salut din partea mea și a lui, mă scufundasem în citirea unei reviste cînd deodată, un zgomot de tropăituri, pocnete și scrișnituri m-a făcut să ridic capul. Pe ușa cafenelei năvăliseră câțiva găligani, se năpustiseră asupra lui Adamov și acum avea loc o păruială cumplită în care Adamov, singur cum era, era mai mult dedesubt decît deasupra. Totul a durat de altfel doar un minut sau două. Găliganii, după ce și-au îndeplinit misiunea, au plecat, nestîngerîți, fiindcă nimeni, nici chelnerii, nici clienții localului, nu se amestecaseră în această chestiune, în fond privată; de altfel, și unii și alții, în Montparnasse, erau de mult obișnuiți cu asemenea spectacole. M-am ridicat de la masă și m-am dus la Adamov. Acesta, cu părul zbîrlit și cu un ochi vînat, își reluase poza lui de izolare mîndră, și cînd l-am întrebat ce voiau cu el găliganii, mi-a răspuns, cu mărul lui Adam mai proeminent decît oricînd: „Niște oameni de nimic, n-are nici o importanță”. Oamenii aceia dintr-o coterie adversă erau într-adevăr pentru el mai puțin decît zero, și nici el pentru ei nu era desigur mai mult decît atîta.

Acesta era climatul exterior, obișnuit, pe atunci, al modernismului, care, totuși, în esența lui, a avut o valoare spirituală adîncă, fiind expresia unei neliniști înnoitoare, care, după 1918, cuprinsese cultura Europei și care avea să lase urme adînci în dezvoltarea literaturii secolului nostru, urme vizibile și azi, mai ales că peste ele s-au întipărit urmele celui de-al doilea război mondial. Cu efecte de detaliu diferite, neliniștea de la 1920 s-a repetat la 1950. Dar acestea sînt considerații care aici nu-și au locul.

În ce mă privește, această neliniște am simțit-o destul de des și desigur că o bună parte din scrierile mele s-au născut în mijlocul ei, chiar dacă o nevoie, poate chiar o înnăscută tendință de armonie, de echilibru și de măsură, a izbutit de multe ori să exprime furtunile și cutremurele în forme clare, chibzuit lucrate, în vederea unui efect de artă literară. Cele două nuvele ale mele *Floarea din prăpastie* și *Îmbrățișarea mortului* apărute într-un volum

cu titlul primei nuvele, în 1942, înfățișează oameni și fapte din societatea orășenească a României dintre 1920 și 1940, în cuprinsul unei acțiuni cu efecte de surpriză și de senzațional. Apărută într-o epocă neprielnică literaturii, cartea a trecut aproape neobservată, cu foarte puține excepții, printre care aceea, plăcută pentru mine, a unei dări de seamă a lui Perpessicius care a apreciat tocmai ceea ce voisem eu să fac, adică producerea acelor efecte de senzațional și de surpriză.

În 1929, întors în România, m-am stabilit la București. În cei șase ani cât lipsisem din țară, cei puțini care mă cunoscuseră nu se făcuseră mai mulți, ba chiar dimpotrivă; a trebuit să-mi încep din nou cariera literară, și a fost nevoie de un an sau doi de publicistică pînă să intru iar în mișcarea literară de la noi.

Cînd am cerut să fiu ales membru al Societății Scriitorilor Români, n-am întrunit în adunarea generală a Societății numărul de voturi necesar și am fost respins. Abia mai tîrziu, și la insistențele lui Ion Pillat, am fost primit în Societate. Era și acum, poate, tot o nepotrivire de simpatie ca și la debutul meu în 1919. Dar acestea sînt amănunte care duc la considerații ce intră în tonul liric al memorialisticii, ton față de care, cum spuneam, nu am prea multă înclinare, și care nu este potrivit cu caracterul documentar al *Manuscriptum*-ului. Am căutat în expunerea de față să satisfac acest caracter, dînd la iveală cîteva fapte care ar putea să alcătuiască, măcar în parte și fără efuzii sentimentale, date obiective ale carierei mele de scriitor. Dacă, printre rînduri, s-a schițat cumva și un început de autoportret literar, cu atît mai bine.

Aprilie, 1970

DUNGA | Ionel Teodoreanu

DE AUR ■ poet

Faptul că la moartea lui Ionel Teodoreanu, pe masa sa de lucru, au rămas manuscrise de poezii, nu constituie, în sine, nimic surprinzător. Cîți dintre critici, la timpul respectiv, n-au semnalat (și apreciat) în romanele sale „poemele interstițiale”, „potopul de metafore” (am citat din cronică la Perpessicius la volumul al III-lea din *Medeleni*) care le confereau, nici vorbă, un contur original în cîmpul prozelor românești interbelice! Calitățile de poet erau chiar exteriorizate cu atîta frenezie încît introduceau uneori note discordante în mariajul cu prozatorul. Aceeași cronică a lui Perpessicius conținea observația: „fertilitatea aceasta metaforică așa de organizată, așa de abundentă se pune de atîtea ori de-a curmezișul acțiunii”, și fără a nega că găsim „în lirismul său stilistic suficiente motive de admirație” spera, totuși, într-o viitoare astîmpărare a stărilor de alergie metaforică („desigur că anii îi vor dicta o gospodărească economie”).

Un conflict interior al scrisului lui Ionel Teodoreanu de care el însuși era conștient. Poate nu este lipsit de interes să amintim propriile-i dezbateri din prologul la Arca lui Noe. Îndemnurilor (și, implicit, reproșurilor) lui Ibrăileanu de a „uita” că e poet, de a scrie „un roman informativ, fără stil, fără frumusețe, mizerabil, neglijent, în goana mare”, Ionel Teodoreanu răspunde cu multă comprehensiune față de problema ca atare dar și cu demnitate și chiar cu un neascuns orgoliu născut din sentimentul bogăției excesive a talentului său. Și, dacă la început e dispus la recunoașteri ferme, însoțite de caracterizări pertinente: „Romancierii care au norocul să nu fie poeți, nici pictori ni vorbei, sînt simpli fără efort și fără sacrificiu, direcți ca o cadere fără rezistență”, mai departe lucrurile sînt tălmăcite într-o manieră agreabilă sieși zicînd: „Mîna lor e goală, fiindcă n-au înle. Sînt o simplă transparență de fereastră, fiindcă niciodată n-au avut vitralii. Cînd mîna mea va fi goală, înseamnă că mă voi fi lepădat de inelele beșugului meu blestemat... Scriu cu două virfuri: unul în real, celălalt în poem”.

Concluzia trece însă pe celălalt versant al preocupărilor sale: romanul Arca lui Noe este dorit „un roman antifilic. Poate că e cea dintîi victorie a lui Ionel Teodoreanu asupra lui însuși, asupra nopții lui de vară...”

Și cu toate acestea — cine s-ar fi așteptat? — din războiul anunțat iese învingător, pînă la urmă, nu prozatorul ci poetul. Unul dintre cele două virfuri ale condeiului său iese tocit și rămîne celălalt, mulat în culorile (celeste) ale poemului.

Evoluția înscris, desigur, pe traiectul ei, elemente neașteptate și imponderabile, iscate din aventura de totdeauna a creației. Pentru cine însă a pătruns în lumea „caietelor” din care a fost extras volumul de versuri, La porțile nopții ca și poemele de față, pentru cine a încercat să descifreze tainele grafiei sale elegante și în același timp stîngace, cu avintări și ezitări de veșnic adolescent, este greu să înlăture gîndul că respectiva opțiune în favoarea veșmîntului de grație aeriană și de oficiere sacerdotă al poeziei nu are și un fel de terapeutică morală, în sensul mărturisirii (și astfel al dominării) angoaselor existențiale cărora presentimentul morții le imprimă un caracter grav, ineluctabil.

S-ar putea însă, tot atît de bine să nu fie vorba decît de o simplă resuscitare a motivelor originare ale creației. Oricum materia primară a acestor versuri ne stă dovadă a faptului că, spre sfîrșitul vieții, Ionel Teodoreanu încearcă să regăsească drumul către paradisul pierdut al copilăriei, cu respectivele rătăcirii prin grădinile suspendate ale reveriei și poeziei.

Să mai demonstrăm că între aceste poeme și instantaneele lirice, juvenile, de altă dată din Însemnări ieșene există deosebiri structurale? (Ne mulțumim doar să notăm aspectul sistematizării superioare a registrului de imagini, fără a ne aventura mai departe, întrucât orice încercare de radiografiere critică a versurilor lui Ionel Teodoreanu devine superflua în condițiile când dispunem de admirabilele considerații ale academicianului Al. Philippide — a cărui competență în materie nu se mai cere a fi recunoscută — care prefățează volumul *La porțile nopții*).

Să încercăm însă să rezistăm ispitelor eseului critic, refuzat din principiu în coloanele publicației noastre, și să rămânem în sfera informațiilor cu caracter documentar, menite să servească drept ghid cititorilor.

Poemele de față, dominate de mai sus amintitul mit al copilăriei, au fost alese după o consultare cu văduva scriitorului, — ea însăși eminent literat — Ștefana Velisar Teodoreanu, căreia îi exprimăm și cu acest prilej întreaga noastră grațitudine. Textele le-am copiat din primul caiet dintre cele trei aflate în prezent la Biblioteca Centrală de Stat. O caligrafie curată pe coli ministeriale, totuși nu un exemplar de ultimă revizie, cuprinzând și numeroase variante, adevărate „vrste” succesive ale unui poem sau altul și în general comunicând ceva din atmosfera specifică de Purgatoriu artistic. (Pe marginea unor manuscrise un amestec pitoresc și insolit de notații: unele idei poetice în stare nudă, cu mențiunea locului unde au fost concepute — în tramvaiul nr. X; improvizații „hitre” cum ar fi „Vitamina P (poezie) → cugetare pe hirtie . . .” ș.a.; imixtiuni ale unor preocupări prea de tot prozalice: procesul verbal de la o ședință, și, pentru a termina, maxime grave, ca aceasta dintr-un Epictet în versiune franceză, transcrisă și pe curat, cu valoare de motto: „Se promener sur la corde raide est chose difficile et dangereuse.

Mais faut-il me promener sur la corde raide?”).

Poemele selectate de noi nu fuseseră incluse de scriitor în sumarul volumului destinat tipăririi, așa dar, mai erau, poate, sortite unor operații de revizuire și prefacere, dar, tocmai prin acest caracter „inachev” prezentând pentru un istoric literar un interes ce nu se mai cere mărturisit.

Manuscriptum are în vedere pentru un număr viitor un „Laborator artistic”, cu intenția de a valorifica materialul variantelor care ne ajută să pătrundem în lumea de frământări „geologice” a creației lui Ionel Teodoreanu, în tainele alchimiei specifice a artei sale.

Al. OPREA

și eu am fost copil

■
 Și eu am fost copil pe hotarul de soare
 Și eu, rotund, am lucit de mirare
 Ca mărul domnesc răsărit pe iarba livezii în vara zumzuitoare.
 Spuneam: sunt stăpîn
 Și eram! Ce haram!
 Călare pe-un băț, suit pe-un uluc, cățărat pe un ram.
 Fraged ivit printre lucruri străvechi

Parcă mereu însemnat cu un mărgean de cireși în urechi,
Viteaz, dar de-o palmă de mic în calea grozavă a pașilor
Ca un alt Gulliver prizărit în țara de culmi a uriașilor,
Cînd rostogol pe covor
Cînd, bildibic pe trepte, afară.
— Ai viermi, măi, în ceva! spunea urzicat bunica. Acuși măninci o paperă!
Dar cine
Era mai dihai decît mine?
Cînd eu, ca nici altul, trecînd peste toate,
Suiam, cu vara în mîinile zgîriate,
Un cogeamite zmeu cu cozi bîrligate și nări zvăpăiate?
Făcea: zbîrr! zbîrr!
Ce mîndreță de faptă să stai năzdrăvan minî în minî cu atîta hătlî!
Nimeni pe lume
Nu săvîrșise mai făt-frumousă minune.
Dar cerul acela de aur boltit în albastru
Cu raze de soare
Nu era, cum s-ar crede, un cer oarecare,
Ci Unul, Acela, anume venit
În pulpana de flori și de vară a Vacanței.
Un cer de azur arzător ca zoreaua de zi a speranței.
Iar, eu, Impărat pe o sfoară,
Pe-o sfoară cu Zmeul la capăt, proptît pe voinice picioare
Domneam peste cer, peste soare,
Și peste năprasnica vară.

* * *

Acum e tîrziu! Acum e pustiu!
Toate s-au dus, toate-au apus.
Dintre toți de atunci parcă singur sînt viu.
Nimic nu mă chiamă! Nimic nu mă-ndeamnă!
Inima! Inima! Veche, uscată, foșnită frunză de toamnă!
Mîinile goale! Zmeul e dus,
Cui să i-l cer?
Bunicii!
Moartea aici-i.
Casa, copilăria,
Cerule, vara, livada, via?
Nimic!
Îmi vine să strig:
A murit vacanța!
Tăcere. E noapte. E moarte! E frig.
Zboară negru un corb: E speranța —
Am privit-o cu somn în privire:
— Dar tu cine ești, fata mea?
Ea mi-a răspuns cu genele ude:
Nici tu nu mă mai recunoști? Sînt tinerețea ta.

dunga de aur

În nebuloasa casă a copilăriei
 Care a fost cîndva sau undeva
 Acum topită navă-n ceașă,
 Pe vremea cînd clipea mereu în ochi mirarea, cer cu prospețimi de dimineață,
 Mi-aduc aminte foarte șters, ca dintr-un somn, că am văzut odată
 De-a lungul unei uși rămasă puținel întredeschisă, un profil de aur : dungă
 Totul era compact în întuneric.
 Nici în oglindă nu se mai vedea
 Nici focul, nici pisica nu mai licărea
 Totul se scufundase în cărbune
 Totul era pecetluit în noapte grea.
 Numai acolo, parcă solemn, de-a lungul ușii, aurul veghea
 Ca pe un fel de prag al aștrilor,
 Toiag rămas în cumpănă între lumină și-ntuneric.
 Putea să fie îndărătul ușii soarele, pridvorul ingeresc al raiului, tata cu lampa,
 Sau moartea, la fîntîna ei fără ciutură.
 Dar eu, copil al tainei, am învins cuvintele,
 Nevrînd nici să întreb și nici să țip.
 Stăteam incremenit, c-un fel de fulgere în inimă
 Privind cu ochi de marinăr argonaut sau de nebun
 Dunga de aur stînd de veghe ...
 Și poate că de-atuncea dorm și pîn-acum.
 Dar tu, iubirea mea,
 Tu luminoasă ca și dîra dintr-o noapte a copilăriei,
 Tăcută tu ca și aceia.
 Și-mpresurată de mari taine, tot asemeni
 Răspunde pentru-atunci și pentru-acum,
 Vorbește și copilului care se uită cu ochi mari spre viitor,
 Vorbește și bărbatului amar împrejmuț de atîta scrum al celor arse:
 Tu cine ești? Ce ești?
 Ești tu lumina de pe prag a unei uși întredeschise
 Vestind o bucurie: stea sau soare,
 Rai, sau dulce lampă de-nsoțire-a bieteii tîmple muritoare?
 Sau ești raza unei candelă supreme
 Atîrnată la sinistru poartă-a umbrelor?

 N-aud nici un răspuns!
 Dar cine geme?

crengile

Călători, ne-am urcat în tren, într-o gară
Nu era nici iarnă, nici toamnă, nici vară.
Ne-am aflat printre oameni de umbră în seară.

Mai fii minte de-atunci, luminoasă Ioană,
Cu ochii tăi gravi de păstrată icoană
Trenul acela cu biata lui goană?

Vagonul în noapte-nghețat și sordid
Cu roțile parcă mereu peste nid...
.... Când deodată-am văzut elanul candid

Al crengilor albe (cireș sau mălin)
Ducînd în înaltul și purul senin
Deplin primăvara cu sfîntul ei cin.

O fotografie: privești din țară,
Dar tu, cu vestire, mi-ai spus zîbind iară:
Acolo ești tu; te numești Primăvară.

* * *

Cînd nu voi mai fi, într-o noapte cu stele
Poemele mele, poemele mele,
Vor crește-ntr-un vîz ca și crengile-acele.

Iar dacă un glas va-ntreba unde sînt,
Răspundă-i doar versul din viul pămînt
Al Primăverii, — dar niciun mormînt.

Călători, ne-am urcat în tren, într-o gară
Nu era nici iarnă, nici toamnă, nici vară.
Ne-am aflat printre oameni de umbră în seară.

Mai fii minte de-atunci, luminoasă Ioană.
Cu ochii tăi gravi de păstrată icoană
Trenul acela cu biata lui goană?

Vagonul în noapte-nghețat și sordid
Cu roțile parcă mereu peste nid...
.... Când deodată-am văzut elanul candid

Al crengilor albe (cireș sau mălin)
Ducînd în înaltul și purul senin
Deplin primăvara cu sfîntul ei cin.

O fotografie: privești din țară,
Dar tu, cu vestire, mi-ai spus zîbind iară:
Acolo ești tu; te numești Primăvară.

▼

▼

▼

Cînd nu voi mai fi, într-o noapte cu stele
Poemele mele, poemele mele,
Vor crește-ntr-un vîz ca și crengile-acele.

Iar dacă un glas va-ntreba unde sînt,
Răspundă-i doar versul din viul pămînt
Al Primăverii, — dar niciun mormînt.

Frații Botez: Octav (stinga) și Eugeniu P. Botez (scriitorul Jean Bart), purtând, în semn de simpatie pentru răsculații de pe cuirasatul „Potemkin”, aceleași șepci ca și marinarii ruși.

MIHAIL SADOVEANU

MARIANA VIDRAȘCU

ROMAN

155-017

Cu prilejul împlinirii a 90 de ani de la nașterea lui Mihail Sadoveanu, oferim cititorilor noștri, după manuscrisul original¹⁾, surpriza unei scrieri de mult uitate a marelui prozator. Operă de tinerețe, — cum se va vedea, în multe privințe —, romanul *Mariana Vidrașcu* — în ordine cronologică al treilea roman al scriitorului, după *Șoimii* (1904) și *Floare ofilită* (1905), — a rămas până astăzi, în cea mai mare parte *inedit*. La vremea sa, numai un fragment din prima parte (cuprinzând paragrafele I—III din Capitolul I) a apărut în paginile revistei ieșene *Viața românească*,²⁾ și abia peste o jumătate de veac, în 1960, când scriitorul împlinea 80 de ani, s-au mai publicat câteva pagini de la sfârșitul scrierii — palidă rememorare, rămasă fără ecou.³⁾

La sfârșitul părții de roman, publicate în *Viața românească*, se citește obișnuitul „va urma”. Cu toate acestea,

¹⁾ Manuscrisul MLR 13513, păstrat în fondul Sadoveanu, la Muzeul literaturii române. Este un manuscris sadovenian tipic (curat, cu intervenții — la prima vedere minimale), totalizând 94 file — hirtie velină, format 16,5 × 20,5 —, acoperite (numai pe recto) cu grafia specifică epocii de tinerețe a scriitorului. Filele sînt numerotate originar de la 1 la 104; dar cele corespunzătoare paragrafului IV al Cap. I, filele 16—25, lipsesc din manuscris.

²⁾ *Viața românească*, I, 8—1 octombrie 1906, pp. 165—185.

³⁾ *Luceafărul*, III, 22, — 15.11. 1960, pp. 7, cu o notă redacțională și un facsimil al ultimei fișe (104).

continuarea promisă nu a mai apărut și nici autorul, nici redacția publicației ieșene n-au dat vreo explicație și n-au mai făcut ulterior vreo referire la această scriere. Astfel, dacă nu s-ar fi păstrat manuscrisul de față (din care s-au extras cele câteva pagini publicate în 1960), s-ar fi putut presupune că romancierul nici nu scrisese mai mult decât ceea ce apăruse pe vremuri în revista ieșeană — „dovada” constituind-o însăși absența unei continuări. Împrejurarea explică (dar — numai *în parte*) tăcerea criticilor și istoricilor literari,⁴⁾ prelungită pînă în ziua de azi, asupra uneia din creațiile cele mai interesante, îndeosebi sub raportul preocupărilor analitice, ale tinereții scriitorului.

Abia după vreo șase decenii și după ce autorul se săvîrșise din viață, M. Sevastos a dezvăluit misterul, explicînd — și întreruperea, aparent nemotivată, a publicării, și tăcerea ce acoperise atîta timp opera.⁵⁾ Folosind informații deținute de la familia scriitoarei Constanța Marino-Moscu, Sevastos susține că M. Sadoveanu ar fi împrumutat materialul romanului său unor amintiri din copilărie ale numitei scriitoare. Citind în *Viața românească* începutul operei sadoveniene, aceasta și-ar fi recunoscut lucrarea și ar fi protestat. Astfel încît, deși susținuse pînă la capăt că scrierea sa constituie o producție originală, neavînd comun cu *amintirile* marino-mosciene decît fondul documentar brut, M. Sadoveanu, amenințat cu publicarea dezvăluitoare a manuscrisului originar de care se folosise, ar fi fost constrîns, afirmă M. Sevastos, să întrerupă publicarea — cu atît mai vîrtos, cu cît însuși G. Ibrăileanu se situase de partea autoarei amintirilor din copilărie.⁶⁾

⁴⁾ Chiar și numai menționata notă redacțională din *Luceafărul* (1960) era totuși îmbietoare: „Romanul Mariana Vidrașcu a fost scris de maestrul Mihail Sadoveanu în anul 1906, la Fălticeni. Din acest roman au apărut primele trei capitole în revista *Viața românească* din același an. Restul romanului nu a mai fost tipărit. Publicăm în această pagină finalul romanului Mariana Vidrașcu, ca un document literar al anilor de tinerețe și al laboratorului literar al celui ce avea să devină cel mai emoționantă carte despre viața „Jocurilor unde nu s-a împlănit nimic”.

⁵⁾ M. Sevastos — Amintiri de la „Viața românească”, *Espla*, București 1966, pp. 197—199.

⁶⁾ Iată, textual, relatarea lui M. Sevastos: „Deși plin de făgăduieli, romanul Mariana Vidrașcu n-a fost publicat în întregime de autor. Iată explicația faptului, ce mi-a dat-o familia Constanței Marino-Moscu: Izabela Sadoveanu venea uneori acasă la Constanța Marino-Moscu, fosta ei elevă la Școala Centrală, preluînd-o și simpatizînd-o mult. Ea citea fostei sale profesoare de odinioară fragmente din amintirile copilăriei. Și cum aceste fragmente o interesau, Izabela Sadoveanu îi cerea tot manuscrisul și-l luă cu sine, pentru a-l citi dintr-o dată în întregime. Peste cîteva timp, autoarea amintirilor, ducîndu-se pe la dînsa, i-l ceru înapoi. Dar ea îi spuse că Mihail Sadoveanu îl răsfășe și, cum găsisse în el lucruri interesante și atractive, o

Cît de veridică este această relatare a lui M. Sevastos, care urmează fără alt sprijin documentar, oarecari simple informații de familie și al cărei singur reazem solid este faptul, că, într-adevăr, romanul, menit să apară în mai multe numere succesive din *Viața românească*, a fost întrerupt definitiv și fără explicații?

Două surse informative vin să se adauge, deocamdată, coroborîndu-le în măsura ce se va vedea, la datele avansate de M. Sevastos: pe de-o parte, scrisorile din mai-noiembrie 1906, ale lui Sadoveanu către G. Ibrăileanu, publicate de către cercetătorii ieșeni ⁷⁾; pe de alta, însuși manuscrisul original amintit, după care publicăm mai jos partea incdită, care este și cea mai substanțială și mai interesantă, a romanului.

Conjugarea datelor de care dispunem astfel, face posibilă o primă reconstituire a faptelor învăluite în ceață, menită să explice destinul neobișnuit al acestui roman sadovenian, uitat și necunoscut mai bine de jumătate de secol.

În a doua jumătate a lui aprilie 1906, după ce obținuse de la Academia Română Premiul Năsturel, socotindu-se asi-

rugase să i-l încredinșeze. Ei se cunoșteau de la Pașcani. Cînd Constanța Marino ajunsesse domnișoară, Sadoveanu era mic copil. Îl trimetea la familia ei măcă-sa, cu o cană după bory, și Mihăluță îngîdima: — Am venit după borci!, pronunșînd sunetul r abia inteligibil. Constantin Moșet, de aceeași vîrstă cu Mihăluță, mi-a povestit că, fiind vecin cu familia Marino, o cunoșcuse și el pe coana Anica, soția lui Conu Panait — un bărbat mîrinimos și de omenie, care o înșiasă pe Constanța. Hei-nărînd odată prin livada megieșă, Moșet descoperise un caiet cu note literare, zădărit de Tanja prin buruien. Îl dăduse „autoarei” spre marea ei satisfacție. Cînd Constanța Marino-Moscu citi în *Viața românească* începutul romanului Mariana Vidrașcu, avu o explicație cu Mihail Sadoveanu, care susținu că opera lui era o lucrare originală, neavînd comun cu manuscrisul ei decît o parte din materialul documentar. — Atunci, voi publica eu urmarea romanului în altă revistă, ripostă Constanța Marino-Moscu; și, trăgînd un sertar de la birou, arătă manuscrisul complet al operei. Mihail Sadoveanu conveni să suspende publicarea restului romanului, înșelegîndu-se ca nici unul, nici altul să nu mai vorbească despre chestiunea aceasta. Ibrăileanu a dat dreptate Constanței Marino-Moscu” (op. cit., pp. 197—198).

⁷⁾ Scrisori către G. Ibrăileanu — Ed. pt. literatură, Buc., 1966—M. Sadoveanu (de M. Bordeianu și Gr. Botz), pp. 199—259. În aparatul critic al scrisorilor la care ne referim, cercetătorii ieșeni se consideră îndreptățiți să releve, în legătură cu Mariana Vidrașcu — „înrădăcirea relațiilor dintre cei doi scriitori” (M. S. și C. M. M.) și trimis la „corespondența C. Marino-Moscu cu Ibrăileanu” (op. cit., p. 218). Există, așă dar, o corespondență avînd ca obiect tocmai ceea ce ne preocupă aici. Sperăm că, indiferent de conținutul și de concluziile ce s-ar putea trage din ele, scrisorile Constanței Marino-Moscu către G. Ibrăileanu vor fi publicate — cel puțin ca „piese la dosar”, contribuind documentar la luminarea unui episod din viața literară a scriitor de 26 de ani.

gurat materialmente pentru cîtva timp, Sadoveanu părăsea definitiv Bucureștii, spre a se stabili din nou, cu întreaga sa familie, în „săhăstria” propice muncii literare, a Fălticeniilor, de unde pornise cu trei ani înainte. Dar legăturile cu Capitala, unde avea sub presă sau destina apropiatei tipărituri mai multe volume, nu puteau fi curmate cu desăvîrșire (de altfel, tînărul scriitor mai era încă funcționar la „arte” — e drept, într-un concediu mai îndelungat), astfel încît, primele săptămîni ale lunii mai (1906) el le petrecu din nou în București. Avea aici, în afară de cercul de prieteni de la *Semănătorul*, pe fratele său mai mare, Alexandru, și pe soția acestuia, Izabela Sadoveanu.⁸⁾ Abia la 19 mai, Mihail Sadoveanu se înapoia la Fălticeni,⁹⁾ unde își lărgea locuința proporțional cu creșterea familiei (efectivă și... în perspectivă: peste cîteva luni avea să vină pe lume Profirița) și își relua în același timp și cu hărnicie, și munca literară, stînjinită în ultima vreme de frământarea Capitalei („...poate o da Dumnezeu — scria el cu puțin înainte de a se reazeza la Fălticeni — să mă pot liniști și să pot lucra în liniște vreo cîteva ani de zile...”¹⁰⁾).

Aceasta era situația tînărului scriitor la 25 mai 1906, cînd se adresa din nou, meru din Fălticeni, lui G. Ibrăileanu (pe care îl aștepta în vederea unei plimbări împreună la mănăstirea Rîșca) cerîndu-i și un avans bănesc — „și poate, drept recunoștință”, — adăuga el — „ne vom înțelege asupra unei lungi povestiri, un fel de roman, pe care l-am început în această săhăstrie.”¹¹⁾

Asupra identității „lungii povestiri” a tînărului scriitor nu există dificultate: este vorba de romanul *Mariana Vidrașcu*, după cum rezultă clar, atît din cronologia operei sadoveniene, cît și din indicațiile cuprinse în scrisorile către G. Ibrăileanu.¹²⁾

Se poate considera, de asemenea, drept bine stabilit că lucrarea a fost începută (la Fălticeni) — cel mai devreme

⁸⁾ Momentul este de reținut, fiind cel mai apropiat — dacă lucrurile s-au petrecut, într-adevăr, așa cum le vedem M. Sevastos — în care tînărul scriitor va fi putut cunoaște și primi, de la cumnata sa, manuscrisul de amintiri, al Constanței Marino-Moscu.

⁹⁾ Scrisoare către G. Ibrăileanu — „21 mai 1906, Fălticeni...: De alaltăieri sînt în Fălticeni, și cîtăva vreme voi sta neînterupt aici” (op. cit., pp. 211—213).

¹⁰⁾ Scrisoare G. Ibrăileanu — „5 mai 1906, București” (op. cit., p. 213). De notat că la această dată (5 mai 1906) își propunea să rămîină în București și „luna iunie” (ibid.). Înapoierea la Fălticeni, la 19 mai, pare să fi avut un caracter întempestiv (eine Zwangsläufigkeit).

¹¹⁾ Scrisoare către G. Ibrăileanu — „25 mai 1906, Fălticeni” (op. cit., p. 214).

¹²⁾ Identitatea este precizată și de cercetătorii ieșeni (ibid. — nota 2).

la 19 mai 1906 (ziua înapoierii grăbite de la București) și cel mai târziu câteva zile după această dată.¹³⁾ În ceea ce privește terminarea ei, — coroborată cu scrisoarea din 1 iulie 1906 (din care rezultă că la 26—27 iunie M. Sadoveanu fusese nevoit să pornească din nou spre București),¹⁴⁾ — datarea oarecum generală de pe ultima filă (f. 104) a manuscrisului — „Fălticeni, iunie 1906” — permite o determinare și mai precisă. Într-adevăr, elaborarea nedepășind luna respectivă, romanul trebuie să fi fost încheiat negreșit la 26—27 iunie — ultimul moment fălticenean al lui Sadoveanu, în cursul acestei luni.

Iată, așadar, bine precizat intervalul de timp: 19 mai (cel mai devreme) — 27 iunie (cel mai târziu), în care harnicul scriitor a așternut pe hîrtie acest al treilea roman al său.¹⁵⁾ Cu toate acestea, aceeași scrisoare către Ibrăileanu (1 iulie 1906) conține în continuare indicația contradictorie și derutantă, potrivit căreia, la această dată, Sadoveanu mai avea, totuși, de lucru la noua sa operă: „Nu știu ce să fac cu romanul.¹⁶⁾ Desigur că va trebui să trimit o bună parte (poate pentru două numere?), acum cînd mă întorc din București. Cel mult pe la Sfîntul Ilie. Mă pun și lucrez câteva zile, și lucrul răzdluit va fi gata să intre în frumoasa ramă care-l așteaptă.”¹⁷⁾

Atunci — o nouă etapă în elaborarea operei? A mai existat, oare, și o altă redactare, afară de cea cunoscută și folosită aici (manuscrisul MLR 13513)?

Comparînd acest manuscris de Fălticeni (iunie 1906) cu fragmentul de roman apărut, cum se știe, în *Viața românească*, la vreo trei luni de la scrisoarea de față, se poate constata că nu există nici o deosebire între textul din paginile

¹³⁾ Mai curînd — câteva zile după această dată, căci între 19 și 25 mai Sadoveanu mai scrisese — probabil înainte de a trece la Mariana Vidrașcu — încă alte două bucăți destinate revistei ieșene: „una pe care v-o dătoresc” (și care nu poate fi decît Sfaturi vechi — *Viața românească*, I, 5—1 iulie 1906, pp. 242—251) „și una pe care, de veți voi, veți lua-o” (aceasta fiind, desigur, Sfîntul Vasile, apărută o lună mai târziu: *V. rom.*, I, 6—1 aug. 1906, pp. 386—394) — *ibid.*

¹⁴⁾ Scrisoare către G. Ibrăileanu — „1 iulie 1906, București” (*op. cit.*, p. 214—215): „Concediul meu s-a terminat la 20 iunie. Am mai stat o săptămînă pe-acasă. Pe urmă m-am grăbit să viu la București, aveam nevoie de parale: trebuia să-mi fac echipamentul de ofițer, căci sînt concentrat la Șipote, lîngă Iași, de la 10 august la 10 septembrie”.

¹⁵⁾ Se cunoaște din neprefuitele Note, ale Profirei Sadoveanu, modul „operativ” de a lucra, al „faurului aburit”, care își ducea la capăt, în flux aproape continuu, o scriere o dată începută.

¹⁶⁾ Sadoveanu înțelege, desigur: avînd în vedere apropiata concentrare de o lună, la Șipote.

¹⁷⁾ *op. cit.*, p. 215.

revistei și cel din paginile corespunzătoare ale acestui manuscris.¹⁸⁾ Acesta este, prin urmare, manuscrisul *unic* al scrierii, manuscrisul trimis la redacție și de aici la tipar — și existența unui alt manuscris, intermediar între ms. 13513 și textul din revistă, este cu desăvârșire exclusă. Faptul este de reținut, căci astfel stînd lucrurile, urmările operației suplimentare, de după 1 iulie, pe care scriitorul o mai considera necesară pentru desăvîrșirea operei sale (și o numea „răzăluire”) — aici trebuie căutate, pe *acest* manuscris și nu în altă parte.

Ce oferă, în contextul acestei certitudini, examinarea indeaproape a manuscrisului?

Se constată, mai întîi, că cele mai multe dintre intervențiile pe manuscris sînt *extemporanee* redactării (iunie). Ele constau din bararea unor cuvinte (sau grupe de cuvinte) și înlocuirea lor cu altele, operată în *continuarea frazei*. Termenul „răzăluire” (apărut în iulie) nu se poate referi la această categorie de modificări datînd, evident, din cursul elaborării operei.

Există apoi, ici-colo, destul de rar, pe de-o parte cuvinte barate în același mod, dar înlocuite *deasupra* (și nu — în continuare), pe de-alta unele *aplicații*: cuvinte sau grupe de cuvinte *adăugate* la textul inițial.¹⁹⁾ Chiar și aceste modificări ar putea fi atribuite momentului elaborării — mai exact: unei revizuii imediat-consecutive (deci — tot din luna iunie), — ceea ce ar corespunde cu modul cunoscut de lucru, al scriitorului. Cu toate acestea, mărturia lui expresă (că trebuie să mai lucreze „cîteva zile”) nu poate fi trecută cu vederea: trebuie admis, în consecință, că aici poate fi vorba și de intervenții *ulterioare* datei de 1 iulie 1906.

Desigur! Surprinde totuși, la un scriitor aplicat și „operativ”, ca Sadoveanu — atît timpul rezervat (pentru el — mare) unor modificări, numeric relativ reduse și stilistic puțin însemnate, cît și termenul („răzăluire”) cu care desemnează măruntă operație.

Abia o examinare mai apropiată și mai stăruitoare, a filelor manuscrise, dezvăluie o a treia categorie de modificări, curioase, și cu toate că puțin aparente, nu mai puțin indubitabile: pe întreg-întinsul manuscrisului, de la prima la ultima filă (1—102), cele mai însemnate (și, prin urmare, și cele mai frecvent repetate) nume proprii, așternute în

¹⁸⁾ De altfel, aceste pagini (ff. 1—15 din manuscris) poartă amprente caracteristice manuscriselor ce au trecut prin sefărie: pete de cerneală tipografică, lăsate de degetele culegătorilor și, în cîteva locuri, chiar numele acestora, notate pe marginea paginilor.

¹⁹⁾ Deși descifrabile adesea, nu am considerat necesar nici posibil (din motive de spațiu) să semnalăm, în textul sadovenian, aceste intervenții.

cursul elaborării (iunie), *au fost șterse* — șterse cu radiera, sau, poate, rase cu lama de cuțit (răzuite, răzăluite) — *pe locul lor* apărind, actualmente, alte nume, *noi*. Astfel — numele: *Mariana* (eroina), *Sofiica* (mama ei), *Filipache* (tatăl adoptiv al Marianei), *Costești* (locul unde se desfășoară, în principal, narațiunea), etc., citibile în prezent în manuscris, *sînt nume proprii noi*, ulterioare redactării (iunie) și înlocuind, în sensul propriu al acestui termen (adică: chiar pe locul unde figuraseră inițial), pe cele „răzăluite”. Pretutindeni, pe locurile respective, apar modificări ale hirtiei (pierderea luciului prin frecare, subțierea sau chiar perforarea), iar din numele grafiate inițial nu mai apar, de cele mai multe ori, decît slabe trăsături fragmentare, quasi-ilizibile.

De cele mai multe ori, dar nu totdeauna, căci, în citeva locuri, se mai pot distinge totuși urme mai clare și trăsături care permit reconstituirea numelui propriu inițial, înlocuit (după ce a fost înlăturat) cu numele actual. Astfel, la f. 46 — unde nu este ras, ci acoperit cu cerneală —, și în alte locuri²⁰⁾, numele inițial, pe locul căruia se află în prezent *Mariana*, pare a fi fost — *Constanța*. La aceeași f. 46 — și tot acoperit, în mod excepțional, cu cerneală (în loc să fi fost „răzăluit”), numele *Anica* pare să fi precedat pe actualul *Sofiica*. În sfîrșit, printr-o scăpare datorată, desigur, unei scurte eclipse a atenției, personajul al cărui nume a fost, pretutindeni, schimbat în *Filipache* (cum apare actualmente în tot manuscrisul), a rămas, într-un singur loc²¹⁾ cu numele originar: *Panait*.

Așadar — în tot manuscrisul: *Mariana* înlocuiește pe *Constanța*, *Sofiica* pe *Anica*, *Filipache* pe *Panait*... Aceste nume, general-folosite la elaborarea din iunie 1906, sînt, însă, cum s-a văzut mai sus,²²⁾ tocmai cele pe care le comunică M. Sevastos: este vorba de Constanța Marino și de părinții acesteia.²³⁾

Ce va fi fost, inițial, în loc de *Costești*? Nu se poate identifica; nu încapе însă îndoială, că mediul descris corespunde

²⁰⁾ La f. 5, f. 30, f. 46 (acoperit cu cerneală), la f. 50, 63, 66...

²¹⁾ La f. 81, r. 7. Singură această scăpare ar fi fost, la rigoare, suficientă, dacă nu s-ar admite, în genere, cu alîta ușurință, gratuitatea gesturilor — inclusiv a celor grafice.

²²⁾ V. supra, nota 6.

²³⁾ De remarcă, incidental, că în Istoria pe scurt a Tîrgului Pașcani, publicată de Sadoveanu, mai întîi în Albina, 1908, și în care numele proprii sînt reale, apare un „conu Panait”, om de încredere al boierului Roznovanu, alături de vechiul „Iacobache”. În numele *Filipache* (folosit în loc de Panait) se poate descrie o condensare a celor două nume (*Filipache* este și Panait, și Iacobache) — interesantă din punctul de vedere al viziunii sociale, a tîndrului scriitor din 1906.

pe deplin cu Pașcanii — tîrg al copilăriei scriitorului, dar și al Constanței Marino-Moscu.²⁴⁾

Se poate considera, prin urmare, ca dovedit și incontestabil, faptul că la elaborarea romanului său, Mihail Sadoveanu a urmat manuscrisul *amintirilor din copilărie*, ale Constanței Marino-Moscu — cel puțin cît privește numele proprii ale personajelor principale. Aceste nume făceau parte din arsenalul scriitoarei.

Admițînd, împreună cu tînărul romancier, că manuscrisul acesteia nu îi slujise decît ca document, păstrarea unor nume proprii n-are nimic surprinzător, nici ilicit. Cu atît mai mult surprinde, însă, și stîrnește nedumerirea, *înlocuirea* ulterioară a acestor nume, și mai ales modul neobișnuit în care se face trecerea la alte nume. De data aceasta, tînărul scriitor nu se mai mulțumește să bareze cuvintele respective și să pună altele noi, deasupra, cum făcuse de atîtea ori pînă atunci, ci „răzăluiește” — procedează astfel, încît să fie eliminată pînă și urma numelor inițiale.

A existat, desigur, un motiv temeinic, ce îl va fi determinat pe Sadoveanu să recurgă la *acest mod* de a-și revizui scrierea. Manuscrisul rămîne însă mut, în această privință, iar scrisorile către Ibrăileanu, abia dacă oferă cîteva puncte de sprijin pentru construirea unor ipoteze.

Dintr-o scrisoare de la București, datată 15 iulie 1906, rezultă că scriitorul s-a aflat pînă în ajun (14 iulie) în societatea fratelui său Alexandru și a cumnatei sale Izabela.²⁵⁾ Poate chiar de la sosirea sa la București — deci, cam 27 iunie. În acest caz, Izabela Sadoveanu — singura care cunoaștea dinainte însemnările fostei sale eleve²⁶⁾ — a putut lua cunoștință și de cuprinsul lucrării sadoveniene²⁷⁾. Se poate presupune, îndreptățit, că Izabela S. va fi atras atenția tînărului său cumnat asupra unor posibile urmări neplăcute, ale folosirii prea fidele a izvorului său documentar, făcînd obiecții mai ales împotriva preluării *tale quale* a numelor

²⁴⁾ *Circumstanță plină de sugestii! Mai tîrziu, cînd își prelucurează amintirile din copilărie în Amintirile Caterinei State, Constanța Marino-Moscu face din Pașcani — Vascani. Și este interesant de observat, că Vascani fusese folosit pentru Pașcani — mai tîrziu în Floare oprită: de data aceasta Constanța Marino-Moscu este cea care împrumută de la Sadoveanu.*

²⁵⁾ *Scrisoare către G. Ibrăileanu — „15 iulie 1906 București” (op. cit. p. 216): „Eu în căldura Bucureștilor am rămas singur de ieri. Frate-meu și Izabela au plecat la Bacău, și acum mă plictisesc, într-o căldură tropicală”.*

²⁶⁾ *Apud M. Sevastos — v. supra, nota 6.*

²⁷⁾ *În contextul ipotezei aici avansate — între 27 iunie și 1 iulie. Faptul că M. Sadoveanu avea cu el, la București, manuscrisul Mariana Vidrașcu poate complica interpretarea; dar prezența, consemnată, a Izabelei nu poate fi lăsată deoparte.*

proprii din manuscrisul marino-moscian. Ea va fi fost factorul determinant al „răzăluirii”.

Iar cum, după 14 iulie, scriitorul „se plictisește”, se poate găsi în acest fapt un indiciu că operația la care își supusese lucrarea era încheiată în momentul când a rămas singur în canicula bucureșteană. De altfel, această dată, 14—15 iulie, era apropiată de termenul comunicat anterior lui Ibrăileanu: Sf. Ilie — 20 iulie. O indicație în același sens s-ar mai putea vedea și în modul categoric în care scriitorul poate fixa acum, în ceea ce îl privește, data publicării romanului în revistă — cea mai apropiată cu putință.²⁸⁾

Scrierile de după această dată (15 iulie) nu mai pomenesc de *Mariana Vidrașcu*, decât ca de o operă finită, care așteaptă să vadă lumina tiparului. Manuscrisul ajungea totuși la Iași cu oarecare întârziere²⁹⁾, fiind expediat abia după plecarea scriitorului în concentrarea de la Șipote.³⁰⁾ Numărul pe septembrie al revistei fiind probabil încheiat între timp,³¹⁾ *Mariana Vidrașcu* rămânea să intre în următorul (octombrie). Scriitorul va fi fost încunoștințat de această situație și aștepta, acum, apariția primei părți a lucrării sale în acest număr, pentru ca în *Viața românească* nr. 9 (noiembrie) să se publice continuarea romanului. Pentru acest număr de noiembrie, el nu mai expedia nimic din atelierul propriu, mărginindu-se să trimită la redacție și să recomande o lucrare străină, a unui prieten.³²⁾

²⁸⁾ În aceeași scrisoare din 15 iulie: „Cînd ne vom întîlni, dacă vei fi dispus și vom avea vreme, îți voi citi și începutul romanului care urmează să se publice de la septembrie în revistă” (*ibid.*)

²⁹⁾ Cum s-a văzut, Sadoveanu credea că se va putea întîlni cu conducătorul Vieții românești, care se afla în vîilegiatură la Mănăstirea Neamț, că îi va putea citi și preda lucrarea. Același gînd este exprimat și în scrisoarea următoare — „22 iulie 1906” (*ibid.*, p. 216): „...În Fălticeni viu la 27 a lunii. Stau pînă la 9 august. Cred că în timpul acesta ne vom întîlni și atunci voi da începutul romanului pe septembrie și octombrie.” Întîlnirea n-a avut loc, de bună seamă; dar așteptarea ei a întîrziat momentul în care manuscrisul a ajuns la Ibrăileanu.

³⁰⁾ Scrisoare către Ibrăileanu — „20 august 1906, Iași” (*ibid.*, p. 217): „Plecînd la Șipote, am lăsat romanul gata împachetat, ca să îți se trimită. Cred că l-ai primit — poate l-ai și citit...” O altă cauză de întîrziere a fost și faptul că Ibrăileanu a rămas la Mănăstirea Neamțului pînă după primele zile ale lui octombrie.

³¹⁾ Acest număr cuprîndea, de altfel, destulă proză literară — între care, cu „va urma”, nuvela *În luptă*, a lui I. Agribiceanu.

³²⁾ Scrisoare către G. Ibrăileanu — „5 octombrie, 1906, Gara Barboși (op. cit., p. 218): „Cînd apare nr. 8? Pentru nr. 9, dacă aveți loc, vă trimit o bucată a unui prieten de prin aceste locuri, care mi-a plăcut...” Acest amănunt are importanța lui, constituind un indiciu, dacă nu o dovadă, că Sadoveanu avea asigurat (la redacție) materialul pentru numărul următor (nr. 9, noiembrie). Examinarea manuscrisului duce și ea la aceeași concluzie: fragmentul de roman, trimis la Iași pentru două numere (ff. 1—25) a fost

Nu există înregistrat (sau mai bine: cunoscut pînă în prezent) vreun ecou al felului cum a fost primită de către Ibrăileanu noua lucrare a tînărului său colaborator. Numărul 8 al *Vieții românești* a apărut către mijlocul lunii — cam pe la 15—20 octombrie. Tot cam pe la această dată sau cîteva zile mai tîrziu (după cum indică scrisoarea următoare),³³ Sadoveanu făcea un popas la Iași și putea afla direct părerea lui Ibrăileanu.

În sfîrșit, tot în această a doua parte a lunii octombrie (după apariția *Vieții românești*, nr. 8, firește) trebuie să se fi produs și incidentul cu Constanța Marino-Moscu. Cu toate că nu se cunoaște, deocamdată, nici un fapt documentar, precis, care să arate sau cel puțin să sugereze ce s-a petrecut în realitate, existența unui incident este neîndoioasă. În ciuda multor obscurități de amănunt, scrisoarea din 9 noiembrie 1906 o atestă din plin.³⁴ Cu toate că romanul *Mariana Vidrașcu* nu este menționat aici, rezultă clar, în orice caz, că Mihail Sadoveanu avusese în mînă un caiet al Constanței Marino-Moscu³⁵ — caiet pe care aceasta îl cerea înapoi, în mod insistent și îndreptățit. Scriitorul nu spune că i l-a înapoiat (ceea ce ar fi simplificat lucrurile) — probabil chiar că nu i l-a înapoiat, de vreme ce d-na Moscu continuă să-l ceară. În schimb, în virtutea unei înțelegeri verbale, ce va fi avut loc la Iași cu prilejul trecerii pe-acolo a tînărului scriitor, G. Ibrăileanu este presat să facă un răspuns liniștitor, din care d-na Moscu să înțeleagă că „nu mai are ce cere” de la M. Sadoveanu.

Împărșit în două de către Ibrăileanu, care a secționat fila 15 (între sfîrșitul paragrafului III și începutul paragrafului IV), adăugînd, după ultimul rînd al primei părți, numele autorului și mențiunea „va urma”. Grafia lui Ibrăileanu este ușor de recunoscut. (vezi facsimil — pag 35) Iar această împărșire în două a materiei arată, la rîndul ei, că numai prima parte (destinată nr.-ului 8, în care a apărut) a fost trimisă la cules, restul de pagini (ff. 15—25) adăstînd în sertarul redacțional, la Ibrăileanu. Așa se și explică lipsa din manuscrisul 13513 — numai a filelor corespunzătoare celei de-a doua părți. Cele culese pentru nr. 8 s-au înapoiat la autor, poate pentru corectură — și se află în manuscris.

³³) V. nota următoare.

³⁴) Scrisoare către G. Ibrăileanu — „9 noiembrie, 1906, Fălticeni” (ibid.): „D-na M. cere caietul: de două ori mi-a scris. Nu știu dacă d-ta ai făcut răspunsul de care era vorba, ca să înțeleagă că de la mine nu mai are ce cere. Te rog foarte mult s-o liniștești în această privință. Nuvela pentru nr. din decembrie am făcut-o. M-am întors de la Iași, acu, în buze dispoziții, și nașterea a avut loc în fericite condiții. Cînd mă va mai necăji vreun subiect, o să viu și eu la Iași. Și tocmai mă gîndesc că pe la 15 a lunii ar fi bine să vin. Să aduc atunci nuvela, ori s-o trimit de pe acum, mai din vreme?...”

³⁵) „D-na M.” — Moscu — așa cum este numită în mod curent și lapidar scrisoarea, în cercul *Vieții românești*.

Ce se va fi petrecut? Caietul original³⁶⁾ al Constanței Marino-Moscu se va fi pierdut, va fi fost distrus? Poate că Sadoveanu oferise, în schimbul caietului (pierdut), paginile din roman destinate numărului următor al revistei (nr. 9 — noiembrie) —, pagini, care, cum am indus, se și aflau la Ibrăileanu, — susținând, poate, totodată, că nici nu scrisese mai mult. Oricum — care era rostul unui răspuns *liniștit*, dat de Ibrăileanu și nu de împlicinat, dacă nu spre a confirma și întări cele afirmate de Sadoveanu? Sint presupuneri — în căutarea unei interpretări coerente a faptelor, câte sint cunoscute pînă în momentul de față.

Singurul element faptic, pozitiv, ce mai poate fi adăugat aici, oarecum în sprijinul speculațiilor de față, îl constituie *absența* din manuscrisul 13513 a filelor 15—25 — și numai a acestora —, corespunzătoare celei de a doua părți a fragmentului trimis la *Viața românească* și care n-a mai apărut. Lipsa din manuscris numai a acestor pagini devine acum și mai explicabilă. Chiar dacă ele n-au ajuns (în compensație și spre „liniștire”) la d-na Moscu, tînărul scriitor nu le mai putea revendica, o dată ce convenise să renunțe la scrierea sa, atît de contestată. Ce au devenit aceste pagini? Au rămas ele la G. Ibrăileanu și se mai află pe undeva rătăcite, poate, printre hîrțile ce constituie fondul Ibrăileanu? Fuseseră ele trimise la cules, *între timp* (atunci cînd s-a purces la alcătuirea nr. 9 al revistei — și înainte de izbucnirea incidentului) — în care caz s-ar mai putea afla pe undeva, culese în șpalt?³⁷⁾

Se poate pleca și de la ipoteza că manuscrisul (caietul) d-nei Moscu s-ar fi păstrat neatins. A rămas el, totuși, printre hîrțile lui M. Sadoveanu? Sau poate că a fost înminat lui G. Ibrăileanu, spre confruntare, atunci cînd a izbucnit incidentul — în care caz, *de la acesta* trebuia să-l recapete, în cele din urmă, d-na Moscu. Ipoteza nu poate fi exclusă în mod categoric, dar termenii folosiți de Sadoveanu (în

³⁶⁾ Folosim termenul „original” pentru a desemna mai precis acel manuscris al amintirilor Constanței M.M., care s-a aflat în mîinile lui Sadoveanu și intrucît Sevastos pretinde, cum s-a văzut, că scriitoarea ar mai fi avut în sertar și un alt manuscris — ceea ce, de altfel, este improbabil. Acest termen trebuie să deosebească, de asemenea, manuscrisul amintirilor Constanței M.M. de Amintirile Caterinei State — compunere literară, de mai tîrziu, a aceleiași.

³⁷⁾ Toc. C. Mîtru, fostul secretar al lui M. Sadoveanu — actualul devotat îngrijitor al edițiilor sadoventiene și totodată amabilul și prețuitul colaborator al Muzeului literaturii române, ne-a comunicat o copie dactilografiată, actuală, care ar corespunde acestor șpalturi. Examinarea acestei copii ne-a dus însă la concluzia că nici semnificația și nici locul fragmentului cuprins în paginile ei nu apar cu destulă claritate.

scrisoarea din 9 noiembrie) se înscriu împotriva ei: dacă manuscrisul d-nei Moscu s-ar fi aflat la Ibrăileanu, el nu i-ar mai fi cerut conducătorului *Vieții românești* să trimită un răspuns care „s-o liniștească” pe scriitoare, ci, pur și simplu, să-i trimită cât mai curînd înapoi caietul.³⁸⁾

Autoarea amintirilor din copilărie n-a păstrat pentru sine cele petrecute — probabil că le dăduse zvon înainte să se fi stabilit un *modus vivendi*³⁹⁾. În *Românul literar*, Caion începuse să facă aluzii străvezii la incidentul petrecut.⁴⁰⁾ Un ecou al acestei complicații suplimentare apare în ultima dintre scrisorile către Ibrăileanu ce mai poate fi pusă în legătură cu cazul Mariana Vidrașcu: „...Copiii îmi sînt sănătoși, iar Românul lui Caion, deși insinuează despre „un mare scandal literar” care ar privi pe „fecundul Sădovianu”, m-a lăsat de data asta absolut liniștit. La revedere, fără tragedii deci...”⁴¹⁾ În absența unor elemente informative mai precise, întorsăturile de frază ale tînărului scriitor, pentru Ibrăileanu perfect inteligibile, probabil, rămîn pentru noi aproape enigmatice. „Liniștea” lui, atunci cînd ar fi putut fi vorba de „tragedii” corespundea cu „liniștirea” d-nei Moscu? E liniștit, considerînd că, de vreme ce a convenit să înceteze publicarea romanului, s-a asigurat din toate părțile și nu i se mai poate întîmpla nimic? — Dar ce înseamnă — „de data aceasta”? Nu cumva e aluzia la o altă dată — la o împrejurare (bine

³⁸⁾ Prin înapoierea caietului și renunțarea la publicarea romanului început, incidentul ar fi fost definitiv aplanat, iar relațiile dintre cei doi scriitori s-ar fi întors la făgașul normal. În fapt, însă, relațiile dintre ei au rămas definitiv rele, cum au putut constata cercetătorii ieșeni (v. supra, nota 7).

³⁹⁾ M. Sevastos amintește de unele insinuări ale lui H. Sanielevici în *Curentul nou* (op. cit., p. 199) Este, desigur, o scăpare — la data aceasta *Curentul nou* nu mai apărea.

⁴⁰⁾ *Românul literar*, VII, 19 — 19. 11. 1906, p. 264 — rubrica *Ecouri*: „Pentru ce Viața românească nu va mai publica romanul Mariana Vidrașcu de fecundul Sădovianu? Oarecari lămuriri n-ar strica. Se vorbește de un mare scandal literar. Vom reveni”. Și într-adevăr, redactorul Caion revine, insinuând, în numărul următor (20), la 30. 11. 1906, încercînd să reanime „scandalul literar” de care fusese văduvit prin înțelegerea dintre părți: „În jurul romanului Mariana Vidrașcu pe care nu-l mai publică Viața românească din Iași, a izbucnit un neașteptat scandal literar. Nu vom deocamdată să dăm pe față toate cîte știm. Datorii confrățești ne opresc să vorbim, pînă ce revista ieșeană nu va da o lămurire cît de mică. Ne mărginim ’a spune că scandalul acesta extraordinar aruncă o tristă lumină. Am dori din suflet să nu fie nimic adevărat din cîte știm” (semnat „R.L.”). Aceasta a doua notă este reluată ulterior, identic, într-o ultimă încercare de a reaprinde focul (în nr. 21 — 9. 12. 1906).

⁴¹⁾ Scrisoare către G. Ibrăileanu — Fălticeni, 27 noiembrie 1906 (op. cit., p. 219).

cunoscută de Ibrăileanu — și poate chiar evocată cu prilejul ultimei lor întrevăderi, la Iași) — și care, aceea, nu l-a lăsat cîtuși de puțin „absolut liniștit” pe tînărul scriitor: faimosul atac din *Curentul nou* (noiembrie 1905), considerat, într-adevăr, atunci, drept o „tragedie” și la care reacționase cu vehemența știută.⁴²⁾ Există, într-adevăr, primejdia unui scandal public și tînărul scriitor înțelesese, oare, că, de data aceasta, Ibrăileanu nu i-ar mai fi putut lua apărarea?

Oricum se vor fi petrecut lucrurile, în meandrele lor reale, motivele pentru care Sadoveanu a convenit în cele din urmă să sisteze publicarea unei lucrări, pe care o considera, totuși, *originală*, apar acum mai puțin nebulos.

Mariana Vidrașcu a încetat să existe pentru mai bine de șase decenii. Dar scriitorul a rămas atașat de opera sa, și în forul său interior n-a considerat-o, probabil niciodată, definitiv pierdută. Există cîteva dovezi în această privință.

Mai întîi — însăși *păstrarea* manuscrisului din 1906, în timp ce originalele atîtor scrieri din tinerețe au dispărut.⁴³⁾

Apoi, mărturia lui M. Sevastos, căruia scriitorul i-ar fi declarat că intenționează „să pună la punct” și să publice vechiul roman.⁴⁴⁾

În sfîrșit, manuscrisul poartă și el, în filele sale, cîteva dovezi. Într-adevăr, cu toate că romanul n-a mai fost pus la punct, ci a rămas în starea în care l-a lăsat „răzăluirea” din iulie 1906, în cîteva momente, a căror situație nu poate fi precizată actualmente, scriitorul și-a parcurs din nou opera — probabil cu intenția unei revizuii mai substanțiale și chiar a unor anumite amplificări. Pe f. 1, verso, există o notație (în creion) din care rezultă intenția unor modificări — dacă nu ale schemei generale, în orice caz ale unor elemente de circumstanță: „Stratilesco care și-a curmat viața — nevasta lui își caută o ieșire. Pînă ce găsește ea ce-i trebuie, — fata crește la bunici la țară.” Grafia pare a indica o dată mai recentă — pare că avem a face cu grafia epocii de maturitate. O altă însemnare autografă se află pe p. 30, marginal. Ea indică, desigur, intenția unei amplificări: „Descrierea vieții speciale și a populației Costeștilor, cu atelierele C.F.R. și

⁴²⁾ Poate că din această asemănare, în planul consecințelor, a două situații — în fond total diferite —, provenea și confuzia lui M. Sevastos, care suprapunea incidentul din toamna lui 1906 peste cel petrecut cu un an înainte.

⁴³⁾ Din manuscrisele originale ale scrierilor sadoveniene de tinerețe nu se mai păstrează (potrivit datelor de care dispunem în prezent) decît puține pagini: o unică pagină din *Floare oșilită*, cîteva pagini din *Povestiri din război*... Mariana Vidrașcu este (făcînd abstracție de fragmentul ce lipsește cum s-a văzut) singurul manuscris integral avînd aceeași vechime.

⁴⁴⁾ M. Sevastos — op. cit., p. 199.

famiile de străini"... Cerneala violet a acestei notițe marginale, este, desigur, a unui moment diferit de cel al primei însemnări.

* * *

Iată deci, ceea ce se cunoaște sau se poate presupune, cât de cât îndreptățit, în ceea ce privește această veche operă sadoveniană, rămasă încă necunoscută. Desigur, problema cea mai interesantă, pe care viitorul o rezervă cetitorului și criticului, acest cetitor ceva mai informat, este aceea a originalității. Un roman, folosind personajele ce apar într-o lucrare străină, indiferent dacă numele lor au fost, cum s-a văzut, „răzăluite”, în locul lor apărind altele noi, și evenimente semănând unul cu altul în țesătura lor intimă, poate fi un roman original? Care este gradul de toleranță, al similitudinilor, pe care-l pot îngădui două texte și de la care înainte am avea dreptul să contestăm originalitatea? Și mai ales într-un roman de analiză, în care mai mult de un aspect își are rezonanța lui socială! Căci, în romanul istoric, Mihail Sadoveanu a putut urma litera letopiscetelor, fără ca această servitute să fi dăunat originalității. Chiar dacă, ceea ce e îndoielnic, s-ar putea afla în lungul șir de ambasadori pe lângă domnitorii principatelor, un exemplar de umanitate, deopotrivă de pitoresc și de lucid ca abatele Paul de Marenne, și încă atributele cu care romancierul „Zodiei Cancerului” îl investește pe ilustrul abate nu sînt mai puțin personale, individuale, originale.

Pus în fața unui material documentar, atît de complex, ca acela din *amintirile* Constanței Marino-Moscu e lesne de înțeles ispita tînărului Sadoveanu de a folosi întreg acest material într-o lucrare personală, ale cărei temeuri de originalitate singur el, impetuosul și fecundul prozator de la începutul activității sale, și le intuise cu precizie. Gîndul apoi că, după „Floare ofilită”, roman al vieții de provincie, împrejurările îi oferă cunoașterea unui destin sacrificat, cum și este, povestea Marianeî Vidrașcu, nu trebuie desconsiderat. Numai astfel se poate explica procesul de travestire a personajelor, din noua sa lucrare și, mai ales, tonul oarecum inuman, ultimativ, raportat la relațiile dintre doi scriitori, cu care avertizează pe Ibrăileanu că d-na Marino-Moscu nu mai are nimic de așteptat din parte-i. Apelul la același Ibrăileanu, poate în speranța că acesta va pleda cauza sa, a originalității noii lucrări sînt iarăși elemente de reținut.

Se pare însă, și amintirile lui M. Sevastos fac și ele autoritate, că Ibrăileanu ar fi dat cîștig de cauză Constanței

Marino-Moscu. A încerca o explicație a atitudinii criticului ieșean e oricum hazardat. Poate că, și pentru el, teama unui nou „caz Sadoveanu”, după acela, alimentat, un an mai devreme, de verva diabolică a lui H. Sanielevici, ar fi o explicație. Poate credința criticului de la „Viața românească”, că numai astfel trebuie judecat. Poate, în cele din urmă, că nu era încă sosit momentul unei dezbateri, cu atâtea dedesubturi subtile, asupra originalității unei opere de artă.

Viitorul va lămuri definitiv și acest mister, și în singurul mod cu putință: acela anume al confruntării celor două texte,⁴⁵⁾ al depășirii materialului brut, al aceluia instinct superior care deosebește cotidianul de esențial — într-un cuvânt, al originalității. În ziua aceea se va putea vorbi nu numai de timiditatea lui G. Ibrăileanu, dar și în ce măsură „Mariana Vidrașcu” este cu adevărat, așa cum înclinăm a crede, o creație sadoveniană și în ce măsură, precum în cazul „Divanului persian”, altoit și el pe tulpină străină, romanul de față merita să fie cunoscut încă de acum aproape șapte decenii.

PERPESSICIUS—Corin GROSU

⁴⁵⁾ Constanța Marino-Moscu a publicat mai târziu *Amintirile Caterinei State* (în *Viața românească*, apoi în *Adevărul literar și artistic*). — *lucrare memorialistică ce poate fi confruntată cu Mariana Vidrașcu, diferită însă de amintirile menționate mai sus, cum am mai subliniat.*

Iată, în rezumat, începutul romanului, publicat în *Viața românească*:

Rămasă fără tată, micuța Mariana este crescută de două călugărițe, în timp ce mama ei, Sofiica, e plecată la Iași, ca să-și facă un rost în viață. Când Sofiica e numită moașă la Costești, unde în curînd se va mărita cu Filipache Vidrașcu, administratorul moșiei Costești, o aduce acolo și pe fetiță; aceasta suferă de dorul călugărițelor și mănăstirii și îndură vitregia aspră a mamei. Mai ome-nos, Filipache o trimite la Iași, unde este dată la pensionatul Parret.

În cuprinsul paragr. IV din capitolul I (ff. 15—25, care lipsesc din manuscris) și care n-a mai fost publicat în *V. românească*, era istorisită, probabil, tocmai petrecerea Marianeii în școlile Iasilor.

MIHAIL SADOVEANU MIHAIL SADOVEANU

MARIANA
VIDRAȘCU

*

MIHAIL SADOVEANU MIHAIL SADOVEANU

V.

Casa în care părinții mei — cuconu-Filipache mai gros la trup și mai roș la față cu ochii șterși, în acel timp, și mama frumoasă încă, în ultima tinerețe, — în care părinții mei locuiau, era o clădire gospodărească, făcută după moda veche, cu grădiniță de flori înaintea și cu un balcon încununat de vie sălbatică deasupra grădiniței. Din pivnița adâncă sosea vin proaspăt deseori, sfîrîind, în cană, fără să poată stinge setea năstrușnică a lui cuconu-Filipache. Și mama deseori se împărțăsea din bătrînul *armaș*. Cînd vedeam însă că frumoșii ei ochi căprii se turbură, îmi căutam repede un colț singuratec, în care să nu mă poată găsi nici privirea ei iscoditoare, nici minia dintr-odată izbucnită, din nimic, în larmă gilcevitoare.

Mariana Vidorascu.

18573/1

(Lettre I.)

I.

Le premier objet de cette lettre est de vous adresser un petit livre de prières. Ce livre
contient une prière pour le matin, une pour le soir, une pour le jour, et une pour la nuit. Ces
prières sont écrites en français, en roumain, et en grec. Elles sont très simples, et
très faciles à apprendre. Elles sont aussi très utiles, et très agréables. Elles vous
aideront à vous souvenir de Dieu, et à vous souvenir de vos devoirs. Elles vous
aideront aussi à vous souvenir de vos amis, et de vos ennemis. Elles vous aideront
à vous souvenir de tout ce qui est bon, et de tout ce qui est mal. Elles vous
aideront à vous souvenir de tout ce qui est saint, et de tout ce qui est profane. Elles
vous aideront à vous souvenir de tout ce qui est Dieu, et de tout ce qui est homme.

Cette lettre est un petit livre de prières. Il est en français, en roumain, et en grec. Il
contient une prière pour le matin, une pour le soir, une pour le jour, et une pour la nuit. Ces
prières sont écrites en français, en roumain, et en grec. Elles sont très simples, et
très faciles à apprendre. Elles sont aussi très utiles, et très agréables. Elles vous
aideront à vous souvenir de Dieu, et à vous souvenir de vos devoirs. Elles vous
aideront aussi à vous souvenir de vos amis, et de vos ennemis. Elles vous aideront
à vous souvenir de tout ce qui est bon, et de tout ce qui est mal. Elles vous
aideront à vous souvenir de tout ce qui est saint, et de tout ce qui est profane. Elles
vous aideront à vous souvenir de tout ce qui est Dieu, et de tout ce qui est homme.

Il y a une prière pour le matin, une pour le soir, une pour le jour, et une pour la nuit. Ces
prières sont écrites en français, en roumain, et en grec. Elles sont très simples, et
très faciles à apprendre. Elles sont aussi très utiles, et très agréables. Elles vous
aideront à vous souvenir de Dieu, et à vous souvenir de vos devoirs. Elles vous
aideront aussi à vous souvenir de vos amis, et de vos ennemis. Elles vous aideront
à vous souvenir de tout ce qui est bon, et de tout ce qui est mal. Elles vous
aideront à vous souvenir de tout ce qui est saint, et de tout ce qui est profane. Elles
vous aideront à vous souvenir de tout ce qui est Dieu, et de tout ce qui est homme.

Il y a une prière pour le matin, une pour le soir, une pour le jour, et une pour la nuit. Ces
prières sont écrites en français, en roumain, et en grec. Elles sont très simples, et
très faciles à apprendre. Elles sont aussi très utiles, et très agréables. Elles vous
aideront à vous souvenir de Dieu, et à vous souvenir de vos devoirs. Elles vous
aideront aussi à vous souvenir de vos amis, et de vos ennemis. Elles vous aideront
à vous souvenir de tout ce qui est bon, et de tout ce qui est mal. Elles vous
aideront à vous souvenir de tout ce qui est saint, et de tout ce qui est profane. Elles
vous aideront à vous souvenir de tout ce qui est Dieu, et de tout ce qui est homme.

Il y a une prière pour le matin, une pour le soir, une pour le jour, et une pour la nuit. Ces
prières sont écrites en français, en roumain, et en grec. Elles sont très simples, et
très faciles à apprendre. Elles sont aussi très utiles, et très agréables. Elles vous
aideront à vous souvenir de Dieu, et à vous souvenir de vos devoirs. Elles vous
aideront aussi à vous souvenir de vos amis, et de vos ennemis. Elles vous aideront
à vous souvenir de tout ce qui est bon, et de tout ce qui est mal. Elles vous
aideront à vous souvenir de tout ce qui est saint, et de tout ce qui est profane. Elles
vous aideront à vous souvenir de tout ce qui est Dieu, et de tout ce qui est homme.

Acuma mai de multe aveam nevoie de ascunziș. Toamna venise, — și școala mea se isprăvisese. Așa hotărîse cucoana Sofiica, și cuconu-Filipache își plecase capul:

„Dacă zici tu, bine

— De sigur, de sigur, zise mama privindu-mă drept. Îți mai trebuie ție învățătură? Ce-ai să faci cu ea? Nimic n-ai să faci De-acuma vin alte vremuri ... dacă, mină-poimînă îți cresc aripi și zbori.... Doamne! de-ași scăpa odată de pacoste! ... Mare greutate ești tu în casa asta!”

Cuconu-Filipache, cu mîna pe cană, mormăi adinec:

„Hm!”

Mama se întoarse spre el:

„Ce? poate vrei să zici că pian n-a învățat?

— Ba a învățat, cum nu ... Căpă Vasilescu de ciudă! Hm!

— Franțuzește nu știe?

— D-apoi cum să nu? Ca o franțuzică! Curat ca o franțuzică!

— Atunci ce-i mai trebuie? Nu-i mai trebuie nimic!

— Așa-i, nimic!” răspunse blînd cuconu-Filipache, și mă privi deodată cu ochii albaștri, șterși. Acuma, cînd frunze ruginii veneau pe vîntul ușor, cînd amurgul se întindea ca un paianjeniș rece, în parcul boeresc nu mă mai duceam. Cu simțurile mai liniștite, deși nevindecată deplin, mă așezam în balcon, între cununile verzi întunecoase, și acolo, singurică, încercam să citesc o carte, ori priveam la oamenii cari treceau pe drum, pe dinaintea-mi, cu bucuriile ori cu necazurile lor. Cuconu-Filipache își căuta de afaceri: îngrijea și de moșia stăpînului care plătea gras, și de o moșioară a lui, cumpărată cu bani buni, care, în fiecare an, îi aducea un venit rotund de douăzeci de mii de lei. Mama totuși nu uita să încheie cu mine orice convorbire c-o vorbă pe care o cunoșteam în cele mai ușoare mlădieri.

„De unde să cheltuim? Știi că ai avea haz, drăguță? Ce ai tu? A cui ești tu? ..”

Cuconu-Filipache își căuta de afaceri, lipsea mai toată vremea de-acasă. Mama nu știam ce face. Îi auzeam numai gura, din cînd în cînd. Nu știam mult de dînsa, cum nici ea nu știa de mine.

Dar vremea trecea și plictiseala începu să-mi otrăvească sufletul. Eram ca și singură în casa aceia; zile întregi nu schimbam cu nimeni o vorbă.

Dar într-o zi băgai de seamă că judecătorul tînăr, care de curînd venise în tîrgușorul nostru, mă privi mai cu luare-aminte salutîndu-mă. Pe domnul Anton Cernescu nu-l cunoșteam decît așa din două vorbe schimbate în fugă, în stradă, într-un rînd cînd cuconu-Filipache, cu care ieșisem să tîrguesc ceva, îl oprise să-i spue două vorbe. Acuma, de la privirea aceia lungă, omul deodată se prefăcu într-o cunoștință de-apropo, un fel de prieten. Trecea încet, cu mîna stîngă la spate, cu dreapta învîrtindu-și domol bastonul negru cu mănunchii de argint, în dreptul meu, își trecea repede bastonul în stînga și mă saluta ridicînd sus pălăria tare; eu așteptam cu oarecare îngrijorare clipa aceasta și răspundeam c-un zîmbet care era o mulțămire.

Într-o zi domnul Cernescu se opri puțintel lingă gardul de ostrețe al grădiniței. Chiar atunci eșea cuconul Filipache din casă în cerdac, și, cum era într-o duminică după amiază, judecătorul mai făcu cei cîtiva pași, strînse mîna tatei, trecu în salon și sărută mîna mamei, și astfel ne făcu vizita cu care „ne era dator”. N-am putut atunci să-i vorbesc măcar zece cuvinte. Nici nu mă puteam pricepe ce să-i spun. El stătu o jumătate de ceas, și plecă „foarte încîntat”.

vorbe puține cercam și eu să-i lămuresc simțirile mele, durerea pe care o aveam în mine, și care-mi rodea sănătatea.

„Uite ce, dudue, ar trebui să ai pe cineva alături, cu care să poți schimba o vorbă, cu care să te poți înțelege Uite, eu am o idee: cunosc o profesoară, o elvețiană care ar voi, așa, să găsească un loc ... Ar fi bine să vie aici. Ar fi tocmai la vreme...”

Da, ideea era foarte bună, dar ori ași fi spus-o mamei, ori ași fi aruncat o piatră-n baltă, era tot una.

„Ce-i de făcut? zise tinărul. Vorbim cu madam Rusu ... Dumneaei e o persoană așa de cum-se-cade, și prietena cea mai bună a cucoanei Sofiica ... O rugăm să ia vorba despre asta și să încerce să o convingă”

Rămăsei singură, în viața sălbatecă, gândindu-mă. Judecătorul se depărta încet pe ulița singuratecă, până ce pieri ca o umbră în inserarea crescută. Intrați pe gânduri în casă, mă așezai la masă, sub lampă, dar nu puteam ceti nimic. Eșii iar la răcoarea aerii. O neliniște ciudată îmi îngreua inima.

Mama mă privise ascuțit când intrasem și când ieșisem. Voia să-mi spue ceva. Eu așteptam cu inima strinsă.

„Cum, domnișoară Mariano? nu-ți mai găsești locul? Ce ai? Ce te-a apucat? Tare te rog să spui bălănelului celuia, judecătorușului, că am să-l dau frumos afară, am să asmuț cinii după el ... Cu cine crede el că are de-a face? Trece pe lângă casa mea și nu-mi spune o vorbă... Da ce sint eu? Auzi dumneata! Iar tu stai acolo ca răstignită și-l asculti ... Cine știe ce-i vei fi spus! ... Ești Barbara Ubrie, ești chinuită, ai să mori! Hai, hai, are să înceapă a te vorbi lumea, și pe urmă ai să ai de-a face cu mine!”

Copleșită dintr-odată de potopul de vorbe, rușinată, mă izbii de ușă, eșii în sală, de-acolo dădui în odăița mea și căzui pe pat cu fața-n jos, cu minile la frunte. Plingeam cu sughițuri și nu mă mai puteam opri. „Vai de viața mea! N-am și eu o mamă care să mă mîngie! n-am un suflet care să mă înțeleagă! ” Multă vreme am plins, apoi am început a ofta adînc, parcă n-aveam suflet îndestulător. Noaptea creștea, într-o tăcere adîncă era cufundată toată casa, și-n țiuturile fine care-mi umpleau urechile deosebeam glasuri felurite, de departe, ca din alte lumi, de pe alte tărîmuri. Atunci parcă o umbră nelămurită mi-a trecut prin minte, prin suflet poate, nu știu, dar mi-a lăsat o adîncă jale; așa ca un parfum de flori uscate trecu parcă prin odaie, și eu mă gindeam la omul care mi-a fost tată, care poate m-ar fi iubit, de înfățișarea căruia nici măcar nu-mi aduceam aminte!

Cîteva zile nici n-am ieșit din odaie.

Mama îmi răcnea din prag:

„Ce, vrei să putrezești? Mai ești la soare!”

Eu tăceam.

Într-o zi sosi repede, cu obrazii aprinși madam Rusu. Tresării. Din odăița mea, în salonaș, auzeam vorbe repezi și subțiri. Era vorba în adevăr de o guvernantă. „Trebue, zicea madam Rusu, numaidecît trebue. Întîi fiindcă așa se cuvine, și al doilea pentru că fata s-ar mai desmormi” Mama nu făcea împotriviri mari și eu începusem să nădăjduiesc; ca o licărire de soare îmi pătrunse în odăiță. Apoi auzii și vorba despre „tinărul nostru, judecătorul”

— „Ce-i cu el? întrebă mama curioasă.

— Închipuiește-ți, dragă, că și-a luat concedii ca să se logodească și să se însoare...
— Cum? Așa, nitam, nisam?
— Uite, așa!

Simții în mine o ușoară mihnire și chiar o dezamăgire aș putea zice. Cu fața în sus pe pat rămăsei gândindu-mă la zilele cînd vorbeam cu el din balcon, cînd credeam că am un prieten care se gîndea la mine, la fetița cu rochie scurtă, în ceasuri de singurătate. Dar nu, n-a fost nimic. Trebuie să zimbesc. Și zimbii, — pe cînd glasurile din odaia de alături scădeau într-o lungă sfătuire șoptită.

Venirea profesoarei a fost întovărășită de oarecari peripeții.

Cînd ne urcarăm în trăsură, eu cu mama, ca să plecăm la Roman, să vedem pe domnișoara Steininger, mama îmi zise:

„Ce crezi dumneata? doar atîta folos voi avea cu guvernanta că te-i mai liniști, nu-i mai umbla prin toate cotloanele, ca o stafie...”

Pînă la Roman tot drumul nu mi-a spus o vorbă. Cînd am intrat în oraș, însă, a crezut că trebuie să adauge ceva:

„Adică ce crede Nemțoaica că am să-i primesc condițiile din scrisoare? S-aștepte! Mai ești dacă-i dă mina, bine, dacă nu, adio ș-un praz verde!”

Domnișoara Steininger, o bătrînă mititicuță și plăcută, ne eși zimbînd înaintea, ne pofti într-o odăiță foarte curată și ne rugă să ședem. Mă uitam la dînsa: nasul ascuțit, tăiat de-asupra gurii ca cu cuțitul, îi dădea o înfățișare aleasă; mă privea cu ochi albaștri, plini de blîndețe, și începu să mă întrebe despre școala în care am fost și despre ce am învățat. Apoi mă întreabă zimbînd:

„Uită-te la mine: ți-ar plăcea să-ți fiu prietenă, așa cum mă vezi? Eu cred că o să ne înțelegem...”

Mama, care nu înțelegea nimic din franțuzeasca noastră, era foarte nerăbdătoare, își tot încrunta sprîncenele și-și stringea buzele. Voiam să spun ceva profesoarei, dar nimic lămurit nu găseam. Îi strecurai repede cîteva vorbe și ea mă înțelegea numaidecît mai ales cînd îmi văzu ochii umezi.

„Mi se pare mie, zise ea, că ochii aceștia negri foarte des se umezesc.... Bine, văd eu c-ai să te deprinzi cu mine, și poate să-ți aduc vre-un folos...”

Într-o tăcere de cîteva clipe, inima mi se strînse în piept; mama deschise gura:

„Apoi așa cum ai scris dumneata, nu ne dă mina...” Și începură a vorbi, mama repede, domnișoara Steininger într-o românească foarte strîcată, pe cînd mie îmi venea să mă ascund într-o gaură de șarpe.

„Bine, zise la urmă profesoara și mă privi zimbînd. Primesc. Dacă în șase luni nu se găsesc condiții mai bune mă întorc în Elveția...”

Eu am răsuflet ușurată. — Și pe urmă, după ce s-a hotărît totul, după ce m-am întors cu mama acasă, m-am pus pe lucru, bucurăoasă. M-am pus să repet la piano bucățile care mi se păreau mai frumoase, am deschis cîteva cărți de școală, am copiat cîteva pagini din *Télémaque* ca să văd dacă n-am uitat să scriu franțuzește, — și nu mai puteam de nerăbdare. În ziua cînd domnișoara Steininger trebuia să sosească, m-am pus să grijesc odăița în care era să stea, am înfrumusețat-o cum am putut, am așezat un buchet de flori pe masă, după aceia m-am îmbrăcat cu rochia cea mai frumoasă și m-am uitat la ceasornic să văd dacă mult mai este pînă la sosirea trenului.

„Vezi? așa, zise mama. Acum sînt și eu mulțămîită, că ai grijit odaia, tot n-avea vreme Anica; azi spală niște cămăși...”

Intrarea profesoarei în casa noastră nu prea a mulțămît pe mama. Întîi fiindcă la sosire nu s-a prezentat îndată sosității adunate, curioasă să vadă pe guvernantă; al doilea fiindcă după cină s-a închis în odaia ei să-și vadă de treburi în loc să se așeze lângă mama ca să-și istorisească viața, să-și facă *biografia*; al treilea pentru că avea cufere și geamantane care — zicea mama — n-au ce căuta acolo în odaie ... „Să spui, Mariano, să le trimită în sură, ai înțeles?”

Eu m-am făcut că n-aud și toată seara am petrecut-o cu întocmirea programului, într-o înfrigurată nerăbdare.

Chiăr de a doua zi am băgat de seamă cu bucurie că am dobîndit nu numai o profesoară, ci și o prietenă. În sufletul meu de altminteri greu nu era să citească cineva, mai ales o femeie care nu mai era tînără și care trecuse prin multe valuri. — Despre ceia ce credea domnișoara Steininger despre *noi*, după multă curiozitate neputincioasă, am aflat la sfîrșit printr-un mijloc care mie mi se părea scuzat de scop, un mijloc pe care-l mai întrebuițasem și care acum îmi venise singur la îndemînă. Vasile vizitiul îmi dădu într-o zi o scrisoare a *madamei*, pe care o uitase în buzunar vreo trei patru zile, și mă întrebă că ce să facă de-acu înainte cu dînsa?

„Ai s-o duci îndată la poștă”, i-am spus eu, și în odăița mea o desfăcui cu degetele tremurînd.

Cuconu-Filipache, în scrisoarea aceia, era pur și simplu un mojie, care muncise o viață, ca să strîngă parale; mama era *țar*, și ea ducea casa cum voia bătînd din picior. „Vra și mie să-mi poruncească, dar asta nu se prea poate!”. Domnișoara Mariana e o floare răsădită într-un pămînt rău; dacă n-ar fi venit domnișoara Steininger, Mariana ar fi trebuit să moară de plictiseală. Domnișoara Mariana are pentru profesoara sa o mulțime de atenții delicate, e foarte harnică și are multă vioiciune. Vin bun în casa aceasta, foarte bun chiar, mincări minunate; cearșafurile au horbotă tare frumoasă; prosoapele se schimbă de patru ori pe săptămînă ...

Scrisoarea a fost trimisă cu grabă la poștă.

Vieața începuse să curgă mai plin, cu lecții ușoare, cu sfaturi lungi, nesfîrșite, pînă tîrziu, în odaia caldă, iarna, pe cînd vînturile iernii se zbăteau la fereastră. Apoi, primăvara, cel întîiu fluture a fost o mare bucurie, cea dintîi floare și cea dintîi rîndunică solii de pace pentru vremuri mai bune.

După aceia, cu venirea verii, cunoștinți nouă intrară în viața mea.

O veche tovarășă de școală, Eva Stempel, fata unuia dintre funcționarii Atelierului gării, veni de la un pensionat din Breslau, adusă de părinți, și odată cu înnoirea cunoștinții, într-o zi, la Siret, la bae, fui poftită și la dînsii acasă. Prilej de plimbări, de vorbă, — ceva nou în sfîrșit. Mă grăbii să cobor valea, la gară. Casa familiei Stempel era așezată ca toate casele burghezilor nemți. Am urcat pe o scară aproape dreaptă, cu trepte dese, într-un miros de cartofi prăjiți, și într-un miros, mai puternic, care venea cu totul de la altceva, însă foarte de aproape ... Ca să ajung în salonaș, a trebuit, natural, să trec prin bucătărie și încă prin trei odăi. Doamna Stempel mă primi cu multă prietenie și ne pofti — pe mine și pe profesoara mea — la cafea chiar. Eva, veselă, zîmbindu-mi cu drag, vorbindu-mi repede, stătu o clipă, apoi fugi să pregătească cafeaua. Mama ei începu cu un glas moale să ne vorbească despre multe multe lucruri, despre muzică, despre literatură, mai ales despre literatură, apoi ne rugă și ea, să o scuzăm pentru o lipsă de o clipă.

Cind rămăserăm singure, domnișoara Steininger îmi șopti:

„Tot eram noi în căutarea unei intelectuale ... Iată, am găsit-o, și o să avem intelectualism până peste cap!”

După cafea coborîrăm în grădină și Eva începu să-mi vorbească cu entuziasm despre școala la care învățase, despre profesoarele, despre colegile ei, — și-mi mărturisii că aici, la Costești, grozav se plictisește în lumea cu care părinții ei au legături.

„Ași fi foarte fericită, Mariano, să ne vedem mai des”.

Deodată, în casă, madam Stempel începu să cînte. Repede intrarăm, și în odaia mamei, pe cînd ascultam o duioasă melodie de Schubert, cîntată cu o plăcută voce de alto și cu mult tremur, mă pusei să cercetez mobilierul din juru-mi. Nu era cine știe ce lucru mare, dar era ceva cu totul deosebit de felul cum sînt impodobite casele noastre. Pe pereți tablouri în ulei: „Strămoșii mamei ...” îmi șopti Eva, pe cînd doamna Stempel cînta tot mai însuflețită. Pe etajere în colțuri, volume groase, nenumărate; pe masa din mijloc numere risipite din *Fliegende Blätter* și *Gartenlaube* Ba chiar și un roman de Georges Ohnet. După ce isprăvi, mama Evei se îndreptă spre noi, iar gata de vorbă, cu părul-i blond scăpînd în toate părțile de sub pieptene, în şuvițe tremurătoare, cu ochi albaștri plini de o ascunsă suferință.

Din ziua aceia venii des, foarte regulat, la prietena mea. Cîntam amîndouă la piano și stăteam amîndouă de povești ceasuri întregi, în grădină. Uneori ne întovărășea și madam Stempel, fără să uite însă o carte, un roman, ori cîteva povestiri duioase. Se așeza lingă noi și începea să ne citească cu glas mișcat. Dar nouă de multe ori numai de citit nu ne ardea, și Eva avea grijă să facă o intrerupere; îndată *mama* se supăra, închidea cartea și pleca bombănind.

„Vai de minel zicea fata. Uite, așa mă chinuște de multe ori ... M-am săturat de atîta citire și de atîta înduioșare!”

Într-o zi pe cînd Evei nu-i era tocmai bine și pe cînd amîndouă ascultam, cu destulă luare aminte, o nuvelă de Osip Schublin, că să ne mai luăm, să ne mai mîngliem sufletele, pe cînd, încălzită, *mama* șoptea aproape cuvintele, cu ochii plini de lacrimi aplecate asupra cărții, — deodată ușa se deschide și intră *papa Stempel* mormăind miniat o injurătură.

Cum mă văzu, se liniști pe loc; apoi făcu din cap semn doamnei Stempel, rostind cu glas gros și aspru:

„Weist der Teufel wo meine Pfeife steckt! zwieschen diese verdamten Bücher, kann der Mensch nicht mal sein Kopf finden!”*

Femeia rămase ca trăsniță. Voi să zîmbească, dar buzele-i tremurau. Palidă se sculă, după ce puse cartea pe masă și eși. Intră apoi cu pipa bărbatului și se puse liniștită s-o umele cu tutun, resemnată, mai îndeplinind astfel o mare datorie a vieții sale.

În grădină, Eva se grăbi să mă înștiințeze că tatăl ei nici decum nu e un rău, dar uite, așa, îi place să nu-i lipsească nimic. Face mare caz mai ales pentru pipă, pentru tutun și pentru păhărelul de rom! Mie îmi fusese însă destul atîta, că să mă gîndesc la strămoșii cari priveau din rame pe strănepoata lor, la etajerele pline de cărți, la muzica sentimentală, — și să văd foarte limpede că acestea toate nu se potriveau nici cu pipa, nici cu injurăturile unui Neamț greoi, foarte cum-se-cade dealtminteri. Mai băgasem de seamă acum că nu era fără rost suferința aceia adîncă care se citea în privirile doamnei

* Dracu'știe unde s-a băgat pipa mea! Printre cărțile astea blestemate, omul nu-și mai poate găsi capul!

Stempel. De la fumegarea groasă a atelierului de alături, pină la castelele romantice din alte vremuri, o mare, o cumplită depărtare! — Și pricepînd acestea mă gîndeam și la mine, cu stringere de suflet. La durerea aceasta se mai adăuga alta, cînd vedeam pe madam Stempel așa de gîngășă cu Eva, așa de iubitoare, cu vorbe blînde, c-o sărutare care alina multe suferinți ascunse și-n sufletul tînr și-n cel care îndurase multe.

Ș-așa îmi petreceam multe după-amiezi.

Profesoara mea venise pesemne cu mult noroc. După legăturile acestea, o cunoștință nouă ne veni, și încă din foarte depărtate locuri!

Nu departe de noi, într-o casă curată, cu grădină de pomi în fața cerdacului, sta *monsieur* Henri Sontag, sau *musiu* Henri, cum i se zicea, un fost camardinier al bătrînului Costescu, pripășit pe-acolo pe la noi și rămas în Costești, fără nici o legătură cu nimeni, singur cuc. Toată ziua se învîrtea în jurul casei, alunga cu glas subțire copiii și cîinii de pe lîngă gardul de ostrețe, vopsit alb; avar cumplit, trăia cu te miri ce și mai nimic, și de cele mai multe ori mîncea pe la cunoștinți, ori la doctorul Bernard, ori la noi, ori la altcineva *de la vale*, de la gară. De atîta amar de ani sta între Români și deabia putea să îngaima două-trei vorbe românește. Din pricina asta își tăia el așa în carne vie; ne oprea pe mine și pe domnișoara Steininger, cîteodată, și ne poftea în grădina lui, unde ne *oferea* cîte un măr, ori cîte o pară rumănă, și schimba cu noi cîteva vorbe franțuzești.

Intr-o zi, suflînd greu, dădu năvală la noi în casă, filînd o telegramă.

„Soră-me! vine soră-me!

— De unde vine, *musiu* Henri?

— Din America!“

Bătrînul era cu totul speriat. De multă vreme, de foarte multă vreme, trăia singur, fără să aibă răspuns de la singura rudă care-i rămăsese. De un timp era incredințat că și această singură soră a murit. Și acuma iată, în zgîrcenia lui, în gospodăria lui de maniac, această soră cădea ca din cer.

Plecată cu treizeci de ani în urmă în America cu bărbatu-său, Fradel, un profesor de muzică, trăsese o groază mare pe ocean; și în pămînturile nouă, acolo, avură primire bună și-un mare succes. Împrejurările acestea îi opriră pe loc. Fradel muri sărac și nevastă-sa, singură, între străini, se hotărî să se întoarcă, să-și caute rudele. Ajunsă după greu necaz în cantonul ei elvețian, nu găsi pe nimeni. După cercetări multe află că frate-său Henri ar trăi într-o țară depărtată, cine știe unde, pe malurile Dunării, ori la poalele Carpaților. Și așa venea acum în fuga trenului, hotărîtă să moară la noi, la frate-său, în tîrgușorul Costeștilor.

„Ce să fac? se tînguia Franțuzul. Am zugrăvit, am pregătit acum o odaie pentru un domn inginer de la gară,— și-acuma ce să fac? trebuie s-o dau soră-me!....“

După ce-și necăji cu degetele cîțva timp mustățile tușinate scurt drept pe buza de sus, după ce se mai tîngui, plecă, filînd telegrama, ca să facă pregătirile.

A doua zi dimineață, într-o trăsură cu patru cai, domnul Henri coborî la gară, fără telegramă de data asta. Cînd se întoarse, eu stam la fereastră, pîndind. Și văzui lîngă el, printre cutii și geamandane, o ființă mică, o bătrînă învăluită într-un fel de manta de călătorie, c-un guler pină peste urechi, care-i ascundea și jumătate din obraz. Domnul Henri nu zicea nimic, dar părea foarte gînditor. Eram nerăbdătoare să cunosc mai curînd pe această ființă de departe, dar îmi închipuiam că după atîta drum biata

femei va fi avînd nevoie de odihnă. — Cînd colo, abia ne ridicasem de la masă și vîd pe bătrîn că deschide ușa și face loc surorii-sa să treacă.

„Am luat dejunul la doctor, și m-am gîndit că e bine să trecem și pe la dv ...”

Biata soră-sa, obosită, speriată încă, căzută ca din noui, rosti cîteva vorbe, ne privi pe rînd zîmbînd și se așeză pe un scaun.

Era albă la față, c-un nas drept și subțire, părul argintat era pieptănat cu bandoane, trupul subțire și osos era pierdut într-o rochie largă de mătase neagră, croită după moda anului 70. Așa cum se înfățișa, îmi aduse aminte de marchizele bătrîne de prin cărțile pe care mi le dădea să le citesc doamna Dodun. Îmi adusei aminte și de doamna Dodun însăși.

Ce putea să ne spue doamna Fradel? Ne spuse că e fericită că întilnește într-un sat, într-un tirgușor, persoane care vorbesc franțuzește.

Musiu Henri ne șopti că soră-sa e cam surdă, deci ne ruga să vorbim tare cu dînsa. — Așa, rîcnînd ca surzii, stăturăm de vorbă pînă în seară; poftirăm pe amîndoi frații la masă și sfătuirăm și la masă, — iar cînd ne despărțirăm ne făgăduirăm cu toții vizite cit de dese. Cuconu-Filipache și cu coana Sofiica, care tăcuseră toată vremea și nu înțeleseseră o boabă, declarară satisfacūți:

„E o femeie tare isteată ... Păcat că-i surdă ...”

A doua zi, dis de dimineață dădui o fugă pînă la musiu Henri. Servitoarea îmi eși înainte:

„Nu-s acasă, duduia ... Îs la cafea la domnu doctor...”

După amiază, trecui iar drumul. Intraî încet în casă, deschisei o ușă. Un cățel începu să latre asurzitor și, d-na Fradel, tresărînd în fotoliu-i mare, în care era așezată, deschise ochii obosiți.

Îmi spuse zîmbînd că era încîntată; dar ea era așa de trudită, că abia sta pe picioare. Și cum începeam să vorbim de una, de alta, despre impresiile pe care le avea decînd sosise, — deodată mă privi drept și rosti cu mirare:

„Bine, domnișoară Mariano, ce fel de obiceiuri aveți dumneavoastră în România. Foarte ciudat. După cum vîd eu, ori vrei, ori nu vrei, aici trebuie să stai la masă la toată lumea. De treizeci și șase de ceasuri am venit și acasă n-am băut decît un pahar de lapte ... Am dormit o leacă, — și-neolo numai vizite ... Ce fel? aici nu mînîncă nimeni acasă?”

Îi lămurii atunci că acest obicei e mai mult al fratelui său. Așa e obișnuit el de multă vreme ...

— „De -altminteri foarte bun obicei” se grăbi să închee doamna Fradel.

Acuma aveam cu ce să umplu golul vremii. Mă duceam cu domnișoara Steininger cînd la străina aceasta venită de peste mări, cînd la Eva Stempel.

După două săptămîni însă, mai născu pe lume o durere. Madam Fradel începu să-și blesteme zilele amare și ceasul cînd s-a gîndit să vie la frate-său. Era așa de hărțuită în fiecare clipă, încît de cîte ori mă vedea, începea să mi se tîngue cu lacrimi. Dacă era rost, Henri o ducea undeva la masă, la o masă străină; dacă nu, trebuia să rabde de foame, căci, în schivnicia lui, bătrînul nu înțelegea să cheltuiască ceva pentru mîncare.

Și tînguindu-se pentru această bătrînețe tristă, sora lui musiu Henri, își aducea în același timp aminte de fericitele vremuri petrecute în America cu monsieur Fradel, între artiști, într-o lume strălucită, bogată și inteligentă.

„E trist, e trist, dragă, să mori în așa chip ...“

Cercam să alin și eu pe cât puteam această disperare. Când îmi venea la îndemână, trimiteam pe fata din casă cu cite o leacă de unt proaspăt cu cite-o ulciacă cu smîntînă, pe care biata bătrînă le minca oftînd ferindu-se de privirile lui frate-său.

Odaia în care locuia ea, era de la o vreme într-o neorînduială nemaipomenită. Parcă-ți era greu să intri înăuntru. Liste, socoteli, scrisori vechi erau răspîndite fără nici-o regulă, la un loc cu rămășițe de mîncare. Pe un colțar îngrămădisise o groază de caete de muzică și albumuri de-ale răposatului. Jurnale vechi englezești, pe toate scaunele, arătau în coloane însemnate cu creion albastru vechile triumfuri ale bătrînului muzicant. Răsfoind citeodată prin asemenea hîrtoage, găseam de regulă bucăți de alămîie putredă și cite-o ceșcuță cu citeva picături de undelemn, cu greu stors din zgîrcenia fratelui. Oglinda era legată bine de perete cu rețele dese, prăfuite, de păianjen. În haosul acela, în prăfăria aceea, fata din casă n-avea voie să intre. Numai eu intram din cînd în cînd, și răsfoind pe ici pe colo cătam să fac puțină orînduială. Așa răscolind în vechile amintiri ale bătrînei am dat de scrisori iscălite de Thalberg și de Rubinstein, într-un album am găsit o foaie îngălbenită de vreme pe care odinioară mîna lui Mozart răspîndise citeva note și care fusese dată „de prințul Metternick profesorului său Ch. Fradel“

Orînduiala pe care o făceam eu multă vreme nu dura. Era destul bătrînei să uite unde și-a pus batista, ori să n-audă cinci minute lătratul cățelului, ca să răscolească într-o clipă toată groaza aceea de hîrtoage ...

Și între lucrurile ei, între vechiturile-i iubite, bătrîna îmi zise într-un rînd:

„Ce pot face eu, drăguță? Așa m-am obișnuit într-o viață întreagă cît am trăit cu domnul Fradel Pe alții poate-i izbește neorînduiala asta, dar mie-mi place, îmi aduc aminte de atîtea nopți de petrecere, de muzică, de entuziasm ... Și mai trăiesc și eu așa, parcă, măcar cite puțin din viața pierdută“

Tăcea o clipă apoi deodată glasul-i scăzu ca o plîngere.

Vorbea c-o sfîșiere adîncă de suflet, parcă-și vorbea sieși, despre multe lucruri dragi îngropate în mormîntul tinereții, despre atîta viață și atîta putere irosită prin lumea mare.

„Ah! drăguță, am fost odată frumoasă și-am trăit bine ... Înțelegi oare ce se petrece în mine? *Acolo*, departe, mi-a rămas totul supt o piatră; acasă la noi numai mormînte am găsit, și-acum am venit aici în locurile acestea străine, crezînd să găsesc o ultimă mîngiere ... Pentru asta am trăit eu pe lume? La fratele meu nu găsesc nici mila pe care unui cine o arată! De ce m-am născut dacă trebuie să mor într-o vizuină, flămîndă ca o fiară?“

Ș-avea un plîns cu tremur de o disperare fără nume. În ochi îi ardea focul sfîrșitului parcă și mîna-i rece atingîndu-mi obrazii mă înfiora ca o mînă de mort.

Așa de tristă m-am simțit după izbucnirile acestea de disperare încît o noapte întreagă n-am putut închide ochii. Ș-a doua zi, pe cînd biata bătrînă era la noi, c-un caet de compoziții al răposatului, mă așezai la pian și începui să cînt o melodie melancolică care pornea sufletul bolnav al înstrăinatei spre neagra prăpastie a trecutului, spre cîmîntirul amintirilor scumpe ... Ea plîngea încet, pe cînd notele sbureau în juru-mi ca niște fluturi ai durerii; și de la o vreme începui a plînge și eu; parcă simțeam că fiin-

Îa aceasta îmi prevestește viitorul, că stă în față-mi ca un simbol viu. Mama ședea în fundul canapelei, în colț, și mă privea neclintită; și eu puteam să plîng în sfîrșit în fața ei, și ea putea să creadă că plîng numai durerile alteia

VI

Așa bucuriile prietenilor nouă, se întorceau asupra-mi ca vînturi arzătoare. Nici la Stempel liniște, nici la bătrîna Fradel liniște. Și într-o bună zi primii o veste de la [o] colegă din școala Dodun că și buna mea prietenă Maria Lupu s-a stîns.

„Înc-o prietenie moartă!“ mă gîndeam eu. Și umblam palidă, fără astîmpăr, ca după boală.

Domnișoara Steininger crezu însă că găsește leac și la aceasta.

„*Ma chère enfant*, înțeleg bine că acum ai nevoie și de altfel de distracții ... Sufletul tău cere și altceva. Uite, alege cîteva cărți Cred că au să-ți facă bine Pentru fete ca tine, cărțile acestea de multe ori sînt o mîngiere“

Ș-așa am ales eu Werther al lui Goethe, Graziella lui Lamartine și cîteva romane traduse din engleză. Și așa, în ațîțarea aceia sufletească am citit, am sorbit într-o noapte întreagă, opera tinereții poetului german. Cit am plîns eu pe rîndurile acestei cărți numai Dumnezeu știe! Stam singurică în pat, cu ochii topiți în lumina luminării, și-mi curgeau boabe mari de lacrimi pe foile îngălbenite.

A doua zi, nici nu m-am sculat din pat. Trimisei răspuns profesoarei că mă doare grozav capul și n-o să es din odaia mea, și toată ziua petrecui din nou rîndurile cărții, scrise parcă cu lacrimi de foc, și cuvinte după cuvinte îmi picurau ca o otravă dulce în suflet.

Adînc turburată, amețită ca de un vis fioros, mă trezii în lumea aceasta Și-n alte nopți, cu pleoapele ca de foc, stam aplecată asupra altor cărți, în care mai ales mă zguduiau pagini întregi, în care se vorbea cu duioșie adîncă despre dragostea fără margini, dragoste pînă la sacrificiul morții, a unor mame pentru copiii lor Și mie domnișoara Steininger îmi da ca o mîngiere, ca un balsam sufletesc cărțile acestea, care în-virteau pumnalul în rana veche, care picurau foc în rana vie! ...

Și ca, un adaos la toate aceste amărăciuni, căzu deodată și-o întîmplare mare în viața noastră.

Într-o zi, mama mă chiamă în odaia ei și începe să-mi vorbească, cu glas potolit ca nealțădată:

„Uite, Marinuțo, de-acuma începi a fi domnișoară în toată regula, înțelegi? Mini-poi mini nici n-ai să mai ai nevoie de guvernantă.

— De ce să n-am nevoie de guvernantă, mamă? Îi dai drumul?

— Apoi o să trebuiască să-i dăm drumul, ce să facem? Poate pui rochie de mireasă“

Eu tresării.

„Da, da, nu te speria ... Uite, de cîteva zile ai văzut că tot vine pe la tatu-tău, ăsta Grecu? Papadopol“

Eu eram și mai uimită; acum pricepeam taina venirii Grecului, taină cu care atît mă necăjisem și acum mai pricepeam de ce de un timp nu mai treceau prin casa noastră vînturi de groază.

„Ei, înțelegi? zise mama rîzînd. Partida-i gata ... Te-a văzut cineva ... nu-i de pe-aici. ... i-ai plăcut Și să știi c-are să vie să te vadă ... Numai cîteva zile să ai răbdare”

Fără suflet, cu sîngele oprit în vine, ridicai capul și privii în ochii mamei. Nu, ochii nu-i erau turburi. Mă priveau cu liniște, cu zîmbet. Nimic nu răspunsei, nici nu puteam răspunde. Mă întorsei repede în loc și începui a fugi rătăcită. În grădină, căzui în brațele profesoarei și izbucnii în lacrimi.

„Ce-i, dragă fetiță? Ce este? Ce ți s-a întîmplat? vorbea speriată domnișoara Steininger și mă pipăia pe cap cu degete tremurătoare.

— Vor să mă vindă! ... Vor să mă svîrlă în brațele unui om pe care nu l-am văzut niciodată!

Ce-am făcut eu ca să îndur așa nenorocire?... Nu mă lăsa ... te rog ajută-mă ... Ce să fac? ...”

Domnișoara mă strinse la piept și mă sărută cu duioșie pe frunte:

„De ce te zbuciumi așa? Nu te speria așa de tare, dragă ... Ce vrei să faci? Crezi că ai să te poți împotrivi vreodată mamei tale? Niciodată, dragă, niciodată ...”

Eu elătinam din cap și-mi ștergeam lacrimile amare.

„Niciodată, dragă, niciodată, ascultă ce-ți spun eu ... Cunosc oamenii ... De-aceia-ți spun că nu e nevoie să te zbați așa ... Întîi să vezi cu cine ai de-a face.... De unde știi? poate să-ți placă ... Și-atunci nu-i mai bine să scapi de aici? ... Spune drept, nu-i mai bine? Gîndește-te ...”

În odăița mea, cercam să mă gîndesc, dar gîndul nu mi se putea opri la nimic. Un gol mare se făcuse în mine, parcă mă apăsă ceva din necunoscut, ceva din neștiut, și din senin oftări grele îmi umflau coșul pieptului și-mi aduceau lacrimi.

Curînd de tot aflai cine era viitorul, cum îi zicea mama. Era un negustor bogat din Galați, care, trecînd, prin Costești, mă zărise la gară, și, cum tot era în căutarea unei femei, pentru care lucrul chiar călătorea, pe loc își trimise spionii ca să cerceteze, să pipăie ...

Azi aflasem lucrul acesta, și cum e mină, pretendentul chiar trebuia să vie, să dea el însuși lupta. Nici nu mai știam ce să fac, nici n-aveam ce face. Cu mama nu mai puteam vorbi, profesoara mea își avea ideile ei în această împrejurare, iar eu, la urma urmei, mă gîndii că sînt mijloace extreme. Totuși îmi veneau lacrimile în ochi cînd mă gîndeam că mină o să fiu pusă la arătare, să fiu cercetată ca la un tirg un lucru oarecare.

În ziua aceia eram hotărîtă să fiu tare, să aștept.

„Ascultă, draguță, îmi șopti profesoara ... Să te porți bine ... Dacă poate nu-ți place, să te stăpînești ... Așa e bine, așa e frumos, înțelegi? ...

— Ah! și d-ta domnișoară, te-ai unit cu dînsii ...” am răcnit eu deodată, supt năvala lacrimilor. Și profesoara, speriată, întîi cerca să mă cuprindă, apoi începu a bolborosi repede că e vremea trenului, că să fiu cuminte, că se minie mama, și eu, gîfîind, îmi ingrămădeam pe pleoape valori de pudră, în fața oglinzii.

„Nu, draguță, nu face așa ... Dacă n-are să-ți placă, vedem noi pe urmă ce e de făcut”

Liniștită, așteptam apoi singură în odăiță, pe cînd în toată casa viața zvonul pregătirilor. Mama mina slugile ca pe o armie și le pusese să facă frumos pînă și în pod. Cînd fu aproape vremea, grăbită intră la mine, cu vorba repede, aprinsă:

„Ți-ai pus rochia ceia de flanelă albă? Așa! Ți-ai făcut cocu-n vârful capului cum ți-am spus? Bun Așa pari de douăzeci de ani Bun, să iai seama, să te porți cum se cade. Hai, fii mai vioae, ce-mi stai așa, ca sînta Paraschiva?“

Înțelegeam de ce trebuie să par de douăzeci de ani, adică mai mare. Pentru că dumnealui avea treizeci și opt.

Și iată, cu cocul meu chinezesc, cu rochia mea de flanelă albă, pîrînd a avea douăzeci de ani, primirăm pe domnul Bejan, mare comerciant în Galați, un om prezentabil, nalt și cu puțină hurtă. Zîmbind, făcu tuturor complimente destul de stingace, pe cînd domnu Papadopol, *Grecul*, strecurîndu-se și zvîrcolindu-se, șoptea ceva repede lui cuconu-Filipache.

Domnu-Bejan voi întîi să-mi sărute mina, după aceea se răzgîndi și cîteva minute mi-o ținu strîns între degetele lui păroase și umede. În fața profesoarei mele se plecă mai adînc și-i sărută mina întinsă; crezuse că e mama. Toată lumea vorbi o clipă dintr-o dată, ca să nu se bage de seamă această greșală. Dar cînd intră mama, frumoasă, rumănă, cu ochii strălucind, domnu-Bejan crezu că are de-a face cu domnișoara guvernantă În sfîrșit domnișoara Steininger îi strecură la ureche lămurirea, și pretendentul, răsucindu-și mustața groasă, neagră, se rumeni puțin.

Mama grăbită, eși să dea poruncă cuiva să cheme pe madam Rusu, prietena ei. Să vie îndată, să vadă pe cel care vrea s-o scape de *soiul* rău.

Și pe cînd vorbeam noi, cam greoiu la început, cu oaspetele nostru, sosi gîfîind și madam Rusu; și cînd văzu atîta lume, începu să se minuneze grozav.

„Vai, madam Vidrașcu, dacă știam că aveți musafiri Eu nu știam nimic ... Și toemai de la Galați ... Cu ce împrejurare, *musiu* Bejan?“

— Apoi să vedeți, cuconiță ... Eu treceam pe-aici prin Costești, cînd îmi spune un prieten că ar fi bine să stau măcar o zi pe-aici să văd și niște cunoștinți de-a lui ... O familie în care se petrece foarte bine pe care el o cunoaște foarte bine Și așa, m-am oprit. Și-acuma sînt încîntat de-așa primire ... Nici nu mă așteptam..“

Madam Rusu fu și ea încîntată de această duioasă lămurire și o primi zîmbind, dînd din cap, foarte încredințată că lucrurile se petrec așa în această fericită lume.

Iar eu îl priveam înlemnită și nici nu-mi puteam desceleta dinții. Domnișoara Steininger se alătură de mine:

„Fii veselă, dragă, vorbește, vorbește ... Nu te teme de nimic, n-ai grijă ... Hai, dezmoște-te”

Eu o priveam cu un zîmbet înghețat, mă uitam și la mama, care-și încrunțase puțin sprîncelele, și-mi strîngeam fălcile ca să nu-mi izvorască sub pleoape lacrimile.

„Mariano, cîntă ceva ...“

Am ales repede un Galop și am cîntat repede, ca o furtună. Sfîrșitul fu primit cu aplauze, și mai ales domnul Bejan păru încîntat, așa de încîntat, încît se apropie de piano și începu să vorbească despre muzică

Apoi, trecînd repede peste aceasta, îmi mărturisii că lui îi place mult să călătorească.

„Domnișoară, dar dumneavoastră vă place să călătoriți? ...

— Da, îmi place, răspunsei; dar eu n-am prea călătorit.

— Cum, n-ați fost în străinătate?

— Nu, domnule ... încă n-am fost ...“

Mama îmi făcea semne destul de puternice cu capul și cu ochii, să vorbesc mai

dezghețată.

„... Și unde v-ar plăcea dumneavoastră, domnișoară, să vă duceți de pildă dacă ați voi să călătoriți...”

Eu nu știam unde ași fi vrut să călătoresc. Poate în lună.

„... Unde, domnișoară, dacă îmi permiteți?”

— Unde? Departe, departe în fiorduri dar acolo-i prea departe, nu se poate“

Domnu-Bejan zimbi încântat la aceste cuvinte.

„De ce departe, dudue? Dacă te-ai mărita, de pildă soțul dumncavoastră ar fi foarte fericit să vă ducă oriunde poftiți“

Eu nu știam ce să mai răspund în fața acestei declarații fățișe și destul de negustorești. Tot singele îmi fugi din obraz, iar profesoara mea se grăbi să se apropie și să se amestece în convorbire, cu zimbete, cu o glumă:

„Ah, domnule, și eu ași fi fericită să merg așa departe căci și eu sint cuprinsă în zestrea *duduiței* Trebuie să ne facem lecțiile și temele“

Domnul Bejan începu a ride și toată lumea, veselă, se alătură cu vorbe felurite, într-un amestec, care-imi îngădui să-mi vin în fire.

După câteva zile sosi de la Galați scrisoarea; domnu-Bejan mă cerea în căsătorie!

Mama mă cheamă iar și prinse din nou a-mi descînta cu glas dulce:

„Vezi tu, dragă, prea bine că altceva n-ai de făcut. Ce ești tu în casa asta? Ești nimic, nu ești a nimănui Nu-i mai bine să te vezi așezată acuma? Pe urmă cine știe ce se întîmplă! Cred că n-ai de gînd să stai totdeauna în sarcina noastră, în spatele nostru Iaca, acuma ți-a venit norocul ... Nu-l lăsa să plece, dragă Om frumos, bogat, ce-ți mai trebuie alta? Trebuie să fii fericită ... Am să-i răspund că lucrul e ca și făcut ... Tu n-ai nimic de zis, nu-i așa? ...“

Aveam eu destule de zis. Valuri de amărăciune mi se ridica pe buze. Încecai pe cît puteam să par liniștită.

„Mai lasă-mă, mamă, să mai gîndesc ... Acuma nu pot spune nimic ...

— Ce să te gîndești? lucrurile astea se fac în scurt. Să fii bucuroasă că se fac Nu mai umbla și tu cu mofturi ... Îi scriu că primești ...

— Măcar o zi, mamă“

Mama își încrunță sprîncenile. Simțeam furtuna: simțeam că asupra mea se va revărsa din greu o minie ca niciodată.

„Mamă, te rog, mamă, fie-ți milă de mine ... Mai lasă-mă Lasă-mă să mă obișnuiesc cu gîndul măcar.... O vîeață am de trăit cu un străin O dată l-am văzut ... două vorbe am schimbat cu el Nu pot, mai lasă-mă! ...“

Îi sărutam mina, tremurînd; o lacrimă li atinse degetele. Ea începu a răcni, scoasă din sărite, și tot amarul ei în ani îngrădădit îl revărsa asupra-mi în blesteme crunte. Izbîta ca de pietre stam copleșită într-un colț. Un vînt de ghiață bîntuia în mine.

„Așa mi-ai făcut tu de cînd ai venit pe lume! Numai necazuri, numai amaruri! Ticăloasă ființă a nimănui! lepădătură! Ai să *vrai*, ai să te duci din casa mea,—lipsești dinainte-mi... Am să scriu că primești... Și să dea dracul să crîcnești. Am eu ac de cojoc pentru tine, n-ai grijă!...“

Zdrobită, tremuram în patul meu înfrigurată, cu dinții clănțănind, și nu știam, ce să fac, nu vedeam în juru-mi nici o zare de lumină către care să mă îndrept. „Ce să fac? Ce să fac?“ atita puteam rosti printre suspine care parcă-mi rupeau inima. Și tîrziu, tîrziu, nenorocită, slăbită, dintr-odată mă ridicai, într-o lumină pustie, plpititoare de luminare căutai condeiul, cerneala, hîrtia, și mă pusei să scriu domnului Bejan. „Ce-a fi, a fi! de-acuma mi-i tot una! ...“

Și-i scriam cu disperare, cu lacrimi, îl rugam să mă erte, să mă lase liniștită, pentru că căsătoria fără voia mea se face. Scrisoarea pe care o trimit părinții e o minciună, eu nu vreau, nu vreau cu nici un preț, și cred că un om cinstit va înțelege durerea unei inimi chinuite! O nenorocire s-ar întimpla altfel, o grozăvie nenorocire!“

Grăbită lipii plicul, ascunsei scrisoarea și căutai să mă liniștesc pe cît aveam putința. A doua zi strecurai într-o cutie, acest strigăt de disperare, și-n urmă, într-o nesimțire de piatră, am îndurat iar vorbele mamei și am privit cum se ticluia scrisoarea de răspuns, cuvînt cu cuvînt, minciună cu minciună, în fața mea.

Am așteptat cu sufletul strîns multe zile o izbucnire. Din spre Galați nu mai porni însă nici-o veste. Trecu o săptămînă, trecu o lună, nimic. Mama avea tînguiri disperate.

„Ființă nesuferită! din pricina ta s-a întimplat și asta ... Cînd a fost omul aici ai ținut dinții încheștați... Îți era greu să vorbești! Și mai amestecai și româneasca cu franțuzeasca ceia a ta ... Numai franțuzește trebuia să vorbești ... Soiu rău ce ești! ... Trebuia să vorbești și nemțește cu el, să vadă că știi ceva ... Las-că-ți fac eu felul madamo! Dau eu drumul Nemțoaicei, și rămîi iar singură cu mine, ș-apoi ne-om socoti noi, — mare-i Dumnezeu! ...“

Mă strecuram afară într-un colț undeva, ca să nu mai aud, și în fundul sufletului meu simțeam o bucurie nemărginită. Scăpasem, mi se părea, de-o mare nenorocire, ș-acuma răsuflam ușurată. Eram uneori așa de înduioșată de mine însă-mi, — îmi era milă de sufletul meu chinuit; și mă îndreptam spre viitor c-o nădejde, cu un tremur de nădejde într-o altfel de viață, în zile mai bune în care să am și eu măcar o dată o fericire mare, o fericire care să mă facă să uit toată groaza trecutului!

Și era într-o primăvară strălucită. În drumul meu la gară spre casa Evei Stempel mă opream deasupra văii, și priveam cîmpia Siretului, plină de aburii pămîntului plin de apă, zăvoaele în care un vînt de viață nouă alerga; ascultam ciocirliile îmbătate de lumină cîntînd sus, pierdute, plutind, suind și coborînd ca pe niște nevăzute zări ale albastrului; îmi umpleam sufletul de adîncă, de nesfîrșita viață a pămîntului, a firii întregi; și mă gîndeam că nu se poate să trec așa prin lume fără să mă bucur și eu de-o rază tainică, fără să simt și eu înțelesul vieții acestia nemărginite

CAPITOLUL II

1

Într-un rînd, mă întorceam cu profesoara mea de la Eya, printre căsuțele scunde ale tirgușorului gării, printr-o dulce lumină de primăvară. Mergeam încet și mă gîndeam la mărturisirile disperate pe care le făcusem prietenei mele, la înduioșările ei, și la spovedania pe care și dînsa mi-o făcuse, că nu mai poate trăi în plictiseala aceasta și în viața asta fără rost. Zicea că are de gînd să se întoarcă la Breslau. Și eu ce fericită m-ași fi simțit să mă pot duce departe, cine știe unde, să nu mă mai întorc! — La un colț de uliță ne întîlnim față în față, deodată, cu domnu-Popazu, un om între două virste,

cu părul și mustățile cărunte, c-o privire totdeauna zîmbitoare. Un prieten vechiu și bun, care însă dădea foarte rar pe la noi. De mult aveam de gînd să-i spun ceva, să-i fac o rugămintă, fiindcă-l știam că cîntă binișor din violoncel.

„Încotro, domnule Popazu?”

— La gară, dudue, la atelier Știți că desenatorii nu mai sîrșesc, au de lucru pînă peste cap

— Uite ce, domnule Popazu, mă țineam să te rog să te mai abați pe la noi, că prea ne-ai uitat, și s-aduci și violoncelul ... Știi cît îmi place mie să cînt în tovărășie Parcă-i mai frumos nu știu cum

— Bine, dudue, cu plăcere ... Și-ncă, dacă-mi dai voe, pot aduce și pe domnul inginer Corbu, superiorul meu Un băiat foarte cum se cade, o inimă de aur Și cîntă din vioară ca un artist!”

Foarte bucurasă, l-am rugat să-mi aducă și mie această inimă de aur. Vom face un trio să se ducă pomina; numai să fii vestită de vizita dumnealor, care ași dori să fie cît mai curînd....

„Cît de degrab, dudue, cît de degrab; dorința matală e poruncă ...”

Domnul Popazu mă salută cu obișnuitu-i zîmbet prietenesc și porni foarte repede spre atelier. Domnișoara Steininger îmi arată că am făcut prea bine, că așa vom mai avea o petrecere inteligentă, iar eu, veselă de înțelegerea făcută, mă gîndeam să răsfoiesc toate teancurile de note și să aleg ce voi găsi mai frumos pentru ziua aceia de petrecere.

Pregătită, cu repetițiile mele făcute, am așteptat cîteva zile, o săptămînă. Nu venea însă nici domnu-Popazu, nici domnu-inginer Corbu. Chiar îmi și luasem de-o grijă, cînd, într-o seară, cum beam cafeaua în balcon cu mama, cu profesoara și cu cuconu-Filipache, între ghirlănzile de verdeață, zăresc la linia gardului de ostrețe, prin întunecimea ușoară, obrazul zîmbitor al lui domnu-Popazu. Lîngă el, vorbind, păseau doi tineri; pe unul, inginerul Văleanu, îl cunoșteam din vedere; pe celălalt nu-l văzusem niciodată.

Cu toții împinserăm cu zgomot scaunele; domnu-Popazu se grăbi să ne prezinte pe domnu-Văleanu, inginer, pe domnu-Corbu, inginer. Tinerii își făcură datoria către dame, strînseră cu tărie mîna lui cuconu-Filipache care nu mai putea de bucurie și era în adevăr încîntat, apoi începurăm a vorbi cu destulă însuflețire.

Domnu-Văleanu era un băiat plin, mare, cu mustățile rase și cu un obraz alb foarte blajin. Vorbea domol și ridea des, cu hohote. Cellalt, Corbu, subțire și elegant în mișcări, oacheș la față, nu tocmai frumos, dar cu niște ochi mari cu gene lungi, catifelate, cu sprincene subțiri, — cu o întreagă față plină de mișcare la toate răsfrîngerile sufletului, — lucruri pe care le-am băgat de seamă și atunci în seara aceia, și în alte împrejurări, mai tirziu. Mai ales ochii căprii dădeau putere înfățișării lui. Vorbea curgător și știa să coloreze plăcut orice lucru cît de neînsemnat, pe care-l spunea. Toată vremea stătu de vorbă cu profesoara mea, în franțuzește. Eu ședeam la o parte, în umbră, și mă uitam la el, îi observam toate mișcările sprintene și risul frumos care-i arăta numai pe jumătate dinții albi.

Cuconu-Filipache era dornic să audă muzica.

„Vă rog, vă rog, strigă domnu-Popazu; întii să-l lăsați pe domnu-Corbu singur ... Să vă cînte el ceva cu totul ales ...

— Bine, cum nu, cu plăcere, răspunse Corbu. Domnișoară, poate aveți vreo dorință? Nu? Să cînt atunci ceva de Chopin. Vă place?

— Îmi place, cum nu?“ răspunsei eu fără să zîmbesc.

Puse mina încet pe vioară, îi cercă strunele, după aceia începu cu putere întliu, apoi foarte lin, din ce în ce mai duios. Dintr-odată parcă se ridică deasupra noastră. Nu mai privea pe nimeni; sta cu ochii aținți în adîncul nopții instelate, cu ochii lucind în lumina slabă a lămpii; cu mina purta arcușul așa de ușor, încît strunele păreau mîngiate în jalea lor fără cuvinte, numai cu țipete slabe, cu gemete adînci, cu înmădieri de durere.

Închisesem ochii, cu sufletul mișcat, cu mintea pornită spre alte tărîmuri. Nu știu de ce, mi se părea că așa muzică n-am auzit niciodată. Nu îndrăzneau să mă clintesc, să clintesc măcar un deget.

Am rămas cu totul tulburată; nu găsi nici o vorbă de mulțămire sau de laudă. După aceia, în casă, dinnaintea pianului, simții că n-o să fiu în stare să cînt nici trei clipe. Și-n adevăr lucrurile meraseră greu; degetele parcă nu voiau să mă asculte.

Partea cealaltă a serii, pînă tîrziu, a fost vorbă multă, vicioie, încălzită de citeva păhărele de vin armaș, bucuria și puterea lui cuconu-Filipache. Din cînd în cînd, domnul-Corbu, după domnu-Văleanu, mă întreba cite ceva. Mă plecam puțin, răspundeam cum se cuvine să răspundă o domnișoară bine-crescută, apoi mă lăsam iar pe spătarul scaunului.

Tîrziu de tot, oaspeții se ridicară de pe scaune, Cuconu-Filipache era vesel nespus. Domnu-Corbu, stringîndu-mi mina, zise:

„Vă rog să mă credeți că sint foarte mulțămît că am găsit o familie în care nădăjduiesc să petrec ceasuri plăcute ...“

Mama, întinzîndu-i mina spre sărutare, răspunse privindu-l drept:

„Dacă-i așa, te rog, atunci, nu ne uita ... Cînd n-ai ce face altceva, mai vino pe la noi ...“

Eu îi întinsei mina fără de nici o vorbă. Deabia așteptam să fiu singură. Și tîrziu în odăita mea, îmbrăcată încă, cu minile sub cap, eu fața în sus, tot mă gîndeam la peripețiile serii. *Vedeam* totul, pînă în cele mai mici amănunțimi, și mi se părea că aud și cele mai slabe înmădieri de glas, — mai ales înmădierile *unui* glas.

Din juru-mi, din lumea mea obișnuită, nimic nu mai rămăsese; totul se seufundase ca-ntr-o prăpastie de întunerec. În sufletu-mi umplut ca de o vilvoare de lumină se petrecea ceva mare, cu totul neobișnuit.

Începeam acuma să mă gîndesc că în neliniștea mea oricine îmi va pricepe zguduirea sufletescă; pentru mama și pentru profesoară asta era lucru prea ușor. Ce puteam să fac? Un lucru de căpetenie îmi închipuiam că e taina desăvîrșită: nimeni să nu priceapă ce-i în mine; nimeni să nu zărească lumina care izbucnise. Trebuia să mă învăț a fi sîreată; îmi închipuiam întrebări, pregăteam în gînd răspunsuri, prefăceam o mirare adîncă, cu buze răsfrînte ...

Nepăsarea, asta era totul; trebuia să arăt o nepăsare de ghiată.

Visînd la multe lucruri, în armonii de o dulceață nesfîrșită adormii.

A doua zi, domnișoara Steininger, după cum mă așteptam, mă întrebă cum am petrecut.

„Ți-au plăcut, dragă, tinerii? Care ți-a plăcut mai mult? Ești mulțămîtă de serata ta muzicală?“

Răspunsei c-o nepăsare grozavă:

„Ce să spun?” Mi-ar fi părut mai bine dacă domnii aceia ar fi poftit azi ... Eri n-aveam de loc gust de cîntat ...

— Altfceva nimic n-ai de spus? ...

— Nu, dacă n-am putut cînta cum trebuia, încolo totul, absolut totul mi-i indiferent!”

După cîteva zile, pe cînd beam cu toții cafeaua în sufragerie, domnu-Corbu intră în săliță, cercetă odăile deschise, și, nevăzînd pe nimeni, își lăsă cartea de vizită și plecă. O găsi eu pe măsuta de nuc; tresării, c-o undă de căldură prin vine, apoi întinsei spre ceilalți cartonul, și mai ales spre profesoară:

„Poftim, domnul Corbu și-a lăsat cartea de vizită, după aceia s-a grăbit să plece: se teme pe semne să nu-l îngămădim cu poftirile ... După cît văd, dumnealui e cam formalist, și asta, drept să-ți spun, nu-mi prea place ...

— De ce, dragă, — e un băiat foarte cum se cade și cult ...

— A! da, foarte cult ... Chiar de aceia am să te rog să nu mă prea învălui cu întrebări în fața lui ... Știu prea puține lucruri și mă tem să nu-și bată joc de mine ...

— De ce, dragă, de ce? trebuie să te deprinzi cu conversațiile ...

— Nu domnișoară, nu vreau să mă deprind de loc ...”

Și începui a ride.

Intr-o seară, cuconu-Filipache întorcîndu-se de la gară, aduse și pe domnu-Corbu, pe care-l găsisse pe peron:

„L-am prins și-l aduc plocon!” zise el vesel către cucoana Sofiea.

Eu mă zvirlui îndărăt de la fereastră. Cu urechea ațintită ascultam glasul domnișoarei Steininger, deosebeam glasul mamei, și inima-mi bătea iute în piept.

Fata din casă viri capul pe ușă:

„Duduiță, te poștește coana în salon ...

— Viu îndată ...”

Dar nu puteam să es. Turburată, mă plimbam de la fereastră la ușă și îndărăt. În fața geamului mă opream, priveam în grădiniță, apoi, prin înserarea lîmpede ca un fum incremenit, prin care, pe drum, se strecurau umbre tăcute.

Capul servitoarei intră iar pe ușă. Tresării.

— „Duduiță, poștiți în salon ... v-așteaptă ...”

Atunci mă hotărîi. Îmi pipăii capul, mă uitai în juru-mi, eșii, — și intrai dintr-odată în salon, cu ochii ațintiți înainte-mi, ca-și-cum pe nimeni nu vedeam.

Domnu-Corbu mă întrebă ceva; răspunsei cu mare liniște; după o clipă însă nu mai știam ce m-a întrebat. Priveam în juru-mi și-mi venea să rid. Poate chiar așa fi început așa, a ride, dacă asta n-ar fi pus pe fugă pe oaspete.

După asta, domnu-Corbu în multe alte seri ne păși pragul. Începuse a se obișnui. Eu îl primeam acum cu liniște în fața tuturor, vorbeam cu el despre toate nimicurile care ne impresurau, — după aceia, singură, îmi chemam în minte, îmi înfățișam din nou fiecare mișcare ce făcusem, și judecam în toate felurile o privire a lui, ori o înmădiere neobișnuită de vorbă. Îl primeam fără întrerupere.

Cum auzeam izbucnind în văzduh, în asfințit, strigătul de corn al atelierului, semnalul de încetare a lucrului, mă ridicam de la locul meu și începeam să umblu în colo și-ncoace, cu capu-n piept, fără să mă gîndesc la nimic. Mă îndreptam apoi deodată, grăbită, intram în casă și cercam cîteva game la pianul deschis. Isprăveam curînd însă și iar începeam să umblu încolo și-ncoace. Cum zăream, pe profesoară, cum mă așe-

zam cu liniște la masa mea, deschideam o carte, îmi pregăteam caietul și-ncepeam să copiez o pagină, două, cu ochii rătăciți pe litere, fără să înțeleg de multe ori un cuvânt.

Mă trezeam singură. Priveam în jur, mă ridicam neliniștită, mă apropiam de fereastră, — așteptam răsărirea lui la porțiță, așteptam izbitura inimei deodată în piept. Și mă temeam grozav să nu priceapă cineva ce se petrece în mine.

Dar cineva totuși începu să bănuiască ceva. Ochii mari, pătrunzători, cu luciri adânci, pe fața oacheșă, prinseră poate multe urme de neliniște pe fața mea, multe mișcări silite. Și poate din vorba mea nepăsătoare urechea lui totuși alesese ceva. De față cu profesoara mea îmi luam toate măsurile, mă învăluiam bine în plinza-mi de răceală, dar singură cu oaspetele nostru nu știu dacă puteam să mă păstrez tot astfel. Priviri lungi îmi cercetau, îmi răscoleau parcă sufletul, întrebau ceva. Iar eu de multe, de multe ori eram pornită să răspund, să răspund scurt, căci nu era nevoie decât de-o privire firească și de-un cuvânt cald. Îmi mai închipuiam de multe ori în ceasurile mele de gânduri în întunec că el totuși va pricepe o dată, cu toate că mă feream așa, va pricepe, din pricină că firile noastre trebuie să fie foarte asemănătoare, din același aluat plămădite. Și mai simțeam în minelămurindu-se două ființe deosebite, — două, care niciodată nu trebuiau să se mai contopească. Una — era copila aceia subțire cu părul bălind în cenușiu, destul de liniștită și ascultătoare, făcându-și temele, încercînd obișnuite bucăți la piano: unele ca să domolească pe părinții care-i erau străini, pe mamică-sa care-și făcuse o datorie de ură parcă, altele ca să placă, pentru mamică-sa domnului Niculescu, hotărâtă și resemnată în așteptarea altor zile mai bune; — alta — cea ade-vărată — mlădioasă și tare, arzînd de doruri în fiecă clipă înăbușite, așteptînd vremea răscumpărării ca să poată vibra la soarele vieții, într-o melodie supraomenească, într-o dragoste mare deodată dezlănțuită.

Începea să nu-mi mai pese de nimic, putea domnu-Niculescu să vie ori să nu vie pe la noi, cu privirile lui ascuțite și cercetătoare, prea puțin îmi păsa. În ceia ce mă impresura băgai de seamă totuși o schimbare; profesoara mea, oridecîteori era vorba să vie domnu-Corbu, se îmbrăca mai cu grijă, adăoga o culoare strigătoare la haine. Părul cărunt, așa de sărac, era o mare durere pentru dînsa. Am rugat-o să primească o parte din părul meu tăiat cînd am intrat la școală la Iași. Cu prea mare bucurie îl primi, și cu grijă mare și-l așeză grabnic în vârful capului de cîte ori auzea vuetul trăsuriței care aducea pe domnu-Corbu. Totdeauna avea să-i spună o taină, un cuvînt două șoptite mai mult în ascuns. Cînd musafirul începea să vorbească cu mine, bătrîna avea grijă să-mi atragă luarea-aminte c-un semn, c-o vorbă, asupra lecțiilor și temelor mele de a doua zi. Mai cu seamă de acest fapt eram cu totul indignată. Ferbea singele în mine. Dar aveam o putere de stăpînire de care eu însumi mă miram. Închideam în mine totul, nu răspundeam nimic, mă ridicam de la locul meu. Ce trebuia să fac? Trebuia să fiu, cum se cuvenea, o biată fetiță ascultătoare.

O mare dorință să împărtășesc cuiva simțirile mele mă cuprinsese într-o zi. Mă hotărîi să cobor la gară, să văd pe Eva. Atîta prietenă aveam și eu.

Dar acolo, cum urcai scările, cum trecui prin cele trei odăi, și întinsei doamnei Stempel mina, simții ceva neobișnuit în juru-mi, ceva rece. Eva îmi zîmbi cu oarecare stîljenire și rămase aplecată asupra horbotei ce lucra. Eram obișnuită să-mi sară înaintea, să mă sărute. Doamna Stempel mă privi din fugă de cîteva ori. O vreme închisă a ploae, strecura prin geamuri o lumină care da fețelor o lucire palidă. Într-o clipă îmi trecu pofta de mărturisiri; mă închisei în mine, privii cu nepăsare în juru-mi.

„Eri, alaltăieri, n-ai mai dat pe la noi ... zise încet doamna Stempel.

— Nu, n-am fost, răspunsei cu blindețe, am avut mult de lucru ... O lecție foarte grea ...

Eva ridică privirile; puse la o parte horbota, se apropie de mine. Doamna Stempel vorbi iar:

„Și altceva ce-ai mai făcut de când nu ne-am văzut? Cum ai mai petrecut?

— Altfel, bine ... Într-o seară am făcut muzică cu domnu-Popazu și cu domnu-Corbu ... S-a petrecut destul de bine; tata mai ales era foarte bine dispus ...

— Daaa? Răspunse cu mirare madam Stempel. Bine, foarte bine ...

— Domnu-Corbu? strigă deodată Eva, ca deșteptată. Il cunosc și eu, cum nu? A venit să ne facă și nouă vizită ... Și-mi era nu știu cum, eram foarte jenată să-l privesc prin bucătărie și să-l trec prin trei odăi până la salon ... Dar în fine! ... E un băiat tare drăguț, Mariano, îți spun foarte serios ... — Și închipuie-ți dragă, lucru nostim, se zice că are să ia pe Fani, închipue-ți, nepoata doamnei Bernard ... E ceva ne-mai închipuit ... Vor să-l ametească și pe el cum l-au ametit pe Oslovski, un băiat tot așa de bun ș-acela ... Știi cum a fost cu Oslovski? A fost nostim! L-au poftit la un mare prinz, specialitatea Bernard, ș-acolo, ce-a făcut, ce-a dres, a adormit ... Când se trezește, cu mirare se vede cu inel de logodnă în deget ... Aceia era altă nepoată. Îți place? Omul ce să spue săracul? „Mă mir că nu m-am trezit și căsătorit pe de-asupra!“ ... Acum sînt sigură că așa au să facă și cu Corbu, îți spun serios, Mariano ...“

După vorbirea asta repede, într-un suflăt, Eva începu să rîdă, privindu-mă drept în ochi. Dintr-odată un frig de gheață îmi înțepeni singele în vine.

„Nu mergi în grădină, Mariano? Aici e prea mare înăbușeală ...“

Țîmbînd, coborîi în grădină. Ș-acolo, Eva, punindu-mi mina pe umăr, mă întrebă tainic:

„Ia spune drept, Mariano, cum ți se pare tînărul nostru ?

— Cum să mi se pară, dragă prietenă, nici n-am avut cînd să-l cunosc ...

— A, dragă, e un tînăr cu suflăt prea ales ... și cîntă așa frumos din vioară ... Cînd mă gîndesc pe cine are să ia ... Pe Fani, drăguță, închipuie-ți ... E ceva cu totul, cu totul ridicol ... Ce impresie ți-a făcut domnu-Corbu, Mariano? Spune, ce impresie ți-a făcut? ...

— Nu știu, dragă ... Poate mi-ar fi făcut mai bună impresie, dacă venea a doua zi ... În seara aceia eram cu totul indispusă ... N-am putut să cînt de loc ... Pe urmă, cum vrei să cunosc așa omul, dintr-odată? Trebuie să-l văd de mai multe ori... să-l studiez ...

— Să-l studiezi, Mariano, să-l studiezi ... Vezi, așa ești tu, vrei să studiezi oamenii ca pe cărți. De-aceia ești așa de puțin simțitoare ... Tu numai cu cărțile și iar cărțile ... În afară de cărțile tale, nu vrei să mai știi de nimic! ...“

N-am mai stat nici cinci minute. Mă durea capul, singele îmi clocotea în vine acuma. Aveam nevoie parcă să alerg, să mă obosesc; și pornii singură spre casă, pe jos, pe un soare arzător, care cocea văzduhul și pămîntul ...

Acasă, mă închisei în odăiță, dornică de singurătate, de o limpezire a gîndurilor. Stam grămădită într-un jîlt, în fața ferestrei, stăpînită încă de adîncă turburare, — cînd deodată porțița de la grădiniță tipă ascuțit. La zgomotul acesta prea bine cunoscut sării în picioare. Umbra lui Dimitrie Corbu îmi trecu ca o negură pe dinainte. Prin lumina slăbită a amurgului, mă întorsei în loc, pornită ca de o putere nevăzută;

mă oprii în fața oglinzii. Eram galbenă ca turta de ceară, cu ochii arzînd. Îmi stropii pleoapele cu apă rece, îmi înfoiai părul cu degetele reci, apoi mă oprii o clipă, nehotărîtă, lingă ușa.

Cînd intrai în salon, nici nu îndrăznii să privesc drept spre Corbu. Profesoara mea strigă uimită: „Doamne, Mariano, cit ești de palidă în seara asta ...”

Eu răspunsei cu glasul pe jumătate:

„Am venit pe jos de la gară și era o căldură teribilă ... Poate m-a bătut soarele ... Am o cumplită durere de cap ...

— Nu-i nimic, trece ...” zise mama zîmbind.

Corbu, fără să zică nimic, mă privi lung prin lumina lămpii. Mai mult îi simțeam privirile, ca pe ceva greu, care mă apăsa pe suflet. Mă întrebă ceva, răspunsei încet. Mă feream pe cît puteam să intru în vorbă cu el, pe cînd domnișoara Steininger ciripea mult și repede, foarte vioaie. Simțeam ceva fierbinte, stringindu-mă de gît; îmi venea să plec capu-n piept și să plîng, să plîng mult, cu durere.

A doua zi seara Corbu veni cu un prieten, cu domnu-Văleanu, și cuconu-Filipache pofti pe toată lumea la un pănărel de vin, în antret. Profesoara mea se așază în fund între trupul uriaș al căpitanului Rusu și Madam Rusu, care era foarte veselă în ziua aceia. Așezată domnișoara într-un jilț mare de nule, nu putea face o mișcare mai vie: legăturile scaunului începeau să pîrie și să scîrție îngrozitor. La fiecare mișcare madam Rusu zîmbea, iar căpitanul prindea să ridă, înflorindu-și obrazul rumân ca o lună plină. Eu eram bucuroasă mai ales din pricină că bunei mele profesoare îi era drumul închis: sta acolo, între soți, ca într-o cutie. Cuconu-Filipache, vesel, umplea paharele, iar cucoana Sofiica rugă pe domnu-Corbu să cînte ceva cu Mariana.

Corbu se ridică repede, gata să îndeplinească această dorință:

„Cum nu? cu cea mai mare plăcere ...”

Intră în salon. Eu mă ridicam încet, să-l urmez ...

„Mai repede, dragă ...” zise cucoana Sofiica.

În odaie stam la indoială.

„Ce alegem, dudue?”

Amîndoi luarăm de pe măsută un pachet de note; le așezai pe genunchiul meu și începurăm a le răsfoi. Deodată îmi simții amîndouă minile prinse și strînse cu putere, îndelung.

Ca-ntr-un fulger, amețită, închisei ochii care mi se umplură de lacrimi. Începui a tremura, zguduită ca de un fior de durere ascuțită. Nu, niciodată n-am mai avut o simțire așa de puternică, așa de cutremurătoare. Parecă mi se innălța dintr-odată în slavă sufletul despărțit de nimienicia lumii.

Glasul domnișoarei Steininger, din antret, mă deșteaptă din clipa aceia de fericire:

„Ei, ce bucată ai ales?”

— Îndată, îndată! ...” răspunse Dimitrie.

Tresării la glasul lui. Aleserăm, la întimplare o foaie, mă așezai la piano; cîntarăm. Dar n-auzeam nici sunetul pianului, nici al vioarei; în cap, mi se învălmășeau gînduri, ca nouri de furtună, ridicați din zbuciumatul, din turburele lac al sufletului.

Mă ridicai în sfîrșit, ca să trec în antret. Corbu întinse o mină, mă curpinse ușor, mă așază alături de el pe canapea; și eu n-aveam nici o putere; parecă nici nu suflam, cu totul sfîrșită, cu un fior cald, iute, care trebuie să fie fiorul căderii în prăpastie.

Stringindu-mă de mină, Dimitrie îmi strecură repede cîteva cuvinte:

Donc les deux parties de la machine. Et, une fois qu'il se trouve, et si on
est en état de le faire, on le fait. Et, si on ne peut pas le faire, on le
fait en état de le faire.

Donc, une fois qu'il se trouve, et si on ne peut pas le faire, on le
fait en état de le faire.

Donc, une fois qu'il se trouve, et si on ne peut pas le faire, on le
fait en état de le faire.

Donc, une fois qu'il se trouve, et si on ne peut pas le faire, on le
fait en état de le faire.

Donc, une fois qu'il se trouve, et si on ne peut pas le faire, on le
fait en état de le faire.

Donc, une fois qu'il se trouve, et si on ne peut pas le faire, on le
fait en état de le faire.

Donc, une fois qu'il se trouve, et si on ne peut pas le faire, on le
fait en état de le faire.

Donc, une fois qu'il se trouve, et si on ne peut pas le faire, on le
fait en état de le faire.

Donc, une fois qu'il se trouve, et si on ne peut pas le faire, on le
fait en état de le faire.

Donc, une fois qu'il se trouve, et si on ne peut pas le faire, on le
fait en état de le faire.

Donc, une fois qu'il se trouve, et si on ne peut pas le faire, on le
fait en état de le faire.

„Doamne, cît ești de copilă! Vino-ți în fire, vezi să nu bage nimeni de seamă! ...”

Și profesoara, care nu mai putuse să rabde în colțul ei, în jilțul de nule, intrînd, ne găsi pe amîndoi despărțiți, unul deoparte a mesei și altul de alta, căutînd în teancul de foi încă o bucată de cîntat.

Cum a trecut restul serii nu mai știu. Un murmur de glasuri, ca de departe, imi ajungea la urechi. Și stam cufundată în mine însă-mi parcă, stăpînită de simțirea grozavă care mă răpise deodată din viața obișnuită și mă ducea în zbor de furtună spre zări de flori și fericire.

II.

Dimitrie incepu să vie în fiecare zi la noi. Vorbeam liniștiți de față cu alții. Aproape totdeauna domnișoara Steininger ne ținea tovărășie, ș-aveam acum o ciudată pornire împotriva ei, un fel de ură; parcă-mi sta pe piept și nu mă lăsa să răsflu. Față de dînsa nu puteam rosti decît lucruri de nimic; cît lipsea ea, o clipă, două, tăceam și eu, tăcea și Dimitrie; și amîndoi ne priveam; ne înțelegeam cu ochii și ne simțeam într-adevăr fericiți.

„Ar trebui să mergem într-o zi la Plopeni ... îi șoptii eu într-o seară, pe cînd ne despărțeam, la porțiță. Să spui mamei, — dar ca din partea ta ...”

El imi strînse mina, privindu-mă lung; prin întuneric ochii îi luceau ca două nestemate.

Chiar a doua zi înțelegerea se făcu, și cuconu-Filipache plesni, din degete de bucurie; petrecerea la schit era vorba să se facă de ziua lui, peste trei zile, într-o duminică.

În ziua aceea de sărbătoare, disdedimineată, cum stam la fereastra deschisă, avui o simțire de bucurie și de mîndrie; într-un șirag de trăsuri, mergeau spre Plopeni muzicanții atelierului. Simțeam că aceasta a făcut-o Dimitrie anume pentru mine. Ești în grădiniță, privii cerul în toate părțile; era de o limpeziciune de cristal; un vîntușor curat venea dinspre parcul curților boeresti. Eram ușoară, parcă-mi venea să plutesc.

Așteptam pe Dimitrie. Dar înaintea lui veniră două cunoștinți ale profesoarei mele: două guvernante de la doctorul Bernard. Grămădite la un loc, cu vorbă lungă și bogată, sfătuiră de vre-o jumătate de ceas în odaia domnișoarei Steininger, cînd sosi și Dimitrie.

Îi zburai fericită înainte. Acuma nu mai era de față domnișoara mea. Îl lăsaî apoi o clipă în salon și mă repezii să grăbesc pe mama, pe cuconu-Filipache, pe vizitii. Totul era gata; eu însă aveam o idee, care-mi izvorise în minte așa, dintr-odată. O idee care era o disperare față de colecția aceea de guvernante.

Ești mamei înainte.

„Ce facem, mamă, cu domnișoarele astea? Le văd tare ocupate și mă gîndesc că n-ar fi bine să le turburăm; poate au vre-un interes; cum să meargă așa la o petrecere cu oameni pe care nici nu-i cunosc bine? De refuzat desigur că n-au să refuze, — dar dă, e datoria noastră să înțelegem ...”

Așa ceva știam eu că nu displace mamei. — Așa cum era, gata de plecare, făcu cei cîțiva pași, deschise încetîșor ușa de la odaia profesoarei și zise zîmbind:

„Mi se pare că vă turbur Eu ascultam din coridor, nerăbdătoare.

— A! nu, dece? nici o turburare ... răspunse un glas din lăuntru, un glas foarte politicos.

— Ba da, ba da, zise mama cu oarecare tărie, văd că sînteți ocupate ... Vă rog să nu vă jenați; poate nu voiți să mergeți la Plopeni ...

— Al cum nu, ba voim ... s-ar putea? ... răspunseră deodată trei glasuri.

— Știu, știu ... asta o spuneți de politeță ... urmă mama. Ce-aveți să spuneți? Eu sînt sigură că numai așa, ca să-mi faceți plăcere, ziceți că mergeți ... De ce? La noi merge fără etichetă ... La revedere! ...

Zadarnic mai eși în ușă, domnișoara Steininger, și mă întrebă din ochi: ce este? Eu dădui din umeri, din cap, cu oarecare mihnire, ca și cum voiam să-i dau a înțelege că deoarece e vorba de o *idee* a mamei, nu mai este nimica de făcut; apoi mă grăbii să es în întîmpinarea Evei, care sosea cu trăsura noastră.

Scăpată dintr-o parte, aceasta era a doua neliniște a mea. Țineam cu orice preț să mergă și Eva la Plopeni. Nu mai puteam avea liniște cu niciun preț de cîte ori mă gindeam la cele ce-mi spusese ea în după-amiaza cînd mă scoborisem la gară. O întrebare mă chinuia: pe Dimitrie îl iubește și Eva? Îl iubește ca mine? De cînd îl iubește? — Și fără să mă gîndesc mult, ca o bolnavă, scrisesem un bilet prin care ceream cu orice preț, mă rugam doamnei Stempel să lase și pe Eva să petreacă cu noi la Plopeni ... Adăogisem în treacăt că va fi și domnu-Corbu. Și acuma Eva venea, se cobora din trăsură, rumănă la fața, frumoasă și vioaie; o îmbrățișam, ne sărutam, și eu mă gindeam că acolo, în pădure, în mijlocul veseliei tuturor, o să-i pot vedea alături, o să spionez, o să înțeleg în sfîrșit dacă inima Evei tremură ca și a mea.

„Știi că mama mi-a dat voe numai pînă deseară la opt ... zise Eva. Cu nici-un preț n-a voit să mă lase altfel ... La opt să fii acasă ...

— Numai atîta? zisei eu mihnită. Apoi adăogii: dar și pînă atunci, avem vreme avem cînd să petrecem și să ne veselim ...”

Mama era grăbită, venea cu domnu-Corbu, care salută politicoș pe Eva: „A! mergeți și dumneavoastră, dudue? Imi pare foarte bine ...

— Și mie nu mai puțin ...” răspunse Eva rîzînd.

Cuconu-Filipache dădu poruncă să se tragă trăsurile la scară. Cu niște ochi foarte ciudați ne petrecură cele trei ființe care rămîneau acasă fără să știe de ce; vizitii pocniră din bice și pornirăm ca vîntul.

Eram cu Eva și cu Dimitrie într-o trăsură. Nimic din frumusețile pe lingă care treceam în fugă nu băgam în seamă. În jumătatea aceia de ceas am stat ca pe jar. Mă uitam cu lare aminte la Eva, mă uitam la Dimitrie, care era în fața noastră și vorbea despre o mulțime de lucruri, răspundeam cîteodată, de mai multe ori tăceam, și-n cercam să prind o privire, o înmădiere de glas, cu inima strînsă, chinuită, otrăvită.

Sosită la schit, pe sub bolțile copacilor uriași, inima-mi era frîntă și prin trup mă furnicau parcă friguri de atîta turburare. Așa, din senin, am început a plînge și m-am tras repede, la o parte, pe drumul spre chilii.

„Ce ai, dragă Mariano? ce este?” mă întreba Eva cuprinzîndu-mă de după gît.

N-aveam nimic. Aveam nevoie numai de cîteva clipe de liniște. Pe cărarea înflorită, spre arhondaric, Eva, vioaie, se pleca în fiecare clipă ca să culeagă romanite mari, frumoase, care rideau pe deasupra verdeții bogate. Trecurăm pe lingă schitul pitic și tăcut, prin larga ogradă cu pajiște verde ca buratecul, intrai într-o chilie, mă întinsei pe un pat, pe cînd un călugăr, privindu-ne cu ochi mici, arzători, într-o barbă stufoasă, ne întreba dulceag dacă mai aveam nevoie de ceva.

„Nu, n-avem nevoie de nimic...”

Și rămaserăm singure. Mai liniștită, culcată cu capul pe pernă, priveam la Eva care sta pe un scaun la căpățliul meu. Cercam să-i zîmbesc.

Ea alegea fire mari de romaniță și le rupea foițele albe. Murmura încet:

„Mă iubește ... mă dorește ... din inimă ... prea puțin ... nicidecum ...”

Rizind îmi puneam în palma întinsă petalele ca zăpada. De cite ori isprăvea o floare, ridicam pumnul închis și-mi presăram fulgii aceia de flori în păr. Iar în mine inima se zbuciuma ca-n lanțuri.

„Uite, Mariano ..., strigă deodată Eva rizind, n-ai oglindă să vezi cit de frumos îți șade așa, cu foițe albe în păr ... Parecă ești și tu o margaretă ...”

Rizind, se pleca asupra-mi, mă mîngia, culegea cu două degete petalele.

Eu începui a ride, un rîs care mă cutremura toată:

„Ia seama Eva, ia seama ... nu întreba iar oracolul ... dacă zici că sînt margaretă ... Eu nicidecum n-ași putea să-ți spun ceva bun ...”

Și sării în picioare, cu ochii arzători. Eva ridea; mă cuprinse de mină:

„Ți-i bine acuma, Marinuțo? ...

— Da, mi-i bine, mi-a trecut de tot ... Hai să eșim mai degrabă, hai să trecem puțin prin biserică ... vreau să mă închin cîteva clipe ... De multă vreme ... de multă ... de cînd eram la Varatic nu m-am mai închinat ...”

Și după ce eșirăm din biserică adormită parcă într-un somn rece, pornirăm repede în spre poiana brazilor, unde știam că petrec ai noștri. Glasuri depărtate se auzeau, din cînd în cînd cite-un strigăt mare rupea liniștea pădurii bătrîne. La o cotitură, dintre desișuri de zmeură, deodată ne sări înainte Dumitru; după el, cu fața plină de rîs, Văleanu.

„Ursu! ursu!” striga Dumitru vesel întinzînd spre noi brațele.

Eva ridea plecîndu-și capul pe spate. Eu îmi priveam lung-lung prietenul și parecă cu tot sufletul ași fi vrut să mă privească mult, numai pe mine și să mă întrebe ce mă doare.

„Haideți mai repede, duduilor, haideți!” strigă el. Toată lumea vă cere”

Și porni înainte pe cărare, cu pălăria de pae pusă pe ceafă. Apoi se întoarse spre noi, cu ochii mari zîbind umezi, ne făcu loc întinzînd un braț pe sus, pe de-asupra, un braț care oprea o creangă tare a făgetelului tufos. Pe supt acest arc ne strecurarăm, și deodată simții nevoia să alerg, să fug, să mă ostenesc—ca și altădată. Începui să rid și pornii în fugă pe cărare. După mine veneau șirag ceilalți tropăind repede; pe la urechi îmi fișia frunzișul, lumini și umbre fulgerau repede; glasurile vuiau adînc în vale pe locul prăvălatic. Și dintr-odată, în fundul pădurii, undeva, izbucni cu putere muzica, apoi începu a lăsa văilor și desișurilor o armonie dulce care-mi strecura parcă o mîngiere în sufletul bolnav.

Toată ziua a fost o veselie nemaipomenită, o goană prin ascunzișuri, prin livada întinsă a schitului, pe malul rimnicului liniștit ca o oglindă. Și nici o clipă nu m-am despărțit de Eva, și nici o clipă nu m-am găsit singură cu Dimitrie. Cu obrazu-n flăcări mă opream numai cînd muzica contenea pentru o vreme: ascultam freamătul frunzișurilor, acel fior al codrului care vuia ca o șoaptă de la arbori la arbori, din nemăsurate depărtări. În liniștea aceia să fi stat singură cu el, numai eu cu el, numai atît cît trebuie să șoptești un cuvînt, un cuvînt de loc: A ta, totdeauna! Asta îmi dorea sufletul,

în singurătatea aceia pe care parcă anume tatăl codru ne-o pregătise. Dar lângă mine sta Eva; singură îmi adusesem acest chin al fiecărei clipe.

Așa am ajuns amurgul. Eva era neliniștită:

„Trebuie să plec, Mariano, de-acuma ... Sînt ceasurile șapte ... Mă așteaptă mama ... Hotărît, la opt trebuie să fiu acasă ...

— Mergem, mergem cu toții!” strigai eu.

Dar în poiana brazilor era o larmă nemaipomenită. Oaspeții mănăstirii în jurul lui cuconu-Filipache, firitisindu-l, erau infierbîntați tare și nici nu voiau să audă de plecare. Strigau ura!, înălțau pahare cu vin, care sticlea ca aurul în strecurările de lumină ale asfințitului.

„Ce facem, dragă?”

— Trebuie să mergem, Mariano, trebuie, numaidecît ... Am spus vizitului să pue caii ...

— Atunci să ne întovărășească domnu-Corbu ... ori domnu-Văleanu ...

— Numai pînă la trăsură, dudue, răspunse Dimitrie; numai pînă la trăsură ... că ne bate cuconu-Filipache, zice că nu ne mai întorcem ... Două domnișoare curagioase merg și singure ...“

Îl privii lung. Eva porni înaintea grăbită. El mă ajunse din urmă și-mi strecură la ureche, ușor cîteva vorbe: „Du-te repede ... Și să te întorci ca vîntul ... auzi? ...“

Îl privii și de data asta, însă cu mulțumire, cu o recunoștință nemărginită în ochi.

Eva salută zimbînd, mă aruncai în trăsură, lângă ea, vizitiul arse caii cu sfîrcul biciului. Ne mai întorseserăm odată capetele, în același timp, dar printre arbori, prin umbra care creștea, nu se mai vedea nimic. Trăsura mergea în goană prin răcoarea înserării. Acuma vîntul zborului îmi mîngia fața și-mi liniștea zbuciumul singelui.

Strigai tare către vizitiu:

„Mină! mină!”

Cîmpiile, satul, tîrgul, parcul boeresc trecură pe lângă noi ca în furtună. În mai puțin de jumătate de ceas, trăsura se opri. Eva sări, îmi întinse mîna, apoi obrazul; salutai c-o vorbă de departe pe doamna Stempel și mă îndreptai către vizitiu:

„Acu să te văd, Vasile ... Dacă-ajungem la vreme-napoi, ai un bacșiș bun ...“

Caii porniră cu plutecele de pămînt prin întunerec. Iar trecui ca-n nouri prin tîrg, apoi iar intrai în eurgerea undelor de răcoare ale ogoarelor. Veneam, veneam ca alungată de ceva, cu inima bătînd. Iată pădurea, pată de păcură, iată marginea cu semincerii rari, uriași, tufoși, iată desișul, — și deodată caii își slăbesc fuga, pornesc la pas. O larmă mare crește prin codru, se apropie, cîntecul muzicei izbucnește și facile, facile multe tresar, fiecare cîntăreț cu faclă, — și în urma lor toți cei rămași porniți cu veselie spre tîrg ...

O umbră se desprinsese din fumegarea luminilor, se apropie cu grabă de trăsură. Mă ridicai în picioare și Dimitrie mă primi pe sus, în brațe:

„Asta-i pentru tine, numai pentru tine!” ... șopti el.

Prin întunerec îmi plecai pe umărul lui fruntea. Grăbirăm spre mama care-mi ascultă numai o clipă raportul în larma care o impresura. Dimitrie îi ceru voe cu foarte mare respect:

„Vă rog, dați-mi voe să dau duduei brațul” ...

— „Cum nu, cum nu“, ... zise mama, veselă.

La brațul lui pornii ridicată parcă pe sus, picioarele parcă nu-mi atingeau pământul. O putere mare, necunoscută mă ducea. Ascultam prin întunecare vorbe care veneau de la el, dar nu mi se păreau vorbe rostite de buze omenești. Cu totul fără voință mergeam, plină de o singură mare și nemărginită fericire.

Facilele pilpiu vârsind pe drum luciri singeroase. În răstimpuri mari de tăcere, veneau din lanuri adieri răcoroase; cite-un pitpalac tresărea din depărtare cu țipătul înăbușit; cite-un zbor sperios de pasăre necunoscută fișia o clipă pe de-asupra noastră.

Cînd ajunsei acasă, mă trezii ca dintr-un vis.

„Oare ce face domnișoara Steininger? mă întrebă rizind Dumitru. Trebuie să fie foarte miniată. Drept să-ți spun că mă cam plictisește ... Nu putem sta niciodată singuri ... Ar trebui să scăpăm de dînsa ...“

Cu vorbele acestea răsunîndu-mi în minte intrai în odăița mea; gîndindu-mă la un mijloc mare, grabnic, mă dezbrăcam încet, și unde-unde de căldură fericită mi se ridicau din piept spre ochi ...

III.

A doua zi dimineța eram hotărîtă la orice. Toată noaptea mă gîndisem cum să scap de profesoară. Acuma imi era ca o pacoste, o greutate pe care n-o mai putem suferi cu nici un preț. Nu voiam să mă mai gîndesc la nimic, față de dînsa parcă nu mai aveam în mine nici un pic de bunătate. Nu mă mai gîndeam în ce împrejurări am socotit ca o fericire venirea ei, nu mă gîndeam că multă vreme în sufletul ei am găsit măcar cit de cit prietenia pe care de la nimeni n-o aveam; acuma nu mai puteam să gîndesc de cit la dragostea mea care mă cucerise cu desăvîrșire, care mă stăpînea în întregime. Eram în stare să săvîrșesc o cruzime, să spun o minciună, să găsesc o plăcere în răutate. Afară de el, nimic nu mai era de seamă pe lumea aceasta.

De-abia eșii din odăiță — și mă întîlnii, mă lovii aproape, piept în piept cu domnișoara Steininger. O privii cu liniște. Indignarea ei din ajun încă nu trecuse, și cu indignarea aceasta se mai amesteca simțirea pe care de mult o bănuiam. Cu un zîmbet aeru mă întîmpină:

„Cred că ați petrecut bine eri, nu-i așa?“

— Da, am petrecut bine ...

— Mă bucur ... numai totuși am ceva de zis ... Parcă nu prea șade bine unei domnișoare să alerge singură în goana cailor pe drumuri ... Puteai foarte bine, dragă, să te oprești acasă ... Ce mai căutai la Plopeni? ... O domnișoară bine-crescută nu se avîntă așa, în spre asemenea petreceri ...“

Eu tăceam. În sufletul bătrînei gemea furtuna.

„Nici lecția de piano n-am făcut-o eri ... S-o facem acuma ... Să vedem ...“

— S-o facem, domnișoară ...“

Dar lecția mergea foarte rău. În ajun avusesem cu totul alte griji. Ce-mi păsa mie de lecții!

„Ei vezi, Mariano, vezi?...“

Se opri și mă privi drept.

„Ce să văd, domnișoară ? ...“

Atunci nu se mai putu ținea. Izbucnind cu amar, începu să-și verse locul care o mistuia, tot veninul pe care ciudata-i gelozie i-l grămădise în inimă ...

Minia ei nu mai avea margini ! Eram josnică, murdară, moșică, ca și părinții mei ! Nimic nobil nu era în mine ! nu eram capabilă de nici un sentiment ! Nu pricepeam că dătorese recunoștință, nu pricepeam că am datorii în lume ! Infamie, — eram capabilă și de-o infamie cu așa porniri ! ...

Mă privea cu niște ochi grozavi cari înotau în lacrimi ; toată ființa ei tremurătoare mi se părea mai slabă, mai îmbătrânită.

Nici nu răspunsei. O priveam cu o nepăsare adincă și pregăteam o lovitură :

„Domnișoară Steininger, te rog, cîntă-mi pasajul nostru din Hummel ... știți pasajul cu pricina ...“

Asta întrecea închipuirea bieteii profesoare ! Pasagiul din Hummel despre care vorbeam, ea nu-l putea cînta, deși de multă vreme se chinuia cu el.

Mă privea acum cu un ris dureros, voia să mai spue ceva, să închee într-un fel, cînd, mama chemată de strigăte, intră repede :

„Ce este mă rog ? ce s-a întîmplat ?“

— Ce să se întîmple ? nimic ! răspunsei eu. Rugam pe domnișoară să-mi cînte un pasagiul din Hummel ; și dumneaei, nu știu, ori nu voește, ori nu poate ! Și eu sint foarte mirată de asta ; am nevoie să învăț mult, să știu totul, vreau să deviu cu adevărat muzicantă ...“

Profesoara era galbenă ca ceara. Mama pricepu numai decît că de-aici putea trage un folos. Afară de asta, așa-ceva ei nu putea să-i displace.

„A, da, domnișoară ! da, — zise ea repede. Chiar de multă vreme aveam gîndul să trimit fata la Viena să se perfecționeze ... Și-acuma cred că-i vremea să mă grăbesc ... Doar n-o să rămîn în casă cu fată bătrînă ! Trebuie să ne grăbim ! ...“

Dar domnișoara Steininger nici nu voia să mai asculte ; se repezise ca o furtună în odaia ei spre geamantane, trîntind ușile de se zguduiau pereții.

Și chiar a doua zi o petrecui la gară, o suii în tren, îmi luai rămas-bun de la ea. Mă privea rătăcită, parcă nu-i venea a crede, nu putea să înțeleagă ce am ; în ochii ei arși lucea o părere de rău, o dorință ; dar eu nu băgam în seamă nimic, n-aveam pentru ființa aceia nici cea mai mică mișcare sufletească. O priveam cu nepăsare, cu mintea și sufletul aiurea, robite pe vecie. — Ne despărțirăm pentru totdeauna, și nu găseam în mine o lacrimă dintr-o umbră de părere de rău, pentru acest dureros mormînt pe care așezam așa, cu răceală, o cruce.

Seara, cînd Dimitrie află vestea cea nouă, rămase cu totul uimit.

„Cum ? așa de repede ? cu trenul fulger ? Era vreme ... De ce atîta grabă ? ...“

— Nu era vreme, șoptii eu privindu-l lung, lung, cu ochii topiți de dragoste. Pentru tine, pentru tine ...“ șoptii apoi, abia auzit, ca-ntr-o suflare.

Și cum s-auzeau pașii mamei în sală, el îmi strînse mijlocul zîmbînd, plecîndu-și ușor capul spre mine, apoi desfăcîndu-se, făcu repede cei cîțiva pași spre ușă, gata să salute cu o vorbă potrivită, cu un zîmbet, pe mama.

Eu stam dreaptă în mijlocul odăii și-l priveam. Parcă se depărta într-un abur, într-un painjenis, așa îmi ardeau ochii în bură de lacrimi.

(Va urma)

M. Sadoveanu între N. Dunăreanu (stînga) și Emil Gârleanu, la București, la începutul carierei literare, M.I.R. 5499

EPISTOLAR

PANAIT ISTRATI

●
ROMULUS CIOFLEC¹

O corespondență care ne comunică date prețioase cu privire la ultimii ani (dramatici și îndelung comentați în epocă) din viața lui Panait Istrati. (Notele de subsol câtă a le pune în lumină).

Să mai spunem că pentru Panait Istrati — să nu uităm: povestitorul de tip oriental — convorbirea prin viu grai sau prin scrisori reprezintă un modus vivendi? Sînt autori, altfel prolifici în actul creației, pentru care a răspunde la o scrisoare sau a se adresa cuiva ca epistolograf, este un adevărat chin. Pentru Panait Istrati — reală voluptate. Ori de cîte ori poate amîna imperativele editoriale el se dedică — și cu vădită satisfacție —, ore întregi, „conversației” cu diverși corespondenți. (Într-una din scrisorile către Nicu Constantinescu din Brăila — fond M.L.R. — preci-

¹) Romulus Cioflec — profesor la Timișoara, publicist și scriitor — autor al citorva volume de nuvele și romane: „Doamne ajută-ne” (1907); „Lacrimi călătore” (1920); „Români din Secuime” (1942); „Vîrtejul” (f.a.); „Boierul” (1957); și note de călătorie: „Sub soarele polar” (1931); „Cutreierînd Spania” (f.a.).

Personalitatea sa este astfel evocată de către acad. Panaitescu-Perpessicus („Alte mențiuni de istoriografie literară și folclor” (II) — 1964 — pag. 348) cu ocazia apariției romanului *Boierul*: „Cititorul ce va fi luat pentru prima dată, astăzi, abia, grație masivului volum *Boierul*, cunoaște cu numele lui Romulus Cioflec, va fi încîntat să afle că autorul acestui admirabil roman, departe de a fi un debutant, este un scriitor cu vechi state de serviciu, chiar dacă istoriile literare n-au socotit de cuviință să-i acorde mai mult decît avarele rînduri de duzină cu care se încheie de obicei capitolele enumerante...”

zează mîndru că nici una din enorm de multe epistole, primite din întreaga lume, nu rămîne fără răspuns.)

Atunci cînd interlocutorul dă și dovezi de prietenie, Istrati și-l ia repede drept confesor, neputînd parcă trăi dacă nu-și deșartă — cu o ardoare uneori copilărească — preaplinul sufletească și în legătură cu varii aspecte: de la solemne profesii de credință la amănunte prea de tot indiscrete din viața intimă, de la informații privind elaborarea unor cărți la detalii amănunțite din cadrul domestic al existenței, etc.

O altă față a lui Panait Istrati, o formă de manifestare a personalității sale complet diferită de cea a actului beletristic propriu-zis? Nu credem. Istrati își scrie cu aceeași cerneală și corespondența și povestirile. O singură voce descoperim atît în manifestările de creație pură cît și în actul publicistic sau cel conversativ, (oral sau epistolografic). Firește, cu accente speciale, în funcție de cadrul concret al exteriorizării ființei sale lăuntrice. Corespondența ne va dezvălui un Istrati mai slobod în atitudini, cu gesturi mai tranșante — nu șovăie să apeleze la un limbaj verde, chiar la ocară, totul subordonîndu-se nemijlocit patosului sincerității.

Și ca un corolar firesc, corespondența va beneficia de acele însușiri care fac farmecul povestirilor istratiene, cum ar fi spontaneitatea digresiunilor ce curg învîlmășit și precipitat (ca să nu răcească cu nimic căldura destăinuirii), acea savoare a stilului direct, nud — nici vorbă, cu un plus de prospețime, confesiunea epistolieră fiind și mai la adăpost de orice falsificare venită de pe urma vreunei preocupări de artă.

Se va vedea, cînd se va putea strînge într-un volum întreaga sa corespondență, cît de mult ne ajută aceasta la o înțelegere mai adîncă și mai nuanțată a personalității scriitorului și cum uneori, calitatea sa de epistolograf o poate concura cu succes pe cea a autorului de povestiri.

Pînă atunci, Muzeul literaturii române care deține un mare număr de scrisori inedite — Panait Istrati se va strădui să le comunice cititorilor prin intermediul revistei, în numerele ce vor urma.

Al. O.

București, 8 oct. 1929

Dragă Romule²⁾,

Am sperat până în ultimul moment să-ți dau un semn de viață printr-o depeșă care să vă anunțe sosirea noastră la Timișoara. Nu-i nimic de făcut. Trebuie să renunțăm de data asta la revederea proiectată, rămânând să ne întâlnim la iarnă, la Crăciun, în jurul unui purcel pe varză călțită.

Cauza: sînt grozav de urmărit. Aseară, însuși Ioanițescu mi-a trimis vorbă că studenții „creștini” umblă să mă omoare. Și era adevărat: toată seara și noaptea pînă la 1, mi-au ținut calca pe Dragoș Vodă și au băut la o circumspectare lîngă noi, urlînd și arătînd revolverele. Poliția mă păzea, e drept, dar, știi tu cum te păzește poliția³⁾.

Așa că plec mîine Miercuri cu Aradul (și cu wagon-lit) drept la Viena.

Îmi place ieșirea ta cu demisia, deși eu a dat arme liberalilor. Maniu e nemulțumit de isprava noastră. Zice că ar fi putut să se lipsescă de asemenea pricteală⁴⁾. (Ale lor întru ale lor!).

²⁾ Cînd s-a cunoscut P. Istrati cu Romulus Cioflec?

Iată cum relatează R. Cioflec momentul întâlnirii (7 iulie 1929) pe versoul a cîteva file de calendar, existente la Muzeul literaturii române: «7 iulie 1929, chemat telefonic de la Veron-Hotel l-am vizitat și cunoscut pe P. Istrati în locuința-atelier din Av. des Ternes 96. Îmbrăcat într-o pijama de vară subțire mi-a vorbit înainte de a mă vedea într-un ton ca și cînd m-ar cunoaște dinainte: Pe masa-birou mică o dezordine ideală, iar corespondența și hîrtiile grămădă jos. Lucra la Vers l'autre flamme (aproape de sfîrșit). Ochiul mi s-au fixat de la început la tăietura transversală, aproape sub beregată rămasă de la încercarea de sinucidere.

„Cine ești? Ce idei ai?... Poți să-mi vorbești deschis, căci eu păstrez pentru mine...”

Locurile comune pe unde ne-am purtat, foamea în același an ne-a apropiat îndată, ca și idelle. Peste³⁾ oră mă roagă să nu-l mai zic domnule și mă roagă să-i aduc niște mezeluri să mănînce acasă. În odaia vecină un necunoscut oficios e plasat pentru moarte.

În 10 iulie seara mîncăm împreună invitat de el toate mîncările românești pe care le are Restaurant de l'Opéra (Rue Michandière) luînd porții comune. Noaptea pînă tîrziu cu un avocat (cu multe taine din viața dictatorului turc) rătăcim prin Parisul lui 10 iulie și mai cu seamă prin Moșii din apropierea lui Istrati, unde ne distrăm ca la moși. Istrati, cu o privire atentă ca în vremile bune ale haimanălcuului, savurează și gustă toate plăcerile de moși.» (...)

³⁾ ⁴⁾ P. Istrati vine în țară, în septembrie 1929, cu intenția de a face o anchetă personală și a cunoaște adevărul evenimentelor de la Lupeni. Este însoțit în cercetările sale, la fața locului, de R. Cioflec — membru al partidului național-tărănesc.

Rezultatele anchetei de la Lupeni, P. Istrati le publică într-o serie de articole acuzatoare în „Lupta”, iar R. Cioflec demisionează din partid.

La îndemnul unor ziare de dreapta, s-a făcut o agitație furibundă contra lui P. Istrati. Pamfil Șelcaru scrie un articol: „Ah! Panait, Panait...” (Curentul din 30 septembrie 1929) însoțit de o fotografie cu următoarea explicație: „Proxenetul care ne insultă.”

Faptele sînt relatate în amănunt de R. Cioflec într-o conferință ținută la comemorarea a șapte ani de la moartea scriitorului, intitulată „Panait Istrati ca om”: „... Mi-a spus nu o dată că-i e dor de țară s-o vadă sub acest regim și tare ar fi bucuros s-o revadă, dar nu-i îngăduie punga și angajamentul față de Rieder.

M-am oferit atunci să-l împrumut pentru drum, dar mi-a mulțumit ... După cîteva săptămîni, adică la înapoieră mea din Bretania, două lucruri l-au decis să vie totuși: logodnica lui, care trebuia să se întoarcă la

Plecăm purtindu-vă în sufletele noastre. Sperăm să cimentăm pe viitor și mai solid o prietenie începută haiducește.

Dar ce țară! ce lume! Nici un condeiu care să aibă curajul să ne ia apărarea.

Acum, chestia materială:

Mi-ai dat în totul 32 de mii lei. Așa e? Douăzeci și șapte erau până la Moreni și cinci mi-ai trimis la Brăila.

Ei bine, te las baltă, pentru moment. „Lupta” mi-a luat „Afacerea Rusakov”, dar nu știu când au s-o publice. În orice caz, să știi că am încheiat un contract bun, cu „Cugetarea”, pentru editarea tuturor scrierilor mele. „Vers l'autre Flamme” apare la noi prin noembrie. Apoi, din șcase în șcase luni o carte nouă, din cele deja apărute în franceză⁵.

Te rog să-mi scrii la Ionescu⁶ dacă ai nevoie chiar de pe acum de banii tăi sau de o parte din ei, ca să știu cum să-mi aranjez socotelile.

Și primiți aci îmbrățișările frățești pe cari nu vi le putem da în carne și în oase.

al vostru
Panait Istrati

Viena, 22-XI-29

Dragă Romule,

Am primit aci scrisoarea ta trimisă la Paris, unde nu mai sînt de la 27 oct. Am fugit, de groaza lichelelor. Aci, mai îmi mingiu tovarășa și mai scriu nițel, într-un icognito [sic] riguros.

Tare aș fi dorit să dau o fugă pînă la voi, de Crăciun, parte la voi, parte la Baldovinești, dar sînt tare strimtorat. Am cheltuieli grozave. Si Riederii aștia sînt niște căcăcioși, le e frică să-mi avanseze ceva mai cu inimă. — Scrie: *Wien XIX, Döblinger Hauptstrasse 66 3/10.*

Vă îmbrățișăm cu drag
Panait

Viena, unde studia canto, dar cu deosebire vestea dureroasă a măcelului de la Lupeni, unde 32 de mineri fuseseră uciși. Era hotărât să vie să facă lumină cu condeiu, și dreptate (...)

Și am făcut împreună o vizită și d-lui Ion Mihalache, care-mi fusese coleg de bancă mai mulți ani, și apoi d-lui Vaida, care mă cunoștea ca ziarist din timpul luptelor de sub regimul unguresc (1911 — 1912). Istrati a ținut să previe pe miniștri cu cari vorbea că lucrează cu totul dezinteresat și să nu se gîndească la altceva. Și unul și celălalt i-a făcut o expunere asupra situației moștenite, mai bine zis a buturugilor risipite în urmă de înaintași, și a proiectelor guvernului. Domnul Vaida, care era ministru de Interne, ne-a dat și împuterniciri tari de a vizita Lupeni, pentru a face o anchetă, și a dat ordine și acolo.

Dar cei mici de la Lupeni, cu rădăcini în altă parte, ne-au împiedecat de a face ancheta. Am plecat însă îndurerăți de ceea ce am putut afla peste piedecile întâlnite. Istrati, se știe, a scris atunci într-un ziar, o serie de articole, cari însemnau în bună parte și divorțul lui de democrația românească, iar eu am părăsit partidul național-țărănesc.

El însă, dacă mai întîrziea mult în țară, putea să fie asasinat. Și anume la instigațiile unor ziare — și cite erau dezinteresate, chiar dacă tăceau? (...)

Ca să preîntîmpin agitația mai departe a unui anumit tineret fără adîncime și control nici în gîndire nici în simțire, ca și presa lui, m-am simțit obligat — oricît de delicată îmi era situația — să fac mărturisire publică despre proveniența banilor cu cari Istrati făcea „agitația împotriva țării”... Și am trimis cîteva rînduri unui cunoscut ziar democratic, favorabil muncitorilor de la Lupeni, prin care arătam că Istrati luase pînă atunci 32000 lei de la mine cu împrumut ca să poată veni în țară. Nu mi s-au publicat însă rîndurile, deoarece conducerea ziarului nu-l mistuia pe Istrati pentru alte chestiuni...

A părăsit țara îndemnat chiar de d. D. R. Ioanișescu, subsecretarul de stat de la Interne, care știa ce știa.”

⁵ La editura „Cugetarea” apare numai primul volum din *Vers l'autre Flamme* în 1929 și *Haiducii* în 1930, fără a mulțumi pe Istrati nici în ce privește condițiile tehnice de apariție, nici ca remunerare.

⁶ Prietenul său din Paris.

Wien XIX, Döblinger Hauptstr.
66 3/10
30-XI/29

Nu, dragă Romule, șederea mea la Viena nu e „pe sfârșit”. Sînt aci, întocmai și întocmai cum sînt și am fost peste tot pe unde m-a dus soarta, ori picioarele, ori dracu: sînt aci ca să trăesc, să lupt, să visez și să scriu.

Aceasta, din cauză, mai întîi, că nu mai puteam plăti la Paris o chirie (impôt compris) de 5500 fr. pe an, *numai pentru mine*. (Prietenul tuberculos care ședea cu mine și care-mi era ca un frate, s-a împușcat, după plecarea mea, în România, la spitalul Lariboisière. Am iubit mult pe acel om de mare inimă; și sinuciderea lui m-a zguduit adînc).⁷

Nu știi, poate, că de cînd exist n-am avut nici odată un *apartament* al meu. Ce să fac eu cu un *apartament*? Mă instalasem, în 1927, la Meudon, pentru Bilili. Plecînd în Rusia, Bilili a venit după mine, lichi-dînd tot. 20.000 fr. pagubă, pe care am simțit-o. De la Meudon, neștiind unde să pună pianul ei (o hodo-roagă), un dulap cu rufe, un pat ghiop și două panere ale mele cu cărți și corespondență prețioase, le-a aruncat în atelierul din Ternes, pe care-l cunoști. Si iată că are nevoie să stea la Viena (cu drept cuvînt, căci e vorba de-o treabă, nu de fasoane). Si atunci? De ce să stau eu la Paris?

Așa că sînt aci altă timp cît va fi ca. Ori, ca e aci pentru toată iarna, afară dacă nu cumva va tre-bui, în Februarie, să se ducă să dea un concert, însoțită de alți doi muzicieni, în Egipt, așa cum sperăm. De mult sînt chemat în Egipt (unde-am trăit 6 ierni de-a rîndul și sînt cunoscut) să țin una ori două confe-rințe. Cu acest prilej, îl vlu da brînci și ei, căci, concertistii nefiind *vedete*, publicul va veni pentru hai-manaua de altă dată. Nu mă voi duce, însă, dacă impresariul meu nu acceptă să ne aducă și să ne întoarcă pe toți.

Vezi, deci, cum stă afacerea cu Viena.

Afacerea cu Crăciunul la Timișoara și Baldoinești, e o altă gîscă, și-mi pare chiar că e o gîscă pe care n-am s-o mînnîc friptă.

Să știi însă că nu e „o dorință vagă ca a ori-cărui român imparțial, amator de curcan pe varză și calta-boi,” așa cum ți-nchipui tu. Și mă mir că ți-o închipui, vorbind de mine, care mă leagă de țară, nu burta, ci sufletul.

E pentru mine o durere să nu pot trăi măcar o lună întreagă la Crăciun, alta la Paște și alta pe vremea porumbului verde, trei luni de *jară* și de *biet maș Dumitru*, care în curînd are să închidă ochii. Și-mi e scump omul acesta, așa cum mi-e scumpă Bilili. (L-a iubit și ea, cum rare-ori se întîmplă între două suflete așa de deosebite.)

Totuși, n-o să putem veni. Nu atît fiindcă n-am bani, (am călători și cu clasa III-a) ci fiindcă Bilili se prepară năpraznic, în vederea proiectului de concert în Egipt; și o întrerupere de 15 zile i-ar dăuna.

Așa că, renunțarea la vișul crăciunesc, nu se datorește, cum spui tu, faptului că ar trebui să ajung mai întîi „la o reconciliere cu o anumită — destul de importantă — porțiune din opinia publică”, pe care n-ar trebui s-o neglijez. Pe această anumită — importantă, nu numai o-o neglijez, dar chiar o trimit în [...]

⁷ Se cunoaște compasiunea lui Istrati pentru cei lipsiți de mijloace materiale, pe care încerca din toate puterile să-i ajute. Inima lui fiind sensibilă la orice suferință omenească.

R. Cioflec în conferința amintită vorbește și despre acest „prieten tuberculos”: „... Curînd după cunoștință, dîndu-mi întîlnire de cîteva ori la el acasă, am văzut o dată, mai de dimineață, ieșind, din una dintre cele două odăi ale locuinței, un strein, pe care mi-l prezintă. Nu era francez, dar nu puteam să știu nici cît de prost vorbea franceza, fiindcă nu putea vorbi. Era fără voce; era mai mult o respirație; o răgușală provocată de o tuberculoză a laringelui.

M-a lămurit că-l găsisse cu cîteva săptămîni înainte în sudul Franței, parcă la Menton, într-un spital de unde doctorul socotindu-l nevindecabil, îl eliberase.

Ca o ad[evărată] instituție de binefacere, Istrati l-a luat asupra lui, l-a dus la Paris, l-a adăpostit unde se aciuse și el, pentru mai puțină vreme chiar decît ți închipuie — și-l da și cîteva franci pe zi pentru masă. Se legase sufletește de acesta prin suferință, adică prin suferința acestuia... Mi l-a prezentat „prieten”, deși acela nu-i putea oferi decît cel mult recunoștința lui și nici o amintire; nici măcar istorisirea mai bogată a unei vieți triste, căci foarte greu vorbea, adică șuiera (...). Locuința din avenue des Ternes o părăsise odată cu plecarea noastră spre țară, și ținînd minte cum geamantanele și le lăsase din automobil undeva la o ușă, după ce am pornit spre gară. Prietenul tuberculos îl lăsase și pe el în grija Domnului, cu ceva parale...”.

Cît despre a colabora la „Ad[evărul] Lit[erar și artistic]” îmi vine să cred că mi-ai scris beat.⁸ Mai înțeleg „Viața Românească”, și încă! De ce? N-am nimic de cultivat în România, de cît prietenie intimă și ardei umpluți.

Dragoste și luptă, de la noi doi la voi doi.
Panait

Viena, 22-XII-29

Dragi prieteni,

Vestea că veniți aci de sărbători ne-a umplut de bucurie. Eu mă și înscriu bucătar! (A propoz, o rugăminte măi fraților: faceți-vă pomană și aduceți vre-o sută de ardei iuși. Am avut vre-o două sute și i-am păpat pe toți în două luni. Acum ne mulțumim cu semințele cari s-au scuturat dintr-o glorie digerată!)⁹

Veniți deci fără doar și poate! Mai faceți-vă și voi de cap, că eu nu fac decît asta. (Acum sint pe cale să mă căruțesc în Egipt, tirind după mine un întreg harem de cîntărețe. Sper să isbutesc pe la finele lui ianuarie).¹⁰

La revedere pe curînd
Al vostru
Panait

⁸ Vezi scrisoarea din 19.IX.1932.

⁹ Despre înfrînirea celor două familii tot R. Cioflec este cel care ne dă informații: „... Dar ne-am hotărît noi să ne ducem la Viena de sărbătorile Crăciunului; hotărîre luată cam în pripă și comunicată, căci cu totul sigur nu puteai să fii de Istrati, dacă, între timp, vreun vînt nu l-ar fi aruncat în altă parte.

Abia am cumpărat ardei, căci era duminică și la ora unu piața se închidea. Abia am găsit o legătură spînzurată de lătră la un șvab, care se pregătea și el de drum. Am mai cumpărat o cutie de țigări R.M.S. care îi plăceau lui Istrati mai mult decît toate cele streine, fiindcă erau românești.

Istrati nu prea era chibzuit la cheltuieli, sau mai bine zis era larg cînd avea, larg și pentru sine și pentru alții. Nu putea concepe ca cineva, cunoscut sau strein, să rămîie neajutorat la lipsa strictului necesar ori la o boală. Și se găsea și cine să-l tapeze. De aceea își lua rația lunară de la Rieder totdeauna cu anticipație.

Sosiți la Viena pe seară, după ce ne instalăm la un hotel chiar pe strada lui, adică în Döblinger Hauptstrasse, îl căutam la numărul 66, la locuința cu nr. 10, din etajul III, și-l descoperim fără nici un ban într-o mansardă mare, ce se încălzea greu și pe scurt cu o sobă de tipul Godin. Abia peste trei zile, adică a treia zi de Crăciun îi sosesc banii de la Rieder. Am făcut Crăciunul și Anul Nou împreună — revelionul chiar la mansardă, unde Istrati cum făgăduise, a fost bucătar, gătind pe sobă o oală cu ciorbă minunată, unde ardeii iuși de la Timișoara și-au dat concursul îmbelșugat.

L-au căutat atunci la Viena și doi parizieni, familia Paz, el publicist și ea romancieră. Și dorind și francezii și Istrati să cunoască și ceva tipic vinez, eu, care, cunoșteam Viena mai bine decît ei toși, i-am dus la un Heurige... Cuvîntul s-ar putea traduce în românește numai cu mustărie, dar nu-l deloc mustărie. E un local cu mese mai mult lungi — sint numai două asemenea localuri în toată Viena unde te așezi la masa lungă și petreci cu vienezii și cu familiile lor ca și cum i-ai cunoaște de cînd lumea. Se consumă numai vin — vin nou ar fi fost înțelesul cuvîntului la început: vin din toamna asta, adică Heurige — dar el se bea tot anul și se bea cu cel vechi împreună, adică mai mult vechi căci Heurige nu se închide niciodată... Noi ne-am așezat șase streini la o masă mică. Un lăutar și un cîntăreț din gură delectează publicul de la Heurige cu romane și cîntece de lume. Mai trec și pe la mese, să cînte, cum s-ar spune pe la noi, și pe la ureche. Istrati le-a cerut să cînte ceva și românește, ca să arate și francezilor ce muzică avem... Întreprinderea lui însă n-a prea ieșit bine căci s-a cîntat doar „Suspine crude” și aceea fals. Nu mai vorbesc de pronunție, pe care francezii din fericire n-o putea [sic] aprecia... Căci neamul cînta cu vorbe românești.

Ca să repar, adică să modific întruclivă impresia streinilor de muzica noastră, am cîntat eu cîteva bucăți populare și din Ardeal și de dincoace — și lucrul era cu puțință între noi, deoarece în sală era destul șgomot. Istrati uitase pe francezi și avea ochii umezi pentru bucățile noastre populare și cu deosebire pentru cele haiducești, chiar așa cum reușeam să le cînt...¹¹

¹¹ De fapt plecarea în Egipt a fost o dorință a scriitorului — dorința de a revedea locurile pe unde fusese înainte de a deveni scriitor, — sperînd astfel să-și regăsească liniștea sufletească și morală, pentru a reîncepe munca de creație; de doi ani nu mai scrisese aproape nimic. Plecarea cu Bilili și ceilalți muzicieni, pentru concerte a fost un stimul în plus.

Totodată prin conferințele ce urma să le țină în Egipt, Palestina și Siria, voia să-și amelioreze situația financiară.

Am scris, acum o lună, lui bădia Sadoveanu, ca să-l felicit (cam acru) de cei 50 de ani pe cari îi implinea. Nu mi-a răspuns. O fi supărat. Vorbindu-i de „lașitatea quasi universală” a artiștilor de azi, s-o fi simțit călcat pe bătătură. De! Ce să-i fac? De ce scrie „Zodia” tomatelor, cind omenirea geme ca nici odată? (I-am trimis cărțile mele. El nu mi-a trimis-o p-a lui.)

Geneva, 20-3-30

Ai dreptate, Romule, dar... De-o lună nu mai răspund aproape nimănui, căci mi-e lehamite să mai repet aceleași lamentații.¹¹ De altfel ți-am scris din Viena, în ziua plecării spre Egipt. *O scrisoare*. Cum se face că n-ai primit-o?

În fine.

Am luat act de schimbarea la față din str. Popescului martir și credeam că e ceva ce vă privește.¹²

Acum, o veste:

Peste 15 zile voi fi la... Baldovinești. Drept ca glonțul!

Sînt acru și n-am poftă să văd pe nimeni, *afară de voi*, cari puteți veni de Paște, cind va veni și Bil pentru 7 zile, să petrecem cîteva ceasuri împreună. *Cîte-va ceasuri!* Căci mă pun pe muncă.¹³ Nimeni nu trebuie să știe de mine.

P.I. Dr. Weber-Bauler
61, ch. de la Montagne
Chêne-Bougeries-Genève

Dragoste amîndorora (Voi sta 2 luni la Bald. [ovinești])

5-5-30

Baldovinești-Brăila

Sînt aci de-o lună, la adresa de mai sus. Necazuri, materiale și sufletești. Sînt hotărît să stau toată vara. Pentru mine, Occidentul e mort.¹⁴ Vreau să fac gospodărie țărănească aci. Am și început, rupînd de la gură. Mult aș dori să te revăd, sau să vă revăd. Bil, vine pe la 12 mai și stă 10 zile. Scrie-mi.

Al vostru, cu frăție,
Panait

Dar autoritățile engleze nu l-au lăsat să debarce în Egipt — (7 februarie 1930) — fiind obligat să se întoarcă la Trieste: „...Cu Egiptul lucrurile se petrecuseră așa: Vaporul a fost oprit în larg, în fața portului Alexandria; și cu toate intervențiile lui Istrati prin legația României și Franței și cu toate stăruințele scriitorilor și prietenilor lui egipteni, el, împreună cu întreaga „companie” lui, a fost reîmbarcat pe alt vapor și înapoiat la Trieste. Ba acolo a mai fost și arestat, căci italienii își aduseseră aminte că figura în comitetul „Ligii antifasciste” din Paris ca vice-președinte și nu l-o lertau aceasta. Eliberat la Trieste prin intervenția legației franceze de la Roma, dar nu române, care n-a vrut să audă de el, R. Cioflec greșete: P. Istrati a fost eliberat la intervenția legației române-n.n. a fost trecut în Serbia, căci era doar cetățean român. Și de aici, din Lubiana, a trebuit atunci să ceară bani din țară, ca să se poată urni din loc.” — relatează R. Cioflec.

¹¹ Se referă la eșecul călătoriei în Egipt și la ruperea prieteniei cu Român Rolland. (15 martie 1930)

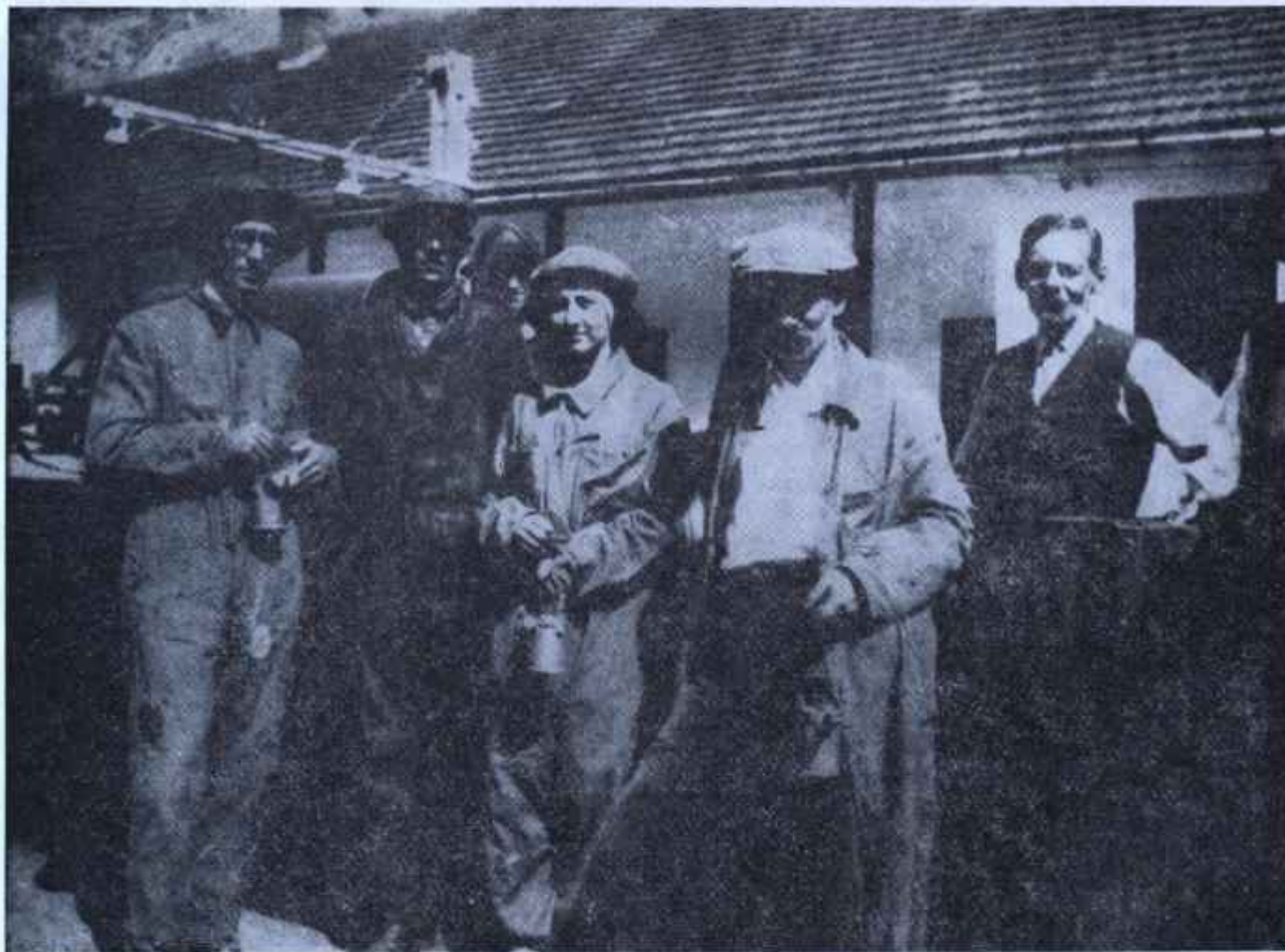
¹² R. Cioflec își schimbase locuința din str. Martirul Popescu nr.6, în str. Dacilor nr. 18.

¹³ Voia să înceapă lucrul la „Țața Minca”.

¹⁴ Explicația acestei hotărîri de a părăsi Franța și a se retrage în țară, la Baldovinești, o dă însuși scriitorul în articolul său publicat în ziarul „Ancheta” din Brăila — „De ce m-am retras la Brăila” (reprodus în *Analele Brăilei* nr. 1, 1938).

Iar R. Cioflec adaugă: „Istrati nu iubea Apusul, cu toată civilizația lui. În primul rînd fiindcă avea convingerea că acolo nu se întîlnesc elanurile prieteniei și generozitatea de pe meleagurile noastre. Deși multe stăruințe se puseseră pe lîngă el ca să primească cetățenia franceză, o refuzase mereu. L-am auzit însumi pe fiul spălătoresei de la Baldovinești spunînd „bă” redactorului de la „Europe”, Robert France, cel mai bun prieten al lui, care, în fața unor dificultăți ale scriitorului român, îi recomanda și el ca leac, cetățenia franceză. Istrati însă nu se putea dăface de neamul lui, nici măcar prin această formă, care i-ar fi adus mari avantaje, ca preni și onoruri. (...)

Dar ceea ce îl făcea mai mult pe Istrati să fugă de Paris și să se retragă lîngă porci la Baldovinești, era o altă preocupare și trăsătură a sufletului său, care la puțini scriitori se întîlnește în toată lumea.”

Panait Istrati (stînga) în costum de miner, la ieșirea din mina Brad — septembrie 1929.

Brăila, 22-5-30

str. Mihai-Bravul 341

Dragă Romule,

Am primit scrisoarea și ilustrata cu amicul regăsit. Cum mi-am regăsit și eu nevasta, am dori împreună să vă revedem, pe tine și pe Antonia, dar nu știu dacă treburile voastre vă îngăduie o călătorie așa de lungă.

Sîntem și tare necăjiți, din cauza apelor cari amenință să ne scoată chiar din casă, că despre semănături nu mai vorbesc. Si doar pusesem și eu, împreună cu neamurile, vre-o 30 de pogoane. Aproape toate sînt pierdute.

Colac peste pupăză, de două zile mă zgîlție malară. Așa că biata Bilili, care e venită numai pentru 15 zile, nu mai are chef nici să suridă.

Va reveni însă prin vacanțele mari și atunci sper să întrunim condițiuni mai prielnice pentru o revedere. Eu nu mă mai duc în străinătate de cît dacă vre-o afacere serioasă m-ar chema. *Toute* sentimentele pe cari le plasasem acolo, au căzut sfărmate. Nimic nu mă mai leagă de Occident.

Tie, Antoniei¹⁶ și celor buni, prietenie sinceră,

Panait.

¹⁶ Soția lui Romulus Cioflec.

Brăila, 1 iunie 1930
str. Mihai-Bravul 341

Scumpă prietenă Antonia,

Azi primesc întâia scrisoare de la tine, de când ne cunoaştem, şi aşa cum se întâmplă când îmi scrie Romu, te regăsesc şi în epistolă acelaşi suflet simplu şi bun cum te cunosc din clipele petrecute împreună. Pot să vă spun fără cea mai mică exagerare: prietenii, cu adevărat umani şi civilizaţi ca voi doi, puţini mai am azi în viaţă. Căci trebuie să aflaţi că am rupt aproape toate legăturile mele sufleteşti cu Apusul, chiar şi cu R.R., de care m-am despărţit pe vecie, dintr-o cauză pe care vă voi povesti-o odată.¹⁶ Acum nu mai fac decît afaceri, cu Apusul, afaceri literare, cari merg singure. Aşa că m-am hotărît să rămîn pe-aci, să nu mă mai duc în străinătate de cît atunci când vre-o afacere grabnică m-ar chema. Iată rezultatul unei vieţi întregi de speranţe puse în „civilizaţia” occidentală. Pustiu.

Mă poartă la tine. Si cu cuvinte cari m-au mişcat profund. Îţi mulţumesc din suflet, dar nu pot veni acum. Am pus aci în mişcare o treabă pe care n-o mai pot lăsa din mîini. Creez o crescătorie de porci de rasă, aşa cum am mai avut şi în 1915—16, şi prezenţa mea zilnică la Baldovineşti e absolut necesară, dacă nu vreau să văd spulberindu-se o avere de 150.000 lei. Veniţi în vacanţă şi vă veţi convinge. Am aci tot ce trebuie ca să vă primesc aşa cum ne-aţi primit voi. Chiar vă rog s-o faceţi. N-o să am timp să vă distrez, căci am înfriziat groaznic cu noua mea lucrare pe care am promis-o pentru 1 iunie.¹⁷ Or, iată-mă la 1 iunie, şi eu nici n-am început-o. Ca s-o termin, îmi trebuie 2—3 luni.

Bilili a fost aci timp de 15 zile, însoţită de cumnatul ei Henri Boissonnas.¹⁸ Au plecat, obligaţi fiind amîndoi de treburile lor, ea, la Viena, el, la Geneva. Au să revie prin August-Septembrie. În ce priveşte marea, ai dreptate cînd spui că ea n-are decît un leac: schimbarea aerului, la munte, mai ales. Nu pot! Nu pot, chiar dac-ar fi să mă coste viaţa, ceea ce nu e cazul. Trebuie să ştii că mă aflu într-o aşă de tristă stare sufletească, încît dacă nu mi-ar fi capul acaparat de muncă şi dacă n-aş avea-o pe Bilili, m-aş sinucide. S-au năruit în mine cei doi stâlpi principali cari m-au susţinut în viaţă: idealul social şi 99% din prietenia mare. Nimic nu rezistă burţii. Totul e burta, în lumea asta egoistă.

Ca să mă salvez, dinadins mi-am aruncat pe umeri întreprinderea de-aci, care depăşeşte toate mijloacele mele materiale, mai ales după dezastrul egiptean, unde am pierdut 200 lire sterline şi n-am cîştigat alte 300 cari îmi erau asigurate prin contract. Am pierdut 500.000 lei, bani cu cari voiam să-mi creez aci un venit, din fermă, şi să nu mai scriu pentru bani.

Acuma, tocmai fiindcă împrejurările sînt împotriva mea, voi merge împotriva împrejurărilor. Aşa mi-a fost toată viaţa. Dac-aţi şti ce dezgust mă sîngură cînd văd că, cu toată starea pe care o fac aci, cu tot venitul sigur de 50.000 lei pe lună pe care-l am în străinătate, nu am azi un prieten, afară de voi, nici în Tară, nici în Apus, care să vrea să mă crediteze cu o sumă mai mare, numai pentru un an. Şi doar, numai prietenii milionari roesc împrejurul meu! Nici nu mi-am dat seama ce mare gest făceaţi voi cînd, toamna trecută, îmi împrumutaţi 32.000 lei, cum ai împrumuta un franc. Chiar acum, nevoie, am cerut unui „amic” director de bancă aci să-mi împrumute 30, ori 40.000 lei, pentru 6 luni. Îmi cere gir şi garanţia lui Rieder. Prin mine însumi nu fac o ceapă degerată!

Să uităm însă toate aceste dezaastre sufleteşti. Veniţi, de îndată ce sînteţi liberi, şi să mai trăim o clipă de adevărată frăţie.

Al vostru prieten sincer
Panait.

Brăila, 14-6-30

Dragă Romule,

Faci bine că-mi scrii ce gîndeşti. Aşa înţeleg prietenia. Ba chiar, începutul scrisorii tale mă făcea să bănuiesc că, ceva mai jos, aveai să-mi dai peste nas că m-am pus să fac gospodărie fără să-mi plătesc mai întâi anumite datorii largi-prietenesci. Şi mă pregăteam să încasez bobîrnacul, ca fiind destul de meritat.

Il n'en a rien été, şi pentru asta îţi sînt recunoscător.

Acum, iată:

Nu de gras m-am pus pe gospodărit, ci dintr-un calcul de mult meditat. Dezgustul de-a trăi din

¹⁶ Ruperea prieteniei cu R. Rolland s-a produs la 15 martie 1930. În legătură cu motivele acestui act, vezi monografia „Panait Istrati” de Al. Oprea.

¹⁷ „Tară Minca”.

¹⁸ Ilustrator al unor volume ale lui P. Istrati (ex.: „Tsatsa Minnka” — Paris, ed. Mornay, 1931).

Panaït Istrati în mijocul văduvelor și al orfanilor de la Lupeni — septembrie 1929

scris mă sugrumă cam de-acum trei-patru ani. Mi-am dat pe loc seama că literile nu mai sînt azi de cît un comerț nerușinat, și că eu, ca ori-ce autor a *succes* am să alunec vrînd-nevrînd pe făgașul Dekobrilor și Kesselilor.¹⁹

Ei bine: *asta nu trebuie să se întîmple, chiar dacă ar trebui să-mi zbor creerii.*

Înțelegi acum? Eu sînt destul de capabil de-a învîrți o trebușoară *lucrative* și *cînstită*, care să-mi asigure modesta plîne cotidiană. Ceva mai mult, sînt un *pasionat* și *pasionant* gospodar rustic, iar pentru porci am o slăbiciune frățească, dovadă că am mai crescut porci și prin 1913—16, cînd am avut vreo 30. (Ei m-au salvat în timpul războiului și ei m-au învățat franțuzește în Elveția.)

¹⁹ Ca un ecou, acest *dezgust de a trăi din scris, revine, încă din 1929, în multe din scrisorile adresate unor prieteni. De pildă aceea către moș Binder din Cairo („Familia Perlmutter“):*

„Eu o duc cam greu. N-am mai scris nimic de doi ani. Și m-am scîrbit să scriu pentru bani. Parisul prezintă aspectul unui bîlci: literații strigă ca plăcintarii:

— La mine, măi, e plăcintă.

— Ba, măi, la mine e plăcintă mai bună decît alături.

Nu. Eu nu-s făcut pentru treaba asta. M-am săturat. Apoi sînt și obosit... S-o ia dracu! de viață! Mai bine muream cînd mi-am tăiat gîtul, acum opt ani, la Nisa.”

Cert, poate că nu m-aș fi pus pe gospodărit înainte de-a-mi fi terminat ciclul *Adrien Zograffi*, la care țin mult. Evenimentele m-au împins: deziluzia ideologică a faptelor clasei mele și ruptura sufletească cu Apusul zis generos, dar în realitate egoist până la ipocrizie. Aci intră și R.R., împreună cu toți R.R-iștii, farsori ai ideilor generoase pentru cari n-ar risca un fir de păr. Le-am spus-o verde, în mod public și în intimitate, și am rupt cu ei.²⁰ (Citește cartea aci alăturată, pe care o dedic Antoniei).

Gospodăria nu mă costă de cît sumele pe cari obligatoriu le-aș cheltui dacă aș trăi în străinătate. E drept că nu fac o gospodărie ci trei: una, cheltuind 80.000 lei, ca să scot din mizerie pe moș Dumitru; alta, construindu-mi o locuință la oraș și instalind apă și canalizare, în curtea lui Constantinescu bărbieru, amic de calitate ta, deși om simplu; iar a treia și cea adevărată, n-o voi începe de cît în August, pe propriul meu teren, la Baldovinești. Mai adaogă la aceste cheltuieli anumite sume respectabile ce se duc lunar ca să aline multe suferinți știute numai de ciți-va și vei înțelege de ce a trebuit să angajez, aci, tot venitul meu pe șase luni înainte. Dar voi răuși. Trebuie să răușesc, ori, dacă nu, nu-mi rămîne de cît abisul. Vreau să mă dezrobesc de scris, fie și hrănindu-mă numai cu ciorbă de fasole.

Acum altceva:

Munca fizică, pustiul moral și grijiile m-au dărîmat. Sint o umbră de om. După malarie, s-a incins pieptul, care mă face să schimb trei flanele pe noapte. Așa că medicul mă trimete grabnic la munte. Plec poimîine, luni, ori marți, la Văratice, unde voi sta vre-o 6 săptămîni, ca să-mi regăsesc nițică sănătate și să mă apuc de *Tafa Minca*, dacă voi putea.

Iată. Va trebui totuși să ne vedem. Bilili luptă și ea din răputeri la Viena, și cred că prin August va veni să stea mai mult în țară. Poate că atunci veți da și voi o fugă pînă aci să vedeți bălțile noastre.

Acum vă string mîna frățește la amîndoi.

Al vostru Panait

Vă voi scri de la Văratice.

Le Muids s/Nyon (Vaud)

12.8.30

Sîntem aci de-o lună, și pentru încă o lună.

Între 25 și 28, *exact*, voi fi la Paris, apoi, din nou aci. La 15 septembrie plecăm la Praga, unde Bil se va stabili. Voi sta și eu nițel acolo, dar mai mult la Brăila, căci sint dator vindut. La revedere, deci, la Paris ori aci. Locuim la mons. Senglet, charron. Sat mic, la 20 de minute de Nyon.

Panait

Brăila, 18-XI-30

Dragă prietene Cioflec,

Comunică te rog amicului de la „Temeswar H”, că-mi e peste putință să-l satisfac, nu fiindcă sint asaltat de cereri de colaborare alurea, ci fiindcă *nu colaborez nicăieri*, nici la noi, nici în străinătate. Nu știu să scriu la repezeală, sau de circumstanță, și nu vreau s-o fac cu sila, căci aș scrie prost. Așa că prefer să scriu cînd îmi vine.

Îmi pare rău, dar nu pot face altfel.

al D-tale, cu dragoste

Panait Istrati

²⁰ Caracterizarea poartă pecetea temperamentului subiectiv al lui P. Istrati, care deseori îl împingea la atitudini extremiste față de prieteni (vezi și unele aprecieri priplite la adresa lui M. Sadoveanu).

G. Topirceanu Intr-o scrisoare către Nicu Constantinescu—Iasi, 19 iunie 1935—spune: «La cele ce-mi scrii despre relațiile dintre D-ta și Panait, eu ce vrei să zic? Pe Istrati, după ce am fost atunci la Brăila, l-am mai văzut numai o dată la Iasi. Am fost cu el în relații cordiale. Dar n-aș putea spune că am fost prieten intim. Pentru că nu prea cunoștea oamenii—iar eu îl cunosc prea bine... Eu sint retras, discret, nu fac paradă de sentimente, nu sint exagerat, nici în atitudini, nici în vorbele mele.

Cînd îl înălța în slăvi pe Horovitz (de exemplu) eu, prin atitudinea mea mai mult decît prin viu grai, răspundeam la acel foc de paie:—„Mai domol! E un om ca oricare altul cu păcatele lui!” (Căci simțeam, pe de altă parte, că focul e... de paie). Iar cînd, mai tîrziu, despre același Horovitz spunea că e cea din urmă canalie și javră, eu i-am spus: „Ho, mai domol, că nu-i chiar așa. E un om ca oricare altul, cu părți rele dar și bune în firea lui.”»

Confidențial — numai pentru tine și Antonia

Frate Romule,

Scrisoarea ta, trimisă la *Europe*, cade peste un om trăsnit, distrus. Aș fi putut să fiu mort, dacă moartea nu s-ar fi tocit de mult, frecându-se de mine. Căci iată un an încheiat de cînd, în chiar căminul tău, aripile ei au venit pentru înflăcăoarea să-mi ia răsufliarea. De-atunci și pînă azi, o luptă mută de fiecare ceas m-a făcut să înving gîndul sinuciderii, numai ca să pot vedea cum va trăi un om al cărui suflet e ucis.

Faptele:

Bilili s-a măritat, la 29 sept., cu doctorul Heinz Hauser²¹, pe care-l cunoști. Acesta e desnodămîntul tragediei, și nu ce-am avut și am mai mult de suferit, căci nu pierderea *femeii-carne* mă ucide sufletește, ci a *tovarăsei de viață* care mi-a declarat pînă în ultima clipă că dacă o parăsesc se sinucide, considerînd viața ei indisolubil legată de a mea.

Am crezut-o. Am făcut rău. Ea n-a așteptat de cît momentul de-a se vedea ridicată pe două picioare, ca să-mi frîgă gîtul.

Legăturile lor, — cari au început chiar de la sosirea ei la Viena, după întoarcerea noastră din Rusia în februarie 1929, — ca mi le-a mărturisit *la voi în casă*. Am iertat-o, căci mă știam vinovat, dar, reîntorși, ea la Viena, eu la Paris, după balada de la Lupeni, i-am spus să aleagă între el și mine.

Mi-au declarat atunci formal, amîndoi, că s-a isprăvit, nerămînînd de cît prieteni. Ca să mă orbească și mai bine, m-au chemat la Viena, unde am stat 3 luni, iarna trecută. I-am crezut pe cuvînt. Am făcut rău, căci au reluat relațiile, ba chiar și-au promis căsătoria, îndată ce ne-am înăpoiat de la porțile Egiptului. În Aprilie, cînd ea m-a împins să-mi construiesc casa la Baldovinești și la Brăila, spunîndu-mi mereu că aci vrea să trăiască și să moară.

Îmi e peste putință să-ți descriu tot țesutul de minciuni și de perfidie pe care ființa cu figură de sfință și cu suflet de noroiu²², l-a urzit timp de un an, pentru ca la urmă să-mi dea brînci în prăpastie. N-a făcut-o de cît în ziua cînd s-a convins că lovitura îmi va fi mortală.

Și totuși, aș fi nedrept dacă n-aș adăoga că cu acciaș lovitură s-a distrus pe ea însăși, căci, nenorocita, a procedat ca o somnambulă, iubind sincer doi bărbați în același timp, voind să salveze *pe cel mai slab sufletește și trupește*, și crezînd mereu că voiu accepta menajul în trei.

Frate, sînt strivit de datorii și de mizeria altora, și te rog să mă mai aștepti 2—3 luni, pentru cei 17.000. Nu-i vei pierde.

Rămîn în țară. Am gospodărie. Ne vom vedea. Trebuie să ne vedem. Dar nu mai sînt de cît o mască. Fondul, puțini îl cunosc.

Al vostru
Panait

București, 26. 5. 31
str. Carol 9
la D-na Cusin

Dragă Romule,

Niciodată o scrisoare, aproape agresivă, așa cum e a ta, n-a căzut peste un om lovit de soartă, de cum sînt eu.

Ai rămas cu 10.000 lei pe lună? Eu, de la 10 februarie, n-am mai primit un leu de nicăieri, și dacă n-ar fi fost Aristide Blank, care să-mi împrumute o sumă de bani, n-aș fi avut nici ce mânca.

Tu știi că eu n-am diverse venituri, ci unul: Rieder. Or, neglijînd afacerile mele în Franța, din cauza nenorocirii pe care n-o puteam cloci de cît la Brăila, am ajuns să nu mai am nimic de primit.

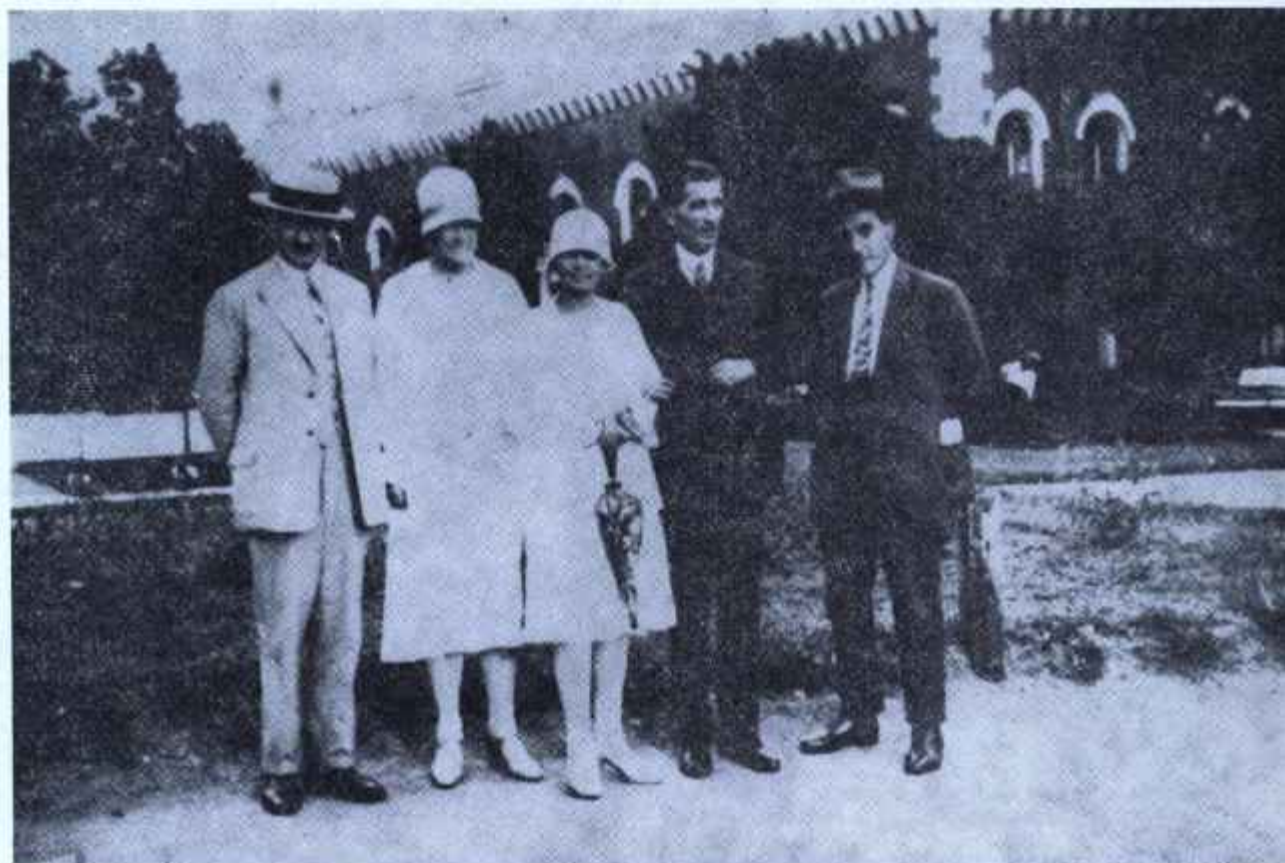
²¹ Supus austriac cu domiciliul în Brăila.

Într-o scrisoare către N. Constantinescu—Nyon, 15 iulie 1930 — P. Istrati își exprimă îngrijorarea față de situația lui H. Hauser, la Brăila: „Am aflat că doctorul Heinz Hauser ar fi fost dus la siguranță, percheziționat și brutalizat, a doua zi după plecarea mea. Te rog să-mi dai detalii lămurite în această privință. Îmi închipui că nu ești străin de această întâmplare. El a scris Lilichii că a fost arestat în urma unui denunț anonim și crede că eu am fost autorul acestor înscenări, probabil fiindcă mi-am pierdut mințile.

Fii sincer și spune-mi dacă tu ai făcut anunțul anonim și ce amestec ai în această arestare.

Scrie-mi și cum merge construirea cuibului de dragoste pe care poate nu-l voi revedea niciodată.”

²² Față de Bilili are aceeași atitudine aspră, vindicativă, în prefața la „Casa Thüringer”, care primește replica lui Nikos Kazantzakis: „Injuste envers Bilili, tu as été trop dur, ou, si tu veux, trop juste, ce qui, envers

Panaït Istrati la Timișoara (de la stînga: Romulus Cioflec, Antonia Cioflec, Bilili, Panaït Istrati,?)

În momentul de față robesc pentru editura Eminescu: traduc *Tața Minca*. Și stau aci într-o odăiță ca pe vremea cînd eram zugrav, ca să pot livra foile traduse tiparului care e grăbit.

Cu ce-mi va rămîne în mină, și datorită faptului că drumul la Paris e redus de vreo 30%, voi pleca pe la 15 iunie la Paris ca să-mi repun afacerile la punct. E ultimul meu atu. Mai am și o ofertă de cinema în perspectivă.³³ Cred că steaua mea n-a apus chiar cu totul și că am să pot luna viitoare să-ți vîrș măcar jumătate din cei 17 mii.

les femmes est la suprême injustice. Les femmes, tu le sais bien, ont un autre univers-matériel, moral, intellectuel. Leur âme est chargée, ruisselante de chair, elles sont innocentes, même dans leurs plus grandes infidélités, (constant dans ce cas), car elles obéissent à une poussée souterraine, préhumaine, très profonde. Elles sont toujours fidèles à cette poussée — et c'est bien là leur grande et triste vertu.

L'homme peut quelque fois être libre, dans un instant d'héroïsme et d'ailleurs, la femme jamais. Une telle liberté — qui est l'honneur de l'homme — serait, pour elle, une désobéissance à sa destinée — une vice. Voilà pourquoi je trouve ta colère contre Bilili injuste. Et puis: ne devons nous pas pardonner tout à une femme qui nous a donné un instant de bonheur?... („Le Dessident” — de Eleni N. Kazantzaki)

³³ Despre acest proiect dă amănunte în scrisoarea din 10. XII. 1932.

Dă-mi voie totuși să-ți spun că eu, nu numai n-am luat de gît un prieten, așa cum faci tu cu mine, dar nici n-am cerut vreodată înapoi banii dați, ori-cui ar fi fost, prieten ori indiferent.

Cert, nu ești obligat să faci pe Cristos, cum fac eu. Dar, ori-cum în locul tău, eu aș fi mîncat ceapă cu piine și nu ți-aș fi scris o asemenea scrisoare, mai ales că știai în ce stare sufletească mă află.

Da, e drept: dacă-mi cereai acești bani exact acum un an, cînd îmi construiam bordeiul la Brăila aș fi avut de unde să ți-i dau. Deatunci însă n-am făcut de cît să plătesc pe cei cari au muncit și cari veneau să-mi bată la ușă.

Crede-mă: acum n-aș putea scoate nici 1000 de lei din buzunar. Stau zăvorît în casă, mîncînc pe genunchi și sgîriu hîrtia.

Al tău, cu recunoștință
Panait Istrati

Paris, 8, 7, 31
24, rue du Colisée

Dragă Cioflec,

În urma unei scrisori din parte-ți Banca Comercială Română Brăila, îți va trimite acolo unde-i vei indica, suma de 5.000 lei, pe cari i-am trimis-o azi printr-un cec, rugînd-o s-o ție la dispoziția ta.

N-am putut să fac mai mult. Sînt grav bolnav de piept și trebuie să rămîn să mă caut pe-aci. Totuși sper să-ți rambursez, puțin cîte puțin, toată suma, înainte de finele anului curent.

Toate îmi merg anapoda. Poate că am intrat în anul morții.

Al tău
Panait Istrati

le 27.7.31
Hôtel „Les Sapins“
rue de la Maison-Russe
Menton

Dragă Romule,

Îți mulțumesc pentru răspunsul tău frătesc. Da, trec printr-unul dintre cele mai grele momente din cîte am trăit și am nevoie de bunăvoința unui amic. Regret numai, că am profitat de păsuirea ta, atunci cînd construiam la Brăila și la Baldoinești și cînd, dacă te-ai fi restit, aveam de unde scoate 17.000 lei (500.000 am băgat! și pe terenurile altora!), — pe cînd, acum, mult mi-ar servi să nu mai am și datoria asta pe cap.

Dacă vii la Paris, caută să stai mai puțin (dă-o dracului de expoziție colonială, gogoși pentru gură-cască, gogoși monumentale, dar gogoși!), și caută mai bine să dai o fugă pe Coasta de Azur, pe care cred că n-o cunoști. Aci sînt la un prieten²⁴ care poate să-ți dea pensiuine pe 30 f. pe zi, *tout compris*! Și ce minuni nu sînt de văzut pe-aici! Vîno Romule!

al tău, cu dragoste
Panait
Vienna, 31.1.32

Dragă Cioflec,

Sînt de ieri aci, adus de Kulturbund, care mă va mai duce în 6 orașe din Germania, cu o conferință,²⁵ din care sper că scot rambursarea datornicilor mei, printre cari te numeri și tu. Pînă în Aprilie

²⁴ Acest prieten este domnul Reiss, proprietarul hotelului „Les Sapins“ din Menton, unde a stat P. Istrati și în 1926. (vezi „Gazeta literară“ — 16 mai 1968 — articolul „Panait Istrati la Menton“ de Al. Oprea).

²⁵ În scrisoarea către Nicu Constantinescu, din Paris, 8 iulie 1931, P. Istrati comunică: „Medici mari, prietenii mă opresc de a mă mai întoarce la Brăila timp de un an, și mă trimit în sudul Franței să petrec tot anul. Plec peste 3 zile la Menton, la Reiss despre care v-am vorbit.“

²⁶ Cu această conferință intitulată „Artele și umanitatea de azi“, în afară de Viena, a mers la München Leipzig, Berlin, Hamburg, Colonia și Frankfurt.

voiu plăti tot. Îți voi trimite chiar peste 15 zile. Nu m-am însurat, ci „logodit”, și asta ca să fac să tacă unele guri rele. Și crede-mă că nu mi-am permis nici o cheltuială obrasnică, trecind peste datorii. Lupt mereu.

Al tău
Panait

Bilthoven (Olanda)
20. febr. 1932

Frate Romule,

Am isprăvit cu colindul conferinței mele în Germania, și acum mă odihnesc la un bun prieten olandez.²⁶ Peste o săptămână voi fi în țară.

Nu m-am ales, bănește, cu nimic. Sărăcie mare peste tot, și cu deosebire în Germania. Am vindut însă manuscrisul conferinței și am încropit aceste o sută de mărci, pe cari ți le trimet (3900 lei). Credeam că am să scot măcar atât cit să mă achit de tine, dar văd că va trebui să fac alte eforturi.

Nu cred să ne vedem la întoarcere. Mă duc drept la București, unde sper să obțin un liber-parcurs, și atunci numai am să vin să petrec o săptămână la Timișoara.²⁷

Al tău, cu prietenie
Panait

M-reă Neamțu, 6.8.32

Dragă Romule,

Ce rău îmi pare că nu poți să dai o fugă la mine. Nu te-ar fi costat decât trenul (pe care voi îl aveți reducere). De rest, ai fi găsit aci ospitalitate deplină. Și așa mai fi auzit și eu un cuvânt de frăție și de înțelegere omenească. Ia vezi, poate poți.

Cu sănătatea ce să zic? Te-ai speria, să mă vezi. Nu mai pot face un pas pe jos, nu mai pot vorbi și respir ca un cal care are tignafes. De-abia pot, la trei zile odată, să-mi fac toaleta corporală, și atunci cad de oboseală. Totuși, Irimescu (știi că am fost de două ori internat la Filaret) spune că m-aș mai putea vindeca, după serioase și lungi îngrijiri aci și în Elveția, căci, afirmă el, aș fi avind o formă de tuberculoză rară: se vindecă leziunile pe măsură ce se deschid, din cauza marelui vitalități.

²⁶ E vorba de A. de Yong, pe care-l cunoscuse cu ani în urmă, după cum aflăm dintr-o scrisoare adresată, de către acesta, lui P. Istrati, la 9 martie 1931, Bilthoven:

„Mon cher vieux Panagaki,

Qu'est que tu fais pour le moment et où t'as tu retiré? On n'entend plus rien de toi! Voilà des mois et des mois que je t'ai adressé ma dernière lettre en Suisse. Pas de réponse. Une fois j'ai vu ton nom dans les journaux à propos d'un incident dans une assemblée à Iassy où l'on a s'est disputé à coup de revolver et tu est conduite à ton hôtel sous la protection de la police. Puis rien. Silence mortel. Je vois réussit pas. Je renonce à tout espoir de trouver ta trace dans le monde.

Comment va tu, sacré bougre de vagabond? Pas encore riche à millions? Toujours trainant ton âme inassouvie à travers le monde ingrat...” (document existent la Biblioteca Centrală de Stat).

²⁷ „... Nu ne-am putut duce noi la Baldovinești, nici el n-a putut să vie la Timișoara. Dar de Paștile anului 1932 am fost noi invitați la sanatoriul de la Filaret. (...)”

La sosirea noastră bolnavul era foarte iritat și-n mare dezacord cu medicii, cari nu-i dădeau consimțământul să plece la Brăila. Doctorul Irimescu și ajutorul său, secundarul foarte devotat lui Istrati, m-au sfătuit și rugat să folosesc influența mea ca să nu pornească la drum; căci să-l reție țși dădeau seama că n-ar fi putut.

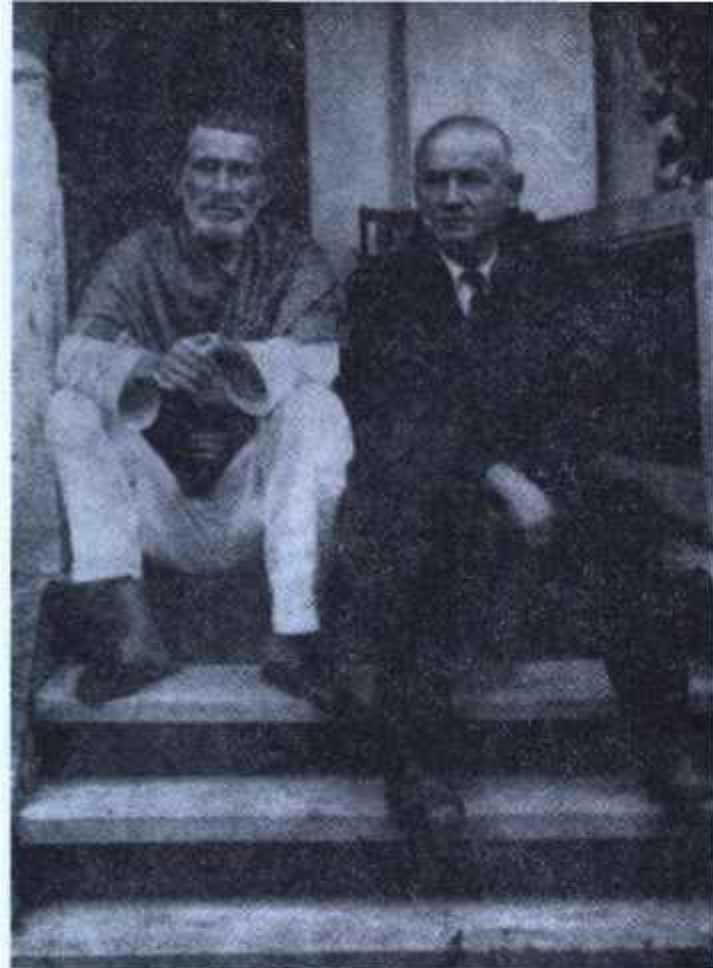
A fost însă totul zadarnic — și în aceeași seară, a doua noapte de drum pentru noi — eram amîndouă familiile într-un pulman pentru Brăila.

Ce-l ducea la Brăila?

Și Brăila însăși, ca și necazuri noi acolo, chiar de la prietenie.

Și, totuși, ca de un fir de palu se agăța Istrati de prietenie

Toamna era la Mănăstirea Neamțu. Și nu pentru vreme scurtă”

Panaït Istrati cu Romulus Cioflec — Mănăstirea Neamț, 4 septembrie 1932. M.L.R. 11081.

La Gorunul lui Horia — cu prilejul anchetei și periplului din septembrie 1929.

Da: nu mai fumez și nu mai beau cafea din ziua întâia de Crăciun, iată aproape 7 luni. Și respect toate celelalte recomandări medicale, dar știu eu ce să cred.

Așa cum mă văd acum, parcă n-aș fi gata de pus în cosciug. Mă simt nițeluș mai bine de vreo 8 zile: nu mai am febră și măninc o lecăuță mai cu poftă.

Ar fi trebuit să mă predau, pentru vre-un an de zile, pe mâinile unui bun sanatoriu elvețian, dar, unde-s banii? Am făcut case pe locurile altora, de unde a trebuit să plec, aproape gonit.²⁸ Și n-am putut

²⁸ A refăcut casa lui moș Dumitru, dar nepoșii acestuia nu i-au îngăduit să locuiască acolo. A refăcut și casa lui Nicu Constantinescu din Brăila, cu care în scurt timp a rupt relațiile prietenești. Mărturia acestor necazuri e scrisoarea adresată avocatului Ionel Lazareanu: „.... Când voi avea vreme, am să te pun la curent și cu drama prieteniei mele cu bărbierul, care, după ce a făcut totul ca să nu mai pot trăi la el cu nevasta, m-a făcut să-l abandonez o casă care m-a costat 300.000 lei și era gata să-mi oprească și lucrurile. Demostene Botez, care mi le-a scos, mi-a spus că dacă vreau pot să dărăm ce-am clădit. Nu vreau să dărăm, dar trebuie să se găsească o soluție ca să nu pierd chiar tot, tot.”

să refuz ajutorul meu cui mi l-a cerut. Acuma, mai sînt și înșurat. Și tot de nevoiași am parte. Suflete bune, nevasta și ai ei, dar tare sînt nevoiași toți.

Așa că te rog pe tine să mai aștepti pentru restul de 8 000 lei ce-ți dătez. Pe la începutul iernii am să tăbăr pe Rieder să mai facă un avans și atunci am să-ți trimit 4 000.

Al tău, cu prietenie
Salutări soției
Panait

Am trimis ceva la „Curentul” care o să te facă să te crucești poate. (Nu știu dacă le-o publica.)

M-reă Neamțu, 19.8.32

Dragă Romule,

Scrisoarea ta din urmă îmi dă dovadă de o prietenie cum pot să spun că nu mai am alta în momentul de față. Ești dator, ai o groază de necazuri și, — uitînd că îți mai dătez vre-o 8 mii lei, — tu ai fi gata să împrumuți chiar, și să vii la mine. Așa ceva n-am mai trăit de pe vremea în veci apusă a legendarului și totuși realului meu „Mikhael”. Asta se numește eroism, iar în limbajul foștilor tăi frați țărăniști năvingie. Ba mai îmi spui că tovarășa ta te aprobă într-o astfel de viață. Unde ai vinat asemenea pasăre. De obicei, femeile te separă de prietenii buni (cei care nu le fac curte) și îți impun toate javrele cari le cîntă prostii la ureche.

Acum, ascultă (la repezeală, căci am de făcut azi vre-o 4 răspunsuri):

1) Nu ți-am răspuns nimic asupra lui R. R. fiindcă prietenia noastră a apus în martie 1930 și de atunci prefer să nu-mi mai aduc aminte de această tristă despărțire, nici mai ales să pomenesc de cauzele ei. Poate, însă, vom vorbi odată, cu obiectivitate.²⁹

2) N-am zidit două case, cum îmi scrii, ci *trei*. Tu știi pe cea de la Baldovinești, 150.000 lei, și pe cea de pe Mihai-Bravu, 200.000. Am mai făcut una, de-atunci, am scos de la ipotecă proprietatea unei femei sârmane, soacră-mea (care poartă numele scump al mamei mele, Joița, îmi e fină și vară de-al doilea și acum soacră... cu 8 ani mai mică de cît mine; eram băiețel de 8 ani cînd priveam cum o lua mama din brațele popii, care o scotea din cazan, la botez). A fost scris ca fata ei, care n-are încă 24 de ani, să fie nevasta mea, care am împlinit acum zece zile, 48! La început, credeam că e un capriciu al nostru, al fetei și al meu. Ea nu iubea bărbaii tineri. Eu, care nu șiam cum să scap de fantoma elvețienei, căutam tocmai o tinerete ca a ei. Dar omul nu poate să fugă de destinul lui. Iar eu sînt omul tuturor *cazurilor grave*. Astfel, tot trăgînd-o de limbă, am aflat că fata n-are decît o singură pereche de ciorapi și trăiește la București numai cu cartofi fierți; apoi, că mama ei, fina mamei mele și prietena mea din copilărie, jelește ziua și noaptea pierderea sigură și apropiată a singurului ei mijloc de trai, căsuțele de pe B-dul Carol. Atunci mi-am plecat fruntea și m-am dus de i-am cerut lui Aristide Blank 200.000 lei, pe cari mi i-a dat imediat, dar nu din punga lui, cum o făcea cu alții, ci de la Banca Națională, unde polițele mele au fost scontate a doua zi. Am dat fuga la tribunal și am plătit 70.000 lei ipoteca, tocmai cînd vînzarea era gata să fie consumată. Cu restul, voiam să-mi plătesc toate datoriile, dar pe loc Rieder îmi taie cu totul leafa (timp de 4 luni, Februarie-Iunie anul trecut). Atunci, ca să dau o tîlă destinului, mi-am îmbrăcat fetița și am luat-o cu mine la Paris și pe Coasta de Azur. Uite așa! Am cheltuit în două luni de voiaj, 100.000 lei, dar m-am întors cu situația repusă la punct, după ce am amenințat pe Rieder cu ruperea contractului. Și tocmai eram să zic „doamne ajută”, cînd iată, că, de-abia reîntors în Septembrie, picioarele mă părăsesc, respirația mi se taie și vărs un pumn de sînge. Nu mă învăț însă minte și, în Februarie trecut, plec în turneu de 7 conferințe în Austria și Germania (vezi această conferință în *Europe* 15 iulie anul acesta). În Martie, revenind din Germania, am cîzut la pat, unde mă aflu și azi și de unde se poate să nu mă mai scol.

Totuși, bolnav, am rupt de la gură și am pus în vară asta la reparat radical casele scoase de la ipotecă în stare de ruină, imposibil de închiriat: 60.000 lei, pe cari li plătesc și acum cu mare aman.

Ei, spune, ce vrei să vind, din aceste trei... acareturi, și să-mi refac bugetul? Nimic, nimic. De altfel, nici n-ar fi nevoie, căci

3) Am un venit de 23.000 lei lunar (numai de la Rieder, de unde vrei să am din altă parte?). Și acești bani mi-ar ajunge, dacă ar fi să-i întrebuițez numai pentru mine și nevasta, dar, așa ceva nu se poate.

²⁹ Vezi și scrisoarea din 12.4.1934.

Pe lângă cei din partea nevestei și cei din partea mea, cu mai am tot felul de nenorociți cari mă ciupesc cu regularitate. (Chiar și aci, unde m-am zăvorât contra lumii întregi, tot a trebuit să mă ajungă un pirlit de seminarist bolnav și... romancier! care mi-a cerut, nici mai mult nici mai puțin, decât să-l țin în pensie două luni, căci altfel moare. Am făcut și pentru el ce-am putut). Și așa, pe unde trec: de-abia scap de unii, alții ies ca din pământ. Dacă și i-aș enumera, m-ai considera nebun.

Nu. Nu mă pot duce în Elveția, unde știu bine cât costă viața în sanatoriu. Personal, nu pot întrebuința de cât 10.000, maximum 15.000 lei, și îmi trebuie acolo, *tout compris*, una mie lei pe zi! Căci eu nu știu să trăiesc de cât în două feluri: ori ca un adevărat boier, ori ca un adevărat vagabond.

4) Să nu scrii nimănui pentru mine. Rieder își face acum toată datoria lui de negustor calic. Iar pentru R. R. am murit. (Mai ales când e vorba de bani!)

Dar să știi că mi-e bine aci și cred că am să rămân toată iarna. Nevasta și soacra pleacă la 1 Sept. la Brăila. Așa că, după această dată, am să te rog să dai o fugă pe la mine, *dar numai cu condiția să primești să-ți mai întorc vreo 2000 lei din datorie*, ca să ai măcar de cheltuială de drum. *Aci n-ai nevoie de o centimă*. Am scris băncii să-ți trimească această sumă.

Salutări frățești bunei tale tovarășe, precum și bravei noastre prietene Antonia.

Pe tine te îmbrățișez
Panait

Dragă Romule,

M-reă Neamțu, 1.9.1932

Cu regret trebuie să-ți comunic că venirea ta aici așa cum îți propusesem, nu e deloc potrivită în momentul de față. Au fost aci Sadoveanu,²⁰ Cezar Petrescu și Șeicaru, și am văzut că vizitele acestea mi-au făcut mult rău. Nu poți primi un prieten, fără să vorbești, fără să te încălzești. Or, îmi e oprită orice vorbire, orice excitare! Altfel, mă duc dracului.

Deci, iartă-mă că te voi fi făcut să te pregătești de plecare și acum mă răzgîndesc.²¹

Al vostru, cu frăție
Panait Istrati

Ai primit de la bancă 2000 lei? Mi se scrie că ți-au fost trimise.
Rămîn aci toată iarna.

²⁰ Mihail Sadoveanu, se interesa de sănătatea „prietinului Panait”, iar după vizitele făcute la M-reă Neamț, informa pe cei cunoscuți de mersul bolii, lădă două scrisori către N. Constantinescu:

„4 mai 1932. Copou-Iași

... Aș fi dorit să mă reped să văd pe prietinel Panait. L-am căutat în cursul lunii aprilie la București la sanatoriul Filaret și mi s-a spus că s-a dus la Brăila. Nu știu ce face și cum o duce cu sănătatea. Aș dori să am vești bune despre el.”

„8 decembrie 1932,
Copou-Iași

Ieri am fost la Mănăstirea Neamțu și am văzut pe Panait. Șederea acolo, într-un loc cu o climă așa de dulce, l-a prilit mult. L-am găsit foarte bine în raport cu ce era când s-a așezat acolo. Dacă mai stă acolo pînă la primăvară, nădăjduiesc să-i fie și mai bine.”

²¹ „... Dar înainte de sosirea scrisorii la Timișoara eu plecasem spre Neamțu. (...)

Am aflat repede de la un călugăr de Istrati.

Cînd am intrat s-a ridicat să vadă dacă sînt eu. „Măi ce noroc avem noi! N-ai primit scrisoarea! Își scrisesem să nu mai vii că m-au cam oboșit vizitele lui Șeicaru, Sadoveanu și Cezar Petrescu. Dar după cîteva zile m-am mai întremat și-mi părea așa de rău că ți-am scris.”

Nu era întremat. Și nu se menașa. În trei zile cît am stat cu el tot trecutul și l-a răscolit și toate dezastrurile și le-a vînturat.

Dar peste toate acestea rămîneau protecțiile și gîndul la prietenie și la viață. (...)

Acolo l-am mai văzut preocupat să scrie un roman de pură creație. Îmi vorbea de Baldovinești, de satrapia unui arendaș grec, pe care, după expropriere, îl văzuse aproape rufos în Galați — și-l tenta ideea unui roman social din viața jărănimii. De oarece citise cîteva nuvele de ale mele și mă socotea cunosător al sufletului și vieții jărănești — ba îi mai povestisem niște grozăvii din viața jărănimii de la munte, din Prahova — mi-a propus să scriem un roman în doi, pînă la contribuție robia omului gîlei noastre de la munte și de la șes.

O amintesc aceasta doar pentru istoricii literari și pentru criticii, cari se întreabă dacă Istrati avea gîndul și posibilitățile să treacă la opere de pură creație...” își amintește R. Cioflec.

M-reă Neamțu — 19.9.32

Dragă Romule,

Am primit șoșonii, cari sînt perfecți. Am primit și cele două pîini de secară, care sînt mult mai puțin perfecte, căci făcînd 4 zile pe drum (adică distanța Paris-Moscova, halal de poștă românească!) mi-au sosit uscate lemn și, par dessus le marché, m-au costat 45 lei, din cauza rambursului. Așa că pe viitor, dacă negustorul mai vrea să-și dea osteneala, ar trebui trimise *colet simplu*, o piine Lunea și alta Vinerea, dar numai în aceste două zile, sau, în orice caz, dacă Luni mai poate fi și Marți, ca să am piine proaspăt fabricată, (Lunea, la Brăila n-avem piine proaspătă) apoi *Vineri*, trebuie să fie musai *Vineri*, căci, trimis Joi, sosește Duminică, zi fără poștă la mănăstire, și mi se predă Luni, adică piine de 5 zile, iar trimisă Sîmbătă, îmi sosesc plîinile cam amîndouă odată. Deci, Luni (sau Marți) și *Vineri*. Și *fără ramburs*. Dacă vrea, îi trimet 100 lei dinainte, ca garanție. Mai bine ar fi însă să ție socoteală acolo și să-î plătească la 15 zile ori la lună, căci doar nu e o avere. Dar, ramburs, pentru cinci bani piine, asta înseamnă să mă coste mai mult ața decît fața: 45 lei 1 kgr. de piine cînd mulți n-au 5 lei să plătească 1 kgr. de piine veche, asta nu-i e permis nimănui, nici lui Panait Istrati, care e ofticos și a tras pe dracu de coadă pînă la 40 de ani!

Aș fi însă bucuros să primesc piinele în condițiile arătate, căci, chiar veche de 4 zile, tot o mîinc mai cu poftă decît pe cea albă.

Mulumesc și pentru fotografii, și, mai ales, pentru adresa ortopedistului. Cred că am să cumpăr bouillota, dacă zici că poate deveni și irigator.

Te-ai ținut deci de cuvînt ca un englez și m-ai servit strașnic. Numai la un loc ți-ai călcat cuvîntul și îmi pare rău. Mi-ai promis să nu vorbești lui Socor de mine și i-ai vorbit. Ei, acum ai stricat tot, adică ai făcut *imposibilă* orice apropiere care ar fi fost posibilă fără această intervenție a ta. Eu, nu regret nimic, dar îți spun, ca să știi. Căci s-a întîmplat ce prevedeam: pușlamaua, ca să pară altceva decît un Șeicaru, a vrut să te convingă că eu aș fi o canalie. Am pus lucrurile la punct, pentru uzul lui Sevastos, pe care-l cred om de treabă, scriindu-i ieri o scrisoare de 6 mari pagini și restabilind adevărul²². A ieșit un document care ți-ar fi, ție, mai de folos decît lui Sevastos, căci, fiind om de conștiință și fără sgară tu faci caz de conștiință ori ne-conștiința altora. Ar fi bine să-î ceri o copie. E o scrisoare făcută pe un ton civilizat.

Ție însă pot să-ți spun că acela care făcea paradă înaintea ta cu lipsa mea de caracter, nestatornicia în credințe și îndoindu-se chiar de desinteresarea mea, e, în fond, o lichea. Căci, nu eu, ci el a cochetat cu part[idu]l socialist, apoi, văzînd că nu e rost, s-a făcut codița lui Bădărău, apoi a ajuns director de gazetă grație unei fuste cu care s-a însurat, pentru ca azi să se aleagă deputat pe lista Guvernului. Ideile(sic) și democrația, (resic) i-au slujit lui nu mie, să-și deschidă carieră.

Despre „terroir“, *Banii* și *Crâncul*, altă dată.²³

Salutări tuturor celor buni,
Panait

²² În scrisoarea către Sevastos (18.9.32) Istrati face un scurt istoric al relațiilor sale cu Adevărul și, totuși, într-adevăr pe un ton ponderat și plin de sinceritate.

Din capul locului el precizează că la mijloc este „o chestie personală“. Nu ezită să recunoască franc: „Ceri, nu sînt un om cu o fire cu care oricine să se poată împăca. M-ai convins că, am comis greșeli psihologice, datorită cărora am pierdut ori am supărat grav prieteni buni și femei de treabă cu cari am trăit.“ Ruptura cu Adevărul a avut loc în 1924 cînd „numai fiindcă am suferit cîncea de lovitură primită de Rosenthal, m-am purtat grosolan, răspunzînd mitocănește la oferta de continuare a colaborării, ba chiar tot din iubire prietenească, am polemizat așa cum m-a dictat Rosenthal, înjurînd ca un hamal din Comorofca oameni pe cari nu-i cunoșteam deloc, ca Aristide Blank și Rebreanu.“

După întoarcerea din U.R.S.S., el a încercat o reparație a lucrurilor, oferînd colaborarea sa conducerii „Adevărului“, dar fără rezultat. După discuția pe care a avut-o Socor cu Cioflec: „Ei bine îți spun d-tale că acum s-a comis ireparabilul.“

Scrisoarea constituie într-adevăr un document important, dovedind că dacă Istrati a ajuns colaborator al „Curentului“, aceasta s-a petrecut și din pricina izolării totale și dureroase în care s-a aflat marele scriitor, alte publicații refuzînd cu obstinație și brutalitate orice tentativă de apropiere. (Istrati numește colaborarea sa la „Curentul“ drept „ocazională“ iar Pamfil Șeicaru este numit pur și simplu... un porc fără obraz.)

Respectiva scrisoare are ca scop — în fraze evazive și chiar retractile — concretizarea unei colaborări la „Viața românească“ (unde urma să apară un fragment din „Casa Thäring“) — și aceasta rîmînd o încercare ratată.

²³ Lucrări în proză ale lui Romulus Cioflec.

M-rea Neamțu
I.10.32

Dragă Romule,

Nu mai trimite piine. Coletul tău de la 24 sept. mi-a sosit la 30, adică 6 zile. Nu numai atât, piinea era pe jumătate mîncată de șoareci.

Sîntem o țară de Scîi!

Eu am început să scriu romanul și sînt foarte ocupat.⁹⁴

Sănătatea merge

al vostru, cu frăție
Panait

M-rea Neamțu
I.XI.32

Dragă Romule,

Am primit și citit pe loc cele două noule. Nu ți le înapoez, fiindcă m-au impresionat peste măsură și aș vrea să le recitesc, odată, de două ori, peste 15 zile, sau o lună, cînd tot sper și eu că am să fiu mai bine și cu treaba sfîrșită, ca să pot să traduc una din ele: *Divorțul*.

Această bucată e o mică capodoperă. Într-însa, mai mult de cît ori unde se găsește accl „terroir” — de care ți-am vorbit, și mai ales descopăr niște frumuseți literare nouă care ies din disonanțe. La tine, disonanțele produc un efect absolut contrariu de cît la ceilalți scriitori.

Dar cum pot ilustra ce-ți spun aci, cînd sînt bolnav, cînd trebuie să termin lucrarea mea într-o lună, cînd un val de corespondență îmi stă nerezolvată și cînd eu fac febră de îndată ce pun mîna pe condei? Și multe sînt de spus despre scrisul tău, unic în tot ce-au produs literile românești, de la începutul lor și pînă azi.

Cu toată nerăbdarea ta legitimă, pe care o bănuiesc, te rog să aștepti. Nu te pripă. Cum poți tu să te grăbești, cînd ai în tine o așa de mare bucată de veșnicie? Eu, care sînt un svăpăiat în toate, nu m-am grăbit niciodată în ce simțeam eu că curge în mine ca un ocean.

De geaba vrei să trînești la *Europe*. Robert France a murit pe ziua de 13 c., de reumatism pulmonar. Tu n-ai pierdut decît pe singurul om care putea să se ocupe de tine, acolo. Eu am pierdut tot, tot ce-am avut mai bun în străinătate și pe cel mai aprig apărător al intereselor mele la Rieder. Sînt amărît și dacă n-aș fi legat de mine o ființă tină, m-aș împușca fără regret. De geaba lîncezesc aci, ca o fiară rănită de moarte. Eu nu mai am pentru ce trăi, zilnic mi-o dovedește viața. Unul după altul, am pierdut tot și pe toți.

Mi-e milă de Margareta. S-a desprins din lumea ușurințelor ei vesele și s-a lipit de lumea adîncă a infernului meu suflătesc.

Te las, că am azi vre-o șase scrisori de făcut și scriu din pat.

Prietenie și toată admirația mea. Mi-ai făcut o rară, rară plăcere artistică. Ba era cît pe ce să mă desguști de scrisul meu de acum, absolut inferior celui al tău.

Dar ai răbdare, te rog. Fii la înălțimea frumoasei tale arte.

Panait

Bagă de seamă, peste tot, scrii, odată: (ei) *fuseseră* și altă dată *rămăseseră*. Apoi, se poate? Și mereu, mereu greșala asta se repetă.

De altfel stilul tău e neîngrijit, și totuși tocmai în această neîngrijire se cuibărește minunea disonanțelor armonicoase.

M-rea Neamțu, 10.XII.32

Dragă Romule,

Am terminat „Biroul de plasare” și l-am trimes. Ba am mai făcut și o schiță de scenariu, din Hai-duci, cerută de-o artistă de la Paris, care arde să facă pe *Domnița din Smogov*. Să vedem prinde?⁹⁵

Acum mă odihnesc. Sănătatea e mai bună ca oricînd, ajutată de-o vreme croită pe măsură, și de devotamentul biete mele fete care s-a înămolit și ea cu mine aci în pustiu. După ce m-oi hodini — m-apuc să traduc *Divorțul*, pe-ndelete. Am recitit azi cinci pagini, hotărît să te cobor ceva mai jos, și repede am închis dihania. Alte valori am descoperit, traducînd în gînd. Am descoperit că armonia în stilul tău iese toc-

⁹⁴ „Biroul de plasare” — care va apărea în 1933 la Paris.

⁹⁵ Publicată postum, în revista „Film” nr. 1, 1957.

mai din neglijențe, repetițiuni și cacofonii (nu cele literare, „ca să” ori „că ca”, nu astea, altele, năzdrăvane). Dar iar o iau razna și nu vreau. Am să scriu o disertație asupra lui *Divorț*.

Traducerea nu ți-o voi arăta-o, ca să n-o găsești mai proastă de cit o voi găsi-o eu. Apoi, nu țin să fac o „adaptare”. Dacă Guéhenno va binevoi să-mi asculte sfatul, îi voi cere să calce regulile stabilite de academie și să publice traducerea, *informă* așa cum voi da-o. Căci n-am pomenit că și în franțuzește armoniile ies din disonanțe. Foarte curios. Dacă nu te strici în față și dacă răușești să ne trîntești în cap vre-o două volume (nuvele ori roman, indiferent) de valoarea *Divorțului*, ai să fii un fenomen. Tu cunoști nițică muzică? Ai auzit, știi ce e un Strawinski?

Asta ești tu. Acum 15 ani, la concertele simfonice din Geneva, am văzut pe Strawinski huiduit. Azi e cel mai mare compozitor în viață.

Omenirea are nevoie să fie bătută la cur. Eu n-am putut și n-am căutat s-o bat cu forme artistice absolut noi. N-am stofa. Cred că tu o ai. Îți mai trebuie geniu, adică mers drept de om turbat.²⁶ Aci mi-e să n-o scrîntești, căci trăiești cam prea învaluit de mărunțișuri Sevastos-icești și Socor-icești. Adică atirni de ei. Să nu mai atirni. Și de nimenea!

Acum ascultă:

Am nevoie de încă două perechi de șoșoni de casă ca aceia pe cari mi-ai trimis, exact aceiaș marfă calitate, formă, număr (40). Una pereche să fie trimisă, *franco*, la adresa: *D-na Anica Iesărescu, Bdul Carol 370, Brăila*. A doua pereche, aci, la mine. Iar plata, cum vrei tu și poți ori cum vrea negustorul și poate. Eu prefer să mi se spună cît datorez în totul și să trimet un mandat imediat, adică, cam odată cu expedierea mărfii de-acolo, căci rog s-o trimeată imediat. Dacă nu se poate cum cer eu, apoi să se pue ramburs pe coletul meu suma totală a ambelor colete. *Să nu cumva să se pună ramburs la Brăila!* Acolo e sărăcie lucie și coletul va fi refuzat.

Sănătate și noroc de la noi amîndoi, vouă amîndorora și Antoniei

al vostru
Panait

Dragii mei,

Primit și mulțumesc. Azi am trimis suma prin mandat poștal.

Nu scriu mai mult fiindcă sînt extenuat de multă corespondență ingrămadită. Scriu, scriu și nu mai termin.

Sărbători vesele și, pe cele viitoare, să le facem împreună la Timișoara, și să ne îmbătăm.

Al vostru
Panait

M-rea Neamțu
22.XII.32

Sanatoriul Filaret, București
Șos. Viilor 124
3.3.33

Dragă Romule, am primit scrisoarea. Sînt aci. Bronșită. Agravat. Totuși, sper că totul nu e pierdut.

Deci, măgarul de Rieder nu ți-a trimis 3 exemplare²⁷ cum i-am cerut (unul pentru tine, unul p. Antonia și unul p. Fragno)? Rog pe Antonia să mă ierte. Voi primi zilele astea exemplare noi și-i voi trimite. Am uitat adresa ei. Kogălniceanu, ce număr?

Voi sta aci pînă la Paște, cel puțin. Sînt cu Marga.

Frăție vouă și Antoniei
Panait

²⁶ Acad. Panaitescu-Perpessicus, primul care a semnalat valoarea acestei corespondențe (Alte mențiuni de istoriografie literară și folclor (II) 1964, pag. 351), scrie despre nuvela *Divorț* apărută în volumul *Românii din Secuime sub titlul Trei aldămașe*: „... Sobrietatea de mijloace cu care Romulus Cioflec își creionează personajele, acuitatea psihologică, umorul robust în care se desfășoară aventura incredibilă a lui Solomon Bucuraș... totul atestă în Romulus Cioflec pe un adînc cunoscător al esențelor vieții rustice, pe care le toarnă în superioare tipare de artă”... Există la Romulus Cioflec... „o măiestrie excepțională, pe care Panait Istrati a întrevăzut-o cu luciditate, și pe care ar fi salutat-o cu explozii de bucurie, proprii firii lui generoase, dacă ar fi ajuns să cunoască fie romanul *Virtelul*, cu iuregul caracteristic vieții hoșilor de cai și războiului, fie, după aceea și mai cu seamă, ultima carte a lui Romulus Cioflec, *marele roman*, nu numai ca porții, dar și ca semnificații, Boierul”.

²⁷ Volumul „La Maison Thüringer”.

București, 12-4.34
str. Popa Savu 33

Dragă Romule,

Am sosit în seara zilei întâi de Paști. Și, ieri, deschizând micul Larousse, găsesc în el scrisoarea ta de la 15 Sept.

Nu înțeleg de loc cum a putut să facă soacră-mea să nu-mi trimită scrisoarea ta, căci te cunoaște de la Brăila, apoi, îmi spune că ai venit aci în toamnă, și mai ales nu putea să te confunde cu un „tapeur”, căci știa că îmi împrumutaseși bani și deci, cerindu-mi 2000 lei în chip așa de blind, nu cereai decât dreptul tău.

N-o mai lungesc cu scuzele, căci sînt grăbit să-ți trimet chiar acuș cei 2000 lei, cari au să cadă tot așa de bine ca și astă toamnă. Scrie-mi de primire și ce-ai făcut cu „Virtejul”.

Eu, ce să-ți spun? Aș avea prea multe de spus, ca s-o mai încep, oboșit cum sînt acum de neamuri șomeri și șomeze cari mă iau cu asalt. E destul să știi în fugă că eram să mor la Nisa de gripă, că nu mai cîntăresc decât 49 kgr. și că la finele lui iunie mă voi afla fără nici un venit⁸⁸, cu 4 guri și a mea 5, pe cap.

Dar, bun e Dzeu, meșter e dracu!

Afară e soare, sînt muguri, caiși în flori, vrăbii, cotei și pisici cari se zbenguesc. Așa că n-am nici un chef să fiu pesimist, și cu atît mai puțin să mă gîndesc la moarte. Lasă că se gîndește ea destul la mine.

Ce-ți mai face „jevruta”? A mea, bine — sărută-mîna, e tare bucuroasă că s-a întors la borș de pe-rișoare și la bălîgar național.

Vă îmbrățișez pe... ambii doi!

Panait

⁸⁸ Drept epilog aceste amintiri ale lui Romulus Cioflec din conferința „Panait Istrati ca om”, care după cum s-a observat ne-a servit ca un admirabil comentariu al filmului biografiei lui Panait Istrati din ultimii ani de viață:

„Se rupea dar și contractul cu Rieder. (...)”

„Îl vedeam în cei din urmă doi ani, de cîte ori veneam în București, în locuința din str. Popa Savu și apoi în Paleologu 3 la etajul al IV-lea, unde-și plătea greu chiria și-și întreținea greu familia, și avea singurul venit regulat, lunar, de 6000 de lei ca referent la editura Herz. (...)”

Colabora gratuit și se istovea gratuit la „Cruciada Românilor” a lui Stelescu, osteneală care mi s-a părut cea mai nefericită la Istrati, pentru sănătatea lui și pentru liniștea lui sufletească așa de necesară. Am avut pe această chestie o discuție foarte agitată în seara de 8 ianuarie 1935 cu el, arătîndu-i cît greșește față de sănătatea lui. (...)”

Ba a doua zi trecînd din nou pe la Istrati, ca să-i vorbesc între noi despre interesele lui Stelescu și despre sentimentele pe cari le poate avea pentru el, s-a supărat.

Ne-am despărțit totuși prietenește. A ținut chiar să-mi aducă o bucurie în legătură cu un vechi deziderat al meu. Mai de multe ori îl dezaprobam pentru ruperea legăturilor cu Romain Rolland, și a ținut la despărțire să-mi comunice că-l scrisese lui Romain Rolland și că se împăcase cu marele său prieten; și acesta îi și răspunsese foarte cald. Mi-a citit o lungă scrisoare a bătrînului scriitor francez, în care era consolare pentru prietenul bolnav și elogiul pentru scriitor, în legătură cu ultima lui operă „Mediterranée.”

Parcă-și presimțea sfîrșitul care n-a mai întîrziat decît 3 luni.”

PER ASPERA...

LABORATOR POETIC

Ion VINEA

Ion Vinea este — poate — cazul cel mai tipic de neaderență la rigorile vieții literare.

Primul său roman, *Paradisul suspinelor*, (publicat fragmentar și în *Cronica* — 1915 — *Domnul Bătrîn*, și în *Contimporanul* prin 1924 — *Tic-Tac*), apărea integral abia în 1930. Sub titlul *Excroc sentiment il*, romanul *Venin de mai* ar fi trebuit să vadă lumina tiparului încă din 1931, potrivit unei notițe înscrise în *Contimporanul*, dar a rămas până azi inedit.

Ce reprezentau pentru autor aceste creații, în momentul în care dăd curs primului impuls, el pare să se fi hotărât a le încredința tiparului? Și ce aveau să reprezinte ele în momentul apariției (sau pre-apariției, pentru cel postum)? Iată două momente-cheie care merită să fie descifrate (fie și ipotetic), în vederea reconstituirii unui punct de vedere capabil să lămurească acest mod de comportament „paradoxal”, al unui autor atât de înzestrat, față de propria-i operă, și de aici, mai departe, să fixeze mai bine destinul său scriitoricesc, condiția spirituală a poetului însuși.

Vinea publică versuri, la vremea sa, în principalele reviste literare, fără însă a deveni în vreun fel „poet de platformă” al vreuncea dintre publicații, nici chiar al *Contimporanului*, unde publică mult. De fapt, renumele de poet modern și-l dobîndește, cîndva, în lumina unei retrospective, în virtutea succesivelor, dar sporadicelor sale manifestări de început, sub constelația simbolistă (fază depășită uimitor de repede, după popasul liric de la *Cronica*.) În sfîrșit, odată cu intrarea în deceniul al treilea, poetul atrage unanim atenția contemporanilor asupra sa, surprinzîndu-i prin „armele” sale poetice — originalitate, mobilitatea formulelor estetice, mai exact spus — cum s-a afirmat de altfel — prin nefixarea în formulă.

În pofida absenței unei culegeri de versuri, comentatori de notorietate¹⁾ ai literii moderne l-au supus totuși examenului lor critic; din păcate — din cauze obiective la momentul respectiv — doar pe temeiul producțiilor apărute în presă, ceea ce nu epuizează întreaga creație lirică a lui Vinea și nici nu are darul de a-i epuiza multiplele fațete. Și totuși, analiza substanțială (deși parțială) n-a spulberat imaginea „stranictății” acestui talent. Nici chiar apariția *Orei finitului*, o dată cu sfârșitul poetului, n-a făcut decît să amplifice misterul tragic al destinului poetic Vinea.

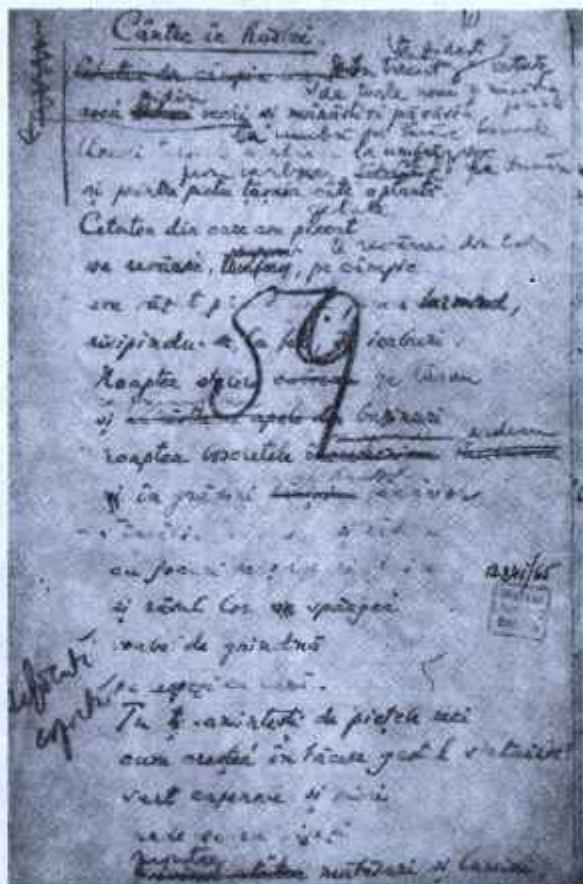
Astăzi, cînd opera poetică a lui Ion Vinea este, fatalmente, încheiată, orice studiu asupra ei tinde, evident, să-i definitiveze contururile, respectîndu-i integritatea (nu numai formală, ci și de conținut); pretenție încă greu de pus în practică, deoarece nici volumele de versuri apărute n-au cuprins, în întregime, creația sa lirică, și nici n-au reprodus, cit de cit fidel, un drum al ei real.

Muzcul literaturii române păstrează, în colecțiile sale, o importantă parte a manuscriselor originale (de poezie) Vinea: dosare, file volante, cante — versuri de început, pînă în cele din urmă zile ale vieții. Laboratorul poetic poartă amprenta unei neobișnuite și surprinzătoare personalități artistice: o permanentă prelucrare și implicit, metamorfozare a textelor din momentul creației pînă în final, prin captivantul labirint al variantelor; vizibile intenții de selecție și grupare a poeziilor, cu tot atâtea repetate reîntineri de publicare.

Respectînd, deocamdată, în acest debut de investigație, ordinea cu totul provizorie a arhivei poetice Vinea, o facem numai pentru că ea ascunde, după cum se va vedea, niște resorturi lăuntrice (urmînd ca, într-o etapă ulterioară, să fie efectuată — cu necesitate — o restructurare științifică a întregului material).

Unul dintre dosarele de versuri din arhiva M.L.R. — inv. 12241 — reprezintă, evident, o alcătuire provizorie: conține file de manuscris — ciorne și transcrieri, texte treptat dactilografiate, cu intervenții autografe, din toate etapele creației, fără vreun ordin cronologic. Textele — doar unele — poartă un semn de evidență, altminteri obișnuit la Vinea, o notare, cop — [copiată] și cîteodată un număr scris mare, peste textul respectiv, cu creion roșu sau albastru.

¹⁾ E. Lovinescu: *Istoria literaturii române contemporane*, Ed. Ancora, 1927; Șerban Cioculescu: *Aspecte lirice contemporane*, Ed. Casa Școalelor, Buc. 1942 „Poezia d-lui I. Vinea”, etc.

Fișă din Caietul de Iași: începutul poemei *Cîntec în război* (ulterior, în volum: *Cumpănă* M.L.R., 12841/fișă 65.

O parte dintre poeziile existente în dosarul citat sînt publicate și în volume; cităm cîteva titluri: *Ruga robilor*, *Impas*, *Pelerinaj*, *Adam*, *Voci în pădure*, *Tomis*, *Tristia*, *Pantelimon*, *Alfii*, *Chemare* — aceasta din urmă, dedicată și în ms. lui Marcel Iancu — plus o adnotare marginală „O.F. nr. 27”. Amănuntul în sine nu spune totul, dacă nu precizăm că textele amintite mai există, chiar de mai multe ori, și în alte unități de arhivă. Numeroase poezii se păstrează însă fără titlu, și orice încercare de identificare — acum — este riscantă, fără o prealabilă trecere prin obligatoria filieră a variantelor (acolo unde va fi cazul, desigur). Oricum, o sumă de necu-

noscută de ordin strict cronologic, ca să nu spunem istoric, se va clarifica printr-un studiu micromonografic, al fiecărei poeme în parte.

Dar elementul surpriză al dosarului la care ne referim, îl constituie existența înlăuntrul său, a două caiete de versuri. Primul caiet — inv. 12.841/35 — conține nouă poezii-transcrieri (cu cerneală albastră), numerotate de poet, cu creion roșu, de la 1 la 9. Ele au și nelămurite corecturi cu creionul, probabil mai târziu. Trei poeme din cuprinsul caietului sînt datate, una 1911 și două 1913, situându-se, așadar, în faza începuturilor poetice ale lui Vinea, una chiar înaintea debutului din 1912, pretutindeni consemnat. Numai ultima poezie, fără titlu, numerotată cu cifra 9 („Acolo-i casa umedă de vreme”) pare, după scrisul ușor modificat, o transcriere mai târzie. Poezia va reapare într-un alt caiet manuscris — inv. 11.783, cu titlul — vizibil adăugat — „Epave”, datată din memorie — imprecis — „1915 sau 1914 Gîrceni” (dar precizat apoi, căci „sau 1914” e șters, hașurat). Textul din caietul 11.783, este o transcriere identică, după caietul 12.841/35, conformă cu corecturile. La un moment dat, va fi fost supus unui sensibil proces de cizelare a versului, paralel cu adăugirea în caiet, a altor producții lirice. Așadar, poema *Epave* iese din limitele stricte ale anilor 1911—1913, cum părea a fi la prima vedere.

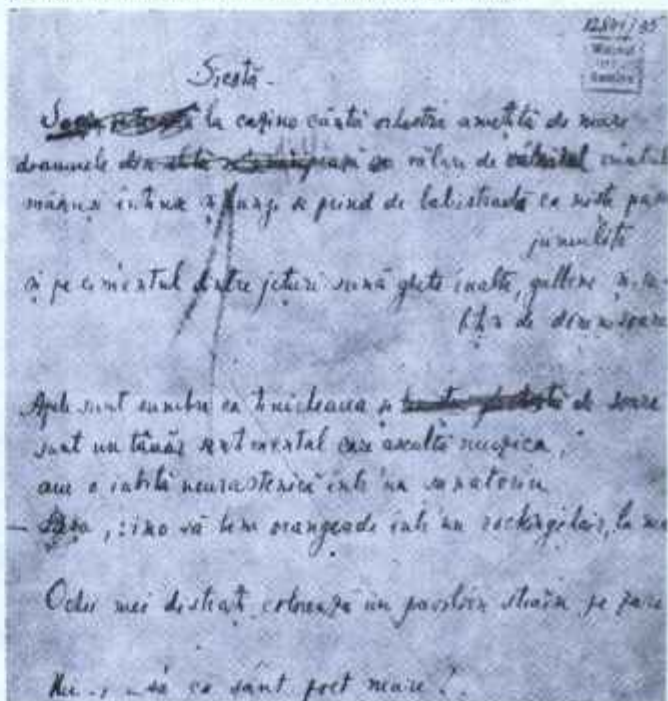
Poezia din 1911 *Fereastra deschisă* este tipic simbolistă prin atmosferă și recuzită, așa cum sînt și alte cîteva din aceeași serie: *Siestă*, *As de cupă*, *Cîntecul negru*. În exemplul mai sus citat, ne întîlnim însă, cum am văzut, și cu ambianța rustică din ciclul mai cuprinzător, inspirat de Gîrceni Neamțului, vizitat de Vinea în repetate rânduri, ca oaspete al prietenului său Tristan Tzara. Este momentul cînd în creația celor doi poeți, se găsește mai mult decît influența unuia asupra celuilalt, un crez artistic înrudit, sezisabil îndeosebi în tehnica construcției poetice. În afara poeziei *Epave*, aparținînd categoric epocii Gîrcenilor, ar mai fi de citat poeziile *Dimineață* (1913) nr. 6, o poemă fără titlu „Soarele a avut ochiul umed și foarte trist înainte de a muri” și, desigur, o altă poezie tot neintitulată, dar ușor de identificat (datorită notației concrete — geografice — din versul: „... Dumnezeu a jucat table și a scăpat Gîrceni, zaruri cu geamul rotund”; intitulată mai târziu *Un căscat în amurg*, cu subtitlul *Constatări*, făcînd parte din seria poemelor publicate de poet în *Cronica* (numărul 16, august 1915).

Siestă, a doua poezie din 1913 — dar prima din caiet în ordinea transcrierii — numerotată cu cifra 1, anulată apoi, și datată tot acum cu creion roșu (sau post-datată), este o poemă marină de atmosferă, cu net timbru autoironic, aparținînd anului scrierii celor două *Tuzle*. *Siestă* reapare de

asemenea în caietul citat (11.783), fără titlu, într-o versiune modificată, poetul renunțînd la formula destul de descriptiv-retorică a primei elaborări cu „Sonia — iubita neurastenică — în casa de sănătate”. Dar, în caietul cu varianta inițială (12.841) exista o a doua poezie — neintitulată — însă numerotată — nr. 5 — consacrată aceleiași Sonia — fata „cu ochii rătăciți”. Ambele poeme profuguează tematic viitoarea serie din 1915, *Ioana*, *Ioana II*, *Neurastenie*, *Rugăciune* (din care volumul a publicat trei, dispersîndu-le, deși n-ar fi trebuit s-o facă nici în cuprinsul aceleiași ciclu, necum în două cicluri diferite); căci ele reprezintă totuși un moment unic în creația lui Vinea. *Siestă* avea să se reîntoarcă într-o altă poemă, cu totul nouă: *Whisky-Palace* (1920), reconstituită parcă din rezidurile timpurii sale fascinații marine. La Vinea exemplul nu este singular, multe poeme de ale sale, metamorfozîndu-se în retorta laboratorului poetic:

Sonia pe terasă la cazino cîntă orchestra amețită de mare / doamnele filiiie vîluri de vinăul vîntului / mînuși întinse și lungi se prind pe balustradă ca niște păsări jumulte / și pe cimentul dintre

Manuscrisul M.L.R. 12.841, 135 — prima filă (*Siestă*), radical metamorfozată, va deveni, *Whisky-Palace*.

jeşuri sună ghele înalte, galbene şi subţiri de domnişoare / Apele sînt sumbre ca tinicheaua şi întindea cea copleşită de soare, — / sînt un tînăr sentimental care ascultă muzica, / am o iubită neuraştenică într-un sanatoriu / — Sonia, vino să bem orangeade într-un rockengehair, la mare. / Ochii mei distraşi colorează un pavilion străin, pe zarc. / Nu-i aşa că sînt poet mare?

Caietul 12.841², al doilea din dosarul citat, avînd — printre altele — titlul *Lanurile galbene*, reuneşte un grupaj mai cuprinzător de versuri, dintre anii 1915—1917, transcrise iniţial de poet (cu cerneală verde şi albastru), cele mai multe localizate şi dateate: Iaşi, *mai-septembrie* 1917. Transcrierea a fost făcută în vederea publicării unei plachete, cu variate şi succesive propuneri de titluri, pe care le citez în ordinea scrierii lor: *Lanurile galbene*, de mai multe ori şi şters (ultima oară reappare pe contrapagina foii de titlu — neşters — indiciu probabil al denumirii unui ciclu); *Vitraiurile luminate*, *Drum spre soare*, *Urmele spulberate*, un al doilea moment de revenire asupra întregului cuprins (cu creion albastru); *Prund*, *Apă nelăcepută*, *Danşul lanurilor*, un al treilea moment de intervenţie. După titluri am putea crede, că avem de-a face cu o lirică a luminii solare.

În realitate, deşi restrîns în raport cu producţia acestor ani, sumarul „Lanurilor galbene”, pe lîngă faptul că reprezintă, în sfîrşit, selecţia unei etape compacte, de cel puţin doi ani din creaţia lui Vinea, — 1915—1917 — oferă şi o varietate a ipostaziilor lirice... Îl regăsim, deopotrivă, pe poetul autumnalelor... cu peisajele „drumurilor de aramă”, pe elegiacul cîntăreţ al amurgurilor lăuntrice al amintirilor resuscitate de decoruri incrementale în fantasmă; dar şi pe cîntăreţul stărilor lucide, dialogînd treaz cu împrejurările istorice. E implicat — ca o excepţie — anul 1913, cu antologica poezie *Pe vînt de noapte*, intitulată mai tîrziu, probabil cînd s-a precizat ciclul marîn, (versiunea publicată de poet în Punct, 20 dec., 1925) cu titlul *Tuzla I. Poemele*, amintind de momentul prolific al Gîrşenilor, *Paşi prin foi* (1915) sau *Petreşeri vara*

² Caietul *Lanurile galbene* fusese iniţial destinat unui documentar de actualitate, potrivit titlului notat pe pagina de gardă. I. V. CENUŞĂ, Note din război. August 1916. I. Iovanache Vinea. Cîteva file din caiet au fost scrise şi ulterior desprinse, poate chiar în momentul cînd s-a făcut transcrierea versurilor. Deprinderea însemnărilor de actualitate — reflex posibil al vocaţiei sale gazetăreşti — rămîne constantă. O remarcabilă pagină de autentică atmosferă a momentului cînd trupele aliate se află în Iaşi, există într-un caiet (mss) din arhiva familiei. Fragmentul se înserează perfect, prin natura însemnărilor proiectului enunţat, Cenuşă.

(1915), s-ar putea înscrie chiar în seria acelor dateate şi localizate cert de poet. Dar şi altele, cu date posterioare, aparţin totuşi — ca un ecou reminescent — sursei de inspiraţie care a fecundat întregul ciclu rustic, adăugîndu-i doar nota implicită a oricărei evocări (de pildă una din variantele poeziei Pansenzitivism — septembrie 1916, apărută în volum, intitulată *Dintr-o toamnă*). Printre acestea se numără şi *Rugăciune*, poezie de altminteri cu real regim preferenţial în laboratorul poetului — ca regăsindu-se în numeroase manuscrise — variante, una publicată în *Cronica* nr. 74, 75 — iulie 1916 (în mss. poezia e datată 1915 şi nu 1914, cum apare în volum).

În sfîrşit, un capitol distinct din cuprinsul manuscrisului *Lanurile galbene* — 12.841 —, îl constituie „cîntecele de război” (inspirate din întâmplările anului 1917, care-l duc pe poet în capitala Moldovei); ciclu posterior „poemei-frescă” — *Mobilizarea* din 1916, cum a caracterizat-o Şerban Cioculescu — relevîndu-i totodată şi caracterul anticipativ. Noul ciclu, precumpănitor în economia caietului, e oricum mai cuprinzător decît selecţia pe care ne-o oferă volumele tipărite. Acest moment liric se amplifică notabil, cu un număr de poezii de atmosferă provincial-citadină. Ex. *Vilegiatură* sau cunoscuta poemă *Pe cînd se leagăna ceasul*, reproducă în *Antologia poezilor de azi* de I. Pillat şi Perpersiciu, 1928, cu titlul *Constatări provinciale*.³

Un număr de postume în cuprinsul unei ediţii de versuri este — îndeobşte — un senzaţional fapt de istorie literară. În cazul Vinea, mare parte din opera sa poetică fiind postumă, ea n-a mai avut — la apariţie — decît un caracter obişnuit, venind să confirme o faimă gata dobîndită. Încercînd să facem astăzi o mutaţie în timp — de ordin numeric — dislocînd circa 40 de poezii din cuprinsul ediţiei a 11-a de versuri, constituind sumarul prealabil al unei culegeri a anului 1922, lucrul pare într-adevăr straniu. Şi totuşi, ne întrebăm justificat, ce-ar fi însemnat această apariţie, al cărei proiect era pe punctul de a se fi realizat atunci?

Caietul de versuri-manuscris inv. 11.783 (independent de cele aflate în dosarul citat) vine să ateste cea de-a doua — pînă acum — tentativă a lui Vinea de a-şi tipări un volum. Manuscrisul conţine 65 de poezii, scrise între anii 1912—1922, din care cîteva poeme au apărut în diferite reviste ale vremii, iar cea mai mare parte (peste două treimi se regăseşte, cum supneam — în ediţia postumă în versuri identice, în altă formă, cu titluri schimbate, sau avînd modificări neînsemnate). Un

³ Publicată ca inedită, în *Contemporanul* 4 iulie 1969, cu titlul *Din almanahul ingerilor*, — într-un grupaj din care nici una din poezii nu era inedită.

coeficient redus urmează a fi identificat pe aceeași filieră, mai dificilă, a variantelor. Doar cu timpul, caietul a luat structura unui autentic manuscris de laborator, ca urmare a unor reelaborări, de unde au și rezultat sensibile metamorfoze ale versurilor — deosebiri de nuanțe, dar și restructurări capitale. Totul fusese selecționat pentru tipar, cu o atenție mai mult decât severă, din sfera activității de un deceniu, infinit mai bogată.

Titlul culegerii, mai întâi *Prisme* (transcris odată cu prima formă, „curată” a caietului) se va schimba succesiv în *Prund*, *Filtruri*, *Greșelile sparte*, *Moartea de cristal*, *Cratere*, *Disc*, *Cristal*; pentru ca până la urmă, atunci când volumul *Moartea de cristal* era anunțat în numărul 64—1926 al revistei *Contemporanul*⁴, el să rămână fixat în limitele aceluiași deceniu, inițial stabilit: 1912—1922. „Straturile” adăose, trădează pluralitatea momentelor de reexaminare a textelor, disociabile — firește — după culoarea cernei și a creioanelor. Există o singură rezervă, privind aceste repetate intervenții pe text și încadrarea lor în timp: două poeme, *Rugăciune* și *Părăgind*, ambele publicate de poet în *Cronica*, par a fi revăzute și dincolo de 1926, rezultând astfel variante substanțiale deosebite de cele anterioare. Vineă reține în *Moartea de cristal*, câteva piese reprezentative din perioada începuturilor sale: *Voluptas*⁵ (datată 1912), alte două marine *Tuzla I* și *Tuzla II*⁶ — toate trei din seria unui ciclu tematic ce avea să fie mult amplificat cu timpul. Înaintea cunoscutei poeme *Doleanțe* socotită de critica vremii moment de cotitură în evoluția lirică a lui Vineă⁷ — alte piese antologice, datate de poet 1914 — vin să asigure o continuitate cuprinsului: *Drum*, apărută în volum, cu titlul *Hotar*, *Mort sezon*, *Nocturnă*.

⁴) „Apare în curind *Moartea de cristal*, versuri de Ion Vineă cu gravuri în lemn de Marcel Iancu. Volumul conține poeme apărute în reviste și inedite, din răstimpul 1912—1922. Un tiraj special numerotat pe hîrțile de lux va fi rezervat de pe acum suscriitorilor care ne vor anunța printr-o carte poștală”.

⁵) În manuscris — fără titlu. Are mențiunea mai târzie a poetului, „Publicată în *Punct*. Versiunea din volum (pg. 144) diferită, îndeosebi ultima strofă.

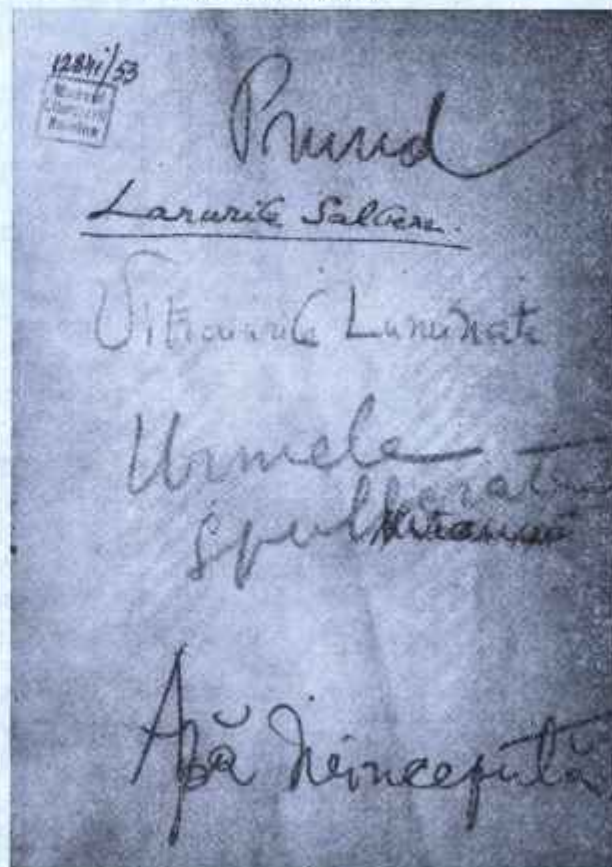
⁶) Volumul a reproduș numai una din poezii, în compania unei noi serii de poeme marine 1927—1928; ambele versiuni, publicate în *Punct* nr. 4 din 1925. Cealaltă intitulată inițial „Pe vînt de noapte” (relevată și în mss. *Lanurile galbene*) e publicată — ca inedită — în *Contemporanul*. 4 iulie 1969.

⁷) F. Aderca: „Mărturia unei generații” o situează în 1916, deși apare în *N.R.R.* 24—31 mai 1915, pe aceeași pagină cu „Peisagiile” sale „umoristice” — și citind poema — transcrisă eronat primul vers: „Sară peticită de lumini”, în loc de „Gară...”

Dintre poeziile anului 1914 sînt unele (chiar și nedatate) care fac parte din poezia lui Vineă din faza *Gîrșenilor* — deși cel mai prolific moment al ei este anul 1915, cu poeziile *Epave*, *Voci în pădure* (în volum *Glasuri în pădure*), *De departe*, *Părăgind*. Paradoxală, apare prezența limitată a versurilor din perioada lașului, precumpănitoare cum am văzut în caietul anterior citat 12.841.

Poetul a reținut totuși din caietul *Lanurile galbene*, mai multe poezii: *Rugăciune*, *Pe vînt de noapte*, *Drum în spre conac* — iunie 1915, aceasta avînd o prețioasă mențiune marginală de geneză: „La Sergiu Manolescu”, pentru a nu fi asimilată cum e posibil — ca sursă de inspirație — cu întreaga

Manuscrisul M.L.R. 12.841, fila 35 — pagina de titlu a caietului de versuri.

poezie a Gîrcenilor. Transcrierea în *Moartea de cristal* are un titlu ocazional *La Sergiu* deşi, faţă de versiunea primă — mai circumstanţială, prin câteva notaţii — după lucrul pe textul primei versiuni, capătă o independenţă absolută, devenind o veritabilă nocturnă rustică. Selectează însă cu zgîrcenie numai două poezii din lirica de război: *Insomnie* (în volum, *Război*), transcrisă fără titlu şi datată eronat, probabil din memorie 1916; avînd în versiunea primă o dată prea certă, ca să mai fie pusă la îndoială *20 august 1917*; cea de a doua poezie *Cîntec în război* (în volum *Cumpănă*), datată *aprilie 1917*, transcrisă la rîndul ei în caietul 11.783 tot fără titlu, într-o versiune modificată (prefacerile s-au efectuat tot pe textul din primul caiet). Tocmai în aceste poeme accentul cade pe notaţia de atmosferă şi nu pe tonul mobilizator propriu unora dintre cîntecele sale de război. Amănuntul nu este întîmplător, poetul preocupat fiind să dea volumului o concepţie cît mai unitară. Laboratorul poetic, face — poate — mai sesizabilă tentaţia de a descoperi elementele fundamentale, de structură, ale propriului univers liric. Schimbările de titluri pot să apară drept un joc — frivol — al inspiraţiei, tot aşa cum frecvenţa aceloraşi motive, o tentativă de uniformizare. În realitate, prezenţa motivului poetic comun în desfăşurarea unor poezii, cu o temă poetică diferită, capătă sensuri simbolice fundamentale deosebite. Efortul pentru „compactarea” plachetci *Morţii de cristal*, vizibil acum, cînd sîntem în posesia caietelor manuscrise, este de fapt reflexul firesc al temerii exprimate chiar de poet, referitor la reţinerile sale de ordin editorial: „Da, aş avea două culegeri de versuri; ar fi însă culegeri de bucăţi prea disparate şi contradictorii”.⁹ Cu atît mai mult se confirmă acest punct de vedere, cu cît ştim gradul în care poezia autentică îşi pune amprenta pe toate producţiile literare şi publicistice ale lui Vînea (a se vedea coincidenţa motivelor — metafora flîmîi sau a florilor de lampă — în versuri ca şi în proza poetică).

O restructurare în sensul unităţii, se produce şi cu motivul timpului, dominant în lirica sa; cristalizat la un moment dat în permanenţa simbolică a orei, sensurile motivului dobîndesc în contexte lirice variate — noi accepţii filozofice: variaţiile timpului — reflex al stărilor existenţiale — exprimate metaforic în *ora* flîmîilor, *ora* unică de singurătate, *ora* mişcării, *ora* plutind (în golul din inimă), *ora* stînsă, *ora* înfrîngerii... Detaşarea poetului faţă de mişcarea timpului ascunde de fapt imposibilitatea ocularii acestei realităţi crude. Orelle sînt, de asemenea, punctul de ciocnire al fatalităţii

cu existenţa umană, ca în poezia *Usque*; dar şi clipa în care se „zămisleşte minunea” aceluiaşi existenţe, ca în *Alelea*. Dar acest moment al „descoperirii” motivului cel mai paradoxal al poeziei sale avea să ducă la o revizuire a întregului ciclu poetic axat pe ideea poetică a timpului. Poezia citată *Drum în spre Conac*, din cuprinsul *Lanurilor galbene*, începea în prima ei formă cu versul: „Noaptea strînse ramuri negre...”, iar la o reluare cu... „Ora strînse ramuri negre...”, după ce trece şi prin varianta „ceasul strînse ramuri negre...”. Modificarea de la „noaptea” la „ceasul” şi apoi la „ora” reprezintă mai mult decît o simplă căutare a cuvîntului foarte potrivit, exact, vrînd să comunice, de fapt, ceva infinit mai profund, o întreagă stare de spirit într-un singur cuvînt schimbat. Tot astfel, poezia fără titlu, din manuscrisul *Morţii de cristal* (în volum, *Ton*, p. 177) debuta cu versul „Iată ceasul mişcării / ceasul ierburilor arse” pentru a deveni la o reluare: „Iată ora mişcării, ora ierburilor arse.”

Odată abandonate intenţiile tipăririi imediate, manuscrisul *Morţii de cristal* a reintrat, cum spuneam, în succesive etape de revizuire. Un sumar aparat critic însoţeşte numai unele poezii, datele fie cert, fie imprecise, deşi — am remarcat — printre cele datele posterior incert, se găsesc şi unele (probabil părăsite undeva în urmă) cu date precise. Un număr de poezii precizează şi publicaţiile în care au fost tipărite. În sfîrşit, o serie de poeme neintitulate (încă), vor reapărea — parţial — cu titlurile lor, în transcrieri ulterioare,¹⁰ iar unele intitulate îşi modifică titlurile. Un rest de poeme din caiet mai rămîn şi astăzi neclarificate.

Caietul a încăput, probabil, şi pe mîna unui redactor de editură, dacă e să ne luăm după observaţiile tehnice-marginale, aparţinînd unei alte grafii. De pildă, în subsolul poeziei *Siesta* (transcrisă, cum am relevat la început, din caietul 12.841/35, fără titlu), apare indicaţia: „Dacă poţi exclude iubita din sanatoriu, bate capul cu ea mult Baltazar. Propun iubita în casa de sănătate”; şi rectificarea s-a făcut întocmai. La poezia (în manuscris fără titlu) *Iată ora mişcării* (în volum: *Ton*) apare un „admirabil” artibuit versului „toată floarea soarelui e întoarsă”; un „admirabil” la Flori de lampă (în mss., în vol. *Întîlnire*), referitor la versul „Mîinile tale sînt albe şi cînstite”; la — cunoscuta — *Doleanse*, referitor la versul final, din penultima strofă, apare observaţia „evită aliteraţia asta pe-pe = pi-pi; variantă, altminteri, propusă şi de poet. la transcrierea: „Sgără scutură-te de / pe peron”.

⁹) Felix Aderca: *Mărturia unei generaţii*, Ed. Naţională, S. Ciornei, Bucureşti, 1929. De vorbă cu d. I. Vînea, pag. 371...

¹⁰) *Apărute în volumul tipărit*: Tălmăcirea, Impresii, Voluptas, Cumpănă.

Ion Vinea (în mijloc) cu Tristan Tzara (stînga) la Gîrceni — în primii ani ai prieteniei lor (1913—1914),
MLR 10923

Privind retrospectiv momentul *Morțea de cristal* ca pe un moment editorial neîmplinit, ne întrebăm ce-ar fi reprezentat culegerea cu sumarul ei restrîns — dac-ar fi apărut atunci, în peisajul liric al epocii; ori renunțarea e o prea severă dovadă de autoexigență sau, dimpotrivă, o tăcută mărturisire a certitudinii față de propriul talent.

În încheierea capitolului privind caietele de poezie — Vinea, putem face unele observații asupra unui alt caiet, independent, ultimul existent în arhiva M.L.R., inv. 12.843. Ghidîndu-ne după tipul de caiet folosit, dar și după poeziile transcrise într-insul, el aparține perioadei mai recente — aproximativ 1938. Prezența acestuia în laboratorul poetic — Vinea, relevă un aspect destul de ignorat al creației sale, discutabil, dezvăluit postum de ediția a II-a a *Orei fîntînilor*: arhitectura ciclurilor de versuri. Caietul conține doar nouă poeme, dintre cele mai cunoscute, apărute în volumele editate¹⁰, între care capodopera *Ora fîntînilor*, și un vechi ciclu de poeme de foarte mică întindere — strofe, grupate apoi de poet sub titlul generic *Prund*, după ce — pare-se — fuseseră concepute independent, (ca de exemplu poema *Epilog* din *Morțea de cristal* — și altele fără titluri, dispersate deci în creația lui Vinea între anii 1918—1923¹¹. Acest ciclu corespunde cu unele excepții, care devin legi ale creației

poetice, poemului *Glossar* din ediția a II-a a volumului, subordonat aici ciclului *Avea*. Nu știm — deocamdată — temeiul acestei afilieri, dar semnul de întrebare îl ridică — tocmai — caietul în discuție. *Glossar* apare pe coperta caietului manuscris, ca titlu colectiv de volum, subliniat de poet, iar dedesubt, în paranteze, subtitlurile care sugerează — evident — independența unor cicluri de versuri: *Exil*, *Ora fîntînilor*, *Avea*, *Rebut*, *Atlas*, dintre care primele trei au intrat în sumarul ediției a doua. Așa zisul *Glossar* cu care se încheie volumul, în manuscrisul citat e subintitulat *Rebut*, purtînd deci denumirea unuia dintre ciclurile indicate pe copertă. Altminteri titlul, definitoriu pentru caracterul — aparent — discontinuu al acestui grupaj, are totuși, în constanta aspirație spre unitate a poetului, un afluent comun; toate se încheagă dintr-o profetică meditație asupra lumii, turnată în versete aparte, realizîndu-se astfel un fel de „Cîntare a cîntărilor“.

A fost și caietul 12.843, la vremea lui, un permanent teren de încercare a puterilor, în dorința de a-și pregăti un prim volum? Poate că în acest moment, destul de îndepărtat, să se situeze hotărîrea finală de a publica volumul, amînat pînă în ultimii ani de viață (potrivit însemnărilor din agenda *Orei fîntînilor*, munca aceasta reprezenta, în sfîrșit, o preocupare curentă).

Ciclu *Atlas*, amintit mai sus, ce-ar fi cuprins în cazul în care el s-ar fi împlinit?

Presupunem că poema *Cavalcadă* (1938) conține ideea întregului ciclu:

„Port secolul pe umeri, manta de vreme rea, / și dacă-mi plouă-ntr-una și necurmat îmi ninge, / mă mîngîi că-n rotire pămîntul, ca o mîngie, / nu-mai cruțat prin hăuri decît spinarea mea.

¹⁰) Rugă, Din urmă, Velut Somnia, El, Ivoriu, Ivire, Depulsio, Eu și celălalt (aceasta din urmă, nefîind în volum). Cîteva dintre aceste poezii au fost publicate în *Viața românească* 1938, „Din urmă“, „Velut Somnia“.

¹¹) O parte dintre fragmentele „Prund“ au apărut în revista *Punct*.

Atlas, titan ce-n două se frînge sub povară / zadarnică ți-i truda și visul ne-nțeles: / simt, dintre noi, firește, că eu sint cel ales, / cînd văd că-s dus în cîrcă și-n chip de pierde-vară“.

Tot astfel, poema *Adam* dezvăluie concepția atec a autorului — omul, zeu păgîn în toate posturile universale lui existențe — fapt ce vine parcă să contrazică, destul de violent, viziunea constant elegiacă din celelalte producții literare:

„Nu-mi amintesc de nici un paradis, / nu-mi văzură ochii nici un lînger, / iar cu moșneagul cel neînduplecat / nu cred să fi avut a face.“

Preocuparea consemnată — spuneam — în agende, își găsește confirmarea în voluminosul dosar intitulat de poet *Ora fîntînilor*, laborator al ultimilor ani, M.L.R. inv. 12.842, în care sint adunate circa o sută de poezii din toate epocile de creație: manuscrise originale, ciorne și transcrieri pe file volante, texte dactilografiate din ani foarte diferiți (bătute la mașină cînd și cînd: hîrtii cu antet *Contemporanul* sau *Facla*), toate cu intervenții autografe, unele minime, altele substanțiale. Pînă la un punct, materialul acestui dosar e grupat pe fascicule, în fiecare fascicolă fiind adunate toate versiunile — manuscrise și dactilografiate — cînd au existat mai multe — ale aceluiași poem. Pe un număr de file apare marginal mențiunea *vol. I* sau *vol. II*; de unde se deduce clar, că poetul avea în vedere și cea de a doua culegere, sau un volum, — al doilea — de poezie. Deși nu există o potrivire strictă între nota indicatoare și apariția respectivelor versuri în volum, un număr important de poezii din volumul întâi și al doilea al *Orei fîntînilor* își au manuscrisele originale aici, potrivit mențiunii citate. Regăsim în transcriere un stoc masiv de poezii, conținute și în dosarul cu file volante și caietele pomenite pînă acum, în grupaje compacte, așa cum au apărut în volum — *Ovid*, *Tomis*, *Naută*, *Tristia*; exemplare unicate, nemălătmite în celelalte manuscrise; de ex. o veche poemă dintr-un ciclu istoric *Cronică* (1915) intitulată în volum *Ion Vodă cel Cumplit*. Coexistă variante ale aceluiași poem, fără nici un indiciu de opțiune, din partea poetului (doar cu două, trei excepții, în volum n-au fost publicate versiuni — variante ale aceluiași poem).

Textele originale ale manuscriselor de poezie Vineă, supuse unei sumare confruntări, paralele cu volumele apărute, dau la iveală — în tipar — discrepanțe flagrante: de la o transcriere cronată, frizînd logica versului, pînă la situarea greșită în timp a unor poezii. Să nu mai fi apucat poetul să-și revizuiască, temeinic, opera ce urma să fie tipărită? Dar apare nefirească și greu justificabilă astăzi, lipsa criteriilor ferme de datare a poeziilor din ediția a doua a *Orei fîntînilor*. Criteriul datării

poemelor — după apariția lor în diverse publicații — devine valabil dacă se citează și respectiva revistă din care se face reproducerea și dacă, pentru toate poeziile publicate, se adoptă același regim. A nu specifica însă aparatul complet al unei date și surse, dă naștere la confuzii, subînțelegîndu-se că cifra unui an, notată singular în subsolul unui text tipărit, fixează momentul creației și nu pe acela al eventualei sale apariții inițiale. Iată numai cîteva poezii scrise anterior datelor sub care apar în volum: poezia *Hotare* (vol. pag. 88) datată 1924 după apariția ei în revista *Punct* — este de fapt scrisă în anul 1914 — potrivit datării ei în manuscris (11.783/26), unde e intitulată *Drum*; poezia *Veste* (vol. pag. 176) datată 1924 — anul publicării în *Gîndirea* are în manuscris (12.844/9) — (un dosar cu transcrieri după periodice) Gîrceni 1915, dată adăugată de poet cu creionul; *Ingerul a strigat* (vol. pag. 232) reproducă cu data 1923 — cînd apare în *Cugetul românesc*, are în același manuscris (dosar-transcrieri — 12.844) data 1920.

Nu toate poeziile reproduse din periodice în volume sint însoțite de data apariției și de aici deruta se amplifică. De ce la unele poezii s-a transcris data, iar la altele nu? De pildă, poema *Dicten* (vol. pag. 288) apare nedată în volum, deși a apărut în *Contemporanul* nr. 77 din 1926, fiind și ea o scriere cu mult anterioară momentului publicării de atunci, lucru obișnuit pentru Vineă. Din însuși conținutul poeziei se desprind însă cîteva elemente de geneză, care înlesnesc depistarea momentului de creație: întemeierea mișcării Dada: cabaret Voltaire, Emmy Henings (una dintre fondatoarele grupării) data 1915 Zürich... Poezia are și în manuscrise (mai multe transcrieri) niște date discordante ce-i drept — ca de pildă — în dosarul cu transcrieri 12.844, o dată notată probabil din memorie 1916. În caietul (inv. 11.783/50) *Moartea de Cristal*, poezia intitulată în transcrierea inițială *Răsunet*, apoi *Subiect* are o a doua dată 1917. Desigur că, din atîtea date cîte pot sta în seama unei poezii, dificultatea fixării momentului real al creației, în cazul în care se suprapun niște variante, rămîne reală. Dar nu soluția abdicării totale, o poate rezolva.

Lista neconcordanțelor se continuă: seria de poezii nedatate în manuscrise, facem rezerva în cele existente în arhiva M.L.R., pîndind totuși în volum data apariției lor în presă, acuză în multe cazuri un simplu automatism. Poezia *Necroman* (vol. pag. 263) datată 1925 — cînd a apărut în *Cetatea literară* figurează în mssul *Moartea de cristal* (11.783) — fără dată; dar respectînd limita de timp a deceniului precizat de poet, pe pagina de gardă a caietului 1912—1922, se-nțelege că, în nici un caz *Necroman* nu este o creație posterioară anilor 22. Exemplele de felul acestuia s-ar putea

Înmulți, după cum lista întrebărilor de soiul, pe ce temei sînt date poeziile din volum: *Erinerung* 1916 — cînd versiunea din manuscris (11.783) era datată foarte precis — „septembrie 1917” (perioada lașilor), ca să fie pusă la îndoială; poezia *Ascultări* în volum datată 1938, aflată și ea în manuscris (11.783) deci anterioară anului 1922; iar dacă cel de-al doilea moment, de prelucrare masivă a primei elaborări ar fi 1938, încă ar fi plauzibil dacă, versiunile prelucrate — ultimele strofe — ar fi identice cu varianta din volum.

Nu mai este deci surprinzătoare, după cele semnalate, lacuna de a nu fi datată în volum, o altă suită de poeme, care au date certe în manuscrise.

De unde vine — totuși — ambiția de a da o situație statistică, pe cît de obositoare, pe atît de alarmantă? Pentru că — lucru știut — orice judecată critică se sprijină pe momentul creației, stabilind în funcție de el evoluția scriitorului în genere, și mobilitatea sa estetică în contextul unor etape limitate; aderența la o formulă poetică, la un climat artistic al vremii. Și cu Vinea s-a întîmplat la fel, aproximația, luînd de multe ori în comentariile la opera sa, locul exactității. F. Aderca, de pildă în interviul său¹², altminteri excepțional prin acuitatea întrebărilor, raportîndu-l mereu la contextul liric contemporan, situează piesele lirice, etalon al exemplificărilor sale, totdeauna în afara momentului creației lor. Poezia de influență minulesciană *Mare* — 1912, e judecată ca produs al anilor 1914, — „pe cînd se răsfăța A. Stavri”, dar cînd Vinea se debarasase mult de influențele debutului său și se apropia fără echivoc de un limbaj tot mai propriu, abordînd teme de elevată originalitate. El intrase în faza unui tip de sensibilitate lucidă, cînd ironia se asocia fecund lirismului său. Elabora acum seria autumnalelor, din care va alimenta substanțial paginile *Cronicii* (1915). Tot astfel, *Doleanje* — poemă remarcată — cum am mai afirmat, de toți comentatorii poeziei lui Vinea, ca fiind un moment de cotitură, o nouă orientare lirică a anului 1915, Aderca o situează cu un an mai tîrziu momentului publicării. Și — pivot al unui alt element distinct, sînt luate pentru anul 1925 poemele *Dor vechi* și *Răsunet*, producții cu mult anterioare.

La fel, potrivit mai multor aserțiuni, aspectele citadine își fac un loc de seamă în poeziile de la Contimporanul, și nimic mai adevărat. Dar, deși nu modifică accentul distinct de modernitate la Vinea, majoritatea poemelor citate în sprijinul acestor afirmații, sînt anterioare anilor 20 și nu creații ale anilor cînd poetul era asimilat esteticii

constructiviste, care abia se manifesta în plastică și arhitectură...

Arhiva poetică Vinea conține — cum s-a remarcat pe parcurs — un important număr de variante, capitol care deschide o perspectivă inedită asupra creației sale. În mod firesc, textele acestor reelaborări care s-au grefat pe concepte mai vechi, trebuie să se integreze postumelor de poezie. A le ignora mai departe, înseamnă a nesocoti un aspect de structură a talentului lui Vinea. Excesiva sa mobilitate pe terenul înnoirii, nu era una mai puțin, în exercițiul continuu de perfecțiune a formei — indiferent că „fervoarea intransigenței” l-a dus cum s-a spus, la anularea încrederii în sine. Evident că exploatarea asiduă, deopotrivă a gândirii și a mijloacelor poetice, l-a pus în situația dilematică, de a nu opta cu hotărîre, spre a-și da girul propriei creații. Cine știe dacă nu se ascunde și aici unul din motivele care explică, parțial, legendara enigmă a poetului, cu un singur volum.

Studiul micromonografic al fiecărei poezii devine, mai cu seamă în situația lui Vinea, un pas necesar, spre organizarea științifică a operei sale lirice; cu atît mai necesar cu cît, lipsa volumelor, nederijarea în vreun fel a publicării versurilor în periodice — la timpul său — n-a oferit o bază completă a confruntărilor și judecăților critice. Limpezirea segmentelor în care s-au suprapus faze de elaborare, de la împrejurarea posibilă care izbucnește în acuitatea percepției — numită inspirație — pînă la ansamblul de procedee folosit într-un moment și altul, este obiectul de studiu al unui poem.

Felul în care se prezintă — pînă acuma în ansamblu — arhiva originală a poeziei lui Vinea (în dosarele și caietele prezentate) reflectă și destinul operei poetice și implicit al autorului ei. Dintr-un asiduu „dialog” cu propria creație a rezultat în repetate rînduri curajul unei iruperi în afara laboratorului intim; și tot de atîtea ori, o inexplicabilă și suspicioasă retragere.

Am văzut — în sfîrșit — pentru prima dată o cronologie continuă a unor etape unitare de creație, un itinerar liric, acoperind în mare parte aria surselor de inspirație și a genezelor... În sfîrșit, realitatea ciclurilor, ținînd de ideea lăuntrică a poeziei, preconizate de poet, dar și a altora — posibile — ce s-ar putea delimita prin persistența și diversitatea temelor; prin apariția și frecvența motivelor poetice. O asemenea configurație proprie oricărui univers liric, ar demonstra totodată, în ce măsură, un anume epigonism, invocat la Vinea, își are suportul real.

Constadina BREZU

¹² Mărturia unei generații, Ed. N. Ciornei, Buc. 1929.

... AD ASTRA

**„POEZIA
CARE
MERGE
SĂ SE
ÎNFRĂȚEASCĂ
ȘI SĂ SE
VERSE
ÎN MAREA
CEA
MARE
A POEZIEI
UNIVERSALE...”**

(V VOICULESCU)

Între diversele domenii de activitate ale lui Vasile Voiculescu, se înscrie și acela mai puțin cunoscut, deși acoperător de multe energii sufletești, al radiodifuziunii. Fiind colaboratorul acestei instituții aproape de la înființarea sa și lucrând în cadrul ei din 1933 până în 1946, ca director al programului vorbit (excepțind radiojurnalul), Vasile Voiculescu acoperă prin numeroase conferințe, rubrici cu profiluri variate, de la literatură la medicină, de la „Universitatea radio” la „De vorbă cu sălenii”.

Asupra inițiativelor creatoare și serviciilor merituoase aduse „uzinei de cuvânt și cîntec” cum numește el radiodifuziunea, vom reveni altă dată cu mai multe mărturii documentare.

Redăm aici, una din conferințele rostite de scriitor la Radio, la 5 mai 1933, în cadrul „Universității radio”, intitulată „Poezia tradiționalistă”. Deși în revista „Radio-Program” nr. 3/29.IV-5.V. 1933 figurează sub titlul „Tradiționalismul și poezia eroică”, documentul original existent la Muzeul literaturii române denumit „Poezia tradiționalistă” corespunde conferinței anunțate. Manuscrisul, în creion negru, alcătuit din 16 file, este nedatat de autor, însă poartă pe prima filă, verso, ștampila și viza de plată a Radiodifuziunii cu aceeași dată 5, mai 1933.

Conferința rămîne o mărturie elocventă a viziunii sale artistice asupra artei și poeziei. Dincolo de confuzii de termeni, frecvente de altfel în epocă (tradiție-tradiționalism), el conferă o viziune mai largă asupra sensului artei poetice dintotdeauna. Pentru Voiculescu esența marii poezii este efortul omului către frumos și etern, avînd rădăcini în adîncurile veacurilor, afirmînd specificul fiecărui neam în imensa simfonie a omenirii întregi. De aceea nu acceptă simpla tendință de supraspeculare a elementelor tradiției, fără criterii selective, tradiționalismul redus numai la o școală poetică cu aspect propriu spiritului conservator. El socotește că lipsa de artă, de talent, versificația facilă — manifestate de altfel și în clasicism, romantism sau simbolism — a făcut ca poezia tradiționalistă să fie discreditată.

Nu ne propunem să facem o analiză a contribuțiilor estetice ale scriitorului în această problemă și în altele. Ne mulțumim să reproducem textul conferinței, pentru uzul cercetărilor, fiind convinși că vom descoperi o nouă fațetă a concepțiilor literare ale lui Vasile Voiculescu, într-o postură puțin cunoscută pînă azi.

Lizica MUȘATESCU

Poezia este una și aceeași: pretutindeni și totdeauna. Criticii și istoricii literari au botezat-o arbitrar și uneori absurd cu felurite nume, așa cum exploratorii geografi au denumit riurile, mările și oceanele pe măsură ce le străbăteau... În fond aceeași imensă undă lichidă străbate pământul, comunicând de la un capăt la altul prin mii de guri și strimtori... Tot așa imensă undă a poeziei: unică în esența ei, variată în configurația în care o țârmurese timpurile, graiurile și riturile noastre. Clasicism, romantism, symbolism, tradiționalism, se varsă unul în altul, se îmbucă, se amestecă și se prelungesc, eterne reîntoarceri ale aceluiasi spirit între alte maluri și sub diferite latitudini. Colo unda răsfringe coline onduioase, cipeși și palmieri, ceruri de azur: e poezia clasică... Dincolo un fluviu măreț, în cădere răsunătoare, răsfrângând ruine și stlinci romantice... Aici apele unui riu pornit din munte coboară către șesuri icoanele întinse; plaiuri cu turme de oi, codri întunecați, cătune răslețe, oameni muncind pe ogoare, drumuri lungi și care cu bol, răsăruci închinată cu troite, băragane copleșite de grîne și arșițe, o anume poezie a unei țări, — poezia tradiționalistă, care merge să se înfrățească și să se verse în marea cea mare a poeziei

universale. Căci nu numai noi avem poezie tradiționalistă. Fiecare neam și-a turnat în limba-l proprie instinctele lui adânci, setea-l după viață eternă, exprimată în forma care se vrea și ea nepieritoare. Ce sînt psalmii, altă de tipic și de neaoș tradiționaliști, decît o mare și antică poezie națională evree? Dar imnurile vedice, în care s-au cristalizat aspirațiile metafizice ale arienilor în imagini atît de umii băștinașe ale vieții păstorești de atunci? Cerul, vîntul, norii, ploaia, zeli, aurora, în poezia vedică sînt comparate numai cu folositoarele animale domestice, îndeosebi cu vaca, ugerul ei plin de lapte... Toate invocațiile lor sînt pline de imagini din viața tradițională, din viața de vatră, de familie, din cultul morților, al focului și al străbunilor, cu care elemente s-a alcătuit totuși o culme de poezie, neîntrecută, o himalaie... Ce face Eschil, mai ales în Persii? Dar Virgiliu în toată opera sa decît mare poezie tradiționalistă, el care se întoarce la pămînt, la plug și la albine, iar în Eneida urcă pînă la obîrșile tradițiilor romane pe care le daurește din nou cu tot aurul artei lui... Și astfel Eneida ajunge biblia latinilor păgîni. Ce-a zămislit Mistral, acest nou Virgiliu al Provenței, Mistral care a scos din adîncuri tezaurul acoperit al limbei și tradițiilor provenșale? Așisdori, în Anglia, în Germania, pretutindeni poezia a trebuit să scalde, să

²⁾ M.L.R. — inv. 13. 813.

oglindească și să prindă totul, satul ca și orașul, insul singuratec, ca și mulțimea, tradițiile statornice, ca și capriciile trecătoare, etnicul și popularul ca și aristocraticul fluturatic, fără rădăcini și fără patrie... Poezia în care s-a turnat dragostea de locul nașterii, iubirea de moșia din care ne scoatem plinea, evlavie pentru graiul neaștră păstrat din moși strămoși, dorul după vatra care ne-a încălzit, nostalgia după viața trecută, după copilăria cu harurile ei, după cerul care ne-a însemnat înții privirea, sentimentul de legătură, de dependență filială, lărgit în spațiu până la hotarele reale ale țării și înapoi în timp, până la obștea neamului, iată câteva din elementele acestei poezii numite tradiționaliste. Dacă sufletul poetului izbutește să cuprindă aceste elemente în toată puritatea lor estetică, să le curețe și să le înalțe până la frumos, el plăsmuiește o poezie mare... Căci altfel nu e deajuns... Pământul și cerul strămoșesc, gila care ne îndestulează, oamenii dragi care o muncesc, copaci, oile, satul, biserica, pot să umple mii de versuri, versuri proaste fără poezie, dacă nu vine arta să le sublimeze.

Tocmai aceste neizbutite plăsmuiri au făcut să fie criticată și discreditată poezia tradiționalistă... Dar cu cât mai numeroase sînt încercările neizbutite în celelalte domenii ale poeziei, fără ca prin aceasta poezia clasică sau romantică, ori simbolistă, să fie atinsă prin ceva. Căci încă o dată esența poeziei este unică și eternă. Poezia, ca toată arta, este un instinct vast și primordial, cu care omul se naște, instinct care vine mai de jos de om, de la animal și trece prin om, mai sus, dincolo. Cea dintîi poezie omenească e graiul, limba, și ce poate fi mai tradiționalist ca ea. Sînt alcătuirii de cuvinte și expresii care închid în ele secole de încercări poetice colective. Un neam întreg s-a străduit până să închege fulgere de frumusețe, ajunse acum banale, ce mi-a trăznit un gînd prin minte, mi-a dat un cușit prin inimă, cît ai elipi din ochi. În urmă a venit cîntețul, și poezia populară, iarăși archive de artă tradiționalistă, de sforțare băștinașă către frumos și etern... Încît obștile poeziei tradiționaliste nu trebuie căutate în hotărîrea și în planul cutărui sau cutărui înaltaș, poet sau gînditor, care ar fi inventat tradiționalismul. Poezia tradiționalistă era inventată de mii de ani, odată cu omul social, care-și cioplea poezia în piatră și o închegea în grai, și-o ritma în dans, și-o lăluia în cînteec, și apoi treptat, treptat, omul și-a încorporat instinctul lui de artă în toate ramurile lui de activitate. Ori ce atîngea trebuia să capete forma de artă...

Instinctul de frumos mîlăia lemnul, furca de tors, bățul cu elrig al ciobanului, războiul încrestat cu cioplitori, poarta sculptată, iia aleasă, covorul înflorat ca un cîmp de primăvară... Nu e aici poezie și numai poezie, trecută din generație în generație?... Încît poezia tradiționalistă cultă nu e o inovație, ci o regăsire, un suvenir, o reluare și o amplificare a unor instincte originale. E dacă vrei bobul de grâu ajuns lan, dar bobul ne-a fost dăruit, nu l-am produs noi. Noi am pus numai ogorul — sufletul — și munca —. Nu fac aici istoricul poeziei noastre tradiționaliste culte, al cărei izvor gligile neîntrept de la obștile, prin Văcărești, Gîrlava, Eliade cu Sburătorul, Alexandri întreg, Eminescu, Coșbuc, Iosif, Goga, apoi poporanism, semănătorism și acum tradiționalism. Vreau să arăt numai că tradiția e o poezie spontană, răsărită de la sine, firească și simplă, largă și atotcuprinzătoare, o poezie capabilă de cele mai înalte frumuseți și nici de cum o poezie strîmtă, intolerantă, convențională și artificială, mărginită numai la gile și la trecut, împiedecată cu lanțuri de tradiții și opreliști de școală poetică... Un neam întreg se exprima mai vast decît un individ izolat. Și cînd materialul poetic care alcătui așu zisul tradiționalism găsește genul care să-l izbucnească afară pe lume, el se prefăce cum spuneam în himalai de poezie urcată în cer. Pînă atunci poezii tradiționaliste slujesc, conștienți sau inconștienți uriașul instinct de realizare al neamului, în domeniul poeziei. Unii slujesc toată viața. Alții evoluează, se schimbă de la un timp pornesc să cucerească alte biruințe. Așa cum neamul întreg trece prin diferite vîrste, așa și poetul se abate, se depărtează, tăgăduiește. Poezia tradiționalistă rămîne însă, ori cum s-ar numi prin vreme, fără vola și fără știrea noastră... Cine ar fi spus că Eliade făcea poezie tradiționalistă în Sburătorul, acum 80 ani? El încerca atunci, cum a dovedit, să transpue în românește sentimente și inspirație Lamarținiană... Și totuși limba, simțirea, amintirile, cunoștințele lui, toată experiența lui umană de român, se toarnă într-una din cele mai caracteristice creații de tradiționalism. În urmă, Eliade rătăcește, alunecă și cade în grozava greșală latinistă, părăsește filonul de aur al unei limbi și al unei inspirații care l-ar fi îmbogățit pe veci cu eternitate... Dar nu mai puțin a înzestrat cu o minune, fără să vrea, visteria tradiționalistă. Așijderi Alexandri în pasteluri, are de multe ori gîndul la Lecomte de Lisle, la parnasieni, dar conținutul poetic al sufletului lui autohton, crescut în luncile Siretului, sburdă la izvoare, legănat în scri-

Tînărul medic de plasă V. Voiculescu (+), la Voinești — Dîmbovița în 1913, împreună cu cîteva notabilități locale, MLR 8123

De
Ion Minulescu
 poetul, prozatorul, dramaturgul
 — dascăl scurp nr. 1 de
 literatură —
 Omagiu tinut
 de
 Peressicuz
 9 mai -
 1926.

clob, amețit de saule, acest conținut real și singur valabil, de viață românească, îl copleșește și umple calupul parnasian, tiparul tuturor pastelurilor lui, cum umple legendele al căror Victor Hugo rîvnea să fie. Tradiționalismul poetic de după război porcede din aceleași obirșii. Întă copilul plecat de mic din sat, la școli departe... Tot dorul lui fraged, de părinți, toată nostalgia după sat, după datinele în care crescuse, după natura slobodă în care el se desvolta firesc, toată simțirea lui înăbușită și strelnă acolo în școală, se refugiază în instinctul poetic pe care-l crește și-l sporește. Părinți, sat, natură el le va purta în el, în poezia nelămurită, dar din ce în ce mai vie care-l consolează... Și când băcșandru va începe să scrie stihuri, cele dintii leoaane, ce-i vor înflori sub condei vor fi leoaanele satului și ale copilăriei... Tradiția îl ține încă îmbrățișat și solidar cu satul. Iar când tinăru va ajunge la conștiința deplină satul se va lărgea cîl patria iar familia va deveni neamul întreg... și munca lui poetică se va defini ca o descendentă, ca o fiică a muncii părintești, inobilată și ridicată la rang de artă. (Poetul. 133)²⁾

²⁾ Parantezele din textul documentului indică locul în care se aflau citatele pe care scriitorul le-a utilizat în timpul conferinței.

Altul, fiu de preot, în ceasul celei mai cumpilite amărăciuni, cînd se prăbușeau speranțele, se mîngie cu firul de busuioac din mînuchiul părintesc răsărit în amintirea lui (95).

Altul crescut cu basme are încă închipulrea luminată de vîpăile comorilor ce l se spuneau că sînt îngropate pe moșie, comori păzite de șerpoalce. (pag. 157).

Altul, își cîntă lui însuși, dar îl ascultă o țară, Argeșul și dealul Floriciei, cu mormintele huncilor, sau Cloșanii amintirilor (pag. 105). Aceștia și mulți alții, aproape toți, au pornit flecare ca un izvorăș, curgînd singur, care din munte, care din vale, care dintr-un deal, care de sub o piatră, neștiind unul de altul, dar toți izvorîți din marea subterană, din apa cea vie a sufletului autohton care curge pe sub pămînt... pîrîșele s-au coborît, crescînd și s-au unit apoi în fluviul cel mare care e poezia tradiționalistă. Nu o teorie abstractă, ci o realitate vie și străbătătoare din care se adapă și se vor adăpa multe suflete. Dar această poezie, ca și celelalte ramuri ale artei tradiționaliste nu are numai un interes local și o însemnătate izolată doar la poporul pe care-l întrupează. În uriașă polifonie a omenirii ea intră cu notele ei originale, ca un element absolut trebuitor. Singurul chip de a interesa alcătuirea omenirii este să fim noi înșine, purificați, inobilati, așa cum poezia noastră ne poate înfățișa. Noi înșine cu toate realitățile noastre idealizate. E latura cea mai fermecătoare ce o putem întoarce spre lume, prin care putem fi mai bine, mai deplin cunoscute și iubiți. Numai prin personalitatea noastră autentică, prin individualitatea noastră putem trăi în universal.

Domnului Sandu Telegjen,
 încercat poet și prozator, în
 amintirea minunatele clipe
 petrecute în preajma sa în Iași,
 aceste versuri modeste,
 21. V. 1956 Nicolae Labiș

Spiritul critic ...în scrisori

G. IBRĂILEANU

CĂTRE

P. ZARIFOPOL

Care este vechimea raporturilor lui G. Ibrăileanu cu destinatarul scrisorilor transcrise mai jos? Nu cunoaştem încă, în această privinţă, fapte documentare precise, anterioare. Prima dintre piesele ce urmează, poate cea mai veche scrisoare adresată lui Zarifopol de criticul ieşean, nu datează decât abia din ianuarie 1920; dar chiar tonul, şi în orice caz unele amănunte, lasă să se înţeleagă că Ibrăileanu se adresează unei cunoştinţe mai vechi.

În fapt, Paul Zarifopol era originar din Iaşi şi printre cunoscuţii săi se numărau persoane apropiate lui Ibrăileanu, ca Dimitrie Gusti, G. T. Kirileanu sau Izabela Sadoveanu (aceasta îl şi apela, amical, „Păvălucă”). Apoi, cei doi se puteau cunoaşte mai ales de pe vremea studiilor superioare, cînd, între 1892 şi 1895, străbăteau aceleaşi culoare ale Universităţii din Iaşi, avînd şi cîţiva profesori comuni¹⁾ — în special pe lingvistul şi filologul Al. Philippide, cu care,

¹⁾ G. Ibrăileanu, intrat la universitate în toamna lui 1890, şi-a luat licenţa în aprilie 1895 (Al. Piru, G. Ibrăileanu — viaţa şi opera — E.p.I., 1967). Paul Zarifopol, cu trei-patru ani mai mic, a început studiile universitare în 1892, fiind licenţiat în 1898, cum rezultă din următorul Lobenslauf (*curriculum vitae*), reprodus aici şi în fascimil (p. 101):

„Subsemnatul, Paul Zarifopol, m-am născut la Iaşi (România), la 30 noiembrie st. v. (12 decembrie) 1874, ca fiu al defunctului Paul Zarifopol, proprietar. Instrucţia mea gimnazială s-a desfăşurat la Iaşi, unde am obţinut certificatul de maturitate la 5.10.1892. Am studiat apoi la universitatea de acolo limbi vechi şi noi şi istorie şi am trecut examenul de licenţă la 29.11.1898. Am trecut apoi la Halle, unde am studiat limbi moderne din semestrul de iarnă 1898—1899, pînă în semestrul de iarnă 1902—1903. În cursul iernii 1899—1900 şi în cursul verii 1902 am fost plecat în scopul unor călătorii de studii.

Profesorii mei au fost, în Iaşi, d-nii profesori şi docenţi Caragiani, + Aron Densuşianu, Naum, Negulescu, Philippide, Răscanu, Teohari-Antonescu, Xenopol, — la Halle d-nii profesori şi docenţi: Berger, Bremer, Burdach, + Haym, Heuckenamp, Riehl, Saran, Strauch, Suchier, Thistlethwaite, Wachssler, Wiese.

Tuturor onorabilor mei domni profesori, dar în mod special d-lui profesor Suchier, care a orientat lucrarea mea de doctorat şi a avizat-o, odată perfectată, le exprim recunoştinţa mea deosebită.”

și unul și celălalt au păstrat și mai tirziu relații strînse²⁾. În 1902, cînd Ibrăileanu, profesor secundar, revenea la Iași, Paul Zarifopol se mai afla la studii, în Germania; dar acum apărea o nouă punte de legătură între ei: prin căsătoria cu Ștefania Dobrogeanu-Gherea, fiica criticului și militantului socialist³⁾, Zarifopol intra într-o lume ce mai era încă, atunci, și a lui Ibrăileanu. Mai este de amintit și conjunctura din anii 1904-1912, cînd Zarifopol devenise unul dintre intimii lui Caragiale, ale cărui legături cu *Viața românească* și Ibrăileanu se cunosc. Toate acestea indică probabilitatea unor raporturi anterioare mai strînse, chiar dacă încă necunoscute, și fac de înțeles tonul apropiat și de veche cunoștință ce răzbate din scrisorile lui G. Ibrăileanu.

Luate laolaltă, aceste scrisori constituie *replica* epistolelor lui Zarifopol către Ibrăileanu, publicate cu cîțiva ani în urmă⁴⁾.

Obiectivul lor de bază este colaborarea lui Zarifopol la *Viața românească* postbelică — aproape un debut, căci scurtul popas zarifopolian în publicistica românească dinaintea primului război mondial⁵⁾ era uitat de-a binelea; dar relația colaborator — „secretar de redacție” (cum îi plăcea lui Ibrăileanu să se intituleze) implica în mod firesc un schimb de păreri mai larg. Opiniile lui Zarifopol se cunosc (din scrisorile publicate anterior); acum apare și G. Ibrăileanu. Fără îndoială, același Ibrăileanu, cunoscut din multilaterală și febrila activitate de la revistă, ca și din atîtea mărturii, sedimentate de-a lungul anilor; dar apare și un Ibrăileanu încă necunoscut — cel din ipostaza de corespondent al lui Zarifopol. Relația epistolară se răsfrînge în variate aspecte, deschizînd și perspectiva unor ținuturi încă neexplorate. Astfel apare intensă preocupare a lui Ibrăileanu de a-l face pe Zarifopol „ieșean” (a-l aduce din nou la Iași) — fie la o catedră universitară, fie în redacția *Vieții românești*. Și dacă existența unor încercări de numire a lui Zarifopol la

²⁾ Nu este, desigur, o simplă întîmplare faptul că P. Zarifopol a studiat și a pregătît leza despre Richard de Fournival (1904) sub aripa medievistului Hermann Suchier, titularul catedrei de „Vulgar-latin und Alt-französische Sprache” de la Halle. Acest savant fusese și profesorul lui Al. Philippide.

³⁾ Ștefania Gherea era în acel moment studentă la Conservatorul din Leipzig. Căsătoria a avut loc în mai 1902 și a fost urmată de o călătorie în Elveția și Italia.

⁴⁾ Scrisori către G. Ibrăileanu, E.p.I. 1966 (P. Zarifopol, p. 261—305). De fapt, prima este scrisoarea lui Ibrăileanu, din ianuarie 1920 — și acesta rămîne principalul animator al schimbului; replica o dă Zarifopol.

⁵⁾ Cele cîteva articole, apărute în *Cronica* lui T. Argeșu, în 1915—1916.

Ich, Paul Zarifopol, bin geboren in Iași (Rumänien), am 30. November o. S. (12. Dezember) 1874, als Sohn des verstorbenen Gutsherrn Paul Zarifopol. Meine Gymnasialbildung erhielt ich in Iași, wo ich mich 1892-1896. kehrungslos bewand. Ich studierte darauf auf der Deutschen Universität mit und meine Sprachen und Geschichte und bestand das ~~1898~~ 1898. Staatsexamen. Danach begab ich mich nach Halle und studierte dort meine Sprachen, vom Wintersemester 1898-1899 bis zum Wintersemester 1902-1903. Im Winter 1899-1900 und im Sommer 1902 bin ich zum Zweck von Studienreisen Deutschland worden.

Meine Lehrer waren, in Iași, die Herren Professoren und Dozenten: Caragiale, Aron Densusianu, Naum, Nagulescu, Philippide, Răducanu, Theodor Antoniescu, Xanopol, — in Halle, die Herren Professoren und Dozenten: Berger, Bremer, Burdach, Haug, Heidenkamp, Riedl, Saran, Sternsch, Suchier, Thistlethwaite, Wechsungen, Wiese.

Allen meinen verehrten Herren Lehrern, insbesondere dem Herrn Prof. Suchier, der meine Doktorarbeit vergabt und mich bei ihrer Abfassung unterstützt hat, spreche ich meinen aufrichtigen Dank aus.

P. Zarifopol: Lebenslauf (Curriculum vitae), 1904, M.L.R. 12.941

Universitatea din Iași ⁶⁾ este cunoscută — inițial la catedra abia părăsită de Gusti (transferat la București), apoi la o nouă catedră, de limbi romanice —, intensă participare a lui Ibrăileanu apare ca un fapt nou. Numele lui Zarifopol a constituit cîțiva ani în șir „scopul cel mare”, „unul din puținele mele idealuri” — în slujba cărora conducătorul revistei ieșene a desfășurat o nebănuită energie. Scrisorile ni-l înfățișează urzind planuri strategice, stăruind pe lângă interlocutorul său să publice neîntîrziat, în acest scop, cît mai multe lucrări în volum (apar, în această privință, adevărate exortatii), luptînd ca un veritabil combatant de linia întâia — și încă pe două fronturi, căci, în afară de adversitățile și intrigările de la fața locului (care îl exasperază uneori, dar nu-l dezarmează nici o clipă), mai are de înfruntat și rezerva și rezistența tenace, și pînă la urmă incoercibilă, a sinaiotului ⁷⁾, care nu se va lăsa cîntit din reședința de pe Valea Prahovei. Cît despre oferta, reiterată, a unui loc de codirector la *Viața românească* — nu o mai știm menționată vreunde. Poate că și aici funcționează

⁶⁾ Și în cursul primului război mondial (1917), P. Zarifopol fusese numit, se pare, la catedra de literatură franceză, de la Iași (v. mai jos).

⁷⁾ Între anii 1918 și 1928, P. Zarifopol a locuit la Sinaia.

strategia — o strategie, de data aceia, redacțională⁸⁾, vizînd captarea și fixarea unui colaborator valoros dar dificil, despre care se știe însă dinainte că nu își va părăsi birlogul.

Oricum, invitația este stăruitoare, revenind în termeni din cei mai presanți⁹⁾, și constituind un adevărat *leit-motiv* al scrisorilor.

Nota deosebită a acestor insistențe vine, poate, din aceea că epistolierul vede în corespondentul său, nu numai pe un iscusit minuiitor al condeiului publicistic, ci mai ales pe omul capabil să-l înțeleagă, înzestrat tocmai în direcția în care simte că trebuie orientată publicația.

Dintre articolele franceze¹⁰⁾ ale lui Zarifopol, primul care ajunge în redacția ieșeană este studiul despre La Rochefoucauld¹¹⁾, cel ce declanșează reacția în lanț a entuziasmului ibrăilean, dînd naștere și stăruințelor văzute — (stabilirea la Iași sau publicarea de opere în volum — temă ce străbate corespondența, irigînd-o abundent).

Totuși, studiul cu care eseistul „debutează” este cel închinat lui Maupassant¹²⁾, considerat de Ibrăileanu ca fiind mai de natură să atragă cititorii, stîrnind și „un oarecare scandal” (ceea ce se și întîmplă). Personal, criticul ieșean îl socotește — „minunat... formidabil... articolul d-tale m-a zdruncinat serios. Nu pot obiecta nimic la tot ce spui. Cel mult aș putea spune că sînt unele calități în Maupassant de care d-ta n-ai vorbit — pe care poate le recunoști și

⁸⁾ *Asupra posturii de „strateg” în arena literară și publicistică a „secretarului de redacție” de la Iași, bogată sa corespondență cu diverși, oferă, la o scrutare atentă, detalii revelatorii, asupra cărora nu putem stărui aici.*

⁹⁾ *Toamna lui 1920: „Eu mă gîndeam să-ți propun să te muți la Iași... Mă gîndeam că ar fi minunat pentru „V.R.” ca d-ta să intri în direcția „V.R.” cu venituri nu numai de colaborator”. Iunie 1921 (c.ca): „M-a întristat faptul că împrejurările nu-ți permit să devii ieșean... Visam să te d-ta, împreună cu mine, direcția — și, poate, să o ai întreagă...”. După o lună: „Încă n-am renunțat la visurile mele cu catedra și codirecția”. Și mai tîrziu, poate ca răspuns la unele observații privind calitatea buclărilor publicate în revistă: „...Domnule Zarifopol, V.R. e cum e și poate să fie și astfel — numai să fie bine. Dacă d-ta mai dai importanță scrisului, literaturii, iată ai o arenă în V.R. Eu ți-am mai propus: dacă vrei intră într-o formă oarecare în direcție. Dacă te-ai muta la Iași...”*

¹⁰⁾ *În afară de acestea, Zarifopol mai dă la Viața românească note și recenzii și cîteva dintre microeseurile adunate apoi în volumul Din registrul ideilor gingașe, Cultura Națională, Buc., 1926.*

¹¹⁾ *Pentru explicarea lui La Rochefoucauld, apărut însă abia spre sfîrșitul anului, în două numere succesive (V. rom.-XII, 9 — noiembrie 1920, pp. 350—361 și 10 decembrie 1920, pp. 481—498). Motivul: deși P. Zarifopol reliefează un La Rochefoucauld modern, eseu este stufos și amplu și pune în dificultate cîntarul redacțional.*

¹²⁾ *Sentimentalul Maupassant, Viața românească, XII, 5 — iunie 1920, pp. 161—177.*

care spuse, ar da altă imagine mai favorabilă..." (Mai târziu îi va comunica și părerea lui Ralea, asemănătoare). Ceea ce îl satisface, mai ales, pe Ibrăileanu, e caracterul serios al articolului, aprofundat — „scris de un specialist și nu de un „publicist”. Articolul face oarecare vîlvă, dar criticile vin din partea unor publiciști mai modești și Ibrăileanu deconseiază polemica, la care e tentat Zarifopol. Vechiul polemist, talentat și de o vervă inepuizabilă, nu mai socotește nimerit, acum, să se polemizeze¹³⁾.

Articolul despre arta literară¹⁴⁾ trezește obiecții interesante, dar mai mult periferice: „e ascuțit și în teorie just... Dar cred că prea lași pe cititor să tragă el concluziile. E lipsit de un didacticism mai direct.” În altă scrisoare, trimisă din liniștea reședinței de vară de la Agapia (august, 1921), revine: „Am văzut că conține și concluzia. Cred însă că n-ai fost destul de categoric.” Dar principalul aspect, discutat în privința *artei literare*, este Musset: „...vei stîrni iar protestări cu privire la Musset...¹⁵⁾ Musset are accente care merg la inima celor interesați.” C'était plus qu'un poète, c'était un homme”, cum a zis Taine... Mi-aduc aminte de un sonet, care începe (cred) cam așa: „J'ai perdu ma force et ma vie” etc. E literatură simplă, dar, uite, eu, acum, simt teribil acest vers! Musset e adorat la noi... e un poet aproape „național românesc!” Apoi, de la Agapia: „În privința lui Musset, nu mă pot împăca în totul cu d-ta. Baudelaire e mai artist, dar Musset e mai „poet”... D-ta vrei să scapi de naufragiu numai unele piese. Dar poezii nu găsești? De pildă... *Noaptea de decembrie?* Și chiar — eu sînt un romantic naiv! — *Ballade à la lune?* Dar îmi dau bine seama că în lucrurile acestea are un rol hotărîtor subiectivitatea fiecăruia. D-ta ești tip artist, eu tip sentimental.”

În privința scriitorilor și a literaturii române este de subliniat mai ales stăruința de a-l face pe Zarifopol să scrie

¹³⁾ „Eu am polemizat mult în viața mea. Acum mi se pare că pe-atunci cedam unei apucături vulgare din mine. Cred, sper, că n-am să mai polemizez niciodată”. În altă parte, regretă că a publicat polemica lui Ralea cu Ciomac: „M-am ciorovodit mult cu Ralea. Mi-a cedat să nu polemizez. Dar am simțit că o face cu regret și i-am tipărit polemica. Și o am pe stomah. Acum vrea să polemizeze Topîrceanu cu Iorga... Va relncepe polemica, în V.R. Mă tem să nu mă contagiez. Eu am avut tăria pîndă acum să tac, deși am fost ispîit de atacuri neghioabe și deci de triumfuri ușoare... Toți mă torturează să răspund. Încă nu am cedat.”

¹⁴⁾ Artă literară și simplă literatură, V. rom. — XIII, 8 — august 1921, pp. 173—186.

¹⁵⁾ Propoziția este eliptică: „iar” nu se referă la vreun alt articol, anterior, despre Musset, ci la obiecțiile înalmpinate de „Sentimentalul Mau-passant”.

pe această temă. Punctul de plecare este Caragiale.¹⁶⁾ În privința marelui clasic, — „între noi e o deosebire mare de tot” (deosebire care face obiectul unui articol) — dar Ibrăileanu recunoaște meritele interlocutorului său: „...e singura critică estetică a lui Caragiale”. Critică estetică — așa ceva, ar vrea Ibrăileanu să-l vadă făcînd, pe corespondentul său, — aplicată la scriitorii români. Și aici, manevra de învăluire se desfășoară magistral; contrastul între ceea ce *este* critica românească și ceea ce *ar putea fi*, după intervenția lui Zarifopol, este creionat cu negru cel mai intens: „...ai face un lucru mare de tot. D-ta ai toate însușirile și condițiile necesare pentru o asemenea operă. Noi, aici, sîntem incompleți, tulburi, prea „publiciști”... Prin „noi” înțeleg pe toți criticii români — care nu există. Putea fi ceva Sanielevici, dar l-a topit etnografia, sociologia, grandomania și alte lucruri”. Îndemnul revine și mai tîrziu, la același diapazon: „...ai face un lucru minunat... Critica estetică e un teren virgin la noi. Se poate zice că ai introduce un gen literar în literatura românească”. Și ca să-l ajute să pornească la drum, îi indică autorii care fac „artă literară”. Unul dintre aceștia este poetul Al. Philippide, opus altundeva „popularilor” și cuminților Sadoveanu și D. D. Pătrășcanu — cred că d-ta ai fi cel mai chemat să scrii despre o astfel de literatură ca a lui, care, cred că e „artă literară”.¹⁷⁾ Alt artist este Hogaș — „un artist literar” adevărat — indiferent de nota pe care o merită, 9 sau 6 — în evaluare didactică. E un om aproape necunoscut, e mort... Vei scrie aproape despre un străin.”¹⁸⁾

Nu mai insistăm. Dintre toate scrisorile criticului ieșean, cunoscute pînă în prezent, cele din lotul de față au, credem, o însemnătate deosebită, izvorînd din personalitatea interlocutorului, din strădania lui Ibrăileanu de a se apropia de P. Zarifopol, și de a și-l apropia, de a-l înțelege și chiar de a-l „construi”, dacă se poate spune, potrivit cu propriile sale aspirații. În orice caz — și în scrisorile sale, P. Zarifopol o recunoaște —, este meritul lui Ibrăileanu de a fi smuls inerției pe acest original și valoros escist, a cărui prea scurtă apariție în cîmpul literaturii române avem motive să o regretăm încă o dată.

Corin GROSU

¹⁶⁾ Publicul și arta lui Caragiale, V. rom. — XIV, 6 — iunie 1922, pp. 392—407.

¹⁷⁾ Al. A. Philippide, Aur Sterp, ed. V. rom., 1922.

¹⁸⁾ Invitația este prilejuită de reeditarea postbelică a lui Hogaș — de fapt prima ediție a autorului „Părintelui Ghermănuș”, care ajunge efectiv pînă la marea public.

(I)

M.L.R. — 14386
12 Ianuarie, 1920
Iași

Stimate domnule Zarifopol,

Îmi permit să-ți fac o propunere, pe care nu știu cum vei primi-o. Ai aflat, cred, din ziare despre reapariția „Vieții Românești”¹⁹⁾. Revista va fi absolut independentă de orice politică de partid și de orice școală literară. Singurul „program”, care va respira din ea, va fi o atitudine împotriva obscurantismului pe partea politico-socială și talentul pe partea literară.

Am fi fericiți dacă ai voi să te numeri și d-ta printre colaboratorii revistei, căreia i-ai da tot ce voești, afară de articole de politică militantă, — restricție inutilă când e vorba de d-ta, care ai avut întodeauna bunul gust de a nu o face.

Dacă primești propunerea, te rog fă-mi cunoscut. Numele colaboratorilor fi [sic] vom înșira pe o listă²⁰⁾ pe care o vom numi „Asociația literară și științifică Viața Românească”. E un simplu nume în loc de „colaboratori” și atita tot. „Asociația” e pur platonice, nici întruniri, nici comitet, nici cotizatie, nimic. Din ea fac parte tot felul de oameni, din toate provinciile, din toate partidele și din nici un partid, din toate școlile literare și din nici o școală. Coloratura „Asociației” e ca și a „prospectului” pe care probabil l-ai citit prin ziare.

Dacă primești această propunere, te rog trimite-mi și o fotografie. Te rog nu te speria. Nu vom face exhibiționism demagogic și nici de prost gust. Voim să facem un fel de prospect, un fel de anunț literar în vederea apariției revistei, pe care, spre a-l face mai atractiv, voim să-l ilustrăm cu figurile viitorilor colaboratori.

Dintre toate aceste propuneri — colaborare, asociație, fotografie — primește cît vrei. Am dori mult să le primești pe toate, chiar și fotografia — care, simt, poate să-ți pară ceva neserios. Îți fac cunoscut că avem pînă acum mai toate fotografiile — chiar și a d-lui Philippide, cel mai refractar la asemenea lucruri.

Revista va apare „sub direcția unui comitet”. Onorariile vor fi fixate de comitet.

Primește salutările mele amicale,

G. Ibrăileanu
str. Coroi, 4

P.S. Salutări respectuoase Doamnei.

(II)

M.L.R.—12.896
Iași, 26 ianuarie, 1920

Stimate domnule Zarifopol,²¹⁾

Îți mulțumesc pentru făgăduința de colaborare și vreau să mă apăr pentru restul de propuneri, pe care nu l-ai primit. În „asociație” au intrat o sumă de oameni, pînă acum într-adevăr necunoscuți. D-ta nu ești un necunoscut și nu ești necunoscut chiar ca scriitor. Articolele d-tale din „Cronica” sînt încă în amintirea multora. Am ales cuvîntul „asociație”, în loc de „colaboratori”, între altele și pentru motivul că colaboratorul e, parcă, ținut să scrie mai des decît un asociat. Un asociat, la urma urmei, poate nici să nu scrie. Cazul multor membri din Junimea. „Asociat” mi s-a părut ceva mai vag, ori mai atenuat, decît colaborator.

¹⁹⁾ Reapariția revistei este anunțată încă din primăvara lui 1918, înainte de seria Însemnărilor literare (1919), în Momentul, ziar zilnic independent, scos de G. Ibrăileanu din aprilie 1918: «Direcția revistei „Viața românească” ne roagă să anunțăm apropiata ei reapariție. În acest scop „Viața românească” face apel la colaboratorii ei să trimeadă manuscrise pe adresa d-lui G. Ibrăileanu, str. Lascar Catargi No. 13, Iași...» (Momentul, I, 30 — ianuarie 1918, p.1).

²⁰⁾ Este vorba de prospectul menționat mai jos (și apoi în scrisoarea următoare), în care Ibrăileanu va aminti rolul și activitatea Vieții românești în prima ei etapă (antebelică) și va schița, în același spirit, al scriitorii de față, orientarea și „programul” revistei ce va să reapară. Acest „prospect gratuit”, intitulat „Viața Românească apare — Cîteva cuvinte către public”, difuzat abia în martie 1920, cuprinde într-adevăr numele „asociaților” și portretele unora dintre ei.

²¹⁾ Ibrăileanu răspunde scrisorii din 21.01.1920, prin care Zarifopol promite colaborarea, dar respinge înscrierea în „Asociație...” și fotografia (v. Scrisori către G. Ibrăileanu, 1966, p. 263.) O ciornă a acelei scrisori a lui P. Z., puțin diferită de cea publicată, se află în arhiva M. L. R. — 12. 895.

D-ta îmi spui că abia cînd vei trimite ceva, vom fi în stare să judecăm bine dacă „faci de colaborator”. Dar dacă nu știm noi deja că faci de colaborator, îți scriam? Eu care am dorit atît de mult să primești catedra de la Iași și care am gustat atît de mult articolele d-tale din „Cronica”, nu mai am nevoie de dovezi.

În privința propunerii a treia, iată apărarea mea: Punem fotografia tuturor, vre-o 80, iluștri și necunoscuți, bătrîni și tineri, etc. Aceasta, deja, micșorează oarecum răspunderea personală a fiecăruia. Apoi, prospectul avînd un caracter în mare parte comercial, se vede bine că lucrul pleacă de la autorii prospectului și nu de la cei fotografiați. În sfîrșit este presumpția că exhibarea a fost făcută din oficiu de administrația revistei. Și, de fapt, eu nici n-aș fi avut nevoie să cer fotografii, dacă le aveam. O publicație ilustrată poate da, ea, năuturile cui crede de cuvință. Bine înțeles, în cazul nostru, *sînt* eu că mai e nevoie și de aprobarea celui ilustrat.

Dar esențialul e colaborarea. Și încă odată îți mulțumesc mult pentru făgăduință. Am convingerea că colaborarea d-tale va fi prețioasă. Dacă te răsgîndești și primești „asociația”, mai e timp. Scrie-mi. De fotografie nu-ți mai vorbesc, pentru că vîd că-ți repugnă mult.

Cu cele mai cordiale salutări,
G. Ibrăileanu
str. Coroi, 4

(III)

M.L.R. 12. 918
8 februarie 1920

Stimate Domnule Zarifopol,

Scrisoarea d-tale²²⁾ mi-a produs o mare bucurie. Toate articolele d-tale, inedite și cele tipărite deja în nemțește²³⁾, sînt minunate pentru „V.R.”. Pe mine prul titlurile de articole din scrisoarea d-tale mă ispitesc grozav. Dacă ai gata pe Laroche Foucauld²⁴⁾, te rog trimite-mi-l repede. Aș vrea să-l pun în nr. 1. Dacă cumva vise prea tîrziu pentru combinațiile noastre redacționale, tipografice, etc., atunci îl dau la tipar pentru nr. 2. Dar țin mult să fie în nr. 1.

Firește că se admite și pseudonimul. E de preferat, firește, numele adevărat atunci cînd pseudonimul nu e cerut de anume considerații. Dar asta e treaba d-tale. Ești absolut liber să faci cum vrei. Eu însă țin mult și la numele d-tale. Cred că în nr. 1 mi-l dai.

Îți mulțumesc pentru permisiunea de a te pune în lungul nostru pomelnic numit „asociație”.

Aștept pe Laroche Foucauld (una din slăbiciunile mele).

Cu cele mai cordiale salutări
G. Ibrăileanu

Revista apare cîndva între 1—15 martie, mai probabil spre 15 M.

(IV)

M.L.R.—12.919

REDACȚIA

Revistei „Viața Românească”
Iași str. Lăpușneanu, 33

Stimate domnule Zarifopol, ²⁵⁾

Numărul 2 e aproape gata zețuit. În curînd (peste vreo 5—6 zile) punem în lucru nr. 3. Te rog răspunde-mi dacă trimiți pe Laroche Foucauld.

Am primit telegrama d-tale, în care îmi spuneai că trimiți articolul peste trei sau patru săptămîni. De atunci probabil că sînt vreo trei săptămîni. Te rog iartă-mă că te tot plictisesc, dar țin mult să fii și d-ta în paginile „Vieții Românești”.

Cu cele mai cordiale salutări
G. Ibrăileanu

²²⁾ Această scrisoare, în care Zarifopol primește să fie trecut în lista „asociaților”, nu figurează în lotul de la Iași (op. cit.).

²³⁾ Este vorba de eseurile publicate de Zarifopol în *Süddeutsche Monatshefte* din München, în anii dinaintea primului război mondial, lucrări necunoscute publicului românesc.

²⁴⁾ v. supra, nota 11.

²⁵⁾ Scrisoare nedată, probabil din aprilie-mai 1920 (în genere, Ibrăileanu omite să-și dateze corespondența, chiar și către D. D. Pătrășcanu, reprezentant al Soc. Viața Românească și al revistei în Capitală, care i-o cere expres.)

Stimate domnule Zarifopol,

Te rog să nu ești cu mine
ți-am răsunat la întinere
de fete născute. Căci a
fost grea de la pînă — și
baptă asea, cîntec înimă
și plăceri personale.
Am pus în N. 5 (în
care e și primul în cîntec
pîl/pe Mărgărit).
Am început cu el, pentru că
e mai cîntec de în țară leat
Frederic în pînă, dar născut născut
de pînă cîntecile lui,
va face puțină mîndrie! Mă
răsună în a cel născut înimă
pentru a-ți auzirea de așezat
multe cititori.

Scrisoare nedată — probabil din a doua
jumătate a lui august, 1920.

Stimate domnule Zarifopol,

Am parlat cu d-ta în privința
cărților, căci nu mă pot decide, nici una dintre.
În ea născută îndelungată. Căci nu se
pot așeză așez de stă, că născută se-
tă. Alti am născut născut în țară
Acuți — de cu d-ta născut e mai mare,
de e născut de născut. În cîntec.
Nu la cîntec de la cîntec în cîntec
făcându-mă în cîntec născut, de născut
cîntec, era cîntecul. Pînă ai cîntec
de cîntec de la cîntec născut: de
lichiditate așezare, nu se lichiditate.
E cîntec de la cîntec născut. Pînă
băut cu vîm de a născut societate
născut născut născut. De cîntec
născut născut. Cîntecul născut: născut
născut, născut, de la cîntec născut.
de a cîntec. Era născut născut.
cîntec (și născut de la cîntec născut
născut. Cîntecul născut, născut
de cîntec, pînă născut, născut
născut, din cîntec născut născut.

Scrisoare nedată, incompletă — probabil
din vara lui 1923

(V)

M.L.R. — 12.897

Stimate domnule Zarifopol,⁹⁶⁾

Am primit articolul. Și de atunci fierb. L-am citit fierbînd — și fierb. D-ta ai făcut crima să nu
vii la Iasi și, din cauza asta, să ne încercăm aici cu un imbecil.⁹⁷⁾ Articolul d-tale, dă-mi voie să ți-o spun,
e minunat. L-am citit dintr-o dată, pînă noaptea tîrziu. Eu am citit de multe ori pe Larocheoucauld, pe

⁹⁶⁾ Datare probabilă: 24—25. 06. 1920 — Ibrăileanu răspunde scrisorii lui P. Z. din 23. 06. 1920 (v. op. cit. pp. 264—265). Vezi și infra, nota 31.

⁹⁷⁾ Este vorba de catedra de la Universitate, refuzată de P. Zarifopol, care avea destule motive de a nu accepta, expuse în scrisorile către Ibrăileanu. Dar mai era și altceva: în 1917, pe cînd se afla în refugiu la Iași, fusese numit, — la catedra lui Fedeleș, considerat decedat pe front. La sfîrșitul războiului, Fedeleș a apărut și Zarifopol a fost îndurată, pur și simplu (v. comunicarea ns. despre „Cătețele de la Poltava”).

care îl admir din juneță. Articolul d-tale mi-a lămurit bine pe Laroch. Și cu cât am gustat mai mult articolul, cu atât m-am simțit mai nenorocit. Nu știu, poate încă nu e totul pierdut. (Dealtmintearea nu știu dacă d-ta nu persisti mereu în rezerva, ca să nu zic refuzul d-tale). Îți voi mai scrie în privința asta. Am fost la Philippide, la Gusti, față cu care mi-am vărsat focul împotriva D-tale — ba față și cu alții. Aceasta cu atât mai mult, cu cât zilele astea trebuie să luăm hotărâri în privința lichelei aciuată aici. (Te rog păstrează bine scrisoarea asta, ori rupe-o, căci n-aș voi să se creadă lucruri rele despre mine. Înțelegi bine d-ta că eu nu-s condus decît de interesul pentru învățămînt... sau, poate mai just, de stima pentru merit și de greața pentru... etc.).

Cea mai grea de îndeplinit dintre cererile d-tale e tipărirea într-un singur număr, dar voi face-o. În nr. 5 (nr. 4 e deja zețuit). Îți voi trimite într-o zi, două, o mostră de literă mai mică (dar nouă și frumoasă). Adică ce să-ți mai trimit? O găsești în „V.R.” nr. 3, în cronică lui Corteanu. Scrie-mi dacă-ți convine. Am face economie de spațiu. (Pentru publicul nostru, minor, trebuie variație — deci multe bucăți.) Dacă nu-ți convine voi pune garmond.

De corecturi ți-aș garanta. Aș face și eu. Dar mă tem. Așa dar îți voi trimite cu condiția să le faci repede.

Citațiile în franțuzește, firește, nu vor fi traduse.²⁸⁾ Cine nu știe nici franțuzește, degeaba ar citi articolul d-tale. Ba nici nu-l va citi.

Aștept cu nerăbdare, pentru mine, pe France.²⁹⁾ Îi citesc neconținut de-o sumă de ani. Eu cred că vei da „V. R.” toate articolele din S. M., care, pentru noi, sînt absolut inedite. — După aceea va trebui să fie scoase într-un volum.

Romanul Caragiale-Ghera...³⁰⁾ Nu m-am gîndit la fetele care l-ar ceti. Nu am nimic în mine de Mr. Nicodème. Dar mi se pare neestetic să tot fie vorba de „pantaloni” fetei, fără nici o necesitate, și fără nici o ascuțime de intenție ori de stil. — Mai e în roman vorba de *menstrul* fetei. Pentru ce? Poate ca justificare a precocității ei amoroase? Dar, la noi, țară de sud, fenomenul e frecvent la vîrstă de 13 ani, cît are fata. Nu-i nevoie de această *explicare* (dacă explicarea e scopul). *Menstrul* evocă imagini displăcute. — În *La Rôtisserie* e sensualitate puternică, poetică și — ce stil!

Eu am citit pasajul cu „pantaloni” în redacție, unde erau tot felul de oameni, de la ultra-modernistul A.I.A. Philippide, care dă cu barda-n Dumnezeu (și are 20 de ani) pînă la popularii Pătrășcanu și Sadoveanu (40—50 ani) și toți au fost de părere că nu e bine.

Aștept răspunsul d-tale — și France. Salutări prietenești.

G. Ibrăileanu

(VI)

M.L.R.—12.930

[Telegramă tranzitată — Iași, 25.06.1920

Paul Zarifopol — str. Suter sau Luter 13—Sinaia

d.p. Sinaia — 26.06]

Primit amîndouă manuscrisele³¹⁾

G. Ibrăileanu

²⁸⁾ Era cerea lui Zarifopol (op. cit., p. 265).

²⁹⁾ Studiul lui Zarifopol despre *Anatole France*, scris mai întîi pentru revista mîuncheneză menționată, dar nepublicat din cauza împrejurărilor primului război mondial, a rămas în continuare în portofoliul redacțional, la München. După război, *Süddeutsche Monatshefte* și-au schimbat profilul. Zarifopol a reîntreat în posesia articolului și l-a „făcut pe românește” (ceea ce nu constituie o figură de stil, fiind vorba de o remanieră substanțială) pentru *V. rom.*, unde a apărut în numărul de august, 1920.

³⁰⁾ Micro-romanul „Nevinovățiile viclene”, de Luca I. Caragiale și Ionei D. Ghera (*V. rom.*, XII, nr. 4, 5, 6 — iunie, iulie, august 1920) — încă neapărut la data scrisorii. Ibrăileanu cerea autorilor (al căror mentor era Zarifopol) să elimine detaliile despre care este vorba mai jos și Zarifopol combătuse această cerere.

³¹⁾ „Amîndouă”, adică *La Rochefoucauld* și *France*. Articolul despre *France* este anunțat de Zarifopol în scrisoarea din 23. 06. 1920 (v. op. cit., p. 265), unde adaugă: „Îl fac numaidecîi și ți-l trimit.” Expedierea s-a făcut, probabil, chiar a doua zi — 24. 06. 1920, și manuscrisul a ajuns la Iași o zi mai tîrziu: 25. 06., după ce Ibrăileanu anunșase, entuziasmat, primirea manuscrisului *La Rochefoucauld* și așteptarea lui *France*. Primind și acest al doilea manuscris, Ibrăileanu, atent, a considerat necesar să aducă imediat o corectură scrisorii — de aici telegrama cu „amîndouă manuscrisele”.

(VII)

M.L.R.-12.898

REDACȚIA

Revistei „Viața Românească”
Iași, str. Lăpușneanu, 33

Stimate domnule Zarifopol, ³²⁾

Te rog să mă ierți că nu ți-am răspuns la ultima d-tale scrisoare. Cauza a fost greva de la poștă — și, după aceea, câteva încurcături și neplăceri personale.

Am pus în nr. 5 (pe care-l vei primi în câteva zile) pe *Maupassant*. Am început cu el, pentru că e mai cunoscut în țară decât France și pentru că acest articol ³³⁾, prin concluziile lui, va face puțin „scandal”. Vreau să spun că e cel mai nimerit pentru a-ți asigura deodată mulți cititori.

Articolul e minunat. E formidabil. Sint acest lucru prin sentimentul produs mie: deși maupassantist vechi, articolul d-tale m-a zdruncinat serios. Nu pot obiecta nimic la tot ce spui. Cel mult aș putea spune că sint unele calități în Maupassant, de care d-ta n-ai vorbit — pe care poate le recunoști și care *spuse* ar da altă imagine, mai favorabilă, a acestui scriitor. Nu s-a scris până acum un articol mai bun în românește, și poate nici așa de lung — mai lipsit de caracter gazetăresc, de cronică, etc. E scris de un specialist, și nu de un „publicist”.

După Maup., voi pune pe France, tot așa de bun articol — și apoi, pe Laroche-foucauld — după ce vei fi câștigat pe toți cititorii. Sint curios să văd impresia în public. Dar știu un lucru: cititorii sint neкомпетенți. Nu mai vorbesc de scribi. Primesc aici multe reviste. Am impresia că scriitorii lor nu sint în s'are să fie măcar cetitori competenți ai „V. R.” și mai ales ai unor articole ca ale d-tale.

Mai ai câteva articole publicate în S.M. E bine să le traduci și să le dai „V. Rom.” Mi-ai scris că te apuci și de lucruri noi. Secretarul de redacție din mine a tresărit de bucurie.

Îmi spuneai într-o scrisoare de mult, că vrei să publici și lucruri neisclăite, ori cu pseudonim. Le aștept. Dacă-s scurte, le pot pune la „Miscellană” cu pseudonimul lor, ori cu inițiale, ori fără nimic (în cazul acesta sint de *et comp.*, din P. Nicanor *et Comp.*).

Acum te rog ceva. În romanul Caragiale-Gherea n-am șters „pantaloni” fetei. — Dar acum vine ceva: e vorba de *menstrul* fetei. E spus prin perifraze. E nevoie de menstru? Poate pentru a justifica amorul ei precoce? Dar are 13 ani! La noi, în sud, e lucru obișnuit. Menstrul acesta mi se pare inestetic în romanul lor. N-ar fi bine să fie suprimat?

Răspunde-mi d-ta ce să fac ³⁴⁾ — ori spune-le lor să-mi răspundă. Le-aș scrie eu, dar nu știu bine unde-s ei.

La Maup. am făcut și eu corecturi. Să-mi scrii dacă ai găsit greșeli. Uneori se ivesc greșeli dracul știe cum! De la mașină sau de aiurea.

P.S. ³⁵⁾

Multe salutări

G. Ibrăileanu

Oare voi înțelege ce-am scris? E cald oribil, sint obosit, plictisit de atita „secretariat de redacție” etc.

(VIII)

M.L.R. — 12.920

REDACȚIA

Revistei „Viața Românească”
Iași, str. Lăpușneanu, 33

Stimate domnule Zarifopol, ³⁶⁾

Nu mai incapa vorbă că primim traducerea de care vorbești — fie pentru „V. Rom.” (dacă vom hotărî să punem traduceri în revistă — până acum n-am pus), fie pentru un volum sau volumaș ³⁷⁾.

³²⁾ Scrisoare databilă — c.ca 20. 08. 1920. Această scrisoare fusese precedată de o altă, necunoscută, în care Ibrăileanu arăta necesitatea împărțirii în două a articolului despre La Rochefoucauld. Precedau, de asemenea, scrisorile (4), (5) și (6) ale lui P. Z. (op. cit., pp. 266—267, cu datări — probabil eronale), toate din perioada iunie (după 25) — iulie, 1920.

³³⁾ Sentimentalul Maupassant (v. supra, nota 12)

³⁴⁾ v. răspunsul lipsit de ambiguitate, al lui P. Z. — scrisoare din 26. 08. 1920 (op. cit., p. 268).

³⁵⁾ Adăugat după încheierea scrisorii, pe prima pagină.

³⁶⁾ Datarea probabilă? Sfârșitul lui august 1920? P.Z. va răspunde prin scrisoarea din 1. 11. 1920 (op. cit., pp. 269—270).

³⁷⁾ Scrisoarea în care Zarifopol propune o traducere lipsește din lotul de la Iași (op. cit.).

Savul — este un tânăr, doctor în filozofie, actualmente într-un fel de turneu prin Europa pentru a studia, cred, arta. A stat la Paris, în Florență, în Roma, acum e la Viena. E cam „ciudat”, în adevăr, poate întrucîtva voit ciudat. E un băiat foarte bun, studios, cinstit, etc.

Voi face să se trimită n-cele din „V. R.” D-nei Culișanu³⁹⁾. Vom opri banii, nu din avarie, dar fiindcă noi sintem separați de „Societatea V. R.” — Și eu plătesc abonament la „V.R.”.

Peste cîteva zile apare nr. cu France⁴⁰⁾. Apoi, un număr, fac *veldeche* cu D-ta. Așa dar, Laroche foucauld începe în [nr.] de octombrie. Il pun în două numere, tăiat unde ai spus d-ta, după rezumat. (Dacă s-ar putea într-un singur număr! Voi vedea). Îți voi trimite corecturi. Mă tem!

Spunea odată de altfel de colaborare: lucruri de altă natură, neiscălite cu numele d-tale. De ce nu trimiți?

Salutări cordiale
G. Ibrăileanu

(IX)

M. L. R.-12899

REDACȚIA

Revistei „Viața Românească”
Iași, str. Lăpușneanu, 33

Stimate domnule Zarifopol⁴¹⁾,

Nu știu dacă ai primit o scrisoare a mea, în care-ți spuneam că pe Laroche foucauld îl voi pune în alt număr decît cel următor. Acum cred că îl voi amîna cu un număr, din mai multe motive, dintre care unul te poate interesa: sper să-l pun tot într-un număr.

Tot în aceea scrisoare îți propuneam să scrii și lucruri mai mici — ori mai de actualitate curentă cum mi-ai promis odată D-ta.

În sfîrșit, atunci am uitat să-ți răspund la o întrebare: cu ce sumă plătesc articolele. Cred că ai primit pentru Maup. Mîine îți trimit aceeași sumă pentru France, Laroche. — 800 franci. Avem un buget votat de Soc. „V. R.” acum 7 luni. La anul cred că voi cere un buget mai mare — dacă revista va produce destul, ca să mă pot... obraznici cu Societatea. Greutatea e că lucrurile stau astfel, încît bucățile mari nu pot fi plătite cum trebuie față cu cele mici. De pildă, 20 pagini nu pot fi plătite de 4 ori decît⁴²⁾ cele de 5. Cei care scriu lucruri mici sînt avantajați. Deși, din alt punct de vedere, nu sînt, căci, 5 sau 20, omul trebuie să aibă o idee, s-o formuleze, etc.

Cred că ai să scoți bucățile în volum, tot la noi. Atunci răsplată pecuniară aru să fie mai simțită. Autorul are 20% din câștigul brut.

³⁹⁾ D-na Culișanu, sură mai în vîrstă a lui P. Z. Era soția lui Ștefan Culișanu, supranumit Ney (după mareșalul lui Napoleon, pentru care avea o deosebită admirație) — prieten de petrecere cu Eminescu și Creangă.

⁴⁰⁾ France: Omul cărților. O schiță pentru aniversarea de 20 ani a lui Anatole France, în: V. rom. — XII, 6 — august 1920. Numărul apare abia către sfîrșitul lunii septembrie. Articolul stîrnea entuziasmul Marthei Bibescu, bună cunoscutoare a lui France și a studiilor franciene.

⁴¹⁾ Datare probabilă: începutul lui octombrie 1920.

⁴²⁾ Sic! Ideea: articolele de 20 de pagini nu pot fi plătite de 4 ori mai mult decît cele de 5 pagini.

Prezidiului Acad. Rom. — D-lui
Iacob Negruzzi dăruie și admirației
17010
Muz. Lit. Rom. 4-513
Badea-Delavrancea!

Ai produs oarecare scandal cu Maup. Dar mai mult miriuri. Te-a atacat mai de-a dreptul o gazetă feminină: „Acțiunea feminină” de la Piatra.⁴²⁾ Dar fără nici un argument. Vre-un sfert de coloană. Te rog răspunde-mi dacă vrei să-ți trimit corectură la Laroche. Eu ți-aș trimite, de frică. Dacă însă ai încredere în noi... În France ai găsit greșeli? Eu am observat o literă lipsă — sărită cred în mașină.

Cu salutări cordiale
G. Ibrăileanu

(X)

M.L.R. — 12.900

REDACȚIA

Revistei „Viața Românească”
Iași, str. Lăpușeanu, 33

Stimate Domnule Zarifopol,⁴³⁾

Fiindcă ceia ce a vorbit Pătrășcanu cu bătrînul Gherea, lucru de care aflu de la d-ta, sînt obligații⁴⁴⁾ pentru revistă, ții să te anunț imediat că onorariile d-tale de acum vor fi dublate. Astfel pentru Laroche foucauld vei primi 1600 franci. Nu știu dacă pentru d-ta e important acest lucru, dar eu mă simt dator să mă ții de făgăduielile tarasconezului Pătrășcanu. Înțeleg și decepția d-tale⁴⁵⁾, chiar dacă nu dai mare însemnătate chestiei băncști. Am votat de la începutul anului, o sumă pentru „cheltuieli neprevăzute”.

Dacă-l vezi pe Gusti la București, el îți va vorbi mai pe larg în privința unui lucru, care poate te interesează și pe d-ta, dar pe mine mă interesează mult.⁴⁶⁾ E posibil să se întîmple unele lucruri care ar cere ca d-ta să ai cît mai multe „opere”. De aceea e bine să pregătești cît mai multe *manuscrite*, care să poată fi tipărite în „V. R.” și apoi, cît mai la timp, în volum — sau volume. Te rog răspunde-mi dacă, în cazul acesta, — cînd am putea reuși să te aducem aici — ai voi să te faci leșean?

Eu mă gîndeam să-ți propun să te muți la Iași, chiar dacă n-ai vrea — sau nu s-ar putea — să intri în cariera didactică. Mă gîndeam că ar fi minunat pentru „V. R.” ca d-ta să intri în direcția „V. R.” — cu venituri nu numai de colaborator.

Dacă ai avea prea multe articole gata, așa că n-ar mai fi timp să treacă toate în revistă, atunci pentru scopul cel mare, am renunța la tipărirea unora dintre ele în „V. R.” și le-am pune de-a dreptul în volum — cu toate că în ipostazul de secretar de redacție al revistei mi-ar părea grozav de rău.

Gazeta cucoanelor n-o mai am. Dar nu e o mare pagubă. În rezumat ele spuneau: cum se poate ca d. Zarifopol să-și ia acere așa de grozave cu cel mai mare nuvelist. D-ta ai vrea să polemizezi cu cineva? Crezi că este cineva în publicistica noastră care să merite? Dacă vrei să complexezi ce-ai spus despre Maup. ori să răspunzi la nedumeririle din public, poți răspunde — nu cuiva, ci *rumorilor din ziare și din public* — fără să faci cuiva onoarea de a discuta. Eu am „polemizat” mult în viața mea. Acum mi se pare că, pe atunci, cedam prea mult unei apucături vulgare din mine. Cred, sper că n-am să mai polemizez niciodată. Dar dacă d-ta ai polemiza, cum spuneam mai sus, cu „nedumeririle unor cetitori”, ar fi un câștig pentru cei care te urmăresc — ai mai scrie cîteva pagini despre Maupassant. Articolul d-tale a plăcut foarte

⁴²⁾ Publicație bîlunară, editată de cercul feminist din Piatra-Neamț (1919—1921), dir. Valentina D. Focșă. P. Z. este atacat în A. I. — 11, 30—oct. 1920. În scrisoarea următoare, Ibrăileanu rezumă, în felul său, substanța acestui atac.

⁴³⁾ Datare probabilă — c. ca 20.11.1920.

⁴⁴⁾ Sic!

⁴⁵⁾ În scrisoarea din 1.11.1920, P. Z. își exprimase dezamăgirea, în ceea ce privește remunerația artiștilor: „Alarma... despre reînvierea Vieții românești mi-a venit, înții și-ntii, de la Pătrășcanu prin Caragiale — o pereche de perfecți meridionali: ce artifice de aur! Greșala mea a fost că am uitat nișel de exuberanța cu totul supra-normală a celor doi pirotehnicieni. Pătrășcanu a mai vorbit de alifel, și cu bătrînul Gherea... zugrăvind firește, perspective cu elanul de linii și culori înăscut naturii sale. Asta a fost, fatalitatea obiectivă în iluzionarea și deziluzionarea mea... unui tip așa de puțin de meridional ca subscrisul tău este uncoi de-a dreptul imposibil să-și închipuiească pînă unde merge capacitatea de a broda a unui meridional adevărat...”

⁴⁶⁾ Revenire asupra chestiei cu catedra universitară — v. mai sus, Nota introductivă, precum și scrisorile precedente (II, V...). — și apariția leit-motivului „operele” în volum.

mult la oamenii mai subțiri. Ralea, care o un tânăr minunat, mi-a scris⁴⁷⁾ că l-a impresionat mult articolul d-tale, deși crede că atinge numai o latură a lui Maup. El a înțeles că d-ta vorbești numai de ceea ce anunți în titlu.

Dar principala e să confecționezi repede „opere”. Unul din puținele mele idealuri e ca d-ta să vii aici la Iași. Nu pot spune sigur că vom reuși, dar pe cât sînt lucrurile, cred că sînt șanse serioase. Vorba e dacă la această proiectată căsătorie consinți și d-ta.

Larochef, îl pun în două numere. E multă imbalzeală de articole. Trebuie să pun și mai proaste, pentru variație, pentru că unele tratează chestii de actualitate și pentru alte motive.

Salutări cordiale,
G. Ibrăileanu

(XI)

REDACȚIA

Revistei „Viața Românească”
la și, str. Lăpușeanu, 33

M.L.R. — 12.901

Stimate domnule Zarifopol,

Îți răspund cam târziu — din o mie de cauze.⁴⁸⁾

Eu cred că și „Maupassant” e „operă”. De aceea, cred că nu ne-am îndepărta de scopul pe care, pe cât văd, îl urmăresc mai mult eu decît d-ta — dacă ai traduce pe „Flaubert”, „Impresia estetică” eu cred că e, și ea, „operă”. — Iar dacă mai ai ceva ca Larochef, pentru revistă e minunat. Că doar nu sînt dator să tipăresc numai lucruri pentru băleții de la cafenelele „literare” din București, ori pentru învățători și ducă din pensioane. Dacă m-am căznit cu Laroch, (dar nici nu m-am căznit mult!) a fost din cauză că voiam să-l pun într-un singur număr. Și nu văd pentru ce o „operă” a d-tale viitoare de felul lui Laroch, n-ar putea fi publicată cu „va urma”-le. E drept, că pentru „comerțul” revistei e mai potrivit un „Maupassant” sau „France”. Dar pentru unii cititori, mai alesi, un Laroch, e poate încă și mai bine-venit. Oricum, eu cred că se poate împăca perfect apelul meu ca să scrii pentru „V. R.” cu acela de a scrie „opere”. Numai invitarea mea de a scrie notițe la rubrica, de pildă, Miscellanea, te-ar împiedica de la „opere”. Chiar și filologul Philippide s-a mai înblinzit. A început să prețuiască „ideile” mai mult decît „faptele”, pe care uneori le tratează în stilul lui „ziabucitor”.

Am pus în nr. 9 (pe care-l vei vedea în curînd) 1/2 din Larochef. Tot — a fost imposibil. M-a încurcat teribil în ultimele luni Rodia de aur a junilor Maniu și Teodorescu, precum și unele fleacuri, pe care trebuie să le pun pentru variație. (Ca să fie, de pildă, și beletristică într-un număr, pun ce pot). — Am avut curajul să nu-ți trimit corectura. Am făcut clacă la corectura lui Laroch. — de frică. Să vedem ce a ieșit... Eu nu văd nici o greșală.

Branîște⁴⁹⁾ — e un tânăr ziarist, după mine un talentat ziarist politic, dar care se îndărătnicește să facă orice, afară de articole politice.

Mă întorc la „opere”. Eu cred că se pot face și fără biblioteca de la München⁵⁰⁾. Și anume de acele care sînt mai mult critică literară decît istorie literară propriu zisă. Cît despre filologie veritabilă cred și eu că nu se poate la Sinaia. Dar, în vremurile astea, cine poate face ceea ce vrea și ce trebuie? Și-apoi există altul, sau alții, care să aibă altceva? Față cu proasta și necinstita gazetărie a altora, articolele bine gândite, bine scrise, și întemeiate pe o suficientă informație sînt achi-opere.

Caietul lui Philippide (centigrafat) va cuprinde Fiziologia sunetelor, Istoria sunetelor, Istoria Formelor, „Originile” le scoate în volum tipărit, el. Manuscrisul e aproape gata. — Caietul va costa vreo 100 franci. Îl scot niște studenți. Să te abonez?⁵¹⁾

Salutări cordiale,
G. Ibrăileanu

D-ta îl cunoști pe Arghezi? S-a băgat polemist la o revistă a lui Vintilă Brătianu, care va apărea în curînd. Ce-a pățit oare?

⁴⁷⁾ M. Ralea se afla în Franța, de unde trimitea revistei „Scrisori din Paris.”

⁴⁸⁾ Datore probabil: c.ca 20—25.12. 1920. Ibrăileanu răspunde la scrisorile lui P. Z. din 25 și 28.11. 1920 (op. cit., pp. 270—271).

⁴⁹⁾ Andrei Branîște, colaborator al lui Ibrăileanu, îned. de la Momentul (1918).

⁵⁰⁾ Scăpare — în loc de Leipzig, unde rămăsese biblioteca lui P. Z. Acesta a făcut, în 1928, o călătorie în Germania, spre a și-o aduce în țară.

⁵¹⁾ Între numeroasele caiete, rămase de la Zarifopol (unele vor apărea în paginile publicației ue față) se află și câteva curprinzind însemnări de la cursul lui Philippide.

(XII)

M.L.R.—12.902

Stimate domnule Zarifopol,⁵²

Te rog iartă-mă că-ți scriu cu creionul pe o asemenea hîrtie. Așa este împrejurarea din acest moment — și nu vreau să-l pierd, fiindcă-ți sînt dator de mult cu o sumă de răspunsuri, pe care le-am întîrziat dintr-o mulțime de cauze, care de care mai nenorocite. Una este lupta pe care am dus-o cu cîțiva colegi, care au găsit de cuvință să recomande pe un d. Aslan, profesor în locul lui Gusti, fără concurs! Trist e că și Philippide a iscalit, în schimbul făgăduinței că inițiatorii numirii lui Aslan îi vor da (lui Ph.) voturile pentru elevul lui, Pascu. — Ph. a făcut, deci, tranzacții și diplomație! Și iată ce se pregătește: Acest Aslan (o nulitate) le trebuie unora de aici ca să-și injghebe o gașcă. După Aslan (dacă e numit) vine rîndul onușă Șerban, la catedra de franceză! Iată ce a făcut Ph. cu diplomația lui! Acum să vedem dacă Aslan va fi sau nu confirmat de Ministru. Atunci Aslan + cel care l-au susținut (deși nu vor avea pe Ph. — dar nu mai au nevoie de el! În locul lui e votul lui Aslan!) vor aduce pe Șerban. Sînt cîteva neregularități de formă, au protestat profesorii universitari, au protestat studenții. Să vedem...

Acest Aslan a fost prins acum cîteva ani copîind la teză la concursul de franceză (pentru liceu) și eliminat din examen!

Scrisoarea d-tale, în care îmi ceri să-ți trimit corectura la *Laroch*, a venit cînd se trăgea coala a 9-a din nr. 10 — iar *Laroch*, e în coala 11! — De-acum îți voi trimite întotdeauna corecturi pentru celelalte articole. — Dacă vei găsi ceva boacăn în *Laroch*, consolează-te cu ideea că în volum vei corecta. — La partea II din *Laroch*, am făcut și eu corectură, dar nu la tot. N-am putut. A făcut și Topliceanu, minunat corector. Dar știu eu? De vei găsi greșeli, mai consolează-te cu ideea că nici D-ta nu poți fi sigur că nu-ți scăpau greșeli, — ori că nu ți le introduceau, mai pe nîmă, zețarii, căci acești oameni au și obiceiul acesta. Eu am impresia că există mai dinainte un număr de greșeli, care trebuie să fie, apoi, în orice număr de revistă. Greșeli preexistente, a priori, nu știu cum să mai zic!

„Diformări” — știu eu cum a ieșit? Corectorii noștri nu prea scriu așa. Eu nu scriu așa. Eu păstrez pe s cît pot. Eu scriu contemporan, de pildă, deși se obișnuiește cu i.

Formele insist, etc. cred și eu c-ar fi de la ardeleni, dar trebuie să fie și de la gazetarii evrei. Cred că s acesta trebuie pus în legătură cu l. nemțească. Eu mă fereac de el. Dar — am admis recenzie etc.. De ce scriu insist, dar scriu recenzie — nu știu. Adică știu: pentru că se zice insist, dar se zice (cred) recenzie. De ce s-a făcut recenzie și a rămas insist? Recenzie — mai zice cineva? Nu-mi dau bine seamă. — Asistentă e și mai oribil. Dacă în recenzie e, poate, o „alunecare de sunet” în firea limbii române (și deci și în insist), apoi în „asistentă” e prostie și ignoranță, căci așa e tot atît de în firea limbii ca și *azi*. — Dar poate la toate (însist și *azi*) să fie o altă cauză. Cu schimbarea ortografiei, cînd s-a scris poezie, cauză (și nu poezie, cauză), gazetarii și alții au crezut că insist și asistentă⁵³ e... ortografie academică! Dacă-i vorba pe z, atunci afară s — de pretutindeni. Încît boanghenismul, jargonismul și schimbarea ortografiei ar putea fi cauzele. Și triumful neconținut al vulgarității. Căci s e nu știu cum, mai gros decît s — și deci mai grosier!

D-na Moscu e o cucooană din Buzău, măritată cu un avocat muntean. E moldoveancă. Are vreo 44—46 ani, (iată-mă indiscret!). A învățat la un pensionat ișean de pe vremuri, ținut de o franceză. E inteligentă, cam fantastă⁵⁴.

Am luat măsuri să se trimită numerele D-nei N. P. Culianu.

Pun infinite speranțe în cele trei articole ale d-tale pe care mi le anunți. Cînd trimiți unul din ele? În privința operei de 200 pagini o edităm noi⁵⁵. Dacă ar fi sigur că va fi utilizată ca „operă”, ar trebui să fie în franțuzește. Altfel, e mai nimerit în românește. Totul atîrnă de rezultatul afacerii de care vorbesc la început. Adică nu chiar totul, dar mult. Să vedem.

⁵² Datarea probabilă: c.ca 10.01.1921. Serisă pe o coală mare, dublă, de hîrtie „maculator”. De notat că aici este vorba de „partea a II-a din *Larochefoucauld*”, publicată în V. rom., XII, 10—decembrie 1920. Acest număr apare abia spre sfîrșitul lui ianuarie 1921.

⁵³ Lapsus calami (prin repetiție abundentă): insist, asistentă—pentru insist, asistentă.

⁵⁴ „D-na Moscu” — Constanța Marino-Moscu. P. Zarifopol o laudă (scrisoare din 1. 01. 1921 — op. cit. pp. 172—273) pentru Amintirile Caterinei State (în V. rom. — XII, 7-sept. 1920, pp. 59—81); nu-i vine să creadă că e o femeie: „Se poate o damă să fie așa cuminte și inteligentă povestitoare?”. Mai tirziu va cere adresa ei, spre a-i mulțumi pentru Tulburea, ed. V. rom., Buc. 1922. V. și nota introductivă la Mariana Vidrașcu, în paginile de mai sus.

⁵⁵ Scrisoarea lui Zarifopol, la care se referă aici Ibrăileanu, lipsește din fondul de la Iași, publicat

Branște nu mai știu cum scrie politică. Eu nu-l cunosc în ipostazul acesta decât din ce scria într-o gazetă din Iași în 1918 — într-o gazetă scoasă de mine. Scria atunci fără plată, din nevoia de a spune ce are pe inimă. Scria bine.⁵⁶ Acum scrie ca meseriaș. Poate de aici deosebirea. Graur, în adevăr, e cel mai bun ziarist al nostru. Arghezi, talent minunat, ca stilist, dar nu știe să argumenteze, nici nu se încearcă. Zugrăvește. Dar ziarist fără gândire și argumentare se poate?

„Viața socialistă” e curățică. Dar cam anemică. Am văzut un număr.

La *Țarigrad*, perfect, pentru *Miscellanea*, iscălit cu numele sau cu un pseudonim. Așa dar: unul din articole și La *Țarigrad*. Când vin manuscrisele d-tale, rup plicul cu emoție. Când ai ști cite prostii vin aici? Mai ales versuri.

Salutări cordiale

G. Ibrăileanu

Am scris obosit, la o luminare proastă. Iartă această toaletă mitocănească⁵⁷.

(XIII)

M.I.R.—12.903

REDACTIA

Revistei „Viața Românească”
Iași, str. Lăpușeanu, 33

Stimate Doamnă Zarifopol⁵⁸,

Am fost bolnav mai mult de o lună, iată de ce nu ți-am mai scris. În ultima d-tale scrisoare⁵⁹ pe cât îmi aduc aminte (n-o am acum la-ndemină), vorbeai de calitatea inferioară a unora din bucățile tipărite de „V.R.” Despre unele, nu poate fi nici o îndoială. Despre altele — aud utitea păreri contrare, că nu mai știu ce să gîndesc. Nu rămîne decât să ascult de propriul meu gust, oricît m-ași îndoi de el — ori să trag bucățile la sorți. Dar și cu gustul meu e un lucru anapoda. Eu am trei feluri de gusturi, *trebuie* să am. Unul, pentru *mine*, cel *de-acasă*. Cu acesta aleg bucăți pentru propria mea delectare. Din „V.R.” puțin are de ales acest gust. Un alt „gust” e acela cu care aleg material pentru „V. R.”. Acest gust are în vedere posibilitățile actuale ale literaturii române: cutare nuvelă, să zicem, deși slabă, tot e mai bună decât cele ce se produc de obicei — și, dacă trebuie nuvele în „V.R.”, trebuie s-o pun. Bine înțeles că uneori mai intervin și alte motive, de care nu se poate să nu ții samă. — În sfîrșit, un al treilea gust e acela cu care fac curs la universitate: pentru anul 1830, de exemplu, cu starea de incultură a țării, fără limbă literară, etc., cutare scriitor se cheamă că — în acele condiții — are anume valoare, etc.

În „V.R.” eu cred că pun ce e mai bun din ceea ce primesc. Ce pot face alta. Afară de asta, eu cred că, în genere, ceea ce se publică în „V.R.” e mai bun decât ceea ce se publică aiurea. Apoi... nevoia de variație.

În privința mutării d-tale la Iași. M-a întristat faptul că împrejurările nu-ți permit să devii ieșean. Eu mă gîndeam că, chiar fără catedră, poate ai vrea să te muți. Ți-am scris de asta. Visam să lei d-ta, împreună cu mine, direcția — și, poate, s-o ai întreagă, dacă eu, cum bag de samă, mă tot imbecilizez. Dar poate te vei răgîndi odată. Și pentru asta, ar trebui să te gîndești la „opere”. Eu încă n-am dezesperat. Încă nu știu cum au să iasă lucrurile, dar poate să iasă bine. Infamia cu cel care a ținut conferința la Sinaia (la care ai asistat d-ta și cu Cerna) se pare că nu reușește. Și atunci, poate, nici consecințele ei.

Să nu uit ceva. Într-o zi aud pe un student rostind sesiune. Îl întreb pentru ce zice așa. „S între două vocale nu se cetește?” — mi-a răspuns el. Acest răspuns îmi confirmă că una din cauzele „sesiunii” e și schimbarea ortografiei, cu care ocazie s-a decretat că nu se mai scrie „causă”, ci „cauză”. De aici, — de la cauză, poezie, s-a ajuns la „sesiune”... Pe student l-am convins îndată, spunîndu-i că *sesiune* e „session” și că *unul*, cel puțin la lumea mai subțire e: „sesiune”. Dar destul cu această chestiune!! ...

D-ta ce-ai mai făcut? Bine ar fi să fi scris „opera” în franțuzește. Noi ți-o edităm cu plăcere. Dar ar fi mai bine pentru scop⁶⁰ s-o ia în editură o librărie franceză. Eu cred c-ar lua-o.

Pentru „V.R.” ai mai scris ceva? Te rog răspunde-mi. Imediat ce articolele d-tale românești vor fi suficiente pentru un volum de 200 pagini, le scoatem în volum. Nu-i așa? — Îmi făgăduiești, apoi, Rușii la Constantinopol. Nici acum chestia nu e trecută de la ordinea zilei.

⁵⁶) V. supra - nota 49.

⁵⁷) P. S., pe prima pagină a scrisorii.

⁵⁸) Dată probabilă: ianuarie-februarie 1921.

⁵⁹) Scrisoarea lipsește din fondul de la Iași, publicat.

⁶⁰) „... pentru scop” — pentru catedra universitară.

Te rog să mai faci observații asupra revistei. Criticile d-tale îmi folosesc. Mult — nu pot remedia (ți-am arătat mai sus cauzele), dar îmi servesc în orientarea mea. Dacă încă nu vezi rezultatul — să sperăm că-l vei vedea.

Îmi mai spuneați despre niște traduceri din nemțește. Te mai gindești la ele?

Pe la Iași nu mai ai nici o afacere? Vreau să zic: n-ai de gând să mai vii pe-aici cu vre-un interes de familie sau altceva — și, cu această ocazie, să vorbim de toate lucrurile, de care-ți vorbesc în scrisoare — mai pe larg și cu mai mult folos practic? Acum e ușor de umblat cu trenul.

Salutări cordiale,
G. Ibrăileanu

(XIV)

M.L.R.—12.904

REDACȚIA

Revistei „Viața Românească”
Iași, str. Lăpușneanu, 33

Stimate Domnule Zarifopol⁶¹⁾,

Iar am fost bolnav. Ți-am scris acum vre-o săptămână o scrisoare — pe care n-am mai dat-o la poștă, căci mă încurcasem în niște detalii fără interes.

Ți scriu puțin, cit îmi permit puterile:

Dacă crezi că, „cronicile” d-tale pot apărea în „V.R.”, iscălite, ori cu pseudonim, la „Miscellanea”, ori într-o rubrică aparte, o rubrică a d-tale, căreia îi vei găsi un titlu — atunci „V.R.” e gata să-ți plătească ca și „Adevărul”.

Trimite *Cronica* lui Arghezi⁶²⁾ să vedem dacă ai destule pagini pentru o Foare volantă. ⁶³⁾

Aștept cu nerăbdare un articol al d-tale pentru revistă.

La volum nu te gindești?

În Iași, nu ai de gând să vii cîndva — la toamnă, la iarnă, pentru cîteva zile? Încă n-am renunțat la visurile mele cu catedra și cu codirecția „V.R.”.

Salutări cordiale,
G. Ibrăileanu

(XV)

M.L.R.—12.905

REDACȚIA

Revistei „Viața Românească”
Iași, str. Lăpușneanu, 33

Stimate domnule Zarifopol ⁶⁴⁾

Iar am avut un acces—lung—de stenahorie, Bătrîneță și neurastenii. Țin să-ți scriu cu orice preț, cel puțin cîteva cuvinte. D-ta nu te îngrijești de apariția, sau de posibilitatea de tipărire a unui eventual volum al d-tale. Gherea nu apare din cauza lui Alcalay-Benvenisti. Ei tipăresc volumele unor scribi, care alcătuiesc o veche coterie a firmei — în loc să tipărească ce trebuie de tipărit. Aici, la Iași, avem, cum știi, tipografie, în care tipărim noi. Dacă Gherea era repartizat la Iași, acum era pe piață⁶⁵⁾. A rămas să fie tipărit la București, pentru că familia să poată supraveghea, dacă ar voi, tipărirea și pentru că mijloacele tehnice sînt mai bogate în București. D-ta trimite material pentru volum și-ți garantez tipărirea promptă — bine înțeles promptitudine moldovenească. Ți tipărim și studiile despre calicism și articolele, pe care ai început să le tipărești în „V. R.”.

⁶¹⁾ *Datare probabilă*: început de mai, 1921. P. Z. îi răspunde la 6. 05. 1921 (op. cit., pp. 274—275).

⁶²⁾ În *Cronica*, P. Zarifopol a publicat *Război și cultură* (I, 16—31. 05. 1915), *Estetică utilă și culturală* (I, 25 și 26 — 2 și 9. 08. 1915), *Stil clasic* (I, 40 — 15. 11. 1915) etc.

⁶³⁾ *Foi volante, colecție neperiodică de broșuri, a editurii V. rom. Aici au apărut*: După război, de G. Ibrăileanu *Poetul țărănimii*, de C. Dobrogeanu-Gherea. etc.

⁶⁴⁾ *Datare probabilă* — c.ca 10. 06. 1921. P. Z. îi răspunde la 13. 06. 1921 (op. cit., pp. 275—277).

⁶⁵⁾ Este vorba de I. Gherea (C. Dobrogeanu). Studii Critice, vol. IV și V, care vor apărea în primă ediție sub îngrijirea lui B. Lăzărescu, abia în 1925 și 1927.

În privința chestiei⁶⁶⁾, e bine să facem ca și cum s-ar putea realiza și ca și cum d-ta ai primi. Mai știi? Poate te răzgîndești; și poate se poate realiza. În orice caz studiile și tipărirea lor nu strică.

Mă întreabai dacă-mi trebuie un articol al d-tale. Ce fel de întrebare e asta? Cum să nu-mi trebuiască?

Îmi trebuie și articolele acele, ca în „Cronica”, pe care vrei să le scrii — dacă vrei să le dai aici. Domnule Zarifopol, „V. R.” e cum e și poate să fie și altfel, numai să fie bine. Dacă d-ta mai dai importanță scrisului, literaturii, iată, ai o arenă în „V. R.”. Eu ți-am mai propus: dacă vrei intră într-o formă oarecare, în direcție. Dacă te-ai muta în Iași...

Te rog scrie-mi dacă ți-a plăcut sau nu Lucia Mantu. Mie îmi place mult. *Știe* să scrie. Nu știu cine e. Îi știu numele adevărat (Lucia Mantu e un pseudonim) un nume absolut necunoscut.⁶⁷⁾

Mă întorc la articolele-cronici ale d-tale. Ar fi atât de binevenite. Eu cum cred că ai constatat, m-am obosit, ca să nu zic ramolit. Articolele d-tale din „Cronica” — oare nu mai sînt de actualitate? (Le-am citit, dar nu le mai țin bine minte — și colecția n-o am). Dacă se potrivesc pentru astăzi, nu crezi că ar fi bine să le scoatem în „Foi volante”? Mi-aduc aminte bine de tonul și de stilul lor — și ar fi minunate pentru colecția asta.

Cu cele mai cordiale salutări
G. Ibrăileanu

(XVI)

M. I. R. — 12.906

REDACȚIA

Revistei „Viața Românească”
Iași, str. Lăpușneanu, 33

Stimate Domnule Zarifopol⁶⁸⁾,

Necazurile se țin de mine lanț. Mi-a fost futa bolnavă grav aproape două săptămîni. Prima diagnostică a fost: febră tifoidă. Mai apoi, analiza sîngelui a dat rezultat negativ și simptomele au luat o formă și o direcție, altele decît la febra tifoidă. N-a fost febră tifoidă. Neurastenizat pînă-n ultimul grad, a mai venit și boala asta a fetii — cu chinul, oboseala și teroarea mea — și m-a istovit cu totul.

Mă întreabai dacă sufăr și eu de nervi. Sufăr de douăzeci și cinci de ani de „neurastenie gravă”, cum e scris în certificatele (de care uneori am avut nevoie) emise de la toți doctorii de boli nervoase. Iată de ce n-a ieșit nimic din mine, căci cred că putea, altfel, să iasă ceva. N-am putut, toată viața, decît să fur cîte un moment, mai puțin rău decît altele, pentru ocupațiile așa numite intelectuale. O veșnică insomnie, o veșnică oboseală, dese nevralgii — și anxietăți teribile. De patru luni, nu mai sînt nici măcar restul de mai înainte. Îmi permit să mă lamentez aici, pentru că mi-ai scris, că și d-ta ești neurastenizat și pentru că m-ai întrebat, dacă nu sufăr și eu de nervi. În orice caz, iartă-mă de aceste confidențe.

Și iată, deci, de ce nu ți-am răspuns pînă acuma.

Articolul d-tale cel mare⁶⁹⁾ l-am citit într-o stare mai normală. E ascuțit și, în teorie, just, după umila mea părere. Dar cred că prea lași pe cititor să tragă el concluziile. E lipsit de un didacticism mai direct. Apoi, vei stîrni iar protestări cu privire la Musset. Musset are accente, care merg la inima celor interesați: „c'était plus qu'un poète, c'était un homme”, cum a zis Taine. Mi-aduc aminte de un sonet care-ncepe (cred) cam așa: „J'ai perdu ma force et ma vie”, etc. E literatură simplă, dar, uite, eu, acuma, simt teribil acest vers! Musset e adorat la noi și ar trebui să procedezi ca și cu

⁶⁶⁾ „Chestia” — *catedra*!

⁶⁷⁾ Lucia Mantu, pseudonim pentru Camelia Nădejde (îi apăruse, în ultimul număr, atunci abia ieșit pe piață, al V. rom. — XIII, 4 aprilie 1921, schișa Dincă). Ibrăileanu ascunde adevărul, cînd afirmă — „un nume absolut necunoscut”. Motivul? Poate că, pregătindu-se să-l îmbie pe Zarifopol să se ocupe de scriitorii români și momindu-l, acum cu Lucia Mantu, se temea că dezvăluirea numelui adevărat, Nădejde, putea crea rezistențe? Oricum, precauția (dacă a fost) era neîntemeiată: mai tîrziu, deși îi află numele, P. Z. continuă să se intereseze de scrisul ei (v. scrisoare din 10. 10. 1921-op. cit., pp. 280—281).

⁶⁸⁾ Datele probabile — început de iulie, 1921.

⁶⁹⁾ Artă literară și simplă literatură, articol anunțat la 25. 11. 1920 (v. supra — preocuparea pt. problemele impresiei estetice...). La considerațiile lui G. I., P. Z. răspunde în scrisoarea din 13. 07. 1921 (op. cit., pp. 277—278).

Maupassant, pe larg. Înțeleg, d-ta nu ești dator să consacrezi un articol unui exemplu. Dar Musset e un poet aproape „național” românesc.

Despre versul lui Vlahuță⁷⁰⁾, am scris și eu, ca și d-ta. Studiul meu despre Vlahuță — o jumătate sumai, restul nu l-am mai scris — mi-a servit ca... teză de doctorat. E scris cu gândul la comisiune. Și cu gândul la Vl.⁷¹⁾, amicul și colaboratorul revistei. Deci nu mă mulțumește. Afară de asta, în acel studiu am voit să definesc mai mult o epocă și o pătură socială. Am luat ca pretext pe Vlahuță. Puteam să iau orice „proletar intelectual”. Studiul e în „V.R.” (acum n-am la îndemână colecția, am uitat ce an). E necomplet. Despre *artist* n-am vorbit. Nu-mi place. Unele lucruri le reneg.

*Feminismul*⁷²⁾ lui A. Gherman l-am citit în momente rele. Scris minunat, ca tot ce scrii d-ta. Just în idei. Mi se pare însă prea grav. N-am putut să-l mai citesc odată, căci l-am dat la tipar. Apare peste 2—3 zile. Articolul cel mare apare peste o lună, în primele zile ale lui August. Onorariul — mi se pare că *Adenul* îți dădea 300 fr. cu iscalitura d-tale. Eu zic 300 fr. cu pseudonim. *Dar scrie-mi și d-ta ce crezi*. D-ta ești cel mai strălucit colaborator de articole al „V. R.”. Cred că ne vom împăca întodeauna. Pentru articole mari, de fond, ca Literatura și arta literară, onorariul va fi de acum 1000 lei. Eu știu că în vremurile astea, sumele acestea sînt o nimică, dar ce e de făcut? Din cauza scumpirii conținute a hîrtiei, zafului, etc. revista pierde. Acum citeva luni nu pierdea. De-atunci, prin scumpirea materialului, pierde. Noroc că „societatea” cîștigă aiurea. Revista e *lucrul* ei.

Nu găsesc în acest moment scrisoarea d-tale. Nu știu dacă uit vre-o întrebare a d-tale. Apoi sînt și extrem de obosit. Dacă am uitat ceva, te rog scrie-mi.

N-ai vrea să te ocupi și de literatura românească? E un grajd al lui Augias, unde ar fi enorm de curățit. Eu nu pot face nici cele ce aș putea în alte momente. Apar poezi și prozatori, care se laudă între ei și fac — curente. „V.R.” ar trebui să-și spună cuvîntul, dar cine să-l spună? Ea are — încă! — destul prestigiu ca să fie auzită și crezută.

Salutări cordiale,
G. Ibrăileanu

(XVII)

M.L.R.—12.907

REDACȚIA

Revistei „Viața Românească”
Iasi, str. Lăpușeanu, 33

Agapia

Stimate Domnule Zarifopol⁷⁴⁾,

Îți răspund cu o întîrziere neobișnuită nici chiar mie. Nu-ți mai spun cauzele. Dacă „rațiunea” încă probabil nu-i atinsă, din punct de vedere afectiv am fost în timpul din urmă, și sînt încă, nebun. Poate să mă refac, întrucîtva aci, — deși casa în care stau e situată între atîtea poezi și cotețe, că abia pot fura cite un moment de somn.

Să caut să-ți răspund la scrisoarea d-tale⁷⁵⁾.

Cred că poți publica toate articolele (pe care ai de gînd să le pui în volum) în revistă. Nu strică vînzării, mai ales că au apărut într-un timp lung de aproape doi ani, foarte distanțate unul de altul. Numai un roman, publicat în șir, poate fi dezavantajat din punct de vedere comercial, cînd iese în volum *imediat*. După un an, chiar și romanul tipărit tot, în șir, în revistă, nu mai suferă. Eu cred că volumul d-tale, ca să nu fie prea scump, trebuie să aibă vreo 250 pagini. O pagină de revistă este egală cu două pagini de volum. Acum poți socoti cît material ai. Eu cred că ai destul, mai ales dacă pui și pe Flaubert. Flaubert, trebuie. Dacă volumul iese mai mare de 250 pagini nu face nimic. Un astfel de volum se cumpără chiar cu un preț mai mare pentru că îl cumpără cei interesați mai ales, și puțini gură cască care aleg din întîmplare din vitrine.

Onorariul pentru volum e de 20% din venitul brut. Adică, dacă prețul e, să zicem, 10 franci, autorul ia 2 franci de volum. Volumul d-tale cred că va fi 15 franci, deci 3 franci de volum. Se mai

⁷⁰⁾ E vorba de faimosul „Nu de moarte mă cutremur...”

⁷¹⁾ Vlahuță.

⁷²⁾ Feminism, trimis de P. Z. o dată cu scrisoarea din 13. 06. 1921, apărut în V. rom., XIII, 7—iulie 1921, p. 97—101, sub rubrica *personală* Registrul ideilor gingașe, se mnădă. (Anton) Gherman.

⁷³⁾ Datare probabilă: 15—20.08., 1921.

⁷⁴⁾ Din 13. 07. 1921 (op. cit. pp. 277—278).

poate și altfel: o sumă oarecare pentru volum, vindut pentru totdeauna editurii. Dar nu-ți recomand acest lucru. Și eu am făcut tot așa: 20%. Când dai volumul, poți lua un avans de câteva mii de lei. Apoi socoteală din 6 în 6 luni. Eu cred că afacerea va fi bună. Acum (dar abia acum) Societatea „V.R.” s-a pus pe răspândit volumele editurii ei. Iar prestigiul editurii „V. R.” e o realitate. — Volumul francez îl vom edita imediat ce-l vei isprăvi. Îl vom trimite, firește, și-n Franța și-n alte țări, spre vânzare.

Am citit, pentru a treia oară, articolul d-tale ultim, tipărit. Acum, în claritatea aerului de aici, l-am înțeles și l-am gustat mai bine. Am văzut că conține și concluzii. Cred însă că n-ai fost destul de categoric. N-ai spus mai deadreptul, mai didactic ce e arta literară. Dar articolul e — cu un termen cam culinar — dacă-mi dai voie — delicios. Face onoare Vieții românești. În privința lui Musset, nu mă pot împăca cu totul cu d-ta. Baudelaire e mai artist, dar Musset e mai „poet”, — fără să pot spune clar ce e un poet. D-ta vrei să scapi de naufragiu numai unele piese ale lui Musset. Dar poezii nu găsești? De pildă — nu-i știu titlul acum — aceea adresată fratelui lui despre Italia? Sau noaptea de Decembrie? Și chiar — eu sînt un romantic naiv! — Ballade à la lune? Dar îmi dau bine samă că în lucrurile acestea are un rol hotărâtor subiectivitatea fiecăruia. D-ta ești tip artist, cu tip sentimental.

D-ta scrii că articolele d-tale trec neabăgate în seamă. Te înșeli. În cercurile în care mă învîrtesc eu — și eu întîlnesc mulți oameni — articolele d-tale nu trec de loc neabăgate în seamă. D-ta ai impresia contrară din cauza presei. Dar în presă s-au selectat cei mai proști și mai inculți indivizi. N-ai idee ce oameni pricepuți găsești uneori în public, de o mic de ori mai sensibili și mai competenți decît recenzienții din presă. Aceștia, pe lângă timpenia din natură și lipsa de cultură, mai sînt incurcați, stingheriți, de „teorii”, de „școala” lor literară și în sfîrșit, de spiritul de gașcă. Dar gîndește-te că în public e și o Lucia Măntu. Acum a început să scrie. Dar pînă acum a fost „public”. Și cite, și cite n-or fi ca ea.

A apărut articolul lui Barnovschi. Eu îl prețuiesc ca și d-ta. Dacă articolele lui fac stagiu mai mare în saltările redacției, să nu se supere. Unele au făcut stagiu un an. Te rog spune-i să continue cu colaborarea. (Mă vei scuti de oboseala unei scrisori). Și mai spune-i că-i edităm, dacă vrea, un volum despre *Cărunari*.

Acum altceva. Ai citit pe Hogaș? Îți place? Făcînd abstracție de „mitologia” lui, de considerațiile filozofice și sentimentale, de încercările lui spirituale și de un anumit ton de mahala, cînd se pune el în scenă, în paginile unde zugrăvește cucoane și flirturi, — ținînd samă numai de zugrăvirea naturii, a oamenilor naturii și de stil, eu îl socot un mare, un foarte mare artist. Sau, mai bine, stofă de artist mare, căci viața lui, mediul în care a trăit (provincia de acum 50—20 de ani), incultura lui, etc. toate au trebuit să-l facă un simplu belfer de Tecuci. Și, totuși, ce era născut în el, a rezistat!

Acum apare într-un volum o parte din scrierile lui. Am să mă silesc să scriu despre el. Dar eu am să scriu în felul meu. Nu vrei d-ta să scrii un articol despre el? E atît de necunoscut! El e un „artist-literar” adevărat — indiferent de nota pe care o merită, 9 sau 6 — în evaluarea didactică. E un om aproape necunoscut, e mort, face o figură cu totul deosebită în literatura noastră, — așa că, scriînd despre el, nu te vei îndepărta mult de „splendida” d-tale „izolare”⁷⁶⁾ în critica română. Vei scrie aproape despre un străin. Dacă crezi că acest mort merită scoa la iveală și dacă poți, bine ai face să-i consacrezi un articol. Și mai ales dacă ai și vreo slăbiciune pentru Moldova noastră, căci Hogaș e Moldova de altă dată. (Aoleu! Ce proporții a luat scrisoarea asta!)

Anton Gherman vîd că n-a mai trimis nimic pentru nr. viitor (pus sub tipar). Nu scrie în fiecare număr?

Corectura n-am mai putut să ți-o fac eu. În „Arta literară” am observat lipsa, supărătoare, a unei virgule. Sînt și alte greșeli?

Eu stau la Agapia pînă la 1 Septembrie. Adresa mea e numele meu și „Mănăstirea Agapia”. Dacă cumva mi-ai scris la Iași în timpul acesta, scrisoarea îmi va veni aici.

Salutări cordiale,
G. Ibrăileanu

Tipărește repede în „V. R.” și pe
Flaubert⁷⁷⁾ — și în vremea tipării lui
Flaubert în „V. R.”, începem tipărirea volumului d-tale.

⁷⁶⁾ „Splendida izolare” — termenii împrumutați diplomației (splendid isolation: doctrina britanică, din sec. XIX, a neamnestecului în frîntînările continentului).

⁷⁷⁾ Studiul despre Flaubert, de asemenea din lotul mînchenes, va apărea mai tîrziu (Obiectii lui Flaubert — V. rom., XVI, 11 — nov. 1924, pp. 181—194).

{XVIII}

M.L.R. — 12. 908

REDACȚIA

Revistei „Viața Românească”
Iași, str. Lăpușneanu, 33

Stimate domnule Zarifopol ⁷⁹⁾,

Iată-mă, din nou, că-ți răspund târziu. Dracul ȋtie ce m-a apucat! Mă lupt să scap de starea asta. Se zice că trebuie „voință”. Voința pacientului. Dar un asemenea pacient e lipsit, prin definiție, tocmai de voință.

Te rog pregătește *îndată* materialul pentru volum. Volumul poate fi dat la tipar înainte de a avea toate articolele. Dăm la zaț Larochefoucauld, Manpassant, Anatole France, Arta literară, și, în vreme cît se zețuiesc astea, d-ta trimiți celelalte articole. Pe Flaubert trebuie să-l dai numaidecît la revistă, cu nota: „Din volumul (găsește titlul) care va apărea etc”. Trebuie să dai pe Flaubert, sau altceva interesant pentru Români, în preajma apariției volumului, pentru ca să fii recent în mintea cetitorilor (cumpărătorilor) cînd va apărea volumul și pentru ca, prin nota relativă la apariția volumului, să anunțăm apariția volumului, dînd și o mostră interesantă din volum.⁷⁹⁾ — Editorul spune să scoatem 4000 exemplare (ca și volumul meu „Note și impresii”). Prețul volumului se va hotărî după numărul de coale. În orice caz un preț mai mare decît al unui volum de navele. (Nuvelele le cumpără oricine; un volum de critică cei care îl cumpără cu orice preț). D-ta vei avea 20% din venitul brut. (Dacă volumul costă, să zicem, 16 franci, d-ta vei avea 3,20 franci de volum). Partea d-tale ȋi se va da din 6 în 6 luni. La început, se poate da un avans de 2000 franci. Dacă ai nevoie urgentă, poate voi smulge un mai mare avans (2000 e regula). — Acum, unde vrei să tipărești? La Iași sau la București? Scrie-mi *îndată*, căci azi-mîine vine aici Patrașcanu. Să mă înțeleg el. Dacă la București, vei intra în corespondență cu cei de acolo. În cazul acesta ȋi avansul ȋl vei lua de acolo (socotelile sînt deosebite) și mi se pare că acolo sînt mai culați: acordă avansuri mai mari.

Ți spun să tipărești *îndată* volumul în vederea catedrei. D-ta dă-ne numai atîta ajutor: tipărește.

Și trebuie să tipărești repede și volumul francezesc, despre literatura clasică. Și să-l tipărești la Paris. Face mai multă impresie. Caută un editor, ori tipărește-l cu banii d-tale, ori dă-l editorului gratis — mai știu eu? După toate socotelile noastre ȋți trebuiesc aceste două volume — și cei francezi la Paris. Greutatea o văd numai în cazul cînd ar trebui să-l acoți cu banii d-tale. Dar, și în cazul acesta, nu poate fi un lucru așa de grav. Eu cred că s-ar vinde și ai scoate banii. Cunoști pe cineva la Paris? Dacă nu, ȋți pot recomanda pe Ralea. — Ralea e un tînar de vreo 25 de ani, din Huși, fost elev în Iași, student la București, care face la Paris sociologia și dreptul. În curînd va fi doctor (un doctorat din două l-a dat, mi se pare). E un tînar inteligent și amic al revistei. A venit la noi din propriul lui îndemn. — Lucia Mantu ne-a mai dat ceva. Sînt curios să văd părerea d-tale. Bucășile ei recente îmi par mai nutrite de observație, dar, prin genul lor, nu așa de ascuțite ca cele dintîi.

Pentru următoarele „Idci gingaș” ȋți trimit zilele acestea 1500 lei. E de ajuns?

Dacă mă ostenesc scrisorile d-tale? Ți spun drept că simt o mare plăcere cînd văd că mi se aduce o scrisoare a d-tale. Nu te uita că răspund cam greu. Știi cauza. Sper că de acum mă voi corija. Pe lîngă „neurastenie”, — am tot umblat: Agapia, Iași, Chișinău, Birlad...

Salutări cordiale,
G. Ibrăileanu

⁷⁹⁾ Datare probabilă — început de octombrie, 1921.

⁷⁹⁾ Sic! (Nota din revistă, anunțînd apariția volumului, să se poată referi și la „mostra” din același număr). „Volumul” n-a mai apărut la ed. „V. rom.”, ci abia în 1934, la ed. Fundațiilor (asupra apariției acestei lucrări — a se vedea nota ns. în numărul următor al publicației de față).

*Domnului Zarifopol
 Domnului Zarifopol, domnului Zarifopol
 Domnului Zarifopol*

P. Zarifopol, Leipzig, 1914 — cu autograful autorului, M.L.R.—14372

(XIX)

M.L.R.—12.909

Stimate domnule Zarifopol⁴⁰⁾,

Nu știu dacă pot îndrăzni să te rog de iertare, pentru că nu ți-am răspuns de atîta vreme.

Afară de vre-o zece zile, în care am scris fleacurile din nr. 12⁴¹⁾, am fost etern într-un hal de nervi de neînchipuit. Am ajuns să fiu conștient de toate primejdiiile care înconjoară pe un om — ba și, de sigur, de primejdii imaginabile. Caut să mă scutur de atîtea prostii — și nu pot. Nu mă ajută nici împrejurările. Plătesc multe lucruri întîmpiate în vreme de treizeci de ani. Și constat că voința nu înșamnă nimic. Mi-ar trebui, probabil, un număr de globule roșii. Dar să lăsăm asta...

⁴⁰⁾ *Datare probabilă: început de februarie, 1922. P. Z. îi răspunde, probabil fără întârziere, la 9.02. 1922 (op. cit., pp. 282—283).*

⁴¹⁾ *Cronica literară (Jean Bart, I. I. Mironescu, M. Codreanu), recenzie Arhivei (cu constatarea „subiectivismului revistei” și a — „faptului cunoscut, paradoxal în aparență, că filologii sînt personali și chiar irascibili”, care a dat naștere ieșirii lui George Pascu, de care, naiv, se miră G. I. — v. mai jos) și unele note de la Miscellanca (Un croiu modest — Tudor Pamfile; Ipohondrie) — V. rom., XIII, 12 — dec. 1921.*

Cred că ai primit 800 franci. Nu știu cum s-a făcut de s-a întârziat. Pe-atunci am fost la Chișinău. Sevastos era dus și el. În condică văd scris *plătit*. Ce am făcut noi aici habar n-am. Am făcut și alte încercări. Pentru socotelile mele te rog să-mi scrii, dacă în cei 1500 franci (pentru Gherman) intră și primul articol, ori acela a fost plătit aparte. Te mai anunț că 300 franci e minimum. Unele „Gherman” vor fi plătite și mai mult, dacă bugetul și alte combinații ale n-ului respectiv vor permite.

Bugetul, de altfel, stă prost, căci abonamentul e prea puțin, chiar așa mărit cum e de la 1 ianuarie 1922⁸²⁾.

„Ideal și energie”⁸³⁾ e din cele mai bune lucruri ale d-tale.

Ce faci cu volumul? D-le Zarifopol, de ce nu ne dai nici cel mai mic ajutor în chestia, de care-ți bat capul moren? Dar, chiar fără aceea, de ce nu scoți volumul?

Pe Flaubert, te rog dă-l întâi „Vieții Românești”. Nu strică volumului. Articolele d-tale au apărut la intervale mari de timp. Apoi trebuie să te tot bagi în capul publicului, cumpărătorul volumului. În sfârșit, o mie de franci (prețul lui Flaubert) compensează pentru d-ta eventuala scădere a exemplarelor vindute din volum. Și, mai e ceva: în volum nu sîntem citiți de atîția oameni ca în „V.R.”, căci un volum de critică (poate nici de nuvele) nu se vinde ca „V.R.”.

Ți-am scris de multe ori despre o colaborare mai mărunță, recenzii, miscelane, etc. — iscălite, neiscălite, cum vrei. Apoi, de ce nu scrii ceva despre literatura română? Ar fi un eveniment, ca autorul apreciat a lui Larochef, France, etc. să scrie despre un român. De ce nu scrii despre Caragiale?⁸⁴⁾ L-ai cunoscut bine și, de sigur, îl simți, îl vezi mai bine pe autor, cînd cunoști atît de aproape pe om. Crede-mă că mă doare, cînd văd o forță ca d-ta oarecum paralizată. Și vorbesc nu numai ca redactor al „V.R.” (e, de sigur și aceasta!), dar ca cetitor, ca simplu om din țara asta.

Te rog scrie-mi ce mai faci — și dacă nu ești supărat de lipsa mea de obraz.

Salutări cordiale,
G. Ibrăileanu

(XX)

M.L.R. — 12.910

„VIAȚA ROMÂNEASCĂ”

Revistă lunară.

REDACȚIA

Str. Alecsandri nr. 12—14

Stimate domnule Zarifopol⁸⁵⁾,

Nu am nici un *Molière*.⁸⁶⁾ Al d-tale va fi atît de binevenit! Dar Flaubert? Dar volumul? — Cu *Molière* și *Flaubert* vei avea un volum formidabil. Dacă ar intra și *Caragiale*... Pun mare speranță în *Caragiale* al d-tale. Să dea Dumnezeu să-l scrii! — *Molière* — cînd îl trimiți?

Ți-am mai scris despre recenzii și notițe în *Miscelanea* (cu iscălitură, cu pseudonim, ori cuprins în et Co). N-ai răspuns.

Anton Gherman a plăcut foarte mult aici, în cercul „V.R.”.

Cele două nuvele traduse⁸⁷⁾ — ce să fac cu ele? În „V.R.” nu pot fi decît tîrziu, căci am început să tipărim romanul lui Corolenco, și două traduceri nu merg într-un număr. Vor fi sau nu tipărite în „V.R.”, dar eu îți propun să mai traduci ca să ai pentru 200 pagini de tipar și să le tipărim într-un volum, cu o mică introducere asupra nuvelii moderne sau germane-moderne (după conținutul volumului).

⁸²⁾ Abonamentul fusese majorat de la 100 la 150 lei anual.

⁸³⁾ *Microscop* din seria Registrul ideilor gingașe.

⁸⁴⁾ La 30 ianuarie se împlinesc zece ani de la nașterea lui *Caragiale*; în vară (iunie) se împlinesc zece ani de la moarte. În scrisoarea de răspuns, P. Z. arată că și el se gîndise la un articol despre marele artist.

⁸⁵⁾ *Data* probabil: cea 15.03.1922 (răspunde la scrisoarea P. Z. din 9 febr.)

⁸⁶⁾ În ianuarie se împlinesc 300 de ani de la nașterea lui *Molière*. Presa literară franceză comemorase amplu evenimentul, sugerînd și articolul lui P. Z. asupra unui clasic ce îl preocupase și în perioada lipsiană; dar *Molière* și gustul clasic apare abia după mai bine de patru ani (V. rom., XVIII, 11 nov. 1926, pp. 145—166).

⁸⁷⁾ Prima este *Călugărița rea*, de I. H. Strobil.

„Ideal și energie” a fost cotate 400 lei. Așa dar, ești dator cu 1900 (1500 pentru Gherman, 800 trimiși din greșeală, scoțând 400 „Ideal și energie” = 1900), adică cu Molière și Flaubert, sau Molière și Caragiale (în care caz mai ai de luat o sută). Iar Anton Gherman nu mai e dator. Sau, dacă vrei să rămâie el dator, atunci îți voi face cunoscut când s-a achitat el.

Eu — mă lupt cu marele meu dușman, adică cu mine însumi. În fiecare zi descopăr alte ... primejdii. E teribilă această nebunie lucidă. Dar cum poți combate această boală? Frica d-tale (când ți-a plecat bățul) de tramway, tren, gripă, scarlatină — e exagerată, dar e rațională. Aici e totul. Tramwayul, trenul, gripa, nu-s halucinații, sint *realități* — la care alții nu se gîndesc. Odată ce te gîndești te-ai dus. Că rar deraiază un tren, ori cade din tren un om, că gripa nu-l apucă pe oricine — ce are aface? E posibil? Odată ce e posibil....! „Sănătatea” e a nu gîndi la ceea ce-i posibil. Ei, sănătatea asta n-o mai am. Salutăți.

G. Ibrăileanu

(XXI)

M.L.R. — 12.911

„VIAȚA ROMĂNEASCĂ”

Revista lunară

REDACȚIA

str. Alecsandri nr. 12—14

Stimate domnule Zarifopol, ⁸⁸⁾

Nu cumva vina întîrzierii d-tale față de „V.R.” o pui în legătură cu faptul că ești „dator” revistei cu articole? Aș fi nenorocit, dacă aș ști că ai vre-un ghimpe în inimă din cauza asta. Tocmai voiam să-ți scriu zilele acestea și mă gîndeam să-ți spun că, dacă vrei, datoria poate rămîne mai departe, urmînd să ți se plătească articolele trimise, deși, iar mă gîndesc pentru d-ta! — că e mai bine să scapi de ea. Eu te voi ajuta majorînd onorariile articolelor d-tale. De pildă, *Tipul politic* îl voi pune 500 franci, fiindcă e mai mare. Cînd vom calici (să admitem și ipoteza asta) voi micșora onorariile — și nu te vei supăra. Dar să ferească D-zeu să ajungem acolo! Revista merge bine, ca vînzare, greutatea e că e prea efîină și e imposibil să-i mărim prețul. Speranța e în anunțuri.

De colaborare la „Flacăra”, sau aiurea, nici o supărare. Doar nu te-am monopolizat. (Articolul din Fl. nu l-am cetit. N-o citesc. Cînd am aflat că ai scris acolo⁸⁹⁾, era tîrziu. N-am mai găsit foaia). Un lucru însă: să nu te depreciezi, scriînd oriunde. La noi încă nu există „magazine”, sau mai bine nu există în public concepția magazinului. Și cetitorul, deci, te socotește laolaltă cu colaboratorii juxtapuși și te judecă în bloc cu ei. Ceva pierzi d-ta, ceva cîștigă ceilalți colaboratori. Mai magazin (chiar pentru public) e Adevărul literar. Bineînțeles că nici „V.R.” nu-ți dă cine știe ce vecinătăți, dar oricum...și apoi are și un prestigiu mai mare.⁹⁰⁾

Am văzut și răspunsul d-tale lui Brăniște în „Revista Vremii”.⁹¹⁾ Dă-mi voie să-ți spun că-i faci prea mare onoare — și nu că Brăniște e un băiat rău, dar e prea insignifiant. Și apoi ce poate aduce o polemică. Eu am polemizat „la nemurire” în „V.R.” altă dată — și m-am convins că e inutil. Dar tot nu polemizam cu băcți. — Acum, în „V. R.” apare o polemică a lui Ralea cu Ciomac.⁹²⁾ M-am ciorovăit mult cu Ralea. Mi-a cedat să nu polemizeze. Dar am simțit că o face cu regret, și l-am tipărit polemica. Și o am greu pe stomah.

Acum vrea să polemizeze Topîrceanu cu Iorga (care l-a atacat pentru o traducere⁹³⁾). Va reîncepe în „V.R.” polemica. Mă tem să nu mă contagiez. Eu am avut tăria pînă acum să tac, deși am fost ispitit de atacuri neghioabe și deci de triumfuri ușoare. Chiar acum văd că Iorga ne înjură pentru că sintem o revistă care „insultă” (și noi nici nu mai vorbim măcar de cineva) și care a apărut în vremea ocupației cu ajutor nemțesc (V. R. a reapărut în 1920!). Toți mă torturează să răspund. Încă n-am cedat.⁹⁴⁾

⁸⁸⁾ *Datată probabilă: cca 15.04.1922 — constituie un răspuns prompt la scrisoarea lui P. Z. din 10.04. 1922 (op. cit., p. 284).*

⁸⁹⁾ *Intelectualii — în: Flacăra VII, 15—18. 03. 1922, p. 255.*

⁹⁰⁾ *Această frază e adăugată ulterior (grafie, cerneală) — Ibrăileanu, lucru rar, și-a recitit scrisoarea înainte de expediere.*

⁹¹⁾ *P. Z. a colaborat la Revista Vremii, solicitat de N. Lupu-Kustaki și de Camil Petrescu.*

⁹²⁾ *Polemica Ralea-Ciomac (V. rom. XIV. — martie 1922).*

⁹³⁾ *De fapt, polemica Vietii românești cu N. Iorga data de la începuturile revistei. Chiar aici se vede că nu e vorba numai de „o traducere”, a lui Topîrceanu. V. și mai jos (scrisorile următoare).*

⁹⁴⁾ *Răspunzînd, Zarifopol pledează pentru polemică — „un truc pedagogic foarte bun pentru cititor, în special pentru un public de meridonali neastîmpărați, cum sînt Românii. Am credința că prin polemică*

Dar asta nu înseamnă că nu voi tipări eventualele d-tale polemici mai ales că le scrii așa de corosiv și de frumos. Ți-am mai scris: lucrurile mărunte ale d-tale le-aș pune la *Miscellanee*.

Nu-mi scrii de Molière. Dar în schimb aflu vestea bună că scrii despre Caragiale. Eu îl fac la curs tocmai anul acesta. Ceva am publicat acum despre el. (Vezi „V.R.”?). Dar prost. Eram obosit. Am și corectat pentru volum, cînd va fi să public tîrîna asta în volum. Voi urma în „V. R.” cu Conu Leonida și Făclia de Paști. Fiind obosit, vreau să mă folosesc de curs pentru „V.R.”. Eu nu mai am „Spiritul critic” (il retipăresc acum). Ți-l trimite Sevastos pe al lui ca împrumut. Să i-l trimiți înapoi. Articolul despre Car. din „Scriitori și curente” l-am pus în „Note și impresii” (Ți trimit și acest volum, în el am două bucăți, una lungă și una mică de tot). „Scriitori și curente” e epulzat. Lovinescu a scris despre Car. Cred că găsești articolul în *Criticele* lui, vol. I. Văd că are un Caragiale și în vol. IV. Eu am citit unul, probabil cel din vol. I (N-am pe Lovinescu; am numai vol. VII, de unde ți trimit aceste referințe). Lui Lov. i-am răspuns atunci. Dacă găsește nr. din „V. R.” ți-l trimite. Odată a scris M. Dragomirescu un articol bunșor (singurul lui articol, după mine, pasabil) despre Car. Nu-mi aduc aminte unde și cînd. Dar nu prea văd ce nevoie ai de articolele acestea, toate, despre Caragiale.

Acum altceva. De ce nu scoți volumul? Cum să te conving să-l scoți? E nevoie, pentru o mie de motive între care și catedra. Iar dacă ai scris și studiul despre calicism! Gîndește-te bine că s-ar putea face lucrul, fără nici o altă efortare din partea d-tale. Peste vre-o lună voi ști exact, dacă avem toate șansele. Scoate deocamdată volumul. Asta trebuie s-o faci ca scriitor măcar, indiferent de catedră. Scoate-l la București (mi-a spus Pătrășcanu că-l scoți). Dar nu văd nici un semn, că lucrul merge mai repede — și mai frumos.

În curînd apare volumul lui Al. A. Philippide (fiul). Nu vrei să-l recenzezi? D-ta ești cel mai indicat.⁹⁵⁾ *Originile* bătrînului Ph. așteaptă. Lipsesc tipografiei de aici anume semne necesare lui Ph.

Cu cele mai cordiale salutări.

G. Ibrăileanu

P.S. Imi scrii de ajutorul ce aș putea să-ți dau pentru Caragiale. Dacă e vorba de cunoștințele mele ca om care a stat necontent în țară, firește sînt la dispoziția d-tale. Altfel, eu ce aș putea să te ajut? Izvoare? Nu prea sînt. Dacă ai nevoie de ceva, scrie-mi. Ți trebuie biografia? Greu de reconstituit. Anul nașterii e: 1852 sau 1853? D-ta ce știi în privința asta? Sînt argumente și pentru o dată și pentru alta. Dar cred că d-ta scrii altceva, decît biografie și alte lucruri de istorie pur literară.

Am scris scrisoarea asară. Am recitit-o. Oare vei înțelege *caligrafia* asta?

(XXII)

M. L. R. — 12.921

„VIAȚA ROMÂNEASCĂ”

Revistă lunară

REDACȚIA

str. Alecsandri nr. 12—14

Stimate domnule Zarifopol⁹⁶⁾,

Ți răspund cu întîrziere din cauza multor neajunsuri, din care cel mai mare e starea nevastei mele, căreia i-a murit tatăl după o lungă agonie.

Dacă-ți „dau voie” să polemizezi cu mine în privința lui Caragiale! Dar ce! Sînt cenzor aici? Polemica d-tale îmi va folosi, căci mă va ajuta să mă lămuresc asupra lui Caragiale. Dacă polemizezi în privința *politice* lui Caragiale, îmi va prinde foarte bine, căci, de la război încocoare, mă gîndesc mereu la atitudi-

se și explică toate mai bine, fiindcă opoziția accentuată a părerilor trezește atenția. Se înțelege că giuma mea cu Braniște nu se poate numi cu drept polemică; de aceea valoarea lui Braniște mi-a și fost indiferentă. Vorba era să fac să petreacă o clipă clișiva oameni de bine...” (23. 04. 1922). Mai tîrziu, cînd Ibrăileanu îi răspunde la critica formulată în Publicul și arta lui Caragiale, Zarifopol revine: “...răspunsul d-tale mi-a învîdăcînat și mai tare credința mea în valoarea polemicilor. O mulțime de detalii se desfac, luminîndu-se dintr-o dată, în apărarea d-tale, și vezi cu cît mai viitor și mai înconștient decît în carte le spui toate în polemică!” (22. 07. 1922).

⁹⁵⁾ Al. A. Philippide: Aur sterp, ed. V. rom., 1922. Deși Ibrăileanu va insista (v. și infra) pentru recenzarea volumului, Zarifopol refuză: “...nu-l pot face, oricîtă dorință am și oricît de rău îmi pare că nu-ți pot face plăcerea asta. Știu prea puțin despre poezia lirică modernă. Fii bun și spune-i și lui Philippide mulțumirile mele cele mai călduroase pentru darul cu care m-a surprins” (14. 09. 1922).

⁹⁶⁾ Dată probabil: sfîrșitul lui mai, 1922.

nea lui. Acum scot ediția II a „Spiritelui critic”. În prefață spun că în privința lui Car. aș avea de spus multe și alte lucruri. N-am făcut-o acum, căci, pe de-o parte, vreau să dau *aceeași* carte, iar pe de alta acum n-am răgazul necesar să refac *tot* volumul — căci schimbarea punctului meu de vedere ar necesita acest lucru. Asta nu înseamnă că retipăresc un volum, pe care îl reprob. Constatările, istoricul, etc. le socot încă valabile, numai atitudinea mea subiectivă s-a cam schimbat. La Car., încă odată, sînt că aș avea de schimbat mai mult. Volumul apare peste vre-o 10 zile.

Că nu te înțelege Iorga,⁸⁷⁾ nu e de mirare. Se vede că d-ta nu-l cunoști. Omul acesta nu poate înțelege nimic. E incapabil absolut să urmărească un șir de argumente. El e „d. Goe” ajuns la 50 de ani.

Rădu Rosetti, a luat 2500 franci pentru traducerea unui roman cu subiect evreesc al fraților Thauraud. Asta e afacerea.

Articolul lui Gherea — în nr. 5.⁸⁸⁾ E bine scris. De ce scrie așa de rar?

Te rog să-mi faci un serviciu, dacă poți. Interesează-te dacă a rămas vre-un act de naștere al lui Caragiale. Pe vremea aceea actele de naștere erau emise de la biserică.

Cu cele mai cordiale salutări
G. Ibrăileanu

(XXIII)

M.L.R. — 12.912

„VIAȚA ROMÂNEASCĂ”

Revistă literară

REDACȚIA

ștr. Alecsandri nr. 12—14

Stimate domnule Zarifopol,⁸⁹⁾

Nu ți-am scris de mult. Cauzele (iar mă plîng!) : examene multe, multe; decanat (cea mai mare nenorocire a vieții mele — impus pentru a figura în senatul universitar, unde se hotărâse lucruri grave și unde în calitatea mea de „optimist umanitar” ci-că sînt necesar); căldură; oboseală; revista; răspuns d-tale; alte fleacuri¹⁰⁰⁾ pe care a trebuit să le scriu, etc.

Articolul d-tale e foarte frumos. Dar m-ai nenorocit, căci, voind să mă odihnesc în vacanță, a trebuit să-ți răspund acum, în luna asta infamă. Și, în loc să dau oarecare ampleaze lucrurilor — căci între noi e o deosebire mare de tot — am răspuns, numai ca să mă apăr, ceea ce pentru cetitorii la care ții atât de mult, e lipsit de interes.

Ce faci cu Molière? Cînd e gata. Eu mă duc la Varatic peste citeva zile. Ți voi da adresa mea de acolo. Dacă Molière e gata în vacanță, anunță-mă la Varatic, ca să-ți scriu unde să-l trimiți.

M-am cam incurcat cu socotelile d-tale. Ai luat 1500 fr. pentru „Idei gingașe” și 800 franci trimiși din greșală. Fac 2300—400 o „gingașă”, și 500 altă „gingașă”, plus 1000 Caragiale — fac 1900. Întrebarea e: prima „gingașă” a fost plătită *deosebit* (cu 300 fr) ori tot din cei 1500 luați pentru „Idei gingașe”? Adică: mai ești dator cu 400 fr. ori numai cu 100? Nu-ți aduci aminte? Încurcătura s-a produs din multe cauze, care nu se mai pot repeta. Scrie-mi dacă-ți aduci aminte, măcar vag, de mandatele primite. Ți-aduci aminte de vre-un mandat de 300 numai?

În n-rele de Iulie și August pun cele două nuvele traduse de Gherman. Te anunț că onorariul nu e faimos. Plătim 20 fr. pagina de tipar la traduceri. Fiindcă Gherman e Gherman, ne vom ridica la — știu eu cît? — la 25 fr. 11 înșirîșit, vom vedea. Ai mai tradus ceva? Am să pun, în Septembrie, chestia onorariilor pentru traducere, înaintea „Comitetului”.

Dacă-mi răspunzi cu privire la Caragiale, îmi răspunzi tot în „V. R.”. Încă să ne dăm în spectacolul „publicului” aici. Articolul d-tale e singura critică estetică a lui Caragiale. Dacă d-ta ai face zece articole la fel, sau mai puțin de cît zece (înșirîșit cîți scriitori avem care merită a fi studiați), ai face un lucru mare de tot. D-ta ai toate însușirile și condițiile necesare pentru o asemenea operă. Noi aici sîntem incomplecți, tulburi, prea „publiciști”, ca să facem lucruri de acestea. Prin „noi” înțeleg toți criticii români — care nu există. Putea fi ceva Saniclevici, dar l-a topit etnografia, sociologia, grandomania și alte lucruri.

⁸⁷⁾ „... Iorga a spus dăunări unui prieten al meu că nu poate pricepe nimic din ce scriu eu...” (P. Z. — scrisoare din 23. 04. 1922, op. cit. pp. 284—285).

⁸⁸⁾ Paragrafe schematico asupra omului mediocru — V., rom., XIV, 5—mai 1922, pp. 243—248.

⁸⁹⁾ *Datara probabilă*: sfîrșit de iunie — început de iulie, 1922, P. Z. răspunde la 7. 07. 1922 (op. cit., pp. 287—289).

¹⁰⁰⁾ „... răspuns d-tale; alte fleacuri...” — formulare ce putea fi trecut cu vederea numai de un prieten și cunoscător al spontaneității decarante, a lui Ibrăileanu.

Dar (iar mă amestec în afacerile d-tale) când scoți volumul? Sînt foarte necăjit că nu ai făcut ce trebuia, ca să te fi putut chema aici — chiar dacă ai fi refuzat invitația universității.

Pascu m-a atacat în revista lui¹⁰¹). E singurul atac din cîte s-au produs împotriva mea, care m-a afectat, fiindcă minte cu cifre, din care iese că sînt milionar și oricine poate să se întrebe de unde am eu acțiuni de un milion și jumătate? Am furat? M-am vîndut cuiva? În realitate am acțiuni de 40000 franci, singura mea avere. Apoi inventează slujbe la „V.R.”, pe care nu le am — și ajunge la nebunii. Și să nu crezi că e nebun. S-a pus să facă pe justițiarul, să curețe atmosfera morală, etc. Ceeace e mai frumos că, după ce zețuise articolul — pînă în ziua apărîi Arhivei — făcea față de mine pe amiculi, tăcînd chitic asupra „polemice” ce-mi administrase deja.

Nu-mi răspunde la scrisoarea asta, pînă ce nu-ți scriu de la Varatic.

M-am gîndit să-ți trimit coala cu răspunsul meu, ca să ai mai multă vreme pentru răspuns — și am uitat. Abia acum mi-am adus aminte. „V.R.” a apărut.

N-am fost în stare nici să-ți trimit „Spiritul Critic”, care a apărut de mult. Sînt extrem de obosit și sufăr de o abulie îngrijitoare.

Trebuie să-ți mărturisesc că m-ai pus în teribilă situație de a vorbi iar de „omenescul” Miticilor. Acum sînt atît de mizantrop, că-mi vine să cred că „omenescul” acesta nu se găsește decît în cîțiva oameni anormali. Știu că mizantropia asta e o prostie, că la mine e efectul unei nervozități malade și al unor experiențe în viață nu tocmai obișnuite — dar — dar ce să mai lungesc vorba?

Cu cele mai cordiale salutări,
al d-tale
G. Ibrăileanu

(XXIV)

M.L.R.—12.922

„VIAȚA ROMÂNEASCĂ”

Revistă lunară

REDACȚIA

str. Alecsandri nr. 12—14

Stimate domnule Zarifopol,¹⁰²

Sînt la Varatic. Am ajuns atît de obosit, că am stat în pat două zile, cu nevralgii și alte ticăloșii. Ți-am scris de la Iași. Ai primit acea scrisoare? Adresa mea aici e: G. I. Măndăstirea Varatic, județul Neamț. Nu fac și n-am să fac nimic aici. Am să stau vre-o lună.

Cred că ți-a trimis tînărul Philippide volumul lui. Cu toate juvenilitățile și repetarea unor motive, volumul mi se pare impresionant, mai ales că e scris la vîrsta de 18—20 de ani. El ar fi fericit să-l recenzezi d-ta. Și eu cred că d-ta ai fi cel mai chemat să scrii despre o astfel de literatură ca a lui, care, cred, e „artă literară”. Binele și răul ce l-ai spune i-ar folosi mult, căci el are mare încredere în d-ta. Ai putea face un articol — care ar fi pus cum vrei: articol, cronică, recenzie...

Cum ți-am mai scris, — sînt convins că ai face un lucru minunat dacă ai scrie o sumă de articole despre scriitorii noștri. Critica estetică e un teren virgin la noi. Se poate zice că ai introduce un gen literar în literatura română.

Cu cele mai cordiale salutări
G. Ibrăileanu

(XXV)

M.L.R.—12.913

„VIAȚA ROMÂNEASCĂ”

Revistă lunară

REDACȚIA

str. Alecsandri nr. 12—14

Stimate Domnule Zarifopol¹⁰³,

Nici nu mai încerc să mă scuzez că-ți răspund atît de tîrziu. Cred însă că banii (3000 lei) și „Spiritul critic” ți-au venit de mult din București, — 3000 + 400 (aceștia din urmă avansați mai demult) fac 3400, din care scăzînd 800 (cele două traduceri; prima: 200, a doua: 600) — ai rămas dator cu 2600.

¹⁰¹) V. supra — nota 81.¹⁰²) Datare probabilă: c.ca 15.07.1922¹⁰³) Datare probabilă: c.ca 15.08.1922.

Traducerile d-tale vor fi plătite ca nuvelele originale. Ai mai tradus ceva?

Îmi pare rău că ești hotărât să nu mai scrii despre literatura națională. Părerile mele despre d-ta nu sînt încurajările unui „director” de revistă, cum spui d-ta. Aș mai înțelege să mă învinuiești de un astfel de „pedagogism”, dacă nu aș fi tipărit și iscălit asemenea păreri. Cît despre eventualele ironii la adresa laudei ce-ți aduc, je m'en f...! Dar nu-i nici o primejdie. Pînă acum vād că am fost ignorați amîndoi. Chiar în publicațiile unde s-a vorbit despre acel nr. din „V.R.” nu am văzut nimic despre articolele noastre.

Adresa D-nei Moscu e numele ei plus *Buzdu*. Mie îmi place scrisul acestei doamne și mai puțin decît d-tale. În privința lui Hogaș, mă deosebesc de d-ta. Recunosc incultura lui, nivelul scoborît din Florica, belferismul lui care se arată în mitologism, clasicism, filozofism, glume, etc. dar munții, pădurile, țăraniul lui mă încîntă.¹⁰⁰⁾

Cred că ai primit volumul lui Philippide. Te rog mult, scrie ceva despre dînsul. Îți trimit un foileton din „Lupta”, al unui individ, pe care nu-l cunosc de loc. Altceva nu știu dacă s-a mai scris despre acest volum.

Onorariul lui I. Gherea l-ai primit? Eu am scris la Iași să ți-l trimită. Acest tînăr e un colaborator valoros. Mai îndeamnă-l să scrie.

Lui Pascu n-am să-i răspund. Nu cred că-l încurajează Philippide, dar probabil că nici nu-l descurajează. Pascu e un tătărașan, care crede că „face” pe Philippidele. D-ta spui că e un „muncitor folositor”. E un muncitor, în adevăr, dar muncește mai mult fizic. Pe cît știu, n-a spus nimic, niciodată despre vre-un lucru.

Eu mai stau aci vre-o săptămînă și ceva. Dacă-mi scrii aici, scrie-mi te rog imediat, ca să mă găsească scrișoarea d-tale.

Cînd îmi răspunzi la Caragiale? Nr. de Septembrie s-a pus sub tipar în zilele acestea. Dacă ai răspunsul, trimite-l lui Sevastos la „V.R.”. Dacă mai întîrzie mult, atunci va rămîne pentru nr. de Octombrie.

Dacă ai gata Molière, trimite-l, cu indicația pînă unde să se pună în nr. acesta (câci mi-ai scris că articolul e pentru două numere), ori trimite numai partea I, cu „Va urma” la urmă. Tot lui Sevastos trimite și altceva, dacă ai: idee gingașă, recenzia lui Philippide, etc.

Cu cele mai cordiale salutări
G. Ibrăileanu

(XXVI)

M.L.R.—12.923

„VIAȚA ROMĂNEASCĂ”

Revistă lunară

REDACȚIE

str. Alecsandri nr. 12—14

Stimate domnule Zarifopol¹⁰¹⁾

Patrașcanu, care a stat la Varatic, a scris în *Iulie* librăriei din București să-ți trimită cele cerute de d-ta. Eram sigur că ai primit și banii și volumul. Acum vād, din ultima d-tale scrisoare, că cei din București s-au purtat porcește. — Eri am spus aici la administrație să-ți trimită banii, rugîndu-i să nu întîrzie un moment. Azi îți trimit volumul. Te rog scrie-mi imediat, dacă ai primit mandatul și exemplarul din „Spiritul critic”, căci mă tem să nu se neglijeze și aici expediarea. În afacerea asta a „V.R.” lucrurile merg foarte oriental.

¹⁰⁰⁾ V. supra, scrisoarea XVII, în care Ibrăileanu îl consideră pe Hogaș, în ciuda multor scđderi, „un artist literar”. P. Zarifopol exprimă o părere opusă: „La dînsul, literarismul inferior este și mai deplorabil (decît la Constanța Marino-Moscu, din nuvele), pentru că omul pare să fi fost plin de temperament și de vanitate. Unele bucăți, ca Florica, arată un nivel intelectual de mahala care se ia cu totul la serios. C'est en dehors de l'art littéraire, d'abord indulgentia chiar la maximum. Și ce amestec de prost-gust: stil, dragă Doamne, popular, împănăt cu reminiscențe clasiciste! Ceva grozav de mitocănesc. Nu ți se pare? Numai istoria popei Gherman mi s-a părut mai bună” (scrisoare din 7. 07. 1922-op. cit. p. 287—289). Ibrăileanu răspunde conștient la această judecată distructivă, încercînd să salveze ceea ce mai poate fi salvat.

¹⁰¹⁾ Datare probabilă: c.ca 5. — 10.09.1922.

La Varatic am îndurat multe. Cei pe care i-am însărcinat să-mi închirieze casă, mi-au ales una la ușa unei biserici. Nu știu dacă știți cât se toacă la mănăstiri: aproape toată ziua și toată noaptea, două feluri de toacă de lemn, o toacă de fier — apoi clopote, când unul fiind toate. Din casă auzeam și slujba, alcătuită din behăitul maicelor-dascăli. Dar poate și mai teribil a fost altceva. În mica piață din jurul bisericii e mormintul Veronicăi Micle. Toți vizitatorii și trecătorii țin să „facă” mormintul Veronicăi Micle — să-l viziteze, să se extazieze, să suspine și să scrie cugetări pe marmora lui. Am asistat la toate aceste efuziuni, căci, ținând să stau la aer, nu puteam să mă închid în casă cu geamurile închise. Să vezi cugetările scrise! mai toate pe tema „femeii sublime” și „femeii model” — când singurul ei merit a fost că nu a fost o femeie model.

Cu cele mai cordiale salutări
G. Ibrăileanu

(XXVII)

M.L.R. — 12.932

[c.p.—antet:]

„VIAȚA ROMÂNEASCĂ” S.A.

Stimate Domnule Zarifopol,¹⁰⁰

Te rog scrie-mi *imediat*, dacă faci sau nu recenzia lui Philippide. Nu e vorba s-o dai imediat dar vreau să știu ce am de făcut: facem aici recenzie ori nu? Eu doresc puternic s-o faci d-ta

Salutări
G. Ibrăileanu

(XXVIII)

M.L.R. — 12.924

„VIAȚA ROMÂNEASCĂ”

Revistă lunară

REDACȚIA

str. Alecsandri nr. 12—14

Stimate domnule Zarifopol¹⁰¹,

Îți răspund târziu. Am intrat în niște încurcături mari, care mă plictisesc oribil. Muncesc prea mult. Iartă-mă că am tăcut atîta. Molière nu poate fi prea greu pentru cititori — adică mai greu decît multe lucruri, pe care le publicăm și care măcar nu sînt destul de bune. D-ta oricum vei scrie, vei fi interesant. Dacă nu vor înțelege învățătorii, atîta pagubă. Învățătorii n-au înțeles nici pe Larochefoucauld. (Parcă multă lume l-a putut înțelege?).

Litere grecești avem. ¹⁰⁰ Dar face Balmuș (fost student aici; altfel e „băiat bun”) atîta muncă? Și mai ales cînd el e numai unul, și cred că din cei mai puțin răi din oribilii traducători ai d-lui Pîrvan, care „îngrijeste” de traduceri. Despre aceste traduceri în genere, cu două mostre, am scris în „V. R.” — are să apară în No viitor. Dar mie îmi pare bine dacă vei scrie, căci vom avea articol scris de d-ta, care va fi bun. Încă odată: mă gîndesc dacă nu e disproporție între comerțul lor și importanța pe care le-o dăm. Ai să vezi din exemplele date de mine (dacă n-ai citit acele traduceri) grozăvenii neverosimile.

Îmi pare rău etern că nu scrii despre literatura românească. Despre Philippide n-am reușit să scriu nici pînă azi. A rămas nerecenzat în „V.R.”. De Blaga ai citit ceva? Eu nu cunosc literatura germană ai cărei ucenic e el — și nu pot spune nimic. N-ai vrea d-ta să scrii? Ți-aș trimite cărțile lui.

Te rog să nu te gîndești la „datorie”. Nu achitarea ei are importanță, ci *calaborarea* d-ale.

Cu cele mai cordiale salutări
G. Ibrăileanu

¹⁰⁰ Datare probabilă: 10.09.1922.

¹⁰¹ Datare probabilă: sfîrșit de februarie — început de martie, 1923.

¹⁰² În scrisoarea din 12.02. 1923 (op. cit., pp. 291—292), Zarifopol anunță o notă despre traducerea lui Const. Balmuș: Daphnis și Chloe de Longus (în „Clasicii antici”, colecție îngrijită de V. Pîrvan, Cultura Națională, Buc., 1923) și întreabă dacă tipografia din Iași dispune de caractere grecești.

(XXIX)

M.L.R.—12.914

„VIAȚA ROMÂNEASCĂ“

Revistă lunară

REDACȚIA

str. Alecsandri nr 12—14

Stimate domnule Zarifopol¹⁰⁰⁾,

Iartă-mă că-ți răspund așa de târziu. Pe lângă boala mea de voință, s-a adăugat în vremea din urmă o mulțime de ocupații nouă, griji, necazuri, etc.

Am primit articolul¹⁰¹⁾. Am complectat și pasajul acela.¹⁰²⁾ Articolul e *strașnic*. Pe cât mă pricep ai dreptate în ceace atingi. Cu toate acestea, eu continui să gust pe Renan, pentru lucruri de care d-ta nu vorbești și de care nu știu ce idee ai. Articolul va apărea în nr. de Iulie, adică prin August. Nu e nevoie de litere mici pentru citații.

Cred că ai un volum mare, cu articolele de care vorbești.¹⁰³⁾ Tipărește-l repede. Caută editor, căci editura „V. R.” aproape nu mai există. Vorbind pe șleau, nu mai există. Te rog tipărește-l repede, căci am un gînd. Nu ți-l mai spun.

„Ideile gingașe”, dacă le iscălești cu numele d-tale, vor fi remunerate ca și cele literare. Dacă ți vine greu de tot să le iscălești cu numele d-tale, voi face ca să fie remunerate cum dorești, dar pentru revistă e mai bine să le iscălești cu numele adevărat.

Eu nu ți-am mai scris, nu numai pentru că scriu greu, dar și pentru că nu aveam ce. De altfel cea din urmă scrisoare dintre noi, e una a mea. Poate n-ai primit-o.

Plec la Varatic Vineri. Adresa mea acolo e : numele meu și: *Mănăstirea Varatic, Județul Neamț*.

Văd că am scris puțin despre articolul — Renan. Sint grăbit, obosit și plictisit. Fără vorbe goale și complimente ridicole, cred că e un articol formidabil, minunat, bănuiesc că absolut original, căci nu știu să mai fi susținut cineva tema asta (ori da?) și la care nu pot obiecta nimic eu — admirator al lui Renan, sau poate mai exact; înamorat de Renan, pentru atitudinea lui față de existență. Dar nu am exprimat tocmai exact ceea ce simt cînd îl citesc. Nu-i vorbă, nu l-am citit cam de mult (și amicii mi-au „împrumutat” multe cărți ale lui).

Cu cele mai prietenești salutări
G. Ibrăileanu

(XXX)

M.L.R.—12.925

„VIAȚA ROMÂNEASCĂ“

Revistă lunară

REDACȚIA

str. Alecsandri nr. 33

Stimate d-le Zarifopol¹⁰⁴⁾,

Oricite scuze justificate aş avea, nu sînt de ajuns. Aşa dar, iartă-mă fără să mai lungesc vorba. Şi chiar acum trebuie să-ţi scriu grăbit.

Trimite Ghermani, şi vor fi remuneraţi ca şi cînd ar fi Zarifopoli.

Editură noi nu mai avem. Cred că te adresezi la Sococ. Fă repede. Vei vedea mai jos pentru ce.

Socotelile le-am încurcat şi eu. Sforţează-te să le lămureşti d-ta. Voi face şi eu acelaş lucru aici. Cu puteri unite poate vom ieşi la capăt.

Te rog trimite ceva la revistă.

¹⁰⁰⁾ Dată probabilă : c.ca. 20. 07. 1923

¹⁰¹⁾ Notă la comemorarea lui Renan (V. Rom., XV, 7-iulie 1923, pp. 5—24) — o sută de ani de la naştere.

¹⁰²⁾ Paranteza de la sfîrşitul articolului, adăugată şi comunicată ulterior de Zarifopol (la 1. 07. 1923).

¹⁰³⁾ Răspuns la întrebarea lui P. Z. : „Cu cele publicate, sporite cu Molière, cu un scurt Marivaux şi un Montaigne voi avea destul pentru un volum?” (Scrisoare din 29.06.1923 — op. cit., p. 293).

¹⁰⁴⁾ Dată probabilă (prin confruntare cu lotul de la Iaşi) : început de septembrie, 1924.

De ce nu dai pe Flaubert?¹¹⁴⁾

S-a înfuriat o catedră de literaturile romanice. Fără să te întreb, am pus iar problema „Zarifopol” printre colegi, bine înțeles spunându-le că e de la mine, și că d-ta nu mi-ai cerut nimic. Dar am adăugat: cred că Z. primește. Mai mult. Zilele acestea voi spune că știu că primești, dacă te chemăm, etc. Te rog nu refuza. Fii sigur că nu-ți voi pune candidatura, până ce nu voi fi sigur de majoritate.

Dacă trebuie întâi să fie suplinită (până ce vine normal și legal concursul), primești să-l supplinești, dacă ești chemat?

În orice caz, dacă ești chemat titular cu 81, primești¹¹⁵⁾

Scrie-mi imediat.

E posibil ca mâine, luni, să se pună chestia suplinirii. În cazul ăsta sper că vom pune suplinitor pe un profesor dintre noi, până la concurs. E soluția cea mai bună.

Oare ți-am răspuns la toate întrebările d-tale (câci n-am la îndemină scrisorile).

Cu salutări cordiale,
G. Ibrăileanu

Scrie-mi pe adresa redacției de-aici înainte:
G. Ibrăileanu
la redacția revistei „Viața Rom.”
Iasi

(XXXI)

M. L. R. — 12.927

Stimate domnule Zarifopol¹¹⁶⁾,

Am uitat să-ți scriu ieri cova: ar fi bine ca d. Ioan Gherea să mai vîrsteze articolele filozofice cu articolele literare. Pentru interesul lui. Articolele lui filozofice¹¹⁷⁾ sînt foarte bune, dar publicul (și știu cum e!) e cam refractar la gîndire pură. Prins însă (publicul) de articolele lui literare, le va citi și pe cele filozofice. Acestea de mai sus, nu înseamnă că dacă n-ar scrie și articole literare, am face vreo opunere la cele filozofice. Vom publica orice articol al d-lui Gherea — dar, încă odată, cred că ar fi bine să atragă publicul spre articolele lui filozofice — cu ajutorul celor literare.

Articolul d-lui Gherea, care încă n-a fost tipărit (trimis acum vreo lună) așteaptă în saltar, pentru că acum se tipărește de vreo trei numere un articol tot filozofic al lui Dan Bădărău¹¹⁸⁾ (lungit fără știrea noastră fusese vorba să fie pentru cel mult două numere). Și nu puteam da atîta filozofie publicului — mai ales că Dan Bădărău e filosof pur!

Te mai anunț că articolul meu polemic în chestia Caragiale nu l-am mai pus în volum. Nu mai avea rost, dacă d-ta nu-l pui pe al d-tale în vreun volum.¹¹⁹⁾

Salutări cordiale,
G. Ibrăileanu

¹¹⁴⁾ *Studiul despre Flaubert*: Obiecții lui Flaubert, în: V. rom., XVI, 11—nov. 1924, pp. 181—194. Între toamna 1923 și toamna 1924 există un hiat curios, prezent și în fondul de la Iași (scrisorile lui Zarifopol către G. Ibrăileanu-op. cit.) și în lotul de față — și asupra căruia încă n-am putut ajunge, fie și la o încheiere numai plauzibilă. În acest răstimp studiul despre Flaubert, nementionat în summa de la 23. 06. 1923 (v. supra, nota 112), deși pomenit în treacăt anterior, la 14. 09. 1922 (op. cit., p. 291) va fi fost anunțat de către colaborator ca intrat în lucru și acceptat de redactor, care acum îl cere.

¹¹⁵⁾ „... chemat titular cu 81” — numit pe baza titlurilor și recomandării, cf. art. 81 din lege.

¹¹⁶⁾ *Datare probabilă*: c. ca 15. 10. 1926.

¹¹⁷⁾ *Ultimul tipărit*: Două aspecte ale eului (Fantezie filozofică). V. rom., XVIII, 7—8, iulie-august, 1926, pp. 14—42.

¹¹⁸⁾ Dan A. Bădărău — Causalitate și finalitate în logică—V. rom., XVIII, 7—8—iulie-aug., 1926, pp. 93—118; 9—sept. 1926, pp. 302—317; 11—nov. 1926, pp. 223—243.

¹¹⁹⁾ La 6. 10. 1926, Zarifopol anunța că nu pune în volumul în pregătire articolul său despre Caragiale (op. cit., p. 300)

(XXXII)

M.L.R.—12.928

Stimate domnule Zarifopol¹²⁰⁾,

Johann — e Johann, dar versul lui Goethe e *Bleibt stets*.¹²¹⁾ Coala a fost trasă. Ce e de făcut? Vrei să facem errată la Miscellanea? Dacă da, scrie-mi imediat și spune-mi: Errata să fie făcută ca din partea d-tale, ori pur și simplu: „În articolul d-lui Z., în loc de *Bleibt etc.*, trebuie: *Ist nur?*”

Am transmis administrației cererea d-tale pentru nr. din ianuarie 1926.

Ți-am cetit articolul¹²²⁾. E unul din cele mai bune ale d-tale, dar mi se pare greu de înțeles, fiindcă e foarte concentrat. Însă nu pot fi un bun judecător, căci sînt într-una din cele mai stupide perioade din viața mea. Obosit, surmenat, plictisit, incurcat cu afaceri practice grave, etc. Poate că și faptul că l-am cetit în manuscris a contribuit ca articolul să mi se pară atît de concentrat. Am oroare de manuscrise. O bună parte din atenție e cheltuită pentru descifrarea scrisului. Eu nu pricep bine decît tipărit. Tiparul dă obiectivitate, transparență — nu știu cum să zic. Rămîn eu și ideea — și nimic intermediar. Caligrafia cuiva e un fel de stil personal, care se interpune între mine și idee.

Cît mai stai la București? E posibil să vii acolo. D-ta n-ai bifet C.F.R. de scrib? Dacă da — de ce n-ai veni odată la Iași?

Ți mulțumesc pentru bunele cuvinte despre volumul meu¹²³⁾. Dar eu nu sînt mulțumit de loc de el și nu-s mulțumit de nimic. Poate e o iluzie, dar mi se pare că pot spune, ca Pristanda: „Altele am eu în suflet”. Cauzele — sînt o mie.

Cu cele mai cordiale salutări
G. Ibrăileanu

¹²⁰⁾ Datare probabilă: 10-15. 06. 1927.

¹²¹⁾ La 25.05. 1927, P. Z. trimite articolul Valori umane („scris într-un fel de transă”), în care versurile lui Goethe (catrenul personalității din Westöstlicher Divan) sînt citate greșit: „Höchstes Glück der Erdenkinder / Bleibt stets die Persönlichkeit”. Revăzîndu-și, probabil, ciornela, și observînd greșala, care în scrisoarea de la 8. 06. 1927 (op. cit. p. 305), rectificarea celui de-al doilea vers: „Ist nur die Persönlichkeit”. Scrisoarea de față, a lui Ibrăileanu, este urmată de răspunsul lui Zarifopol („Facem erratum...” — op. cit., p. 303) — răspuns ce trebuie situat după 15. 06. 1927 (și nu înainte de 8 aprilie, cum figurează în lucrarea menționată.) În aceeași scrisoare din 8. 06., Zarifopol exprima și temerea „să nu fi scris ... Jakob Tauler, în loc de Johann Tauler, cum e adevărat”. Ibrăileanu îi liniștește: a scris cum trebuie — „Johann e Johann”.

¹²²⁾ Valori umane, în V. rom., XIX, 5 — mai 1927, pp. 175—186. Numărul respectiv al revistei apare după 15 iunie (v. mai sus: „coala e trasă” — dar se poate face „errata la Miscellanea”).

¹²³⁾ Scriitori români și străini, ed. V. rom., Iași, 1926. Primind volumul, P. Zarifopol face cîteva reflecții (scrisoarea din 25. 05. 1927, op. cit., p. 304) ce pot avea, pe lângă interesul lor istorico-literar, și o valoare actuală: „De cîte ori cetesc ceva de d-ta mă cuprînde un mare neasîmpăr de a te vedea. Imi e așa, ca și cum m-aș simți plin de tot felul de gînduri, de cine știe cînd și din totdeauna, asupra căror mi-ar fi deopotrivă delicios să mă cert și să mă împac cu d-ta. În asemenea dispoziții, scrisul devine imposibil.”

Numai despre o plăcere rară pe care mi-a dat-o Scriitorii români și străini pot să-ți vorbesc; plăcerea de a se reîntîlni pe cîteva sute de pagini în șir cu un om care-și bate capul. Nu mă pricep mai bine să zic altfel. Tineretul are o manieră de a beneficia practic de concepțiile intuiționiste care-i permite să teoretizeze fără bătaie de cap. Pentru gustul meu, efectele acestui practic sînt deplorabile. Omul care-și bate capul ajunge, de pe acum, a fi o singularitate după care umblî ou felinarul. Ești, domnule Ibrăileanu, o prețioasă excepție, și felul d-tale de a lucra e o mare binefacere pentru mine”.

SCRIITORI ROMÂNI ÎN ARHIVE STRĂINE

Începuturile unei antologii folclorice în limba franceză, — o preocupare a pașoptiștilor români în exil

Interesul lui Alfred Dumesnil, Jules Michelet ori Edgar Quinet pentru poezia populară românească nu este un auxiliar de viziune romantică al unor istorici necesar studiilor și operațiilor de alcătuire a „legendei” poporului nostru. Noi de mai târziu — știind și foarte puțin, — ne-am rătăcit pe alte cărări, pierzând din vedere sensul unor piese poetice pe care ne-am mulțumit să le cităm spre a dovedi că le cunoaștem, pentru ca apoi să le lăsăm în seama categoriei editoriale de moloz al laboratorului gigantesc al lui Michelet. Lipsindu-ne pînă de curînd orice informație despre fondurile de manuscrise Alfred Dumesnil de la Paris¹⁾, am fost tentați să credem că traducerea în franceză din textele populare românești, găsite în mapele de arhivă Michelet de la Bibliothèque Historique de la Ville de Paris, erau oneste acte documentare oferite de unii dintre exilații pașoptiști în zelul lor patriotic de a-i ajuta marelui istoric la ridicarea unui meritat altar de slavă poporului nostru. Schimbul de corespondență dintre Alfred Dumesnil și C. A. Rosetti în perioada 1850 luminează însă o altă cale a adevărului. Departe de noi gîndul de a minimaliza importanța strict documentară a unor astfel de traduceri pentru lucrările lui Michelet, totuși sîntem în măsură azi să susținem că o asemenea întreprindere nu se reducea în esență numai la atîta. Revelația poetică a fost așa de puternică și a uimit în așa măsură pe Alfred Dumesnil încît maestrul de învățătură al lui Al. Odobescu hotărîse să alcătuiască, bineînțeles, cu concursul prietenilor săi români, un volum de folclor românesc în traducere franceză, și numai o nefastă conjunctură de fapte a determinat abandonarea acestui volum.

Pașoptiștii români au meritul de a fi transformat exilul într-o școală profundă de propagandă patriotică în sfera lumii occidentale, inspirînd lucrări, eseuri istorice, pamflete, determinînd crearea unei largi rețele de simpatizanți filoromâni care în presa timpului au lăsat o adevărată operă publicistică — aliat al intereselor noastre revoluționare.

¹⁾ Opiniile lui Alfred Dumesnil nu vor mai fi reluate ca citate. A se vedea pentru detalii, texte adecvate din *Documente inedite din arhivele franceze privitoare la români în secolul al XIX-lea*, vol. I, București, 1969.

I. Breazu care cunoștea aceste piese le-a omis din studiul său despre Michelet și folclorul românesc (*Anuarul Arhivei de Folclor*, II, 1933, p.p. 181—193), citindu-le printre notele unui subsol final. El a citat ceea ce Michelet a și tipărit în *Légendes démocratiques du Nord* (Mihu le Jeune și La petite Brebis). Situația, prin deshumarea dintre hîrtiile lui Michelet a tuturor textelor folclorice românești în traducere, duce la reformularea vechilor opinii, circumscrind faptele într-o altă perspectivă. Căci pentru broșura sa *Principautés Danubiennes*, Madame Rosetti, 1848, Michelet n-avea nevoie de un număr atît de mare de piese. Pe el îl interesa un cîntec popular despre Dunăre și Rosetti nu i-l „descoperise”. În anexe la *Légendes démocratiques du Nord* se publică doar două piese și referă asupra altora, inspirate de textele lui V. Alecsandri. Însă înainte de a scrie și una și alta dintre lucrări, circulară la Alfred Dumesnil și Jules Michelet o sumă de poezii folclorice care depășesc simpla informație și curiozitate exotică a unor străini. I. E. Voinescu traducea și el baladele și cîntecele populare române ale lui Alecsandri (1855) mai tîrziu, și pe o cale proprie, care nu seamănă cu versiunile publicate de Michelet.

Există nu o variantă a traducerii Mioriței, ci două în manuscrisele lui Michelet (*Bibliothèque Historique de la Ville de Paris. Papiers Michelet. Histoire du XIX-e siècle*, III, A. 3868—3873), diferind de traducerea lui Voinescu, a lui Alecsandri însuși și chiar de aceea tipărită de Michelet. Apar dintr-o dată cinci texte, și tot atîtea întreprinderi de a găsi o tîlmăcire adecvată a capodoperei baladei românești. Nici o altă literatură străină n-a lăsat viitorului în mapele de documente Michelet atîtea mărturii de simpatie și atîta interes pentru creația poporului, cum a lăsat folclorul românesc. El a rămas în centrul atenției și al studiului lui Alfred Dumesnil și Jules Michelet.

În afara, deci, a poeziilor citate de Michelet în *Les Légendes démocratiques du Nord*, La petite Brebis și Mihu le Jeune, au fost înregistrate și copiate de noi variantele proprii la poeziile Mihu le Jeune, La Brebis, La petite Brebis, Le Dragon, La Tourterelle et le coucou, L'anneau et le voile (corespunzînd originalelor Mihu Copilul, Miorița, Balaurul, Turturica și Cucu, Inelul și năframa). Dintre capodopere lipsește în primul rînd *Legenda Mănăstirii Argeș*. Apar în schimb alte balade mai puțin importante, dar pe gustul acelei generații apropiată de vîrsta lirică a poeziei lui Alecsandri. Cert este că pașoptiștii exilați au fost aceia care au intuit geniul poetic românesc prin balada Mioriței. Nici Alecsandri, ca poet, n-a distanțat fiorul pentru această baladă față de restul poeziilor. Exilații români, poeți ei înșiși ca C. A. Rosetti, lirici în politică, sentimentali, aleg din primul moment ca text esențial din literatura noastră populară balada Miorița. Putem spune că gloria literară a acestei piese începe de aici, o dată cu aprecierea ce i-o face Dumesnil și Michelet. Ei au trăit măreția artei clasice noi, de structură folclorică în apropierea acestei balade. Clarificarea autorilor acestor tîlmăciri este încă în stadiul prezumțiilor și aici se va rămîne multă vreme. Pașoptiștii fac o operă de anonimat. Datoria era mai mare decît veleitatea paternității. Ei se dăruie ideii patriotice. Nu-și fac opere ci vor să lase cu toții o singură operă a tuturor. Cine va ști cîndva cîte din articolele, din broșurile și din studiile risipite în presa franceză după 1848, au ca autori virtuali pe români? Dar nu aceasta este important. Unul sau altul, ei au revelația folclorului nostru. Este o linie a școlii literare a pașoptismului. Dar nu numai atît! Exilații noștri încep opera de propagandă prin literatură cu o capodoperă folclorică. Este interesant, și acest lucru va fi uimit pe Michelet și pe Dumesnil, că în locul baladelor vitejești, cu o evidentă semnificație socială, C. A. Rosetti, I. E. Voinescu, D. Brătianu, Maria Rosetti rămîn la Miorița ca la un text clasic. De la el începem să ne cunoaștem. Miorița intra în conștiința europeană deci în același timp

cu baladele sirbești, grecești, bulgărești etc. Alfred Dumesnil și Michelet descoperă folclorul nostru o dată cu Miorița. Nu se pune la îndoială că singurul text original al baladei românești putea fi altul decât cel din Alecsandri. De la el se pleacă, dar pentru un corespondent apropiat originalului se dă un adevărat concurs. Fiecare variantă are împlinirile ei parțiale și nereușitele ei evidente. Nici textul tipărit de Alecsandri direct nu dă satisfacție, coborîndu-l prin latura sentimentală și intimistă. Textul tipărit de I. E. Voinescu are și el imperfecțiuni de limbaj. Nu există un text model al traducerii baladei în franțuzește, dar există în schimb un efort de a tălmăci frumusețile versurilor. Lui Dumesnil și lui Michelet li se trimite aceste variante pentru a lega prin lectură lor o idee întregită a textului. Fiecare autor se inspiră din Alecsandri, lucrează cu el pe masă. Unul are simțul mișcării dramatice, altul comprimă sau taie versurile. Astfel din cele 123 de versuri cit numără Miorița în varianta Alecsandri, varianta La Brebis numără 114 versuri, iar cea de a doua La petite brebis, 119 versuri. Diferențele sînt neînsemnate, totuși. Autorul primei variante, intervine, modifică, taie, comprimă. Astfel el renunță la versurile: La negru zăvoi/ Că-i iarba de soi/ Și umbră de noi, tălmăcindu-le printr-o perifrază prês du ruisseau/ où l'herbe est pour nous/ et l'ombre pour nous. Traducerea este onestă, fără libertăți poetice, aceasta poate din dorința de a se respecta fondul baladei. Textul din traducere nu o dată merge simultan cu cel al lui Alecsandri. Balada se regăsește în fluxul ei liric formal. Se simte frumusețea, mișcarea imaginilor, subtexturile lirice. C. A. Rosetti, D. Brătianu, tinărul Odobescu, ori cine știe care dintre ei, traduce baladele cu conștiința dificultății de tălmăcire a tot ce este poezie. Paralel cu tipărirea poeziilor populare de către Alecsandri, se întreprindea din partea exilaților români de la Paris, un dificil și lung efort de a găsi, cu modalitățile lor proprii, corespondențe lirice în limba franceză ale folclorului nostru.

Alecsandri tot acum începuse publicarea poeziilor populare. În ziarul Bucovina și în Zimbrul, apăruseră, precedate de introducerea Poezia populară a Românilor (începînd din 30 sept 1849), baladele: Codreanu, Păunașul Codrilor, Toma a lui Moșiu, Serbu săracu, Mioara, Mihai Copilul, Balaurul, Turturica și Cucu, Șalga, Inelul și Năframa, Bujor. Unele erau republicate în Zimbrul din 1850 (balada Mioara, Toma a lui Moșiu, Balaurul, Turturica și Cucu, Șalga, Inelul și năframa, Bujor și Mihai Copilul). În manuscrisele lui Michelet se află traduceri după Miorița, Mihai Copilul, Toma Alimoș, Balaurul, Turturica și Cucu, Inelul și Năframa. Traducătorii români în limba franceză au omis sau au lăsat pentru o dată ulterioară Codreanu și Păunașul codrilor, Șalga și Bujor. Categoric nu erau cele mai importante în ordinea urgențelor de informare. Cert este însă faptul că exilații pașoptiști nu alegeau la împlinire traduceri. Ele secondează opera lui Alecsandri, vor s-o transpună în franțuzește. Căci plănuitul volum de poezie populară românească ar fi fost prefăcut și publicat de Alfred Dumesnil, cuprinzînd traducerea textelor „corijate” și „îndreptate” de V. Alecsandri. Există prin acțiunea lui C. A. Rosetti, Maria Rosetti, D. Brătianu un avans de informare și de lansare a folclorului românesc față de volumele tipărite: Les Doïnas, poésies moldaves, traduses par I. E. Voinescu apărute, în 1853, Ballades et chants populaires de la Roumanie, în 1855; însuși Alecsandri le aduna în volum (Balade, Cîntice bătrînești) în 1852—1853. Indiferent, deci, de calitatea traducerilor, ele trebuie remarcate în planul atenției istoriei literare ca acte de difuzare și de receptare a folclorului nostru în spațiul culturii franceze. Apare folclorul românesc ca noțiune de artă, valoare literară. Apare conștiința că atunci creația anonimă era însemnul de onoare al sufletului poporului român. Primul laborator poetic, de migală, de pasiune se întemeiază o dată cu dorința de a traduce cîntecul popular în fran-

juzește. Studiul textelor ne va arăta cât de mult s-a lucrat pentru o reușită care să-i mulțumească în primul rând pe ei înșiși care erau prin structură poeți. Versiunile diferite ale manuscriselor ne pun pentru prima dată în fața a ceea ce se va numi mai târziu variante, forme relative în procesul de elaborare a textului princeps. Studiul lor poate fi luat ca o introducere la viitoarea artă și tehnică a traducerilor în cultură noastră.

Vom încerca unele exemplificări:

LA PETITE BREBIS (Ballades et chants populaires de la Roumanie Principautés Danubiennes, recueillis et traduits par V. Alecsandri, Paris, 1855).

„Sur le penchant de la montagne, belle comme l'entrée du paradis, voici cheminer et descendre vers la vallée trois troupeaux d'agneaux conduits par trois jeunes pâtres: l'un est un habitant des plaines de la Moldova, l'autre est Hongrois, le troisième est un montagnard de Vrantcha”.

La Brebis (Text Michelet):

Sur la pente d'une colline
la bouche du Paradis
S'acheminent
Descendent dans la vallée,
trois troupeaux
avec trois pasteurs:
l'un est Moldave
l'autre Transylvain:
et l'autre Ardelain

La Petite brebis (A. 3869)

Au pieds d'une montagne
dans une porte du paradis
Voilà que viennent sur la route
et descendent la vallée
trois troupeaux d'agneaux
avec trois petits pâtres;
l'un est Moldave
l'autre est Hongrois
et l'autre est Vrantchien.

Cum se vede net, sînt trei versiuni, trei operații diferite de înlăcăire. Alecsandri traduce în proză, pierzînd din ritmicitatea lirică, el care ca poet putea încerca o versiune într-o limbă în care de altfel scrisese în tinerețe versuri originale. Textul său este comod tradus.

Alecsandri:

„qu'il possède un plus grand nombre de brebis aux belles cornes; a des brebis nombreuses (La Brebis); de nombreuses brebis cornues (La Petite brebis).

Uneori traducătorul anonim este în apropierea originalului care, bizar, lui Alecsandri îi scapă printre degete:

„Cependant depuis trois jours, certaine petite brebis à la laine blonde et soyeuse, ne goûte pas à l'herbe de la prairie et sa voix ne cesse de gémir.”

Fluența originalului se recîștigă în traduceri din msse:

La Brebis

Mais gentille brebis
à la blanche toison
depuis trois jours
ne cesse de se lamenter
l'herbe lui deplaît.

La Petite Brebis

Mais cette petite brebis
à la laine soyeuse
depuis trois jours
ne ferme plus la bouche
et l'herbe ne lui plaît plus.

Din nou avantajul frumuseții il au versurile manuscrise. Alecsandri diluează versul original.

„— Oh?! mon berger bien-aimé, conduis ton troupeau au fond de ce massif; il s'y trouve de l'herbe pour nous et pour toi de l'ombre. Maître, cher maître, appelle près de toi, sans tarder, le plus brave et le plus vigoureux de tes chiens; car le Hongrois et le montagnard ont résolu de te tuer au coucher du soleil.“

La Brebis

*Ecoute, mon ami
rassemble ton troupeau
près du ruisseau
où l'herbe est pour nous
et l'ombre pour vous.
Appelle aussi un chien
le plus robuste
le plus courageux
car au coucher du soleil
vont t'assassiner
le pasteur Transylvain
avec l'Ardelain.*

La Petite brebis

*Mon cher berger,
Mènes tes brebis de ce côté-là,
Près du noir bosquet
Car il y a là de l'herbe pour vous!
Maître, maître
appelle aussi auprès de toi un chien,
le plus brave
le plus vigoureux
car au coucher du soleil
veulent te tuer
le pâtre Hongrois
et celui de Vrantcha.*

Cum se vede în continuu, varianta La Petite brebis — cea care se atribuie lui Odobescu —, rămâne cea mai satisfăcătoare în ordinul calității literare, detașându-se cu mult de tălmăcirea lui Alecsandri. Invocațiile naturii ca moduri de veghe ale morții și de perpetuare a ființei noastre din Miorița, la Alecsandri erau transpuse astfel:

„Tu leur diras cela; ensuite tu placeras au chevet de ma tombe une petite flûte de hêtre aux accents d'amour, une petite flûte en os aux sons harmonieux, une petite flûte de sureau aux notes passionnées; et quand le vent soufflera à travers leurs tuyaux, il en tirera des sons plaintifs, et soudain mes brebis se rassembleront autour de ma tombe et me pleureront avec des larmes de sang.“

La Brebis

*Toi tu placeras à ma tête
petite flûte en hêtre
la voix de l'amour!
petite flûte en os!
la voix plaintive!
petite flûte de sureau,
la voix toute flamme!*

La Petite brebis

*Puis tu placeras à ma tête
Une flûte de hêtre
Qui prie si doucement;
Une flûte en os
qui joue si tristement,
une flûte de sureau,
qui joue avec feu!*

*le vent soufflera.
en elles poussera
les brebis s'assembleront
et me pleureront
avec des larmes de sang.*

*Quand le vent soufflera
Il percera à travers elles,
et les brebis se rassembleront
et me pleureront,
avec des larmes de sang!*

După Miorița, sărind peste Erculean (Hercule cum tălmăcea Alecsandri în maniera lui At. Marienescu), traducătorul în franțuzește se oprea la balada Balaurul (a treia deci în traducerea lui Alecsandri) — Le Dragon:

Alecsandri:

*Voilà que venait
que venait et s'arrêtait
voilà le long du chemin
au puits du champ de maïs
voilà que venait
que venait et s'arrêtait
jeune brave
sur un cheval noir!*

Mss. Michelet:

*Voici accourir par la route
un brave Ortoman monté sur
un cheval noir de Dobrogea;
il s'arrête près du puits de
la Colombe; le Dragon à sa vue
rugit de colère.*

Se trece din nou peste o baladă (Malédiction — Blestemul) și se selectează Năframa și inelul (Le voile et l'anneau).

Alecsandri:

„Il fut jadis un fils de roi, un prince jeune et beau comme le sapin des forêts au sommet des montagnes: il prit pour compagne une jeune fille du village voisin, une gentille Roumaine adorée de tous et pareille à la fleur des champs qui brille aux rayons du soleil.”

Textul din manuscrisele lui Michelet încearcă, precum în celelalte cazuri să rămână cât mai aproape de aerul poetic al baladei:

*Il y avait jadis un fils de roi jeune,
Jouvenceau superbe, comme le pin des forêts,
sur le sommet des mots. Il prit pour femme une fille de ce village-
fillette roumaine
chérie de tous les voisins
comme la fleur des champs
à la clarté du soleil.*

Situația rămâne în continuu net evidentă între un efort de traducere poetică și un efort de traducere mot à mot.

Alecsandri:

„Son père réunit tous les hommes du pays pour faire creuser et dessécher l'étang et quand les eaux furent écalées, il trouva les deux enfants couchés sur le sable et joints l'un à l'autre dans un tendre embrassement; leurs chevelures étaient dorées et leurs visages brillaient d'un vif incarnat.”

Mss. Michelet:

*„Son père souleva tout le pays et fit bêcher tout l'étang;
le bêcha et déssecha et trouva ses enfants.“*

Traducătorii au dat deoparte balada Bujor, păstrînd pentru versiunea franceză Cucul și turturica (Le Coucou et la tourterelle), text care putea trezi intelectualului străin o relație mai bogată în sfera emoției artistice.

Din nou textul franțuzesc al lui Alecsandri rămînea inferior textului din manuscrisele în discuție:

Mss. francez:

*Le coucou:
Petite tourterelle
gentil oiseau
sois mon amante,
jusqu'à dimanche!*

Alecsandri:

*„Chère tourterelle, charmant
petit oiseau, sois ma maîtresse
jusqu'à dimanche“.*

Poetul dă turnura galanteriei lexicale și perfrazează textul original.

Alecsandri:

„— Quoi que tu fasses, quoi que tu deviennes, je ne te laisserai pas vivre en paix, car moi-même je me transformerai en une petite pelle, et dussé — je me consumer dans le feu, j'irai te découvrir sous la cendre pour te préserver de l'atteinte des flammes; puis je te rafraichirai de mon haleine et te couvrirai de baisers; en sorte que tu ne pourras plus te défendre d'être ma maîtresse, tourterelle chérie.“

Mss. francez:

*N'importe sous quelle forme
Je ne te laisserai pas tranquille,
car je me transformerai
en petite poêle
je brûlerai dans le feu
et je te couvrirai*

*du feu te préserverai
et te soufflerai
et t'embrasserai
et, chère tourterelle
tu n'échapperas
à être mon amante.*

Alecsandri:

„Quoi que tu fasses, quoi que tu deviennes, je ne t'y laisserai pas en repos, car de mon côté je me dégûlerai en chancre ou bien en diacre et je serai si dévôt, si dévôt que je me rendrai tous les jours à l'église, depuis lundi jusqu'à dimanche pour m'incliner devant les images saintes et pour te baiser, en sorte que tu ne pourras plus te défendre d'être ma maîtresse, tourterelle chérie!“

Mss. francez:

*N'importe sous quelle forme
tu n'échapperas pas*

*car je deviendrai
diacre soumis*

et tout humilié
j'entrerais dans l'église
et te prierais
et t'embrasserais

et, chère tourterelle
tu n'échaperas
d'être mon amante.

C. A. Rosetti a concurat serios talentul poetic al lui Alecsandri atunci când a fost vorba de traducerea acestor balade.

Alecsandri:

et voilà, voilà
Que Mihou soudain
Commence en ce lieu
A dire avec feu,
Commence doucement
A dire avec âme
Un chant émouvant
De telle beauté
Que les monts résonnent,
Les aigles accourent,
Les pins se balancent,
Les feuilles murmurent
Les étoiles brillent
Et arrêtent leur course.

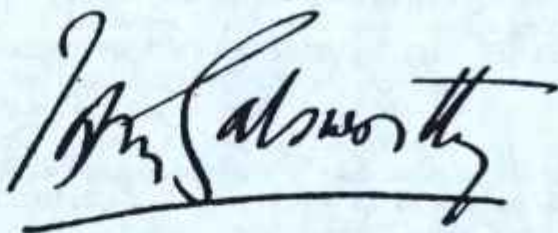
Mss. C. A. Rosetti:

Et voilà, donc, voilà
Que Mihou tout à coup
Commence de suite
Et chante avec feu
Commence doucement
Un chant triste
Si beau
Que les montagnes résonnent
Les vautours se rassemblent
Les pins tressaillent
Les feuilles gasouillent
Les étoiles scintillent
Et s'arrêtent dans leur marche.

Manuscrisele franceze revelă, astfel, înaintea lui V. Alecsandri și I. E. Voinescu o primă încercare de a da folclorului românesc o ieșire în lume. Numărul mare sau mic de texte nu trebuie să determine aprecierea noastră. Mai multe sau mai puține pagini n-ar fi dobândit o mai mare sau mai mică importanță. Exilații pașoptiști în „ceasurile” lor „libere” și de nemulțumire, încercau un act cultural cu repercusiuni adânci în efortul circulației bunurilor noastre spirituale. Până la ei nu se mai făcuse de un secol acest gest sublim. De la Cantemir! C.A. Rosetti, D. Brătianu, I. C. Brătianu, I. E. Voinescu, V. Alecsandri, Al. Odobescu mai târziu, în spiritul ideologiei romantice a pașoptismului lansează în circuitul interesului european pentru cunoașterea popoarelor mici trezite la lupta de eliberare națională, creația autentică a românilor. Ei sînt tîlmăcitorii primelor piese folclorice și de la ei se deschide o cale de acces spre creația anonimă românească. C. A. Rosetti, în primul rînd, merită a nu fi uitat căci el alimentează mai mult decît ceilalți la un loc, curiozitatea și interesul lui Michelet și Dumesnil pentru cultura poporului nostru. Acțiunea de a traduce din poezia populară românească se integrează unui complex de decizii hotărîte de exilații pașoptiști, pentru a susține cauza românească. Ne apropiem astfel, de un moment semnificativ de ordin cultural. Dedați chestiunilor politice, neliniștiți cu grijile cotidiene ale exilului, emigranții români citoresc un act de o sublimă frumusețe. Descoperă occidentului creația folclorică. Prin Dumesnil și Michelet, balada românească trece pe circuitul conștiințelor europene. Capodopera folclorului nostru a fost instaurată în rîndul valorilor mari. Conștiința că avem o creație de ordinul valorilor europene era obținută.

Marin BUCUR

SCRIITORI STRĂINI ÎN ARHIVE ROMÂNE

Muzeul literaturii române deține în fondul Marcu Beza câteva documente din perioada 1923—1930, documente care dezvăluie rolul lui John Galsworthy în consolidarea P. E. N. Club-ului.

Materialele prezentate mai jos fac parte dintr-un schimb oficial de corespondență (în limba engleză) între John Galsworthy, președintele de atunci¹ al Federației mondiale a P.E.N. Club-ului și Marcu Beza, președintele secției române. Ele sînt o mărturie a interesului pe care îl manifesta animatorul P.E.N. Club-ului pentru activitatea secției române.

Creat în Anglia, în 1921, din spiritul britanic de club, fondat de scriitoarea Dawson Scott, P.E.N.-ul era o încercare de a reface, pe plan spiritual, rupturile produse în conștiințe de prima conflagrație mondială, pentru a facilita schimbul de opinii între scriitorii din diferite țări, și mai ales, pentru reluarea relațiilor dintre intelectualii francezi și germani, tulburate de război.

Scriitorii, care încercaseră cu maximă intensitate drama deziluziei umanității față de ea însăși, pun în fruntea Cartei P.E.N. Club-ului principiul enunțat de Thomas Hardy: „Schimbul internațional de idei este singura salvare posibilă a omenirii”.

Acest citat din Hardy apare ca *motto* la un articol al lui John Galsworthy, articol intitulat *International thought*, revăzut de autor și trimis lui Marcu Beza², probabil spre a fi publicat, în traducere, într-o revistă românească.

¹ Președinția lui John Galsworthy, pe o perioadă de zece ani (1923—1933), a reprezentat o epocă plină de eforturi pentru consolidarea din punct de vedere moral și financiar a acestei organizații, ale cărei începuturi sînt legate de numele său. Cu autoritatea pe care o avea în lumea literară, John Galsworthy a ridicat prestigiul P.E.N.-ului, iar la moartea sa (31 ianuarie 1933), coroanele suedeze primite prin decernarea Premiului Nobel pentru literatură (aproximativ 250 lire sterline anual) au revenit fondurilor P.E.N. Club-ului, conform unei dorințe testamentare.

² Ne referim la documentul M.L.R., 760. Acesta se prezintă sub forma unei fascicule de opt pagini-text, format mic. Pe ultima pagină apar doar indicații asupra locului de tipărire: Printed by Wheffer et Sons Ltd., Cambridge, England, probabil, un extras dat autorului de către casa de editură, care tipărise articolul în Anglia. Se pare că este un material de propagandă al P.E.N. Club-ului; ultima pagină poartă, la sfîrșitul textului, semnătura autografă a lui Galsworthy, în facsimil. Textul prezintă multe corecturi, cu cerneală neagră făcute de autor, ceea ce ne îndreptățește să credem că dorea ca articolul să fie tipărit la noi. În sprijinul acestei ipoteze, vezi și discuția de mai jos, pentru documentul M.L.R., 759. Majoritatea corecturilor privesc ortografia (semne de punctuație). În afara acestora mai apar: o tăietură în text (p. 7), două adăugiri (p. 5, § și p. 7, § 2), precum și trei reformulări (p. 3, § 2, p. 5, § 6). Pentru a lămurii micile intervenții dăm exemplul de la p. 3, § 2: Galsworthy a scris cu cerneală neagră may turn out the (se poate dovedi) în loc de was the (a fost).

În acest articol de prezentare a activității și a idealurilor P.E.N. Club-ului, Galsworthy caracterizează situația internațională cu precizia unui istoric sau sociolog, fondul său patetic scăpând uneori de sub controlul unor ambiții de sobrietate. Scepticismul, apatia care se instalaseră după experiența tristă a războiului, dădeau senzația unei lumi care nu s-a dezmeticit încă după o explozie puternică. Primului război mondial îi urmasse o perioadă de descumpăniri, resimțită mai ales în conștiința creatorilor. Iată cum este caracterizată de condeiul lui Glasworthy, cu fina lui ironie, criza psihologică a vremii:

„Celor care, pînă în 1914, au crezut în urbanitatea conduitei reciproce a oamenilor, războiul și pacea care i-a urmat le-au risipit această iluzie. Preocupați de ceea ce are omul mai înalt, nefamiliarizați în general cu adevărata luptă pentru existență, ei au fost furați de somn. Restul omenirii nu a fost zguduit de un șoc deosebit. Îngenuncherea omului de către om făcea parte din lupta zilnică și atunci cînd ea a fost pusă în practică la scara colectivității, ei nu au realizat vreo deosebire pe plan spiritual. A fost îngrozitor, dar normal... Viața adevărată este o luptă îndelungată. Fiecare succes al unui om este un eșec al celui alt. Cooperarea și dreptatea sînt numai paliative ale unei competiții neîncetate și nemiloase. Dezamăgirea cîtorva nu ar fi avut prea mare însemnătate, dacă ei nu ar fi reprezentat nervii și vocea colectivității”.³⁾

În cîțiva ani de existență, reunind scriitori din numeroase țări, P.E.N. Club-ul căpătase o largă audiență internațională. Printre țările membre se numără din 1932 și România. Cel dintîi scriitor român care a făcut parte din P.E.N.-Club a fost Marcu Beza. Secția română îi mai număra ca membri pe Vasile Pârvan—secretar al P.E.N. Club-ului român, pe Victor Eftimiu, Brătescu-Voinești, Em. Bucuța, pe Cincinat Pavelescu, V. I. Popa Jean Bart, Ion Pillat ș.a.

Mai puțin cunoscut ca personalitate literară, Marcu Beza, membru corespondent al Academiei⁴⁾, se remarcă prin pasiunea sa cărturărească. El are meritul explorării unor documente din *British Museum*, reconstituind prin conferințele ținute în străinătate sau la Academia Română, cele mai vechi legături culturale dintre România și Anglia⁵⁾.

În 1930, Galsworthy îi trimite⁶⁾ un apel pe care-l adresase membrilor Centrului englez al P.E.N. Club-ului, în vederea măririi fondurilor financiare, fonduri necorespunzătoare prestigiului dobîndit de organizație în lumea întreagă.

³⁾ Documentul M.L.R., 760, p. 1; traducerea textelor din limba engleză ne aparține.

⁴⁾ Datorită lui Marcu Beza, Academia Română a reușit, în 1929, să achiziționeze copia hărții Stolnicului Const. Cantacuzino (Padova, 1700), al cărei original se află la British Museum, Londra. Vezi referitor la Marcu Beza, și G. Muntean, Corespondență inedită Liviu Rebreanu-Marcu Beza, Revista de istorie și de teorie literară, XIX, 1970, pp. 121—131.

⁵⁾ Papers on the Rumanian people and literature, London, 1920.

Rumanian chroniclers, London, 1941.

Rumanian proverbs selected and translated, London, 1921.

Shakespeare in Rumania, London, 1931.

Vechi legături cu Anglia, Academia Română, Memoriile secției literare, III, București, 1938.

Zidra. Gardana. The dead Pool. (In) Rumanian stories translated from the original Rumanian by Lucy Byng, London-New York, 1921.

⁶⁾ M.L.R., 761, reprezintă o foaie volantă care conține textul oficial, tipărit în limba engleză, la care Galsworthy a adăugat cu cerneală albastră, formula de adresare Dear M (...) Beza, precum și semnătura autografă.

În apelul său, care poartă data de 15 septembrie 1930, Galsworthy prezintă succint activitatea P.E.N.-ului, care se și afirmase ca o importantă organizație internațională.

„În numai 9 ani de existență, avem deja 46 de centre în 33 de țări, numărul total al membrilor este de circa 3000, incluzând un număr din ce în ce mai mare de scriitori din lume și sintem în continuă creștere. Cred că ne putem considera principalul for [P.E.N. Club-ul londonez] în promovarea legăturilor prietenești și a acordului dintre națiuni. A duce mai departe acest lucru reprezintă un ideal care merită efortul. Fiecare congres ținut în fiecare an în altă țară s-a bucurat de un succes răsunător și a stîrnit un ecou mai mare decît precedentul [...]

[...] Cei care au participat anul acesta la Congresul din Polonia au simțit și mai pregnant faptul că noi, scriitorii, avem misiunea de a restabili bunăvoința în lume [...] deoarece influența legăturilor de prietenie între scriitorii din diferite țări este ceva subtil și totodată pătrunzător, practic fără limită”⁷.

Pentru realizarea acestor idealuri, Galsworthy a căutat să întărească prestigiul moral al P.E.N. Club-ului prin îmbunătățirea situației financiare, destul de precară pe atunci, dovedind abilitatea și inițiativa unui bun organizator.

„Dacă aceste lucruri [audiența sporită a P.E.N.-ului] sînt adevărate și eu sînt din ce în ce mai convins de asta, atunci noi, Centrul fondator din Anglia, principalul sprijinitor al Clubului și al idealului pe care-l servește, ar trebui să fim cel puțin într-o situație de stabilitate și de prestigiu. Dar, din punct de vedere financiar, noi trăim de azi pe mâine. Subscripțiile ne vin alarmant de încet. Încasările nu acoperă cheltuielile, deși cheltuielile sînt limitate la maximum [...]. Asta ne obligă să recurgem în fiecare an la bunăvoința altora și la ajutor din afară, la subvenții prin spectacole și serate, spre a ne menține pe linia de plutire. Toate acestea sînt sub demnitatea noastră și cu totul nesatisfăcătoare. Ne-a fost sugerată o soluție: să se mărească taxa, pentru fiecare membru al Centrului englez, la 5 lire și 5 șilingi anual [...]. Ar fi absurd să plătești o asemenea taxă dacă ar fi vorba de un simplu club de dîneu din Londra, dar P.E.N.-ul este o instituție de rezonanță mondială, bazată în special pe noi, Centrul englez, și este de datoria noastră să facem totul spre a fi la înălțimea misiunii pe care o avem”⁸.

Tot aici, Galsworthy făcea constatarea că ideile care s-au născut în cadrul vieții culturale engleze și-au găsit audiență mai degrabă pe Continent, decît în țara de baștină.

„Recunoașterea importanței și a utilității P.E.N.-ului este, de fapt, mai mare pe Continent, decît aici la noi.”⁹

Galsworthy a sprijinit în mod direct întărirea secțiilor naționale ale P.E.N. Clubului, trimițînd, fără nici un fel de pretenții materiale, articole cu caracter programatic.

Mai jos, publicăm scrisoarea adresată lui Marcu Beza, la 22 octombrie 1923, care atestă tocmai o astfel de situație¹⁰.

Diana CRISTEV

⁷ *Ibidem*.

⁸ *Ibidem*.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ *M.L.R.*, 759. Text dactilografiat în limba engleză cu semnătura autografă John Galsworthy.

Grove Lodge
The Grove,
Hampstead,
London N.W.S.
October 22, 1923

Dragă domnule Beza,

Articolul alăturat va fi publicat în English Times, în 29 și în 30 octombrie. Ați putea dumneavoastră să-l traduceți (sau să-l dați cuiva să-l traducă) și să-l publicați în 31 octombrie, sau ceva mai târziu, într-o revistă importantă din țara dumneavoastră? Eu nu pretind nici o plată, așa că dumneavoastră puteți să stabiliți condițiile direct cu editorul. Materialul va apărea în America și în câteva țări europene. Vă rog să mă țineți la curent cu cele ce veți hotări.

Cu stimă

s/s J-GALSWORTHY

lui Andrei Caracolea
dragostea și
prevenia veche
(de 10 ani!!) a lui
Eugen Ionescu
10/21/34

Al. Tzigara-Samurcaș, unul din pionierii mișcării muzeologice din România, în vizită la Abatele Metodiu Zavoral, cunoscut prieten ceh al poporului român (Mănăstirea Strahov, Praga — circa 1928) — fotografie comunicată amical de Muzeul literaturii ceh, Praga.

„m-or troien

VASILE ALECSANDRI

**80 DE ANI
DUPĂ MOARTE**

La 22 august 1890, în conacul din Mircești, pe care l-a slăvit tot timpul, tîrziu și încărcat de ani și de onoruri, se săvîrșea din viață Vasile Alecsandri. Trăise 69 de ani și participase, cu inima și fapta, la cele mai de seamă evenimente din istoria renașterii noastre naționale —, operă a veacului al XIX-lea. 1848, 1859, 1877, 1881 sînt date, în același timp, memorabile, ale biografiei poetului și ale istoriei noastre naționale.

Lupta împotriva vechiului regim de feudalitate arbitrară, care a cunoscut în mișcarea de la 1848 o răzvrătire unanimă, a avut în Vasile Alecsandri pe unul din cei mai convinși promotori. Drumurile sale în Ardeal și în Bucovina, la Cernauca fraților Hurmuzăchești, activitatea ziaristică și imnul său, „Deșteptarea României“, care, dacă n-a avut soarta „Răsurnetului“ lui Andrei Mureșanu, n-a constituit, totuși, mai puțin o vibrantă chemare, sînt fapte de notorietate publică. Lupta lui Vasile Alecsandri pentru Unirea Principatelor e de asemenea cunoscută. De n-ar fi decît „Hora Unirii“, ajunsă atît de populară, renunțarea sa la „domnie“ și oficiile de ministru de externe al lui Cuza Vodă, dimpreună cu „misiunile“

cu drag/aduceri aminte..."

în străinătate, la Napoleon al III-lea, la lordul Palmerston, și la Cavour, și treimea aceasta de merite ar ajunge să facă din Alecsandri unul din cei mai zeloși susținători ai Unirii. Ce a însemnat războiul pentru independență în opera poetică a lui Vasile Alecsandri, o știe și ultimul ținc din primare. Autorul „Sergentului” și al lui „Peneș Curcanul” a fost, de bună seamă, și un poet al războiului de independență. Patriotismul său, adaos la acela al lui Bălcescu, Bariș, Kogălniceanu și alții alții, a călăuzit Patria, în veacul naționalităților, pe drumul Renașterii.

Însă patriotismul lui Alecsandri nu s-a limitat numai la scemeni. El a îmbrățișat deopotrivă și natura, pământul țării, începînd cu lunca Siretului și cu paradisul Mirceștilor și sfîrșind cu ultimul creștet din munții Moldovei, pe unde preumblările sale, însoțit de prietenul său Alecu Russo, îi purtau, în căutarea folclorului. *O, gură dulce-a rafului* — se surprinde, în primii ani ai carierei sale diplomatice din Paris scandînd, cu gîndul la frumusețile Patriei și versul, cu evidenta lui aluzie la „Miorița” face parte dintr-o poemă mai puțin cunoscută, „Țara” din 1887, închinată toată plaiurilor românești, cu ale lor podoabe. Am mai citat cîndva („Alte mențiuni...”, I, 1961. pag. 67—68), admirabile pagini din corespondența lui Alecsandri cu Ion Ghica, din 17 septembrie 1885, în care poetul face cel mai fierbinte elogiu al Mirceștilor. Voi reproduce, de astădată, finalul: „... urmăresc cu ochii triumghiul berzelor ce brăzdează albastrul cerului, pînă se pierde la orizont, și mai mult ca oricînd, înțeleg patriotismul. Poți să cutreieri mult și bine lumea și să te minunezi de progresele civilizației, nimic nu prețuiește cît farmecul colțului de pămînt unde te-ai născut, chiar de-ar fi impregnat de barbaria

cea mai primitivă. Mă crezi, oare? etc., etc.". Și, ca un refren, alimentat de cealaltă notă proprie lui Alecsandri: sentimentalismul, iată și un crîmpei, mai vechi cu un sfert de veac, dintr-o epistolă, din 1861, către Costache Negri. Declinînd imputarea că, din lipsă de patriotism, Alecsandri ar opta pentru o plimbare în Japonia, poetul adăuga: „Dar lasă-mă și pe mine să-mi urmez calea pe care mă împinge propria mea soartă. Dă-mi voie să iubesc și mai departe ceea ce a făcut din mine un om cu suflet, cu imaginație: călătoriile și ... femeile. Ce vrei? nu mă simt încă octogenar; inima mea are cel mult douăzeci de ani cînd îmi vorbește de patima mea sau despre tine“. Și, amintindu-și, cum în vremea aceasta lucrează la culegerea sa de poezii populare, ce va apărea abia peste cinci ani, lui Alecsandri îi place să creadă că opera aceasta îi va fi un „scut“, care-l va feri de cei ce-l acuză „de lene și de lipsă de patriotism“.

Cititorul va urmări, sîntem convinși, textele ce urmează acestui omagiu, ca și explicațiile colegului Ion Stăvăruș, cu viu interes. Să spunem numai că: epistola despre Unirea Principatelor, scrisă între cele două uniri, din Iași și din București, și despre complotul pus la cale de foștii membri ai familiei Mihailache Sturdza e, în parte numai, inedit. Folosit de George Macovescu, fragmentar, într-un articol din „Magazin istoric“, epistola se publică de astădată în integralitatea ei. Textul epistolei către Costache Negruzzi (și importanța ca și semnificația ei nu va scăpa nimănui) e întrutotul inedit. De asemenea și poema „Le signal du réveil“ este inedită. Ea pare să fie o reluare, în condiții superioare, a poeziei „Cîntecul gîntei latine“, ce i-a adus lui Alecsandri laurul latinității, imediat după războiul din 1877—1878. Să adăugăm numai că pentru concursul cîntecului gîntei latine, Mistral însuși scrisese o poemă, înfinit superioară.

PERPESSICIUS

NOI DOCUMENTE REVELATOARE

Cine cunoaște tomurile publicate de consacrații în cercetarea activității "bardului de la Mircești" greu și-ar putea închipui că falma autorului ar mai fi lăsat undeva ceva inedit. Și cu toate acestea, nici chiar în cazul lui Alecsandri nu se poate considera că „socoliile s-au încheiat” în această privință. Ca dovadă: noul mărturie pe care le oferim în paginile de față, ca o contribuție modestă la cunoașterea activității marelui poet.

* * *

1. În arhiva Ministerului Afacerilor Externe (Fondul Paris, dosarul nr. 1) se află un exemplar din „Instrucții pentru Alegerea Domnului, adoptate în Adunare în seșința sa din 4 ianuarie 1859”. Pe marginea acestui act oficial, de mărimea unei coli ministeriale duble, Vasile Alecsandri a așternut o lungă scrisoare în limba franceză, adresată, la 15 ianuarie 1859, unui prieten anonim. S-ar putea crede că este mai degrabă un concept de scrisoare, dar începutul scrisorii („Iată indicațiile adoptate...”) arată că la adresant a mers actul la care se refereau lămuririle trimițătorului și deci nu e vorba de o clornă. Și apoi, dacă ar fi fost o clornă și nu originalul însuși, de ce ar fi ținut Alecsandri s-o păstreze (după ce va fi reintrat în posesia ei) printre hirtile sale de preț mai bine de trei decenii. Acest document provine din fondul Legației Române din Paris, rămas fără îndolală acolo de la Alecsandri care și-a aflat sfârșitul în 1890 pe când era ministru plenipotențiar în capitala Franței. Bănuiim, de asemenea, că documentul va fi fost recuperat de Alecsandri în ultimii ani poate de la fratele său Iancu (+ 1884) sau de la adresant direct. De aici mai deducem că adresantul se va fi aflat în Franța. Greu de spus dacă acesta era român sau străin. După formula foarte directă folosită (în persoana a II-a singular), pare să fi fost român și încă unul dintre prietenii foarte apropiați ai autorului. După felul în care s-a căutat să se dea o transcriere fără greș, pentru a se propunja exact în franceză, unele toponimice românești (nu era cazul pentru un român), s-ar deduce că adresantul era un străin. Încel pentru a doua ipoteză, admițând în același timp că cel cărui l se adresa era o foarte apropiată cunoștință și tovarăș de lăd pe care se putea blizul. Dintre francezii cărora le-ar fi putut încredința o asemenea destăinuire de mare importanță, doi ar putea intra în atenție: Edouard Grenier și A. Ubicini cu care a întreținut relații foarte apropiate și o corespondență îndelungată. Cu Ed. Grenier, Alecsandri era însă în raporturi reci în perioada respectivă, pentru că acesta nu mai voise să rămână în Moldova să le dea unioniștilor o mână de ajutor. Filoromânul Ubicini, foarte apropiat de Alecsandri, dimpotrivă, era angrenat pentru cauza Unirii și prietenul său român îl informa periodic, prin intermediul fratelui său Iancu Alecsandri, aflat în Paris, despre întreaga mișcare politică din Moldova, pentru ca acela să difuzeze știrile în presa franceză. Această scrisoare putea prea bine să-i fie adresată, așa dnr, acestuia, — concluzie la care subseriem.

Prin conținutul său, acest document este de primă importanță atât prin informațiile pe care le furnizează asupra desfășurării evenimentelor și a prezentării atmosferei politice din perioada Unirii în Moldova, eli și pentru destăinuirile poetului care, miuit de înalte sentimente patriotice și credința misiunii sale de artist, a renunțat să candideze la domnie. Numai într-o scrisoare adresată în acea perioadă fratelui său Iancu mai întâlnim, afirmate atât de deschis și de patetic, aceste sentimente.

Documentul ce urmează, a fost citat parțial (tradus) în articolul „Vasile Alecsandri — diplomatul” publicat de profesorul universitar George Macoveanu în revista „Magazin istoric”, an III, nr. 2/23 din februarie 1969.

Integral (în original și în traducere) se publică acum pentru prima oară.

Jassi, le 15 (27) janvier 1859

„Voici les instructions adoptées par la Chambre pour l'élection du prince; ce qui y manque c'est le serment du prince que je t'ai envoyé et que tu trouveras dans le manifeste de Couza. Negri, Nico Catargi et le colonel Mavriki viennent de partir pr. Constantinople pour aller chercher l'investiture.

La formation du nouveau Ministère a présenté quelques difficultés. Pano avait été chargé, à titre de chef de Cabinet, de présenter une liste, mais il s'est embarassé pendant une dizaine de jours dans [des] combinaisons qui n'ont abouti à aucun résultat. Il a fini par y renoncer. Hier, à peine, on est parvenu à accoucher et voici le résultat:

Basile Stourza — Ministre de l'Intérieur et président du Conseil

M. Epureanu — de la Justice

Rolla — du Culte et de l'Instruction publique

Alecsandri — des Affaires étrangères

L. Rosetti — des Finances

D. Miklesco — des Travaux publics

Miklesco — Hâtman

Ayant été souffrant tous ces jours-ci, et étant encore au point de garder la chambre à cause d'un violent refroidissement, je n'ai pu m'occuper d'affaires. J'espère reprendre mon poste dans deux ou trois jours.

Chose assez amusante! Tous les jours je vois des personnes plus ou moins connues qui viennent me dire que le pays s'attendait à me voir prince-régnant, que c'était là une chose arrêtée dans l'esprit de tout le monde, et que l'on ne peut comprendre pourquoi j'ai fait acte d'abnégation.

J'ai eu sauer le pays des griffes de Michel et de Grégoire Stourza, leur dis-je. Mais ils ne veulent et ne peuvent comprendre qu'en tenant le trône dans sa main, on aurait le courage d'ouvrir cette main en faveur d'un autre. Voilà le monde cher ami; on comprend l'égoïsme plus facilement que l'abnégation.

Et pourtant si l'on savait combien je suis heureux d'avoir rendu ce service à mon pays et d'être resté un simple poète comme devant, aimé de tous, et ayant plus que jamais la conscience de ce que je pourrai produire quand je serai libre!

La nomination de Couza est non seulement une victoire nationale, mais c'est en même temps le triomphe de la moralité. Dans un moment comme celui-ci où les plus riches manquent d'argent, le pays a résisté noblement aux infâmes tentations du prince Michel Stourza. La veille de l'élection du prince, plus [de] 300.000 ont couru les rues pendant toute la nuit et pas un des députés ne s'est souillé au contact de cet or maudit. Que les Autrichiens disent encore que nous sommes un peuple corrompu et que l'élection du prince est une question de chiffres!

N. B. important.

L'arrivée du prince Gr. Stourza dans le pays a été suivie en cachette par celle de plusieurs polonais déguisés qui avaient servi dans l'armée turque pendant la guerre, et de plusieurs autres venus de la Galicie.

Ces aventuriers commandés par un certain Verjblaki (Mourad-bey) ami et compagnon de Gr. Stourza, faisaient partie d'un complot dont le but était de tenter un coup de main dans le pays pour renverser le nouveau G (gouvernement)-t et pour proclamer prince Grégoire Stourza. La police a eu vent de la chose et des nombreuses arrestations viennent d'être faites à Jassi, Bakaou et Fokchani. Plus de 60 polonais sont en prison actuellement; Murad-bey, arrêté à Fokchani avec deux autres chefs ont été dirigés sur Jassi. On dit le prince Grégoire fort compromis dans cette ténébreuse affaire et on parle de le placer sous la surveillance de la police en attendant que le G (gouvernement)-t demande la permission à la Chambre de le soumettre à l'action des tribunaux.

On affirme également que l'assassinat, le pillage et l'incendie formaient les bases de ce complot et que plus de 16 personnes étaient désignées au coups des assassins.

Parmi ces personnes étaient compris tous ceux des députés qui avaient combattu courageusement la candidature du prince Grégoire, c'est-à-dire Couza, Epureanu, Moi, Copăluceanu, Rolla, L. Catargi etc.

Si tout cela est vrai, nous venons d'échapper belle!

Ce diable de prince Grégoire, a-t-il soit des (sic!) grandeurs.

Je t'écirai bientôt une lettre détaillée sur cette affaire curieuse.

Alexandri

15 (27) ianuarie 1859

„Iată instrucțiunile adoptate de Cameră pentru alegerea prințului; ceea ce lipsește este jurământul prințului pe care îl l-am trimis și pe care-l voi găsi în manifestul lui Cuza.

Negri, Nieu Catargi și colonelul Mavriki au plecat în Constantinopol ca să caute (a obține) investitura.¹⁾

Formarea noului Minister a prezentat câteva dificultăți. Panu a fost însărcinat, cu titlu de șef al Cabinetului, să prezinte o listă, dar el s-a incurcat timp de vreo zece zile în combinații care n-au dus la nici un rezultat. A sfârșit prin a renunța la aceasta. Ieri, de-abia s-a ajuns să se nască ceva, și iată rezultatul:

Vasile Sturza — Ministru de Interne și președintele Consiliului

M. Epureanu — al Justiției.

Rolla — al Cultelor și al Instrucțiunii publice

Alecsandri — al Afacerilor străine

L. Rosetti — al Finanțelor

D. Miclescu — al Lucrărilor publice

Millescu — Comandantul oștirii

Fiind suferind zilele acestea și fiind încă nevult să stau în casă din pricina unei răceli puternice, n-am putut să mă ocup de treburi. Sper să-mi relau slujba în două-trei zile.

Lucrul destul de amuzant! În fiecare zi văd persoane mai mult sau mai puțin cunoscute care vin să-mi spună că țara se aștepta să mă vadă prinț-domnitor, că acesta era un lucru intrat în spiritul tuturor, și că nu înțeleg pentru ce am făcut act de renunțare.

Am crezut că seap țara de ghearele lui Mihail și Grigore Sturza, le spun eu. Dar ei nu vor și nu pot să înțeleagă că având cineva tronul în mână ar avea curajul să-și deschidă mina în favoarea altuia. Iată lumen, dragă prietene; se înțelege mai ușor egotismul decât spiritul de abnegație.

Și totuși, dacă s-ar ști că sint de fericit de a fi făcut acest serviciu țării mele și de a fi rămas un simplu poet ca mai înainte, lubit de toți, și având mai mult ca oricând conștiința de ceea ce voi putea produce, cînd voi fi liber!

Numirea lui Cuza este nu numai o victorie națională, ci totodată și un triumf al moralității. Într-un moment ca acesta, în care și cei mai bogați due lipsă de bani, țara a rezistat în chip nobil la isptirile infame ale prințului Mihail Sturza. În ajunul alegerii prințului, mai mult de 300.000²⁾ au curs pe străzi noaptea și nici unul dintre deputați nu s-a mînjit de atingerea acestui aur blestemat. Să mai spună încă Austriei că sintem un popor corupt și că alegerea domnitorului este o chestiune de cifre!

N. B. important.

Sosirea prințului Gr. Sturza în țară a fost urmată pe ascuns de aceea a mai multor polonezi deghizați care slujiseră în armata țurea în timpul războiului, și a altora, mai mulți, veniți din Galția.

Acești aventurieri comandați de un ourecare Verjbinski³⁾ (Murad-bey) prieten și el ras al lui Grigore Sturza, făceau parte dintr-un complot al cărui scop era să încerce în țară o lovitură prin surprindere pentru a răsturna noul Guvern și să proclame domnitor pe Grigore Sturza. Poliția afuse cîte ceva despre acest lucru și au fost făcute numeroase arestări la Iași, Bacău și Focșani. Mai bine de 60 de polonezi se află acum la închisoare; Murad-bey, arestat la Focșani împreună cu alți doi capi au fost duși la Iași. Se spune că prințul Grigore a fost puternic compromis în această tenebroasă afacere și se vorbește de a-l pune sub supravegherea poliției așteptînd ca Guvernul să ceară permisiunea Camerei de a-i lăta trimiterea în judecată.

Se afirmă, de asemenea, că asasinatul, jaful și pirjolul erau acțiunile de bază ale acestui complot și că peste 16 persoane fuseseră trecute pe listă în vederea lovirilor asusimilor.

Între aceste persoane fuseseră cuprinși toți acei deputați care combătuseră cu curaj candidatura prințului Grigore, adică Cuza, Epureanu, Eu, Kogălniceanu, Rolla, L. Catargi, etc. Dacă acest lucru este adevărat, am scăpat ca prin urechile acului!

Acest diavol de prinț Grigore este setos de mări.

Curînd îți voi scrie o scrisoare detaliată asupra acestei afaceri surioase.“

Alexandri

¹⁾ C. Negri, N. Catargi și colonelul Mavriki au constituit „Deputația moldoveană” trimisă la 2/21 ianuarie 1859 să obțină de la Poartă investitura pentru Al. I. Cuza, ales domnitor în Moldova.

²⁾ Este vorba de proverbiala sumă de 300.000 de galbeni pe care Gr. Sturza a pus-o la bătaie pentru mîltuirea alegătorilor în favoarea alegerii sale.

³⁾ Wlezbicki, aventurier de origine poloneză, a servit în armata țurea sub numele de Murad-bey.

2. Din corespondența lui Vasile Alecsandri cu prietenul său statornic Costache Negruzzi au ajuns până la noi puține lucruri. Sintem bucuroși că putem acum adăuga aici o nouă mărturie în această privință: o scrisoare înedită (redactată în limba franceză) a lui V. Alecsandri, din 1858, adresată autorului născut „Alexandru Lăpușeanu”.⁴⁾

Privitor la conținutul acestei scrisori, subliniem contribuția pe care ea o aduce la evidențierea, o dată în plus, a grilii și atitudinii generoase a lui Alecsandri de a populariza, folosind pentru aceasta propriile relații, în lumea apuseană scrierile confracților săi, opere demne să reprezinte tinăra literatură românească. De asemenea, nu lipsită de interes este informația furnizată asupra recenzării operei lui C. Negruzzi în Italia.

Iată textul acestei scrisori (în originalul francez și în traducere):

Paris, 30 Mars 1858

Mon cher Negruzzi,

Les roumains ont à Turin un chaud défenseur de leurs intérêts dans la personne de Mr. Vegezzi-Ruscalla, rédacteur du *Mondo letterario*. Cet estimable confrère en littérature s'occupe activement de faire connaître à l'Italie les illustrations de nos pays et c'est dans ce but que je lui ai envoyé, il y a quinze jours, votre ouvrage accompagné d'une notice bibliographique. Mr. Vegezzi-Ruscalla en a profité pour écrire l'article, ci-joint. Lisez-le et ne manquez de lui remercier dans une lettre en langue roumaine, car vous avez à faire à un Philoroumain qui connaît bien notre idéome.

Sur ce je prie Dieu qu'il vous ait en sa sainte et digne garde.

Tout à vous
Alexandri

Paris, 30 Martie 1858

Dragul meu Negruzzi,

Românii au la Torino un cald apărător al intereselor lor, în persoana D-lui Vegezzi-Ruscalla⁵⁾, redactor la *Mondo letterario*. Acest prețuit confrate de literatură se ocupă activ să facă cunoscute Italiei vești grătore despre țările noastre și totemai în acest scop i-am trimis, acum 15 zile, lucrarea dv. însoțită de o notiță bibliografică.⁶⁾

D-l Vegezzi-Ruscalla a folosit aceasta pentru a scrie articolul cel alăturat. Citiți-l și nu uitați de a-l mulțumi într-o scrisoare în limba română,⁷⁾ căci aveți de-a face cu un Filoromân care cunoaște bine limba noastră.

Cu asta rog pe Domnul să vă aibă în sfânta și demna lui pază.

Intru totul al dv.
Alexandri⁸⁾

Întrind în conflict cu Sadyk-Paşa, şi-a dat demisia şi a plecat cu Gr. Sturza în Moldova ca mercenar al acestuia. Complotul pus la cale de Gr. Sturza şi condus de W. nu a reuşit deci să compromită definitiv pe uneltitorii antiunionişti.

⁴⁾ Am putut să îmi cunoştinţă de această scrisoare datorită amabilităţii d-lui Leon Negruzzi, descendent al scriitorului din epoca paşoptistă, el însuşi scriitor, stabilit de mulţi ani la Paris, care purta cu sine, ca pe un talisman de familie, acest preţios document. Îi aducem mulţumirile noastre şi pe această cale. (Scrisoarea se află în prezent în colecţiile Bibliotecii Academiei R.S.R.)

⁵⁾ G. Vegezzi-Ruscalla (1799—1885), cunoscut filoromân italian din Torino, prieten cu Alecsandri, a popularizat intens literatura şi limba română în Italia: în 1858 a tradus o culegere de poezii populare româneşti luate din volumul alcătuit de Alecsandri, precum şi poemul acestuia „Înşiră-te mărgărite”; a inaugurat un curs de limba, literatura şi istoria românească la Universitatea din Torino („Prolusione al libero corso di lingua, letteratura e storia romana nella R. Università di Torino”, Derossi, Torino, 1863).

⁶⁾ Lucrarea la care se referă Alecsandri nu putea fi alta decât „Păcatele tinereţilor”, volum care reuneşte, în spirit antologic (în 1857) scrierile lui Negruzzi.

⁷⁾ Sublinierea lui Alecsandri.

⁸⁾ În această perioadă, autorul foloseşte în semnătură x.

Pe lănci lungi și vâlcu cu gârlă mare
O undă cântărea în cântecul său
Dinam un vâlc de mare, cântărea de țigă
De vâlcu pe lăncă, cântărea în cântec.

În undă mare, cântărea cântecul său
De lăncă, cântărea cântecul său
De vâlcu în cântecul său, cântărea cântecul său
De lăncă, cântărea cântecul său.

Vedea-lă lăncă, cântărea cântecul său
De lăncă, cântărea cântecul său
De vâlcu în cântecul său, cântărea cântecul său
De lăncă, cântărea cântecul său.

De vâlcu, cântărea cântecul său
De lăncă, cântărea cântecul său
De vâlcu în cântecul său, cântărea cântecul său
De lăncă, cântărea cântecul său.

De lăncă, cântărea cântecul său
De lăncă, cântărea cântecul său
De vâlcu în cântecul său, cântărea cântecul său
De lăncă, cântărea cântecul său.

De lăncă, cântărea cântecul său
De lăncă, cântărea cântecul său
De vâlcu în cântecul său, cântărea cântecul său
De lăncă, cântărea cântecul său.

De lăncă, cântărea cântecul său
De lăncă, cântărea cântecul său
De vâlcu în cântecul său, cântărea cântecul său
De lăncă, cântărea cântecul său.

De lăncă, cântărea cântecul său
De lăncă, cântărea cântecul său
De vâlcu în cântecul său, cântărea cântecul său
De lăncă, cântărea cântecul său.

De lăncă, cântărea cântecul său
De lăncă, cântărea cântecul său
De vâlcu în cântecul său, cântărea cântecul său
De lăncă, cântărea cântecul său.

De lăncă, cântărea cântecul său
De lăncă, cântărea cântecul său
De vâlcu în cântecul său, cântărea cântecul său
De lăncă, cântărea cântecul său.

De lăncă, cântărea cântecul său
De lăncă, cântărea cântecul său
De vâlcu în cântecul său, cântărea cântecul său
De lăncă, cântărea cântecul său.

De lăncă, cântărea cântecul său
De lăncă, cântărea cântecul său
De vâlcu în cântecul său, cântărea cântecul său
De lăncă, cântărea cântecul său.

Modul
Literaturii
Române

3. În ultimele decenii ale secolului trecut, Vasile Alecsandri a ajuns în Franța cea mai cunoscută personalitate a literaturii române moderne. La aceasta a contribuit îndeosebi răsunătorul său succes în concursul poezilor felișbri, unde i s-a acordat în 1878 marele premiu pentru „Cîntul gîntei latine“, iar în 1882 a fost ovaționat recitîndu-și versurile la entuziastele serbări felișbreene din orașele Provenței. De atunci opera sa a intrat în atenția multor personalități și publicații franceze care au popularizat-o, recomandînd-o nu o dată cu elogiul generos.

Alecsandri, încercînd de „Ideea latină“ care patropa mișcarea felișbrilor, a aderat la aceasta cu entuziasmul său nedesmințit și a dedicat unora dintre militanții ei poezii de o deosebită atenție, iar ideli ori evenimentului în sine versuri de odă și manifest.

Studii speciale au reușit să pună în lumină în mare parte acest aspect al activității poetului. Ceea ce surprinde este absența din aceste studii a oricărei referiri cu privire la una din poeziile cele mai importante scrise de Alecsandri pe tema ideii latine. De aceea ne propunem a ne ocupa mai în detaliu de aceasta în cele ce urmează.

Poezia în care ne referim se intitulează „Le Signal du Réveil“ și a fost publicată în principala revistă, de după 1882, a mișcării: Revue du Monde Latin (Tome I-er, sept.-déc. 1883, pp. 38-39). Este o odă de preamărire și de chemare la unire a lumii latine, avou evident al mișcării la care poetul aderase. Începutul este marcat printr-o metaforă de sugestivă grandoare: „Patru munți în Europa escaladează cerul“, purtînd deasupra lor, pe tronuri de regine, patru mari nații, „surori de neam latin, cu antee blazoane“; ele-și trimit priviri și cuvinte ce umplu „vastele orizonturi“: „Salut, Franța, Italia, Spania, România!“; uriașii de stîncă poartă de la unul la celălalt ecourile: „Salut, Alpi, Carpați, Apenini, Pirinei!“ Glasul acestor „giganți frați ai marii Lumi latine“ constituie pentru poet „prodigiosul semnal! prodigioasa deșteptare!“ pentru destinele celor patru popoare ce vor așeza

„pe culmile Europei o sublimă auroră“. Cu gîndul necurmat la soarta patriei sale, poetul îndăugă: „Și, dincolo de mări, în țara soarelui, / Fiecare undă va căpăta un reflex impurpurat“. Această magnifică viziune îl îndeamnă să adreseze, în final, o aprinsă și îndrăzneală chemare: „Curaj! Veniți cu toții să ne strîngem rîndurile, / Fii ai mamei auguste, copii ai nobilei glori! Munții noștri și patriile-regine și-au strigat în spații chemările! Să fim uniți, să fim frați, și să fim mîreți... / Ca lumina să se reverse și noaptea să se steargă!“

Prin viziunea pe care o dezvoltă, această udită lucrare a lui Alecsandri stă alături de „Cîntul gloriei latine“, dar prin îndrăzneală și pîtos ea depășește poemul încununat cu lauri în 1878.

Publicînd poezia, revista menționează că aceasta a fost „tradusă din românește“, iar linga semnătură trece data: „Mirești, 1882“.

Referitor la versiunea românească a poeziei, care, potrivit indicației amintite, ar fi premers celei franceze, semnalăm că, în urma cercetărilor întreprinse, singura apropiere care se poate face este cu poezia „Patru regini“⁹⁾. Aceasta poartă, de altfel, și o mențiune din partea autorului: „cînt în adunarea literară de la Alby, maiu, 1882“. Comparînd însă atent cele două poezii, asemănarea nu se poate stabili decît la un cadru foarte general, mai precis la metafora cu cei patru munți și cele patru țări-regine. Conținutul e altul, mesajul—substanțial diferit (chemarea la unire din poezia franceză lipsește în cea română). Propriu-zis, este vorba de două poezii diferite care pornesc de la o idee și o metaforă comună; sau, cu mare îngăduință, se poate accepta înruditarea de variante. Cîndu-le, oricînd, se constată în cea românească un tablou grațios, iar în cea franceză—un mesaj plin de pîtos, mărturisit chiar de titlul ce-l poartă.

Varianta românească va fi fost, fără îndoială, cea dinți și lectura ei la Alby, de către poet însuși, în timpul serbărilor din 1882, este sigură. În ceea ce privește varianta franceză, aceasta e socotim realizată nu tîrziu, după întoarcerea în țară a lui Alecsandri, căel se simte, încă prezentă, căldura generată de mari clipe de entuziasm. Mai credem că ea a fost scrisă direct în franceză de Alecsandri și nu este vorba de o traducere. Argumente în acest sens: a.—nu se indică nici un traducător; b.—nimeni nu și-ar fi permis, în afară de autor, să-și ia o atît de mare libertate față de textul românesc. Presupunem, de asemenea, că poezia l-a fost cerută de prietenul său, felibrol A. Roque-Ferrier, pentru primul număr al revistei pe care o pregătea, poate chiar cu sugestia de a fi ceva inaugural. De altfel, „Le Signal du Réveil“ nu numai că va căpăta loc în primul număr din Revue du Monde Latin (fascicola din 25 sept. 1883), ci i se va da chiar locul de onoare, deschizînd rubrica de poezie în cadrul căreia mai publicau printre alții și Fr. Coppée și Th. Aubanel! Pentru o revistă care se adresa lumii latine, poezia lui Alecsandri încheia un program și un manifest ideal!...

4. Nici colaborarea lui Alecsandri în paginile revistei „Le Semeur“ (apărută între 1887—1888 la Paris, sub direcția lui Auguste Vulliet) n-a fost menționată, după cunoștința noastră, în nici un studiu apărut pînă acum la noi. În această publicație a apărut, la 25 ian. 1888, poezia „Primele obusuri“, însoțită de mențiunea: „Dăm azi, cu titlu de curiozitate, o poezie înedită de D-l Vasile Alecsandri, poetul național al României și Ministrul său la Paris.“ „Curiozitatea“ constă în publicarea poeziei chiar în limba română, cititorul francez fiind ajutat să înțeleagă conținutul printr-o traducere literală și specificarea că poetul evoca un episod din războiul de la 1877.

Prin conținut, această poezie se apropie de o altă, din aceeași perioadă: „Adio la Peleş“. Se pare că această poezie n-a apărut niciodată la noi, ea rămînînd udită în paginile publicației franceze. Primele strofe sînt și cele mai reușite, merit pentru care le reproducem mai jos:

Sub cer senin, albastru, lin Dunărea în vale
Coboară măstoasă, lăzînd apele sale
Pe cîmpli ce larba verde, prin rediuri de stejar,
Pe insule ce-n unde se-afundă și dispar.
Ea-n cursu-i oglindește de-a stînga Calafatul,
De-a dreapta sa Vidinul în veci înstrăinatul,
Cetate—încă fecloară sub pază de păgîni
Ce pare că așteaptă năvălă de Români.

Ion STĂVĂRUȘ

⁹⁾ În *Varia* (b) din volumul *Fîntîna Blanduziei*, București 1884

LE SIGNAL DU RÉVEIL*

*Quatre monts en Europe escaladent les cieux,
Ayant, toujours vainqueurs, affronté tous les âges;
Ils portent sur leurs fronts, couronnés de nuages
Quatre trônes géants, augustes, radieux,
Voisins du vaste azur, voisins des grands orages.*

*A l'heure où le soleil plonge en un lac de feu,
A l'heure où la tempête, ébranlant son tonnerre,
Jette le flamboiement de la foudre à la terre,
On voit sur chaque trône élevé devant Dieu
Une reine, splendeur éclipsant la lumière.*

*Sœurs de race latine aux antiques blasons,
Échangeant des regards ou brille le génie,
Elles jettent ces mots sous la voûte infinie,
Ces mots qui vont emplir les vastes horizons:
„Salut, France, Italie, Espagne, Roumanie!“*

*Dans l'univers ému, comme un écho soudain
Répondent quatre voix d'en haut, instantanées:
„Salut Alpes, Carpathes, Apennins, Pyrénées!
Salut, frères géants du grand Monde latin! ...“
Et l'on sent à ces voix frémir les destinées.*

*Prodigieux signal! prodigieux réveil!
C'est l'heure! Dieu paraît! Voyez, il fait éclore
Sur les cimes d'Europe une sublime aurore,
Et, par-delà les mers, au pays du soleil,
D'un reflet empourpré chaque onde se colore.*

*Courage! tous à l'œuvre! allons, serrons nos rangs,
Fils d'une mère auguste, enfants de noble race!
Nos Reines et nos monts ont parlé dans l'espace!
Soyons unis, soyons frères et soyons grands
Que la lumière éclate et que la nuit s'efface!*

Mircești, 1882

V. ALECSANDRI

* Traduit du roumain

Un hurra d'écotage pe-rîul destrîptal
Iar Danarea încinge un nou, viteaz Regat.

LE PREMIER OBUS (1)

Sous un ciel pur et bleu, le Danube majestueux —
Descend avec lenteur, étendant ses eaux.

Par-dessus l'herbe verte des champs; à travers les
forêts de chênes, — Et sur des îles qui sous ses ondes
s'accroissent et disparaissent.

Le grand fleuve reflète dans son cours à sa gauche
Calafat, — A sa droite, Vidine, la cité vierge,

Forteresse confiée à la garde des païens, — Qui semble
attendre l'assaut des Roumains.

Le vieux Danube s'écoule vers la mer Noire, — Mais
soudain il frémit, car il vient d'apercevoir sur ses
rives,

D'un côté un lion, de l'autre un tigre monstrueux, —
Lesquels, couchés sur leurs pattes, se guettent d'un
œil sanglant ...

Au même instant le prince Charles monta sur une
batterie, — Il se montre fièrement à la fièvre Vidine

Et fait un signal... Les canonniers allument; un héraut
de fer — Sort du canon, s'envole, s'élève au haut du ciel

Et tombe au sein de la forteresse qui tressaille, — En
lui annonçant l'indépendance de la Roumanie.

Vidine se réveille de son antique sommeil, — Elle veut
anéantir le pays voisin et son chef.

Elle charge un canon colossal, le pointe sur le prince
Charles... — Et par son premier obus elle le couronne
roi.

Le prince, souriant et joyeux aux regards de son
armée, — Salue avec son épée l'engin meurtrier

Et s'écrie: «J'adore cette harmonie guerrière. — Soldats,
criez avec moi: Vive notre bien-aimée Roumanie!»

Un hurra retentit le long du fleuve ranimé — Qui
ceint de son bras puissant un nouveau et vaillant royaume.

VASILE ALECSANDRI.

S. P. I. C. U. I. R. I.

UN „MANDAT DE DEPUERERE” DE ACUM O SUTĂ DE ANI

MANDAT DE DEPUERERE*)

În numele legii și al domnitorului

S-au împlinit de curind o sută de ani de la faimoasa „Republică” de-o zi, de la Ploiești (august 1870), rămasă în conștiința publică, nu atât prin litera cu care e înscrisă în paginile analelor noastre istorice, cit prin spirituala evocare din Boborul lui I. L. Caragiale. Entuziast participant direct și activ, cu cei 18 ani ai săi, la vesela dar efemera mișcare, Caragiale a dezarmat, cum își amintește, pe un subcomisar, „luindu-l sabia din cui”.

În panteonul nostru literar mai figurează, la loc de cinste, un alt participant — e drept, de la distanță, căci s-a aflat tot timpul în București — la revoluția fără urmare din urbea prahoveană. Este Bogdan Petriceicu-Hasdeu — un alt satiric! Se pare că Hasdeu, care se afla atunci la capătul activității sale politice și în pragul marilor încercări de sinteză ce urmau să-l facă celebru, avea legături directe conspirative cu revoluționarii ploieșteni. Există în această pricină, unele indicii, încă nu îndeajuns de lămurite. În orice caz, Hasdeu a fost arestat, cum se știe, în acest prilej, și depus în Văcărești, ceea ce se constată și din documentul transcris mai jos — până acum inedit și necunoscut.

Noi Eugeniu Angelescu judecător de Instrucțiune pe lângă Tribunalul de Ilfov, mandăm și ordonăm tutulor portăreilor sau agenți ai puterii publice să conducă la închisoarea preventorie — conformându-se legii, pe numitul Bogdan Hîjdău ptr. că prin uneltiri viclene a tentatu contra Domnitorului și Siguranței interioare a Statului.

Punem îndatorire directorului sau costodelui acelei închisori, să-l primească și să-l ție în depozit pînă la alt ordin.

Cerem de la toți depozitarii puterii publice, să dea ajutor pentru executarea acestui mandat, în caz de ducere din partea purtătorului lui.

Spre acest sfîrșit l-am subscris și sigilat cu sigiliul nostru.

Făcut la 11 Aug. 1870.

Judecător

E. Angelescu

Greff(ier) D. Georgescu

1870 Luna Aug., 11

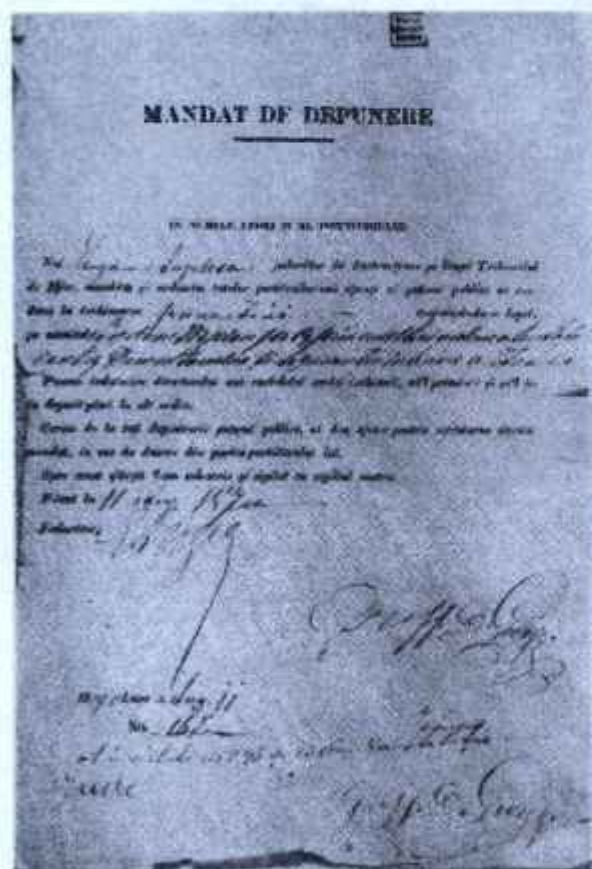
No. 3167

Dat în virtutea art. 96 și 13 din Constituție.

Jude

Greff. D. Georgescu

*) MLR — 2001

Dar, chiar dacă n-a luat parte directă la conspirație, Hasdeu — care totuși avea legături cu ploieșteanul C. T. Grigorescu ș.a. — putea fi considerat pe bună dreptate, ca autor moral al mișcării, cunoscută fiind stăruitoarea și vehementa sa campanie antidinastică, începută îndată după răsturnarea lui Cuza. Tronul și coaliția stăpînitorilor găseau acum prilejul, o dată cu reprimarea „republicii” de la Ploiești, să pedepsească și pe agitatorul democrat, care, de la Satyrul la Traian și Columna lui Traian contribuise într-o măsură fără pereche la radicalizarea maselor populare.

Eliberat la 17 august, după opt zile de arest, Hasdeu comenta evenimentele în Columna lui Traian (care reapărea după o întrerupere de trei săptămîni), lăsînd să i se citească sentimentele printre rînduri. Era combătut, nu sensul mișcării ploieștene — „poți fi dinastic sau antidinastic...” —, ci faptul, naiv, al „revoltei unui orașel”. Mai mult, Hasdeu găsea încă o dată prilejul de a înfiera actul ce stă la baza aducerii la domnie a lui Carol de Hohenzollern: înlăturarea lui Cuza: „Noi am stigmatizat totdeauna așa numita revoluție din 11 februarie prin care cîțiva burghezi din Capitală au căleat sub picioare grandiosul vot unanim al românilor de ambele laturi ale Milcovului”.

C. Gr.

DOUĂ ARTICOLE DESPRE

PANAIT ISTRATI

FALSĂ ERATĂ

Presa noastră a raportat, la timpul cuvenit, despre ceea ce s-a numit: „Panait Istrati redivivus” — fenomenul de resuscitare, în Apus, a faimei de altădată a autorului *Chirei Chiralina*. Au fost astfel luate în evidență: seria reeditărilor de la Gallimard (anul acesta a apărut cel de al patrulea volum, beneficiind de aceleași excelente condiții grafice), capitolele cu tangențe la biografia scriitorului nostru din interesanta lucrare a Elenei N. Kazantzakji *Le Dissident* sau studiul Panait Istrati, *Vagabond de génie* de Edouard Raydon. Mai important însă decît toate ni se pare faptul că în paginile unor reviste prestigioase a început să devină curentă inserarea de articole referitoare la viața și opera lui Panait Istrati. S-ar zice că, după misterioase rătăcirii prin cine știe ce ținuturi necunoscute, incorrigibilul vagabond își face reapariția, recîstîgînd interesul și admirația publicului care l-a aplaudat cîndva.

Nu este cazul să discernem aici sensurile acestei noi aventuri a lui Panait Istrati ci, doar, cu documentele ce ne stau la îndemînă, să semnalăm anumite erori de informație, din unele comentarii (firești, dacă ținem seama de situația specială pe care o ocupă acest scriitor în aria cercetărilor de specialitate: împrăștierea arhivei personale în diverse țări, ignorarea studiilor efectuate în țara de obîrșie etc.). Dragostea pe care i-o purtăm lui Panait Istrati, pe care-l revendicăm, în egală măsură, ca membru de drept al familiei literaturii române, ne obligă să susținem acest dialog.

Nu vom referi, în cele ce urmează, la articolele „L'ascension d'un paysan du Danube” de Jean-Louis Bary din *Les Nouvelles Littéraires* (nr. din 30 aprilie 1970) și „La vie tourmentée de Panait Istrati” de Jean Le Marchand din „*Le nouveau Planète*” (iunie 1969).

E inutil, credem, să precizăm că, punînd sub semnul discuției unele aprecieri cu caracter documentar, nu înțelegem să micșorăm cu nimic valoarea intrinsecă a acestor articole. (În special comentariul din *Les Nouvelles Littéraires*, mai atent și în receptarea biografiei istratiene, se prezintă cu deosebită calitățile eseistice). Scopul nostru este doar acela de a circumscrie, într-o formă concisă, cîteva dintre

cele mai caracteristice lacune sau erori de informație cu circulație aiurea, pledînd pentru o confruntare cit mai largă și cit mai exactă de documente.

Așadar: o erată.

„*Le nouveau Planète*”: „... son père, grec, contrebandier, qui a été abattu par des gardes-côtes.”

Nota noastră: În legătură cu ultima afirmație, cititorii sînt rugați să pună în locul cuvîntului „tată” pe acela de bunic (vezi scrisoarea lui Panait Istrati către Nicolae Iorga: „un bunic Istrati, român neaoș, să nu vă fie cu supărare, d-le Iorga, tatăl mamei mele, împușcat de poterași în spate, într-o fugă dramatică cu contrabanda tatălui meu, greco-teiul chefaloni...” *Adevărul literar și artistic*, 28 septembrie 1924).

Les Nouvelles Littéraires: „Rien d'étonnant si, le jour où Istrati [...] passe du courrier du cœur au journalisme, ce fut par un article de combat, et dans *La Roumanie ouvrière*: l'ancien *chabbes* goi protestait contre les raids antisémites, prodromes de «la Grande Roumanie» fasciste.”

Nota noastră: A se citi după cum urmează: debutul gazetăresc al lui Panait Istrati se face printr-un articol de vestejire a ipocriziei și concupiscentei unor preoți (titlul: „*Biserica și popi*”, *România Muncitoare*, 4-11 februarie 1907). Deabia peste un an (1908) se publică un foileton critic nu despre raidurile antisemite ș.a.m.d., ci despre unele teze cu accente naționaliste ale marelui istoric Nicolae Iorga. („Mă aflu portar de noapte la hotel Popescu din Lacu-Sărat. Titlul articolului (dacă nu mă-nșel): «Un om cu scaun la cap». Și cine credeți că era acest om cu scaun la cap pe care-l atacam? Curioasă coincidență! Era domnul Nicolae Iorga!...” „Cum am debutat eu”, *Rampa*, 16 martie 1925).

„*Le nouveau Planète*”: „Il (Panait n.n.) participe à la lutte que mènent les ouvriers à la suite de l'installation d'élévateurs... Il collabore au journal local, assiste aux réunions, à la suite de l'attentat d'un anarchiste contre les élevateurs, il est arrêté et relâché trois jours après.”

Nota noastră: Cititorii sînt rugați să corecteze afirmațiile astfel: Panait participă la lupta dusă de muncitorii portuari pentru înlocuirea vîtafilor

care se pretau la acte frauduloase ca intermediari în aranjamentele cu comercianții. Articolele lui Istrati (despre „lipitorile portului”) apar nu în ziarul local ci în ziarul bucureștean *Dimineața* și apoi în oficiosul mișcării socialiste *România Muncitoare*. Atentatul anarhistului este o simplă invenție românească, introdusă ca atare în *Casa Thüringer* (care este un roman).

Arestarea lui Istrati a fost determinată de activitatea sa agitatorică, fiind unul dintre conducătorii grevei (ca secretar al sindicatului muncitorilor portuari).

Les Nouvelles Littéraires: „Entre un coup de plumeau chez ses juifs du samedi et une déclaration d'amour, il traduit *Télémaque* en roumain, mot à mot, un dictionnaire sous le coude.”

Nota noastră: Istrati se apucă să-i buchisească pe clasicii francezi cu dicționarul în mână, nu în perioada copilăriei, ci mult mai târziu când era de-acum om în toată firea și nu în Brăila ci în Elveția, la Leysin. (Din articolul: „Civilizație”, publicat în *România literară* nr. 74 din 1933: „Dar m-am înămolit. Căci, neștiind o boabă franțuzească, m-am pus pe ros clasicii francezi, timp de trei luni fără preget, la capătul cărora mă aflai toabă de carte și lefter de franci. Atunci am apucat bîdineaua de coadă și nu mi-a mers tocmai rău. În vremea asta bietul Pincu murise la Brevannes, iar România se afla de șase luni în război.”)

Le nouveau Planète: „... et le 30 mars 1916 franchit la frontière suisse. Là, il doit entrer à Leysin dans un sanatorium. Il y fait la connaissance d'un autre malade, Josué Jéhouda, érudit, qui l'initie à la culture occidentale...”

Nota noastră: În loc de Leysin a se citi: Sylvan-sur-Lausanne; în loc de 1916: 1919. Vizita la Leysin nu este determinată de scopuri de curarizare medicală ci de dorința de a reîntîlni „un brăilean, bun prieten, om de mare destoinicie și greu îngenuchiat de boală, Pincu Schwartz, depozitarul *Adevărului*. M-am hotărît să mă duc să-i țin de urît alita vreme cît m-or ține și gologanii ce-i aveam.” (Tot articolul „Civilizație”, din *România literară*, nr. 74 din 1933).

Le nouveau Planète: „Enfin, il reçoit une réponse de Romain Rolland qui l'encourage vivement à écrire, „à faire une oeuvre drue”. Une correspondance, qui va durer un an, s'établit.”

Nota noastră: a se citi după cum urmează: corespondența dintre Romain Rolland și Panait Istrati va dura mai mult de un an, din 1921 pînă

în 1930 și, după un moment de întrerupere, pînă în clipa morții.

Le nouveau Planète: „Le 15 août 1923 paraît dans la revue Europe le début de *Kyrle Kyrline*. Romain Rolland, qui l'a appelé „un nouveau Gorki des pays balkaniques”... l'invite à passer quinze jours chez lui, à Villeneuve.”

Nota noastră: Titlul exact al povestirii: *Kyra Kyrline*. Romain Rolland l-a invitat pe Istrati să-i facă o vizită la Villeneuve cu un an înaintea apariției povestirii în *Europe*: în 1922. (Scrisoare trimisă, la 22 octombrie, din Villeneuve: „Me voici, enfin, mon grand ami, à quelques pas de votre demeure!... C'est pas trop tôt pour moi... Plus de trois ans d'attente et plus de vingt-cinq ans d'aspirations et de peine pour le mériter de l'être...”)

Le nouveau Planète: „Au début du printemps, il repart pour la Roumanie avec l'intention de passer quelque temps dans sa maison de Braila. Avec stupéfaction, il découvre que son ami Nicolai, le croyant mort, a transformé sa maison en musée Panait Istrati, obtenant pour cela une aide financière de la ville de Braila et le titre de conservateur du musée. Après une violente colère, il prend le parti d'en rire.”

Nota noastră: Cititorii sînt rugați să ia această istorioară drept o simplă anecdotă, fără nici o contingență cu realitatea. Adevărul (deloc amuzant: Istrati a fost dat afară din casa pe care o construise, speculîndu-i-se naivitatea în problemele financiare) poate fi aflat din lectura corespondenței cu avocatul Ionel Lazareanu. (La 29. VI.1933, el îi cere o consultație de ordin juridic, între altele și în legătură cu acest fapt scandalos: „Cînd voi avea vreme, am să te pun în curent și cu drama prieteniei mele cu bărbieru, care, după ce a făcut totul ca să nu mai pot trăi la el cu nevasta, m-a făcut să-i abandonez o casă care m-a costat 300.000 lei și era gata să-mi oprească lucrurile. Demostene Botez, care mi le-a scos, mi-a spus că dacă vreau pot să dărim ce-am clădit. Nu vreau să dărim, dar trebuie să se găsească o soluție ca să nu pierd chiar tot, tot...”)

În sfîrșit, — pentru a termina — rugăm a se citi: în loc de „Myron Constantinesco, directeur d'un hebdomadaire socialiste...”: Alecu Constantinescu; în loc de „Zoitză, qu'il épouse...”: Janeta Gheorghiu (Joita îi era mamă); și, oricum în loc de „A Budapest, il se débat à la fois contre la maladie et les difficultés financières”: „A Bucarest...”

Al. O.

MANUSCRISELE
ROMÂNEȘTI
ALE
LUI
TRISTAN TZARA

Relativ recent (1965) a apărut în ed. Seghers antologia postumă a *Primelor poeme* ale lui Tristan Tzara, în traducerea și cu prezentarea unui neobosit tâlmăcitor al liricii românești în limba franceză, Claude Sernet. *Les premiers poèmes* de Tzara, reproduce placheta din 1934, editată de Sașa Pană în ed. Unu. Ediției franceze i se adaugă însă, cinci poeme — socotite — inedite, scăpate, cum spunea însuși autorul culegerii, de "vigilența prietenilor și a cercetătorilor". Culegerea *Primelor poeme* din franceză vine, deși târziu, să spulbere o prejudecată, ce se perpetuase cu înverșunare în conștiința opiniei literare: că Tzara se „născuse” o dată cu Dada, că „picase din cer” în ziua în care devenise celebru la Zürich.

Omisinca debutului, și a celorlalte poeme tipărite în *Simbolul*, (*Pe riul vieții*, *Cîntec*, *Poveste*, *Dana de fee*, numerele 1,2,3, 4/1912) din prima culegere de poezii românești a lui Sașa Pană, a fost voința expresă a autorului, consultat atunci. Tzara nu le-a acceptat, pentru că le socotea niște producții embrionare, scrise a nici 16 ani. Dar perpetuarea acestei omisiuni, în antologia mai recentă, alcătuită de Sernet, îl privează pe lectorul interesat, de o judecată proprie asupra acestei faze, fie ea a tatonărilor, a influențelor — inerente oricărui debut.

Din textele poetice românești ale lui Tzara, singurele manuscrise de a căror urmă s-a dat, sînt cele păstrate de Ion Vinea, lăsate lui în custodie. Astăzi ele se află în arhiva Muzeului literaturii române. Vinea a publicat în *Contemporanul*, din 1922 pînă în 1924, numai șase poezii din cele unsprezece, cite i-au fost încredințate. După această dată, nu s-a mai publicat din seria vechilor poeme, ne-maipotrivindu-se, probabil, fazei de evoluție literară în care se afla autorul lor devenit celebru. Vinea avea să-i solicite lui Tzara și versuri de ultimă oră. Cel puțin așa s-a explicat apariția poemelor *Port* și *Frontiere* (C. nr. 59/1925) tipărite în limba franceză, cum de altfel Tzara mai colabora simultan și la *Integral*, cu versuri originale. În arhiva poetului Vinea, s-au păstrat însă numai opt poeme. Nu există motive să nu credem că toate versurile românești din *Contemporanul*, n-ar fi provenit din aceeași sursă; dar că, probabil, manuscrisele a trei dintre ele, s-au rătăcit: *Vino cu mine la țară* (C. nr. 15/1922), *Cîntec de război* (C. nr. 27/1923) și *Glas* (C. nr. 45/1924).

Considerind că a intrat primul în rezerva ineditelor „uite”, Claude Sernet rezervă în Antologia Seghers un capitol aparte *nolilor* poeme. Mai exact, cartea era terminată în momentul în care află de existența lor, și nu rezistă să nu le adauge. În ciuda mijloacelor moderne de comunicare și informație, ale acestui deceniu care se încheie, iată că un hiatus de numai cîteva luni, afectează însă lăudabilul act de cultură întreprins de Cl. Sernet. Revista *Steaua* de la Cluj, fiind mai aproape de sursa manuscriselor, decît, Seghers, se află în situația favorabilă de a publica cu 9 luni mai devreme două dintre ineditele Tzara. Avansul de timp cîștigat, reabilitează, parcă, revista, de a fi tipărit ca inedită și o a treia poemă, *La marginea orașului* (publicată în *Contemporanul*, nr. 49/1924.)

Dacă poetul Claude Sernet, ar fi aflat la timp de apariția celor două poeme tipărite în revista *Steaua*, el ar fi modificat, fie și în șpalt, subtitlul capitolului la care ne referim: „*Les premiers poèmes: suivis de 3 poèmes oubliés*”, și nu de „*5 poèmes oubliés*” cum s-a tipărit.

Rămîne o întrebare de lămurit, în încheierea scurtei retrospecții a fondului de manuscrise românești Tzara: dacă placheta cu nici douăzeci de poeme, reprezintă realmente, întreaga producție poetică a

¹⁾ Cu excepția celorla păstrate de Sașa Pană: *Indoieli* și partea a doua a poemului *Furtuna și cîntecul dezertorului* (Cl. Viața românească, nr. 11 din 1967 p. 160).

inceputurilor sale? Speranța că în arhiva poetului de la Paris, s-ar mai găsi ceva din reminiscențele elaborărilor sale în limba română, a fost spulberată de același Cl. Sernet care la cercetarea postumă a acestuia n-a găsit decât un poem, înrudit cu *Glas* (cf. Sașa Pană, *Viața românească*, nr. 11/1967).

Mai putem bănuî, totuși, pe undeva existența unor manuscrise românești uitate, a unor caiete de poezie nebăgate în seamă? Altminteri, trebuie să conchidem că faza constructivă, pe care Sernet încearcă să o fixeze ca atare, în atenția biografilor lui Tzara, rămîne atît de puțin reprezentată în producțiuni poetice?

C.B.

*În Profesor Mihail Dragomirescu
al căruia obiect de studiu, au fost activitatea
poetică, poezia și literatură română
cu toate obiectele sale poetice*
Ion Pillat
Martie 1916

■
M. Dragomirescu în cabinetul său de lucru
(1932), M.I.R. 298.

„SĂ AIBI FERICIREA DE A FACE TOT ÎNTR-O ZI PENTRU PATRIE...”

Scrisoare din 12 noiembrie 1864¹, adresată de Ion Heliade-Rădulescu fiului său Ioan, plecat la studii la Paris.

Probleme diverse, unele cu caracter financiar, abordate chiar cu o anume stăruință² care trădează dificultățile de ordin material prin care trece Ion Heliade-Rădulescu.

La acea dată speră că va obține din partea verilor Racottă³ un ajutor binevoitor:

„Daqua verii Racottă vor pute a se finne de a lor binevoitorre promittere, vei ave și dela mine quâte 600 franci pe tot annul; iar daqua impregiurări que mai astēptă pe ômeni vor facce a li se impučină veniturile, attunci voiu da eu cu bucurie quâte lfi vor fi spre quelle necessarie a'ți termină studiurile”.

Mai înainte îi expediasse fiului său 500 franci, sumă pe care scriitorul a procurat-o cu mare greutate:

„Am întiegiat a'ți scrie, pentru quă cu mare dificultate am putut a'ți trimitte aquești 500 franci[...] Aquesti 500 franci fă cum să'ți ajungă în doă luni, pînă lfi voiu mai trimitte și alții; și în tot anul să nu'ți sui chieftueele mai mult de 250 ₣ afară de annul aquesta d'anteiu la quare firesce se adaog spesele drumului și alle instalațiunii”.

¹ M.L.R., 8780.

² Se știe că, prin 1864, Ion Heliade-Rădulescu făcea demersuri pe lângă oficialități, în scopul obținerii unei burse pentru acest fiu, iar în 1869, Maria Heliade-Rădulescu, insista pe lângă domnitor în același sens căci — motiva ea — „sunt alții tineri bursieri care a trecut peste zece ani la Sorbona și tot le merge stipendiu”. (Cf. *Documente și manuscrise literare*, volumul I, Editura Academiei R.S.R., 1967).

³ Căpitani în armata română, participanți la „Proclamația de la Izlaz”. (Cf. *Istoria literaturii române*, Editura Academiei R.S.R., București, 1968).

Scrisoarea însă se transformă pînă la urmă într-un mic manual de morală practică.

Între afectivitatea nedisimulată și severitatea preceptelor etice pe care le repetă probabil, dozate pedagogic, Heliade realizează cu măiestrie un echilibru agreabil. Aceste îndrumări și învățături pun încă o dată în lumină ținuta morală a scriitorului și înaltele sale idealuri pedagogice, în concordanță cu opera lui didactică și cu activitatea revoluționară.

„Sunt gelos — scrie Ion Heliade-Rădulescu fiului său — a nu fi dator cu nimicu altora de quă tatălui tău”, pentru că — explică el mai departe — „omul dator devine sclav; și quei mai mulți, neputînd sufferi jugul sclaviei, romplindu'l, cadu în ingratitude; și una și alta e rău”.

Refuzul dat oricărei dependențe, promovarea libertății de gîndire și de acțiune, evitîndu-se orice înjoncțiune, amintesc de morală „iluministă”, la mare preț în ochii pașoptiștilor.

Sînt extrem de interesante îndemnulrile făcute fiului de a nu confunda prietenia cu familiarismul, ferindu-se de contingențe excesive, care ar dezvălui și propriile defecte și pe ale altora, provocînd deziluzii:

„Ai scris quă erai să te muți la un locu cu vîrul Iancu! Du-te, fîtu meu quāt de des vei pute să'l vești[...] iar în quāt pentru zădere, nu ẽ bine, quă va ave concequinte neplăcute. Tot omul lfi are qualitățile și defectele sale; și familiaritatea multă ne desillusiona [...] Familiaritatea multă ne duce la desillusionare”.

Referindu-se probabil la anul de învățămînt 1864/1865, din care tinărul Rădulescu pierduse o parte, sosind în Orașul-Lumină după începerea cursurilor, scriitorul îl face recomandări a nu pierde nici anul școlar, și nici sănătatea; anume, să urmeze un așe-

zămînt preparator, pentru ca — într-un an sau doi — să poată intra la Școala centrală sau la Politehnică. În acest pasaj îl regăsim pe Ion Heliade-Rădulescu în postura de autor competent de manuale și de programe școlare, avînd idei proprii cu privire la disciplinele didactice necesare formării științifice și umanistice:

„*Estă și o mică programă despre quelle que poți face în anul acesta. Ai ajuns târziu și fără banii necesari qua să te poți asseși la începutul lucrurilor. Qua să nu perși dar anul, sau sănătatea, nevoindute a'î implini sau câștiga prin lungi veghierî spre a ajunge pe quellalți condiscipoli, așeșute într-un așeșement preparator; appucă prin professori lecțiunile de căpșetiu: Algebra, geometria și trigonometria; în parallel învașă și limba englesă, perfecționându-te quāt poți la quea francesă; fă adică cam într'un an sau doi să poți să intri în șchola centrală sau quea polytechnică (voiu veni de vëra acolo și vomu vedē pînă attunci). De legi să nu cumva să te prepari, quāci în locu de a te înștrui, te vei*

îndoctrina; de medicina asemenea să te feresci, quāci la temperamentul tșu, sau te vei face un medicu fôrte mediocru da îți vei appera sănătatea, sau vei perde viața, voind a te face o superioritate, viața e scurtă și arta fôrte lungă.”

Pînă la urmă patriotul și revoluționarul Heliade nu poate să nu dea preceptelor sale pedagogice o orientare militantă, cerîndu-i feciorului să fie devotat patriei și să facă totul pentru ea:

„...și îți ureșu să aibi fericirea de a face tot într'o di pentru patrie, fără să-i fii dator nimica să fii bun și credincios servitor, și quānd Patria va fi către tine indifferintie, sau și ânsuși quānd îți va face rșu.”⁴

V. Cîlniceanu

⁴ În ultimele cuvinte, transpare amărăciunea scriitorului din anii de după revoluție, cînd este urmărit de ideea că, față de meritele sale, contemporanii se arată puțin recunoscători.

Cîtiva scriitori într-un grup de vizitatori la o fabrică din Timișoara(1925). De la stînga la dreapta (marcați prin cîte un punct alb): Ion Minulescu, Mircea Rădulescu, Alfred Moșoiu, Victor Eftimiu, Al. T. Stamatiad, L. Rebreanu... MLR — 5986

COȘBUC

■ EXPLORATOR AL MITOLOGIEI ROMÂNEȘTI

Biblioteca lui G. Coșbuc (aflată în cea mai mare parte în arhivele Muzeului Literaturii Române) confirmă astăzi deplin atributul de om de cultură pe care l-a avut la vremea sa poetul. Cărți de filozofie și de istorie a religiilor, studii de literatură comparată (atestând, desigur, profunzimea exegezelor dantești întreprinse de el), diferite serii de lucrări științifice (psihologie modernă și sociologie, antropologie și etnografie, istorie și astronomie, probleme economice și ale învățămîntului) trădează o disciplină a informației, oricum, neașteptată pentru preocupările omului de litere.

În plus, un număr de lucrări fundamentale (culegeri de folclor, publicații de specialitate) aduc în prim-plan interesul susținut al lui Coșbuc pentru literatura populară. Textele citite și adnotate de el ne oferă cheia surselor de informație a binecunoscutului ciclu de articole privind tradițiile populare. Dar, tot aici, o mare cantitate de material demn de a fi investigat zace încă în stadiul de note marginale.

Explorarea tradițiilor și a obiceiurilor populare s-a asociat la Coșbuc cu o constantă pasiune de descifrare a miturilor, tentat fiind să descopere reminiscențe mitice incizate în formele culturii populare. De unde, probabil, reliefarea acelor pasaje din textele parcurse, indicînd momentul zămislirii și al obârșiei mitului, evoluția și istoria lui, probleme de genealogii, cu frecvente trimiteri la zeitățile altor zone de cultură; încercări, cu alte cuvinte, de situare a investigațiilor pe terenul comparatismului. Faptul nu mai pare nici curios, nici pretențios, știindu-se, de pildă, că poetul era informat, la vremea lui, asupra existenței unor școli și metode curente de cercetare a mitologiei (el citise, adnotîndu-l asiduu, pe Michel Bréal: *Mélanges de Mythologie et de linguistique*, deuxième éd. 1882).

Pus în fața revizuirii unui proces¹ desfășurat în jurul *Mioriței* — probleme a originii și a varian-

telor stîrnise aprige discuții între specialiști — Coșbuc are prilejul, deși tardiv, să respingă categoric ipoteza fondului mitologic grec (al baladei noastre), ipoteză cîndva susținută de Odobescu, adnotînd pasajul ce-o invocă: „Nu din cea greacă”. Tot astfel, numele său ar putea figura în dosarul opțiunilor pentru cea mai desăvîrșită dintre variante (Alecsandri), lucrul subînțelegîndu-se de la sine, din moment ce notează cu „fals” [sic!] pasajele citate de Aron Denușianu în sprijinul punctului său de vedere asupra superiorității variantei *Mioriță Loe* (publicată în revista lui).

Lectura baladei populare *Iovan Iorgovan*, din publicația citată², îi prilejuiește la rîndu-i, lui Coșbuc, unele însemnări referitoare la geneză, la structură și la influențe, ca de exemplu: „Motivul spus”, o trimitere la mitul lui Hercule: „Hercule și Cacus” (a cărui istorie îi este cunoscută poetului din exegezele lui Bréal), la similitudinea episodului fundamental (hotărîrea lui Iorgovan de-a răpune monstrul care devorează vitele); și tot în raport cu același text („Și-am să-mi tai și șerpele/Să-mi scotă toate vitele”), Coșbuc notează: „fals motiv”.

Pe măsura parcurgerii baladei, poetul seizează amestecul mitului cu legenda locală și notează ca atare: „alt mit/ legenda locală”. Nu rezistă nici ticulul de a dezlega unele simboluri de pildă: „șerpe că eșia/Iovanu că-l gonia” — putînd să însemne pentru el: „Furtuna în depărtare” (?).

Cît despre finalul — paradoxal — al baladei (pe Iorgovan îl ajunge blestemul unei fete „sălbatică” și se face piatră) Coșbuc face observația „idem legenda locală”, încercînd o interpretare a motivului poetic, a întîmplării care a generat poezia însoțită de o dilematică ipoteză explicativă: „Solal Iernii...”, „Sau e o legendă după un lucru natural

¹ Aron Denușianu, *Epopeea noastră păstorească*, *Revista Critică-Literară*, nr. 12/1895.

² Ibidem.

Adnotare a lui Coșbuc pe pagini din culegerea de *Poezii populare* a lui G. Dem. Teodorescu: „Bun. Dar de unde îl ia? (vezi Crăciunescu, *Pediatrie*). Poate și o omagiere a Duhurilor (prin buric) că se naște un băiat nou și că omul acesta nu e cel știut (?). Fierul este cuțitul, ca să sporie? Nitru, idem sperie?”

sau simplă substituie”. Și pentru că asemănarea este izbitoare, în ipoteza că geneza baladei s-ar afla, totuși, într-un fenomen al naturii, ca un argument în plus, poetul face trimiterea: „*Vezi Baba Dochia cum se face piatra*”.

Mai există adnotat, între altele, un studiu de mitologie românească abordând istoria unui vechi ritual, „*Brul Preacuratei*”, ritualul încingerii cu brul sfânt. Încă de la lectura titlului, poetul identifică „*Brul Preacuratei*” cu cel al „*Sf.(intei) Vineri*”, pe care-l menționează imediat între paranteze. Comentariul autorului (Aron Densușianu) cu privire la originea străveche a datinei înfrățirii (străveche până la regăsirea ei în cultul zeiței Venus — sau Caelestis — simbol al legăturii nedespărțite în iubire și credință) e întărit de Coșbuc printr-o glosă: „*Ca în biblie — Precum norul se înfrățeste cu soarele prin Curcubeu — așa doi se leagă cu un brul. (Precista — Valkira. Strălucire) = Soarele ca efect.*”

Mitul — fapt îndeobște știut — devine o sursă permanentă de poezie (iar atunci mitul nu mai este mit, ci variantă poetică, cum spune Pavese); motivul „mitic” se regăsește la Coșbuc în poezia *Brul Cosăzenei*, scrisă însă cu mult înainte³ de a fi citit studiul amintit. Deci, cultul încingerii cu brul îi era cunoscut. Amănuntul e important, fiindcă discuția pornește de la o prealabilă cunoaștere a lui, în practica obișnuită a existenței, cît și a împrejurărilor în care se oficiază.

Poate că nici un alt poet român n-a cuprins ca George Coșbuc în sfera preocupărilor sale viața spirituală a poporului român în sensul ei — integral — de enciclopedie populară, astfel încît să-i dea cunoașterii moștenite de el, perspectiva și adîncimea erudiției.

C. B.

³ Poezie publicată în *Tribuna*, nr. 12/1887.

ICONOGRAFICE

O fotografie reprezentând un grup de scriitori primește, într-o recentă ediție, unde este reprodușă, următoarea legendă: „Șezătoare literară la Focșani: Mihail Sadoveanu, G. Topîrceanu, Mihail Codreanu, Hortensia Papadat-Bengescu, N. N. Beldiceanu, G. Rotică, actrița Anicușa Cîrje.” Foarte bine! — dar, raportat la ceea ce se vede în fotografie, acest „text explicativ” se dovedește rebusistic, căci dă numele numai a șapte din cele opt persoane ce apar în imagine și într-o ordine diferită de cea din fotografie, care este următoarea (pentru confruntare, dăm după fiecare nume poziția din legendă): de la stînga la dreapta — așezați: M. Sadoveanu (1), Anicușa Cîrje (7), N. N. Beldiceanu (5); — în picioare: Hortensia Papadat-Bengescu (4), G. Rotică (6), G. Topîrceanu (2), Papadat-Bengescu (omis), M. Codreanu (3). Cu o legendă, ca cea arătată, fotografia ar putea fi propusă la un concurs școlar cu tema: „Ghicii — cărei persoane din fotografie îi aparține fiecare nume din legendă? Ghicii — care este a opta persoană, din fotografie, omisă în legendă? Precizați cine este această persoană...”

Iconografia cărților cu subiect istorico-literar (monografii, studii, ediții critice, manuale...) se hucură uneori, din partea celor ce o alcătuiesc, de o atenție invers-proportională cu răspîndirea ei tot mai largă și cu interesul ce-i poartă publicul cititor. În cutare op., apărut anti trecut, portretul pașoptistului transilvan Ion Buteanu este dat drept portretul lui Simion Balint (alt luptător transilvan de la 1848) — eroare semnalată incidental și într-o monografie despre George Barițiu. La rândul ei, această monografie vehiculează și ea o eroare asemănătoare, căci prezintă clădirea seculară, care a aparținut vechii școli românești din Șcheii Brașovului, drept „edificiul tipografiei Göttr” (unde renumitul publicist transilvan imprimase. Foarte pentru minte ... și Gazeta de Transilvania). În mozaicul de portrete în medalion, ale

junimiștilor, cunoscut sub numele de tabloul Junimii — de fapt al doilea tablou al Junimii (și nu „primul” cum se află explicat într-o biografie „documentară” din ultimii ani), compus în preajma memorabilei a XV-a aniversări, din toamna anului 1878, a societății (cînd Caragiale a citit O noapte furtunoasă) — în acest tablou figurează, cum se știe, printre altele și portretul lui Eminescu și al lui Creangă. Aceste portrete, răspîndite și cunoscute și independent de fotomontajul în care au apărut mai întîi, sînt, așa dar — nu mai timpurii decît de la începutul anului 1878 și în nici un caz mai tîrziu decît din toamna aceluiași an (datore ce rezultă, de altfel și din alte surse). Cu toate acestea, urmînd unor atribuiri eronate mai vechi, ele apar pe alocuri, încă și astăzi, date — portretul lui Creangă „din 1877” și portretul lui Eminescu „din anii 1879—1880”.

Fie că este vorba de legende, fie de alegerea imaginilor, etc., lista erorilor și inadvertențelor privind identitatea, datarea sau semnificația elementelor iconografice sau adevărarea lor la textul ce le cuprinde poate fi continuată substanțial. Întrebarea este: merită asemenea erori semnalate?

Credem că merită, de vreme ce se pun ilustrații și li se dau legende. Iar titlul erorilor de acest fel pare că rezidă tocmai în concepția despre ilustrația de carte. În lucrările de felul celor menționate (categoria istorie literară) elementul iconografic apare tratat adesea ca și simpla ilustrație de carte. Aceasta, se știe, este considerată, de obicei, ca fiind exclusiv de „găteala” grafică editorială a cărții, vizînd mai ales atractivitatea ei extrinsecă. Ea nu face, în mod obișnuit, obiectul unei preocupări speciale din partea autorului și nu angajează responsabilitatea lui. Numai că, în cazul cărții cu subiect de istorie literară, funcția elementului iconografic este în esență alta, diferită. Aici, ilustrația se înscrie în categoria documentului literar. Ea este menită să aducă un spor de informație

uneori dovada „palpabilă” a autenticității unor fapte sau chiar acel testimoniu primordial, pe care se pot sprijini anumite dezvoltări, deducții și concluzii. A fost Eminescu la Praga în toamna anului 1869, cum se pare că indică fotografia-cabinet, executată de J. Tomas-Praga, sau abia în vara anului 1870, cum ar rezulta din scrisorile lui Matei Eminescu, coroborate cu alte fotografii de familie, executate de același fotograf praghez? Iată o problemă de biografie, gravitând în jurul unui element iconografic. În monumentală sa ediție critică Eminescu, *Perpessicius* își sprijină adesea argumentația pe iconografie, elucidând astfel obscure probleme de cronologie sau de filiație a unor texte. Se cunoaște iconografia judicios selectată și precisă a numitei ediții. După ce apăruse primul tom (1939), fiind pus în situația de a examina, în original, celebra coală de versuri (*Povestea codrului, Povestea teiului, Singurătate, Departe sînt de tine...*), trimisă de Eminescu la Iași, în februarie 1878, *Perpessicius* constată că trucajele confecționate de pe această coală (într-un volum omagial din 1909) îl induseseră în eroare în anumite deducții și trăgea concluzia necesității unui spor de precizie în privința iconografiei (în speță: indicarea dimensiunilor originalului reprodus) — ceea ce a și făcut în tomurile următoare.

Lărgind sfera investigației, cercetătorul este în-
timpinat de tratarea neglijentă și inadecvată a ele-

mentului iconografic, aparentă uneori în diferite materiale de popularizare a culturii în mase sau chiar în presa literară, etc. Cine nu își amintește de popularizarea masivă, cu prilejul centenarului nașterii poetului (1950), a portretului lui Eminescu — larg răspîndit, atunci, și peste hotare? Din cele trei portrete ce ne-au rămas de la „Luceafăr”, s-a ales și difuzat atunci tocmai cel din 1884 — portretul încețoșat al omului lovit iremediabil și secătuit de orice sevă creatoare. (În același fel, expunerea istoricel activități debordante a tânărului Kogălniceanu în anii Daciei literare este „agrementată” aproape sistematic de un portret al marelui om, datînd din ultimii săi ani).

Am evitat să cităm nume, căci în privința tratării dezinvolve a iconografiei există parcă un consens tacit. Există, de altfel, și serioase dificultăți în această privință. Marile noastre arhive abundă în documente iconografice despre a căror proveniență și identitate nu se știe nimic. Ne amintim că, în trecerea sa pe la direcția Bibliotecii Academiei R.S.R., Tudor Vianu a sesizat această problemă și chiar a încercat să-i dea un început de rezolvare. Nu știm ce va mai fi urmat după încetarea din viață a regretatului om de cultură.

C. Gr.

„Omagiu cordial

A. Macedonski” *

— pe fila următoare:

„Poet [i] de odinioară cîntau din casă în casă și erau iubiți și onnorați.

Cînd cei moderni își trimit cărțile spre a fi citite, ei sînt disprețuiți. Cu toate aceste, gloria lor, este gloria națiunilor.

A. Macedonski”

vol. „Excelsior” de Alexandru Macedonschi — Buc. 1897
M.L.R. 2947.

* Nu se specifică cui îi este adresată dedicația.

Un portret din anii în
care Gr. Pișculescu de-
venea Gala Galaction.
MLR

CU OCAZIA ANIVERSARĂ A ÎMPLINIRII CELOR
75 DE ANI DE VIAȚĂ

maestrului ION PAS

— ACEASTĂ „FLOARE” TIPOGRAFICĂ, ALE CĂREI
PATRU „PETALE” ÎI AMINTESC ȘI NE AMINTESC
PATRU IPOSTAZE SEMNIFICATIVE DIN BOGATA LUI
ACTIVITATE

file de album

ION PAS

1 Ion Pas, la masa de lucru, în redacția ziarului *Lupta* (14 iulie 1926). În picioare: Titu Firoescu (stînga) și H. Crețeanu.

2 La Ministerul Artelor, cu prilejul decorării lui K. H. Zambaccian pentru donarea colecției sale (1947). De la stînga: V. Eftimiu, Gala Galaction, M. H. Maxy, M. Sadoveanu, H. Blazian, Ion Pas, J. Al. Steriadi, K. H. Zambaccian, Ștefan Tita, Ion Jalca.

3 La sărbătorirea Arghezi — Galați. Ministerul Artelor, 29 decembrie 1946. De la stînga: Forj Eterle, Sanda Movilă, Eugen Jebeleanu, Pompiliu Constantinescu, Gala Galaction.

4 Gala Galaction, Ștefan Voitec, Ion Pas. — Vara 1945

2

3

4

à Sergiu Dan,
qui me pardonnerez peut-
être sa folie

LE FOU D'ELSA

amicalement
Aragón

DEDICATII

„Lui Nicu Condiescu — cu dragoste aceste vechi cîntece fără
țară — într-o vreme cînd avem țară fără cîntece

1918

Ciucea

Octavian Goga

vol. „Cîntece fără țară” — Ed. C. Sfetea — București 1916.
M.L.R. 11243

— „Tinărului meu concetățean Mihail Șerban primul confi-
dent al acestei cărți și auxiliarul ei prețios, simpatie și prețuire
E. Lovinescu

15 dec. 1934

vol. „Mite” și „Bălăuca” — Ed. Adevărul — București.
M.L.R. 18244

„Domnului Corneliu Moldovanu această carte inorală, care
i-a produs destule neplăceri, cu premiul ei. Cu speranța că, acum
cetind-o îi va face poate în sfîrșit și puțină plăcere

Gib I. Mihăescu

15 mai 1934

vol. „Rusoaica” — ed. a III-a — Ed. Ciornei — București
M.L.R. — 8359

— „Doamnei și Domnului

Ludovic Dauș,

O carte mică în semn de mare și veche prietenie și prețuire
Liviu Rebreanu

4. IV. 1940 — București

vol. „Amindoi” — Ed. Socec — 1940.

M.L.R. 17878

— „Dragă Tudor Vianu iată în sfîrșit apărute aceste volume
al căror contract l-ai semnat tu. Îngăduie-mi plăcerea să-ți amintesc
Camil Petrescu 22 Dec. 1947

vol. „Teatru” (vol. I) E.P.L.A. — 1946

M.L.R. 18084

Prodului

Alexandru Vășilescu
Cîntecul talentului tău, pentru inimă
tău, pentru gingășia lui în flăcări,
înagăla vîntul cîntecului și prețuirea
unui prieten devotat.

T. Arghezi

HORE

17292
Museum
Literaturae
Romanae

31 Ianuar 1948.
Mărgărit

FIȘIER BIBLIOGRAFIC

A

AARON (Vasile)

Stoide (Const. A.), Legăturile culturale dintre Moldova și Transilvania — date noi [scrisoare către mitropolit], *Revista de istorie și teorie literară*, tom. 19, 1, 1970, pp. 11—21.

ADERCA (Felix)

* * * Scrisori către F. Aderca (Tudor Arghezi, Lucian Blaga, Ion Barbu, B. Fundoianu, Hortensia Papadat-Bengescu, Liviu Rebreanu), *România literară*, III, 5 (69), joi 29 ianuarie 1970, p. 13; rubrica *Documente — Mărturii*.

AGÎRBICEANU (Ion)

Autobiografie — pagini inedite [precedate de o scrisoare din 26/VI/1960 către I. Negoieșcu], *Tribuna*, XIV, 12 (686), 19 martie 1970, pp. 1—2.

ALECSANDRI (Vasile)

Documente: Scrisoare în limba franceză [către prințul Labanoff, contele Lallemand, generalul Durando și către ceilalți reprezentanți ai celor șapte puteri], *Cronica*, V, 4 (207), sâmbătă 24/I/1970, p. 10.

AMARU (Bogdan)

Curticeanu (Mircea), Mitrană (D), Bogdan Amaru: Pagini inedite [scrisori], *Tribuna*, XIV, 15 (689), 9 aprilie 1970, p. 7.

ARGHEZI (Tudor)

Muncește [tabletă inedită, 1966, *Caiet-program*, Teatrul Național „I. L. Caragiale”, stagiunea 1969—1970 [p. 2].

Musafiru! [poezie inedită], *Caiet-program*, Teatrul Național „I. L. Caragiale”, stagiunea 1969—1970 [p. 4].

Gherghinescu (Vania), Tudor Arghezi [Scrisoare inedită din 14 noiembrie 1955, București, către Domnița Gherghinescu], *Astra*, V (48), mai 1970, p. 7 [În revistă, printr-o eroare, corectată în nr. următor — 6 (49), iunie 1970, p. 16, *Erată* — apare ca semnatar al prezentării Ernil Rădulescu].

Theodorescu (Cicerone), „Credincioșii pământului și luceafărul nostru” [Facsimil ne transcris al unei scrisori inedite — 2 mai 1944 — a lui Tudor Arghezi către Cicerone Theodorescu], *Contemporanul*, 21 (1228), vineri 22 mai 1970, p. 3, rubrica *Documente*.

B

BARAC (Ioan)

- Stoide (Const. A.), Legăturile culturale dintre Moldova și Transilvania — date noi [Treis scrisori ale lui Ioan Barac adresate lui Radu Tempea], *Revista de istorie și teorie literară*, tom. 19, 1, 1970, pp. 11—21.

BARBU (Ion)

- Nițescu (M.), Incidențe Blaga-Barbu [Dedicatie inedită de Ion Barbu, pe *Jos secund*, exemplar dăruit lui Lucian Blaga], *România literară*, III, 20 (84), joi 14 mai 1970, p. 12; rubrica *Istorie literară*.
- Stețcu (N. G.), Ion Barbu. Adnotări pe marginea unei scrisori inedite [Scrisoare inedită — 2 octombrie 1942 — a lui Ion Barbu către profesorul său, I. C. Dimitriu], *Ateneu*, VII, 4 (69), aprilie 1970, p. 6; rubrica *Arhiva Ateneu*.
- Vulpescu (Romulus), 75 de ani de la nașterea lui Ion Barbu [4 fotografii inedite + 1 desen probabil inedit], *Contemporanul*, 13 (1120), vineri 27 martie 1970, p. 3; rubrica *Literatură-Documents*.

BARIȚ (Gheorghe)

- Isar (N.), Scrisori inedite: Scarlat Vârnăv către Gheorghe Bariț, *Cronica*, V, 25 (228), sâmbătă 20/VI/1970, p. 11.

BERG (Miron)

- Porumbacu (Veronica), Note la o etică nouă [extrase], *Viața românească*, XXIII, 5, mai 1970, pp. 38—47.

BEZA (Marcu)

- Muntean (George), Corespondența dintre Liviu Rebreanu și Marcu Beza [Nouă scrisori inedite ale lui Marcu Beza către Liviu Rebreanu], *Revista de istorie și teorie literară*, tom. 19, 1, 1970, pp. 121-131; cf. și REBREANU (Liviu) *op. cit.*

BLAGA (Lucian)

- Gînduri [aforisme inedite], *Cuier-program*, Teatrul Național „I. L. Caragiale”, stagiunea 1969—1970 [p. 4].
- [Patru poezii inedite din ciclul *Corăbii cu cenușă*: Munca pleoapelor, Umbră, Inclul anului, Linia], *Contemporanul*, 19 (1226), vineri 8 mai 1970, p. 3; cf. Blaga (Dorli), Lucian Blaga, 75 de ani de la naștere.
- Poeme inedite: Duhuri și oglinzi, Enigma lunii, Aurcolă, Orașul, *România literară*, III, 20 (84), joi 14 mai 1970, p. 3.
- Versuri inedite: 1939, Motănelul, Catren, *Viața românească*, XXIII, 5, mai 1970, pp. 5—6.
- Blaga (Dorli), Lucian Blaga, 75 de ani de la naștere. Inedite [Patru poezii inedite din ciclul *Corăbii cu cenușă*], *Contemporanul*, 19 (1226), vineri 8 mai 1970, p. 3; cf. BLAGA (Lucian), [Poezii inedite].

- Moise (Mircea), „Voci ale vechilor poeți” Lucian Blaga: tată și fiică [text inedit comunicat de Dorli Blaga-Bugnariu], *Argeș*, V, 2 (45), februarie 1970, pp. 14—15.
- Nițescu (M.), Incidențe Blaga-Barbu [Fragment de scrisoare inedită a lui Blaga către Barbu, 27 februarie 1929; comunicată de Gerda Barbilian], *România literară*, III, 20 (84), joi 14 mai 1970, p. 12; rubrica *Istorie literară*.
- Oprîșan (Ion), Lucian Blaga: corespondență inedită, *România literară*, III, 20 (84), joi 14 mai 1970, p. 13; rubrica *Documente-Măsturi*.
- Red., Lucian Blaga. Corespondență inedită [10 fragmente de scrisori inedite, adresate de Lucian Blaga, în perioada 1916—1920, Corneliiei Brediceanu, la Viena; 8 facsimile] *Amfiteatru* V, 2 (50), februarie 1970, pp. 8—9; cf. *ibidem*, 3 (51), martie 1970 pp. 8—9.
- Red., Lucian Blaga. Corespondență inedită [10 fragmente de scrisori inedite, adresate de Lucian Blaga, în perioada 1916—1920, Corneliiei Brediceanu, la Viena; 7 facsimile; o fotografie inedită Lucian Blaga și o fotografie inedită Cornelia Brediceanu] *Amfiteatru*, V, 3 (51), martie 1970, pp. 8—9; cf. *ibidem*, 2 (50), februarie 1970, pp. 8—9.
- Theodorescu (Cicerone), Documente [Facsimil netranscris al unei scrisori inedite — Cluj, 2 martie 1951 — adresată de Lucian Blaga lui Cicerone Theodorescu], *Contemporanul* 19 (1226), vineri 8 mai 1970, p. 3.

BOGDAN (Ioan)

- Strungaru (D.), Corespondență inedită Ion Bogdan—Ilie Bărbulescu [Scrisoare inedită — din Graz, 15/27 septembrie 1898 — a lui Ioan Bogdan către Ilie Bărbulescu] *Tomis*, V, 3 martie 1970, p. 17.

BUDAI—DELEANU (Ion)

- Pervain (Iosif), Fragmente dintr-o scrisoare inedită a lui Ion Budai-Deleanu [traducere în limba română a unor fragmente din lucrarea *Wiederlegung der zu Klausenburg 1791 über die Vorstellung der Walachischen Nation herausgekommenen Noten — Combaterea notelor publicate la Cluj, în 1791, cu privire la Suplica națiunii române*], *Tribuna*, XIV, 25 (689), 9 aprilie 1970, p. 6.
- Stoide (Const. A.), Legăturile culturale dintre Moldova și Transilvania — date noi [cinci scrisori ale lui I. Budai-Deleanu către diferiți corespondenți], *Revista de istorie și teorie literară*, tom. 19, 1, 1970, pp. 11—21.

C

CĂTANĂ (George)

- Suciu (I. D.), O autobiografie a folcloristului George Cătană [1 septembrie 1905], *Orizont*, XXI, 1 (189), ianuarie 1970, pp. 80—83; rubrica *Istorie literară. Documente*.

CIPARIU (Timotei)

- Chindriș (Ioan), Un memorial de călătorie al lui Timotei Cipariu, *Steaua*, XXI, 5 (244), mai 1970, pp.114—122.

E

EMINESCU (Mihai)

- Eminescu — un aforism inedit [facsimil netranscris], *Argeș*, V, 1 (44), ianuarie 1970, p. 1; cf., *ibidem*, texte de Victor Eminescu (p. 8), de G. Eminescu și de Ecaterina Eminescu—Persu (p. 13).
- Ciachir (Nicolae), Trei rapoarte ale lui Eminescu, *România literară*, III, 12 (76), joi 19 martie 1970, p. 29; rubrica *Pagina școlii*.
- Ciurdariu (M.), Eminesciana, *Luceafărul*, XIII, nr. 13 (413) sîmbătă 28 martie 1970, p. 7.
- Simache (N. I.), O scrisoare inedită a lui Eminescu [22 februarie 1882: facsimil și transcriere], *Argeș* [V], 6 (49), iunie 1970, p. 1.

F

FURTUNĂ (Horia)

- Între parigorie și paradox (II) [Aforisme, probabil inedite: pe coperta revistei, mențiunea *Inedite de Ion Pillat și [de] Horia Furtună*] *Steaua*, XXI, 4 (243), aprilie 1970, pp. 36—37.

H

HASDEU (Bogdan Petriceicu—)

HASDEU (Iulica FALICIU —)

- [Fotografie inedită] *Tribuna*, XIV, 18 (692), 30 aprilie 1970, p. 6.

HOGAȘ (Calistrat)

- Ciucă (Valentin), Precizări [Variantă a prefeței lui C. Hogaș la *Pe drumuri de munte*: fragment dintr-o scrisoare inedită a lui C. Hogaș adresată fiicei sale Sidonia], *Cronica*, V, 2 (205), sîmbătă 10/I/1970, p. 8; rubrica *Documente*.
- Sava (Val.), Calistrat Hogaș: versuri inedite [Facsimil netranscris și referire la poezii inedite], *Ateneu*, VII, 4 (69), aprilie 1970, p. 6.

I

IBRĂILEANU (Garabet)

Drăgan (Mihai), Ibrăileanu inedit [Articolul inedit *Gherea*, 1925], *Cronica*, V, 20 (223), sîmbătă 16/V/1970, p. 7; rubrica *Documente*.

IORGA (Nicolae)

Constantin (Al.), A. D. Xenopol, Documente inedite [Două scrisori către soția lui A. D. Xenopol, 13 iunie 1919, respectiv 18 februarie 1920, — una către A. D. Xenopol, 6 decembrie 1917], *Cronica*, V, 8 (211), sîmbătă 21/II/1970, p. 10; rubrica *Cronica științelor*.

ISAC (Emil)

[Cinci poezii inedite:] Cîntec, Cafeneaua, Plonă, Dorm urșii-n patul de brad, Degetul sorții... *Tribuna*, XIV, 14 (688), 2 aprilie 1970, p. 2; cf. Tomuș (Mircea), Emil Isac: pagini inedite.

[Două poezii inedite] *** [În grădină au început să crească flori...], Mamă; *Tribuna*, XIV 18 (692), 30 aprilie 1970, p. 1.

Tomuș (Mircea), Emil Isac: pagini inedite. Destin editorial [cinci poezii inedite], *Tribuna*, XIV, 14 (688), 2 aprilie 1970, p. 2.

ISTRATI (Panait)

Vintură-Lume sau Lenin și omul străzii [nuvelă inedită, text românesc de Rodica Baconsky], *Steaua*, XXI, 4 (243); cf. Oprea (Alexandru), O nuvelă a lui Panait Istrati despre Lenin, *ibidem*, pp. 22—24.

Oprea (Alexandru), O nuvelă a lui Panait Istrati despre Lenin [Vintură—Lume sau Lenin și omul străzii, text tradus din limba franceză de Rodica Baconsky], *Steaua*, XXI, 4 (243), aprilie 1970, pp. 22—24.

Oprea (Alexandru), Panait Istrati-Romain Rolland. Un excurs autobiografic inedit [fragment dintr-o scrisoare — 22 martie 1923 — a lui Panait Istrati către R. Rolland], *Ateneu*, VII, 2 (67), februarie 1970, p. 6; rubrica *Arhiva Ateneu*.

Oprea (Alexandru), Panait Istrati și editorii săi parizieni (II) [fragment dintr-o scrisoare inedită, 29 ianuarie 1935], *Tomis*, V, 3, martie 1970, p. 7.

L

LABIȘ (Nicolae)

Bălcescu în drama lui Camil Petrescu [articol „inedit”, reprodus după revista şapirografiată a Şcolii de literatură, *Antî de uconicie*, 2, 1952], Argeș [V], 6 (49), iunie 1970, p. 17.

O poezie inedită de Nicolae Labiș — Pseudo-contemplație — Simonei [comunicată de Simon Iosefina], *România literară*, III, 13 (77), joi 26 martie 1970, p. 3.

M

MACEDONSKI (Alexandru)

Ivănescu (D), Macedonski și pictura [Petiție adresată la 17 august 1905, de Al. Macedonski, ministrului Cultelor și al Instrucțiunii Publice, N. Vlădescu în legătură cu o expoziție de pictură de la Venetia], *Cronica*, V, 7 (210), sîmbătă 14/II/1970, p. 4; rubrica *Curier-Cronica artelor*.

MAIORESCU (Titu)

Constantin (Al.), A. D. Xenopol, Documente inedite [Scrisoarea lui Titu Maiorescu, 29 aprilie 1871, Iași], *Cronica*, V, 8 (211), sîmbătă 21/II/1970, p. 10; rubrica *Cronica științelor*.

MĂRGĂRIT (G.)

Mina lui Lenin [poezie inedită], *Cronica*, V, 16 (219), sîmbătă 13/IV/1970, p. 1; cf. Sirbu (Const.), Inedite, *ibidem*, p. 7.

O. [St.], Documente inedite G. Mărgărit [Scrisoare din 8 noiembrie 1960, către prof. Cons. Brusturcanu; cerere către directorul școlii din comuna Coarnele Caprei, 8 noiembrie 1960], *Cronica*, V, 18 (221), sîmbătă 2/V/1970, p. 8; rubrica *Cronica literelor*.

Sirbu (Const.), Inedite [referire la sorgintea unor mss. inedite], *Cronica*, V, 16 (219), sîmbătă 13/IV/1970, p. 7; rubrica *Curier-Cronica literelor*; cf. MĂRGĂRIT (G.) *Mina lui Lenin*; *ibidem*, p. 1.

MICLE (Veronica)

Pop (Augustin Z. N.), Aura geniului [Trei scrisori inedite adresate de Veronica Micle lui Iacob Negruzzi — 22 martie 1883, respectiv, 4 aprilie 1883 — și lui Titu Maiorescu — 5 septembrie 1885; două poezii „inedite”, *Unei femei și Roata lumii — schimbăcioasă, tu, azi binele îți măsoară...*], Argeș [V], 1 (44), ianuarie 1970, p. 8.

MIHĂESCU (Gib I.)

Istocescu (Emil), Contribuții documentare: Gib I. Mihăescu [Fragment din piesa *Intr-un act Criza în barou*], *România literară*, III, 17 (81), joi 23 aprilie 1970, p. 13; rubrica *Documente-Mărturii*.

MINULESCU (Ion)

Carianopol (Virgil), Cu Ion Minulescu, *România literară*, III, 26 (90), joi 25 iunie 1970, p. 10; rubrica *Interviuri tardive*.

Munteanu (Al. Teodor), O poezie necunoscută: *Romanța albastră*, *Almanahul literar*, 1970, p. 237

Racotă (Iulie), Ion Minulescu și Ilie Teculescu — note pe marginea unei scrisori inedite, *Revista de istorie și teorie literară*, tom 19, 1, 1970, pp. 117—119.

N

NEGRUZZI (Costache)

Cornea (Paul), O autobiografie necunoscută a lui Costache Negruzzi [autobiografie inedită, scrisă în cirilice, 1843], *Limbă și literatură*, XXI, 1969, p. 53.

Pop (Augustin Z. N.), Cîteva contribuții documentare la opera și [la] biografia lui C. Negruzz [Două scrisori inedite ale lui C. Negruzz către Mihail Kogălniceanu], *Limbă și literatură*, XXI, 1969, p. 89.

P

PAPADAT-BENGESCU (Hortensia) Versuri inedite: Creația [scrisă în limba română], Melancolie, Privirea Tăcerea [scrise în limba franceză și traduse de Ștefan Aug. Doinaș], *Viața românească*, XXIII, 3, martie 1970, pp. 24—26; cf. și Negoîtescu (Ion), *Hortensia Papadat-Bengescu: Poezii franceze*, ibidem, pp. 111—112; rubrica *Cronica*.

PETRESCU (Cezar)

Manișiu (Ion), Secretar al lui Cezar Petrescu [Scrisori inedite + 4 facsimile], *Tribuna*, XIV, 26 (700), 25 iunie 1970, p. 5.

PILLAT (Ion)

Dintr-un jurnal de vară [fragmente], *România literară*, III, 16 (80), joi 16 aprilie 1970, p. 13; rubrica *Documente-Mărturii*.

Paul Claudel, Oda a II-a (Duhul și apa) [traducere neterminată, inedită], *Steaua*, XXI, 4 (243) aprilie 1970, pp. 47—51.

R

REBREANU (Liviu)

Muntean (George), Corespondența dintre Liviu Rebreanu și Marcu Beza [Nouă scrisori inedite ale lui Liviu Rebreanu către Marcu Beza], *Revista de istorie și teorie literară*, tom 19, I, 1970, pp. 121—131; cf. și BEZA (Marcu), *op. cit.*

S

SANIELEVICI (H.)

Angelescu (Mircea), Documente: H. Sanielevici, inedit [Trei scrisori către G. Ibrăileanu], *Cronica* V, 23 (226), sîmbătă 6/VI/1970, p. 8; rubrica *Cronica literelor*.

SAVA (Ion)

Teatrul de mlîne, 1945 [text inedit], *Caiet-program*, Teatrul Național „I. L. Caragiale”, stagiunea 1969—1970 [p. 2].

SEBASTIAN (Mihail)

Pagini de jurnal [extrase inedite], *Caiet-program*, Teatrul Național „I. L. Caragiale”, stagiunea 1969—1970 [pp. 5—7].

STANCA (Radu)

- * * *, Radu Stanca — inedit [Referire fără indicație bibliografică la suplimentul literar *Arcade*, al ziarului județean *Tribuna Sibiului*, în care Ion Itu publică un act din piesa inedită în 5 acte, *Povestea dulgherului și a frumoasei sale soții*], *România literară*, III, 21 (85), joi 21 mai 1970, p. 25; rubrica *Arlechin*.

Ș

ȘTEFĂNESCU-DELAVRANCEA (Barbu)

Constantin (Al.), A. D. Xenopol, Documente inedite [scrisoare a lui B. Șt. Delavrancea, 9 noiembrie 1917, Iași], *Cronica*, V, 8 (211), 21/11/1970, p. 10; rubrica *Cronica științelor*.

T

TOPÎRCEANU (G.)

Anghelescu (Mircea), Corespondență inedită G. Topîrceanu [Treis scrisori către Mihail Dragomirescu], *Cronica*, V, 21 (224) sîmbătă 23/V/1970, p. 7; rubrica *Cronica literelor*.

Săndulescu (Al.), Scrisorile... cu adresă ale lui G. Topîrceanu, *România literară*, III, 1, (65), joi 1 ianuarie 1970, p. 13; rubrica *Documente-Mărturii*.

TZARA (Tristan)

Brezu (Constandina), Tristan Tzara în cercurile literare franceze — o scrisoare inedită [6 iulie 1926, adresată de T. Tzara lui André Berge], *Tomis*, V, 6, iunie 1970, p. 7

Ț

ȚUCULESCU (Ion)

Red., Un roman inedit de I. Țuculescu [Două fragmente din romanul *Chemarea dragostei*], *Tomis*, V, 5, mai 1970, p. 14.

V

VIANU (Tudor)

Bulgăr (Gh.), Inedit Tudor Vianu: Umanismul actual [conferință], *Almanahul literar*, 1970, pp. 47—53.

Zalis (H.), Tudor Vianu inedit: arhitectul unui singur edificiu [Prefață și proiect de sumar la un planuit corpus de *Filosofie și literatură*, 11 august 1943], *România literară*, III, 2 (66), joi 8 ianuarie 1970, p. 13; rubrica *Documente-Mărturie*.

VINEA (Ion)

Moartea lui Pierrot — fragment din romanul *Venin de mai*, *Tribuna*, XIV, 8 (682), 19 februarie 1970, p. 3.

Duțescu (Monica), 75 de ani de la nașterea lui Ion Vinea. Documente... [1 facsimil netranscris — al ultimei poezii, 3 fotografii și un portret inedit de Marcel Iancu], *Contemporanul*, 18 (1225), vineri 1 mai 1970, p. 3; rubrica *Literatură*.

VOICULESCU (V.)

Apetroaie (Ion), V. Voiculescu inedit. *Poemul „Hanului cu urși”*, *Cronica*, V, 26 (229), sîmbătă 27/VI/1970, p. 6; rubrica *Cronica literelor*.

VORONCA (Ilarie)

Pană (Sasa), O proză inedită de Ilarie Voronca: *Mic manual de fericire perfectă* [text românesc tradus de Sasa Pană], *Almanahul literar*, 1970, pp. 113—118.

Z

ZAMFIRESCU (Duliu)

Curticean (Mircea), Duliu Zamfirescu, colaborator al *Rădășului* [Patru scrisori inedite ale lui Duliu Zamfirescu adresate lui Ilie Dăianu], *Echinox*, II, nr. 1—2, ianuarie-februarie 1970.

• • • Isar (N.), Societatea studenților români de la Paris (1845) [Rezoluția adunării din 10/30 noiembrie 1845 și Actul din 2/14 decembrie 1845, copii transcrise de C. A. Rosetti], *România literară*, III, 2 (66), joi 8 ianuarie 1970, p. 13; rubrica *Documente-Mărturie*.

Lidia Munteanu

creșterea colecțiilor

BIBLIOTECA ACADEMIEI R.S. ROMÂNIA

Ion Pillat și Adrian Maniu: manuscris: „Pătura-riea” — schiță de scenariu și piesă în 4 acte după „Clocotii vechi și noi”.

Cezar Petrescu: manuscris: „Ochii strigoinului” — roman; materiale de arhivă personală, diferite însemnări.

Victor Ion Popa: manuscris: „Fulgi de zăpadă” — versuri; „Cluta” — versuri, prima versiune, fragment.

Ion Minulescu: manuscris: „Romanța albastră” — versuri.

Gh. Asachi: manuscris: „Insemnări zilnice”.

Correspondență aparținând scriitorilor: B. P. Hușden, G. Topiresanu, Hortensia Papadat-Bengescu, Cezar Petrescu, E. Lovinescu, N. Titulescu, Charles du Bos, C. Brăiloiu.

Arhivă, — diverse materiale privind înființarea unui teatru român pentru Transilvania (1877)

Desene de George Tomaziu: „Don Quihotte” — tuș și acuarelă, ilustrație la volumul de poezii „Împlinire” de Ion Pillat; „Baruțiu și Mitzura din memorie” — desen în tuș, ilustrație la volumul „Cartea cu jucării” de Tudor Arghezi.

Fotografii: V. Alecsandri, Alex. Odobescu.

MUZEUL LITERATURII ROMÂNE

G. Coșbuc: cărți din biblioteca scriitorului (peste 400 volume) cu semnătură autografă, cu marginalii autografe și sublinieri.

Paul Zarifopol: manuscrise — Caiete de studii din epoca studiilor la Universitățile din Iași și Halle; Insemnări, note și observații din țară și străinătate.

Jean Bart (Eugeniu P. Botez): manuscrise — fragmente din „Europolis”, „Prințesa Bibița”, alte nuvele, note de călătorie; Insemnări autobiografice, note memorialistice, studii sociologice, traduceri, fragmente de schițe etc.

Mihu Dragomir: manuscrise — fragmente de proză din: „Albastru”, „Eu, ei și eu”; Versuri: „Mitica”, „Periferie”, „Cela mai frumoasă amintire”, „Pentru un camarad căzut”; „Decorația Tovarășului Director” — fragment — piesă de teatru.

Gib Mihăescu: manuscrise — fragmente de proză din „Vedenia”, „În tren”, „Singurătate”, „În goană”; fragmente de piese de teatru (diferite versiuni) din: „Criza de barou”, „Sfârșitul” și „Don Juan”.

Correspondență aparținând scriitorilor: Paul Zarifopol, I. L. Caragiale, G. Ibrăileanu, C. Dobrogeanu-Gherea, Sofia Gherea, H. Sanielevici, T. Arghezi, G. Călinescu, Ion Barbu, Lucian Blaga, D. Panăltescu-Perpessiciu, G. Tutoveanu, Eugeniu Speranția, I. E. Torouțiu, Mihu Dragomir, E. Farago, Ovidiu Papadima.

Fotografii: P. Zarifopol, I. L. Caragiale, C. Dobrogeanu-Gherea, Jean Bart, etc.

V. Călniceanu

Dalila Aramă

BIBLIOTECA CENTRALĂ DE STAT

Al. Pop Marțian: manuscrise: „Chipuri și măști“, „Ani de teatru“, — amintiri și portrete.

V. Vlad Delamarina: manuscrise: „Pacienta“, „Gusturile nu se discută“, „Să vii mai des“ — piese de teatru.

Ion Pillat: manuscris: „Păstor Ionian“ — fragment, „Cîntețul lui Ali“ — traduceri, fragmente din Goethe, August Graf von Platen și George Hofmannsthal-Rilke.

N. Iorga: manuscris: „Un glas din alte vremi“ — articol.

Calistrat Șotropa: manuscris: „George Coșbuc“, Sextil Pușcariu: manuscrise: „Petru Maior“, „Gh. Șincai“.

Correspondență: Radu Rosetti, V. Vlad Delamarina, Theodor Aman, Truian Vuia.

V. Secărescu

DIRECȚIA ARHIVELOR CENTRALE

G. Coșbuc: manuscris: felicitare în versuri.

FILIALA ARHIVELOR STATULUI JUD. DOLJ

Alexandru Davila: dactilograma schiței „Moara Filipescu“.

Correspondență: T. Arghezi, N. Iorga, Al. Davila, Felix Aderca, Ion Minulescu, O. Tăzlaşanu, I. E. Toronțiu, V. Eftimiu, A. Toma, Emil Gullian, M. Costa Foru, Elena Farago, Ion Kalinderu, Virgil Carianopol.

Fotografii: N. Iorga, V. Eftimiu, Dimitrie Anghel, A. Maniu, C.Ș. Făgețel.

Maria Soveja

ICONOGRAFIE

Autografe: Vasile Alecsandri (151; 153); Louis Aragon (168); Tudor Arghezi (168); George Coșbuc (163); Barbu Ștefănescu-Delavrancea (110); G. Ibrăileanu (107); Eugen Ionescu (142); Nicolae Labiș (98); Perpessicius (98); Ion Pillat (159); Mihail Sadoveanu (33; 35; 44; 55); Ionel Teodorescu (15); Ion Vinea (86; 87; 89); P. Zarișopol (101).

Fotografii: Vasile Alecsandri (144); Jean Bart (Eugeniu P. Botez) (16); Bilili (vezi Panait Istrati) (75); Henri Blazian (167); Octav Botez (16); Antonia Cioflec (75); Romulus Cioflec (75; 78); Pompiliu Constantinescu (167); Mihail Dragomirescu (159); N. Dunăreanu (62); Victor Eftimiu (161; 167); Fory Elterle (167); Gala Galaction (166; 167); Emil Gârleanu (62); Panait Istrati

(70; 72; 75; 78); Ion Jalea (167); Eugen Jebelcanu (167); M. H. Maxy (167); Ion Minulescu (161); Alfred Moșoiu (161); Sanda Movilă (167); Ion Pas (167); Mircea Dem. Rădulescu (161); Liviu Rebreanu (161); Mihail Sadoveanu (21; 62; 167); Al. T. Stamatiad (161); J. Al. Steriadi (167); Ionel Teodorescu (12); Ștefan Tita (167); Tristan Tzara (91); Al. Tzigara-Samurcaș (143); Ion Vinea (85; 91); V. Voiculescu (94; 95; 97); Ștefan Voitec (167); K. H. Zambaccian (167); P. Zarișopol (120); Abatele Metodiu Zavorai (143).

Fotografiile din acest număr sînt realizate de Dan Grigorescu și de Magdalena Buză.

SUB TIPAR

MANUSCRIPTUM

nr. **2**

MIHAIL SADOVEANU • ȘERBAN
CIOCULESCU • EUSEBIU CAMILAR •
GIB I. MIHĂESCU • IONEL TEODO-
REANU • C. DOBROGEANU-GHEREA
• PANAIT ISTRATI • PROUST •
ALEXANDRU ODOBESCU • GH. EMI-
NOVICI • DIMITRIE ANGHEL •
EMANOIL BUCUȚA • I. A. BASSARA-
BESCU • NICOLAE IORGA

Abonați-vă la

MANUSCRIPTUM

4 numere — anual **40** lei

revistă destinată valorificării ope-
relor și documentelor literare
rămase pînă în prezent inedite.
Abonamentele se fac la adminis-
trația noastră, la toate oficiile
poștale din țară și prin difuzorii
revistei.

inevit inevit inevit ine
sit inevit inevit inevit
inevit inevit inevit ine
sit inevit inevit inevit
ne-sit inevit ina it ina

**DIN SUMARUL
NUMĂRULUI VIITOR**

Academician D. PANAITESCU
PERPESSICIUS: *Mihail Sadoveanu
nonagenar.*

MIHAIL SADOVEANU : **Poezii**
*Nu mai vorbi altora...; Mă tingui cu
un stih din psaltire...; Sună pre
lung și stins...*

Romanul Mariana Vidrașcu (urma
re din nr. 1 și sfârșit)

ȘERBAN CIOCULESCU despre pasi
unea lui de colecționar.

EUSEBIU CAMILAR: *Confracții Mus*
un act în versuri.

GIB MIHĂESCU, dramaturg veleari

IONEL TEODOREANU: „Cum an
scris Medelenii“.

Correspondență: CONSTANTIN
DOBROGEANU GHEREA.

PANAIT ISTRATI în arhiva RO-
MAIN ROLLAND.

PROUST către ANTON BIBESCU
**Curier, Spicuri, Ecouri, Fișier biblio-
grafic, Indici, Facsimile.**

Materiul iconografic din acest număr (cu excep-
ția fotografiilor de la pp. 12, respectiv, 21, 62, 14
și 166) este inedit.
